ION CĂLUGĂRU

ION
CĂLUGĂRU

Copilăria unui netrebnic

132

132
BIBLIOTECA
PENTRU TOȚI

BP1

Clubul cărții digitale 2022

Cărţi din literatura romînă
apărute în
Colecţia **BIBLIOTECA PENTRU TOŢI**

TUDOR ARGHEZI

Versuri
nr. 20 — VIII + 392 pag. — 5 lei

G. CĂLINESCU

Enigma Otiliei
roman nr. 53—54 — 2 vol. — XX + 656 pag.
— 10 lei

CEZAR PETRESCU

Întunecare
roman nr. 106—107 — 2 vol. — 830 pag.
— 10 lei

LIVIU REBREANU

Răscoala
roman nr. 37—38 — 2 vol. — XXIV + 512 pag.
— 10 lei

MIHAIL SADOVEANU

Mitrea Cocor
Aventură în lunca Dunării
romane nr. 79 — XXVIII + 358 pag.
— 5 lei

MIHAIL SADOVEANU

Locul unde nu s-a întîmplat nimic
Însemnările lui Neculai Manea
romane nr. 60 — XIV + 338 pag.
— 5 lei

Lei 6,00

ION CĂLUGĂRU

Copilăria unui netrebnic

1962
BIBLIOTECA PENTRU TOȚI
EDITURA PENTRU LITERATURĂ

Clubul cărții digitale 2022

Prefață de *Domițian Cesereanu*

Textul volumului de față a fost reprodus după : Ion Călugăru, *Copilăria unui netrebnic*, E.S.P.L.A., 1954. Pentru îndreptarea unor greșeli de tipar am confruntat textul cu prima ediție a romanului, apărută la Editura Națională Ciornei, București. Notele de subsol aparțin redacției.

PREFAȚĂ

Ion Călugăru s-a născut în Dorohoi la 14 februarie 1902, într-o familie săracă de muncitori. Amintirea deprimantă a mahalalei evreiești în care a copilărit și în care a cunoscut o existență nefericită, apăsată de griji, îl scutește pe scriitor de a reveni asupra locului nașterii cu o imagine nostalgică, învăluită în aura poeziei. Evocarea lui e, dimpotrivă, dureroasă, cernită, autumnală. „*După hrisoave* — mărturisește el într-o schiță autobiografică din 1933 — *sînt născut în zodia Racului, mi se pare, atunci cînd nămeții troienesc ținutul moldovenesc de sus de nu se mai deosebesc căsuțele tîrgului de șosea. Amintirea mea păstrează însă vedenia unui tîrg în care vremea nu se mai schimbă: totdeauna toamnă.*" [1]

Imaginea tîrgului moldovenesc, populat de o „*lume necăjită, întunecată*", alcătuită pestriț din ciubotari, croitori, zidari, ciurari, „cațapi", birjari, potcovari, turtari, misiți, precupeți, calici etc., al căror cîștig este „*atît de mic, că abia ajunge să amăgească foamea copiilor*"; tîrgul cu locante și cocioabe mizere

---

[1] *Din copilăria unui netrebnic*, schiță publicată în *Adevărul literar și artistic*, 8 iulie 1923, și apoi republicată în volumul de schițe și nuvele *Casa șoarecilor*, E.S.P.L.A., 1958, p. 44.

(*„uliți strîmte"* și mici, *„case strîmbate de trecerea greoaie"* a vremurilor și care, toate, sînt *„idioate și monotone cînd te veșnicești într-însele")*, unde *„ca într-un iaz de amărăciune, azvîrlit într-o vale de pîclă, trece de sute de ani viața unora și a altora, din tată în fiu"* [1], tîrgul acesta s-a fixat în conștiința lui Ion Călugăru ca o tragică și obsedantă realitate, trecînd apoi în substanța celor mai realizate scrieri ale sale.

În tîrgul mohorît, Ion Călugăru a studiat cîteva clase de gimnaziu, trecînd în ochii mahalalei, nedeprinsă cu învățătura, drept *„student și meditator"*, după care, în toamna anului 1919, întocmai ca și Buiumaș al Țiprei, eroul principal al ciclului de romane autobiografice care încep cu *Copilăria unui netrebnic*, pleacă la București, hotărît să-și caute și să-și împlinească destinul. Călugăru venea în capitală nu pentru a-și satisface un orgoliu de măreție, de glorie individualistă, ci alungat de mizeria resemnată a tîrgului provincial, forțînd tocmai această mută resemnare pe care o văzuse și despre care, peste trei ani, în 1922, va scrie cu o ironie amară: *„În tîrgușoare de acestea, oamenii, naivi în viclenia lor, sînt ascunși și posaci. Nimeni nu rîvnește din prea multă voință, ci totul se petrece ca într-un basm dinainte pregătit: copiii gălbăioși au să învețe carte — să buchisească și să se iscălească — au să se facă meșteșugari sau negustori, au să se însoare, și vor fi mulțumiți, dacă nu... altfel. La urma urmei, fiecare va muri, ducîndu-se, după credința rudelor, neîndoielnic în rai..."* [2]

Desigur, numai perspectiva unei astfel de vieți l-a determinat pe tînărul Ion Călugăru să se stabilească

[1] Citate din același volum p. 59 și 86.

[2] *Firi neînțelese*, schiță publicată în *Flacăra*, 13 octombrie 1922, și reprodusă în volumul *Casa șoarecilor*, p. 123.

în București, unde avea să îndure privațiuni și mai mari. Era însă în el îndărătnicia firului de iarbă, care, deși strivit zi de zi, aspiră continuu către o îndreptățită lumină. Astfel, în marele oraș capitalist Călugăru a luptat din greu pentru o bucată de pîine și pentru a-și continua studiile întrerupte, reușind să se înscrie la liceul „Matei Basarab" și în același timp să urmeze cursurile unei universități populare, unde țineau prelegeri Gala Galaction și Barbu Lăzăreanu. Tot acum, căutîndu-și cu ardoare rostul în viață, intră în contact cu „Clubul socialist" de la Sf. Ionică, participînd din ce în ce mai des la întrunirile muncitorilor; citește cu nesaț, frecventează cenacluri literare, scrie febril.

Semnează prima dată în publicații de orientare democratică *(Cuvîntul liber)*, făcîndu-și debutul editorial în 1922 cu volumul *Caii lui Cibicioc*, ce conține trei *„schițe fără humor"*, inspirate din mediul tragic — dar întotdeauna fertil pentru scriitor — al copilăriei. Prin cărțile următoare *(Paradisul statistic*, 1926, și *Abecedar de povestiri populare*, 1930), cît și prin unele colaborări ale sale la revistele zise de orientare „avantgardistă" *(Integral, Contimporanul, 75 H. P., Unu)*, Ion Călugăru părăsește temporar direcția viguroasă a realismului în artă, orbit de experiențele „suprarealiste" care pretindeau atunci că „revoluționează" arta și că frustează cultura și morala burgheză. După cum arată însă D. Micu în cîteva studii documentate care vizează și această problemă [1], Ion Călugăru a fost victima unei erori: a crezut sincer în posibilitatea artei de a crea o „suprarealitate" ostilă lumii burgheze, ceea ce era cu totul imposibil. Continuînd cu cîteva romane de o factură eterogenă

[1] *Cu privire la proza lui Ion Călugăru, Viața romînească*, nr. 3/1955; *Un scriitor de neuitat: Ion Călugăru, Scînteia*, nr. 3.665, 3 august 1956; *Prezența lui Ion Călugăru, Gazeta literară*, nr. 23/1957.

și în general lipsite de valoare (*Omul de după ușă*, 1932, *Erdora*, 1934, și *Don Juan Cocoșatul*, 1934), dar care explică o evidentă criză artistică, Ion Călugăru a îmbrățișat apoi definitiv metoda de creație realistă. Momentul urmează, nu întîmplător, după eroicele lupte ale clasei muncitoare din Romînia între anii 1928—1933. Sub directa influență a grevei muncitorilor de la Grivița (februarie 1933), scriitorul scrie nuvela *De la cinci pînă la cinci*, oglindind lupta hotărîtă a proletariatului împotriva exploatatorilor și pentru o viață mai bună, prefigurîndu-se, se pare, prin eroul nuvelei — un intelectual cinstit — care nu poate rămîne indiferent față de evenimente. Apropiindu-se din ce în ce mai mult de mișcarea muncitorească, scriitorul devine membru al P.C.R., colaborînd, de pe poziții net avansate, la toate publicațiile progresiste ale vremii. Această nouă etapă în creația scriitorului este marcată în 1936 de apariția celei mai realizate scrieri ale sale, romanul *Copilăria unui netrebnic*, ce deschide seria unui ciclu autobiografic (au urmat *Trustul*, 1937, și, după 23 August, *Lumina primăverii*, 1948). Deși inegale ca valoare, romanele formează o trilogie unitară datorită eroului lor principal — Buiumaș al Țiprei — care este urmărit în formarea și creșterea sa (în condiții istorice date) din anii cei mai fragezi ai copilăriei pînă în anii adolescenței și tinereții, ce coincid cu venirea și stabilirea scriitorului în București. Faptele cunosc harul ficțiunii, dar elementele autobiografice rămîn întotdeauna transparente.

În anii crînceni ai ultimului război mondial Ion Călugăru a fost o conștiință militantă, demascînd crimele oribile ale fascismului și, în același timp, așteptînd și glorificînd revoluția, pe care o între-

zărea.[1] Doborîrea fascismului şi apoi instaurarea regimului democrat-popular au fost întîmpinate de el cu ardoarea celui care a participat la realizarea acestor acte istorice.[2] În perioada care a urmat, Ion Călugăru a activat în redacţia *Scînteii* şi a colaborat la o serie de reviste centrale.

După 23 august 1944, în afară de romanul *Lumina primăverii,* scriitorul a mai publicat două scenarii dramatice : *Ion şi Salomeia* (1947) şi *Clovnul care gîndeşte* (1949), ultimul avînd ca erou pe marele artist Charlie Chaplin, în a cărui viaţă Ion Călugăru găseşte nu numai similitudini biografice, ci şi o pasiune comună pentru omul de rînd, întotdeauna năpăstuit în condiţiile vitrege ale lumii capitaliste ; volumul de nuvele *Am dat ordin să tragă* (1948), nuvela *Măseaua stricată* (1949) şi romanul *Oţel şi pîine,* apărut în volum în 1952, o realizare însemnată a literaturii noastre realist-socialiste aflate la începuturile dezvoltării ei. Fără a fi pe deplin închegat (abundînd de balast şi avînd o construcţie deficitară), acest roman — încercînd să ne prezinte, cu o intenţie de frescă, lupta muncitorilor, în frunte cu comuniştii, pentru naţionalizarea unei mari uzine siderurgice — rămîne primul „roman industrial" al literaturii noastre noi.

Pentru creaţia sa literară, Ion Călugăru a fost distins cu titlul de Laureat al Premiului de Stat, iar pentru meritele sale în mişcarea muncitorească şi munca obştească a fost decorat cu Steaua Republicii şi Ordinul Muncii.

În ultimii ani ai vieţii Ion Călugăru lucra cu pasiune, deşi era greu bolnav, la al patrulea roman al

---

[1] *Un poet al rezistenţei : Ion Călugăru* de Eugen Luca, *Viaţa românească,* nr. 5/1959.

[2] V. şi însemnările autobiografice *Din jurnalul scriitorului,* 1944, fragmente publicate postum în *Luceafărul,* 15 mai 1959.

ciclului început în 1936, ca și la proiectul celui de al cincilea, și ale căror titluri provizorii erau: *Cei ce n-au trecut Jijia* și *Greva generală*. Moartea însă l-a surprins pretimpuriu, la 22 mai 1956, curmînd o activitate multilaterală.

*

În raport cu celelalte romane ale trilogiei, romanul *Copilăria unui netrebnic* este cel mai izbutit. Ion Călugăru a reconstituit aici imaginea tîrgului moldovenesc printr-o largă cuprindere în timp, și anume, în cursul evoluției psihologice a eroului său, din fragedă copilărie și pînă în pragul adolescenței. Cercetarea amănunțită a tragicei realități în care a trăit și s-a format Buiumaș a cristalizat în roman cele mai pregnante și mai tipice trăsături ale mediului social. În acest fel, Ion Călugăru a avut nu numai posibilitatea de a realiza romanul de formație a eroului său, ci, totodată, și posibilitatea reală de a alcătui romanul mediului social al eroului.

Celelalte două romane ale trilogiei se rezumă la o cuprindere orizontală, spațială a realității în foarte scurte perioade de timp. (*Lumina primăverii* narează evenimentele prin care trece eroul și orășelul din nordul Moldovei între anii 1918—1919, iar *Trustul*, care se subintitulează *Momente în surdină dintre anii 1919—1920*, urmărește, în timpul corespunzător, mediile sociale prin care răzbate, din greu, eroul la București.) Această viziune orizontală, spațială, necompletată și de o aprofundare pe verticală a realității l-a ajutat mai puțin pe Ion Călugăru ca artist în cele două romane ale *adolescenței* lui Buimaș; i-a fărîmițat, adeseori, puterea de observație, obișnuită nu cu irizarea pe suprafețe, ci cu fixarea concentrică asupra unor nuclee din viață.

E adevărat că mediul social de care se ocupă *Copilăria unui netrebnic* a mai fost evocat, cu cîteva decenii în urmă, de scriitori ca Mihail Sadoveanu și Cezar Petrescu, sau, printr-o preocupare similară în ceea ce privește prezentarea mahalalei pestrițe, de scriitori ca I. Peltz, G. M. Zamfirescu și alții, dar nota particulară a romanului lui Ion Călugăru rămîne nealterată.

*

Zugrăvind atmosfera apăsătoare din orășelele Moldovei în primele două decenii ale secolului al XX-lea, scriitorul stăruie îndeosebi asupra mahalalei evreiești, în care trăiesc și se zbat tot felul de nevoiași cu meserii mărunte, realizînd cîștiguri precare și supuse continuu fluctuațiilor pustiitoare. E o lume specifică, mai exact o categorie socială care — profesînd meserii ce aduc venituri extrem de sărăcăcioase, dar, oricum, meserii — este amenințată zi de zi nu numai de spectrul foamei, ci și de *„fonciere și corporație"*. E lumea periferică — a dulgherului, a cojocarului, a cizmarului, a covrigarului, a spălătoresei, a lăptăresei, a ciubotarului, a croitorului de o anumită categorie, a celui mai mărunt negustor strivit întotdeauna de griji tocmai pentru că niciodată nu cîștigă îndeajuns, la care se mai adaugă fel de fel de oameni abrutizați: calici, milogi, cerșetori, bețivani, uneori asemănători cu eroii vagabonzi ai lui Gorki din scrierile sale de tinerețe.

Familia lui Buiumaș apare în roman ca o entitate a acestei lumi, și de aceea și ca o oglindă a ei. Țalic, tatăl eroului, este croitor *„țărănesc"* (ultimul într-o ierarhie posibilă a croitorilor), la care nu vin și nu vor veni niciodată negustorii avuți din tîrg, ci numai țăranii nevoiași de prin satele învecinate.

Mama, Ţipra, roboteşte de toate în casă, şi printre altele îl ajută la croitorie pe Ţalic, dimpreună cu Blima, fata lor mai mare. Cînd cîştigul este cu totul neîndestulător, soţii pleacă la ţară pentru a coase straie ţărăneşti pe la muşterii, de unde Buiumaş îi aşteaptă să se întoarcă, nerăbdător, ştiind că, o dată cu venirea lor, va urma în casă *„o săptămînă de belşug"*. Lupta extenuantă pentru existenţă a părinţilor se oglindeşte în raporturile lor cu copiii. Fraţii lui Buiumaş, de îndată ce cresc şi sînt cît de cît buni de muncă, sînt daţi la stăpîn, *„să înveţe meserie"*, pentru a şti să *„cîştige"* cînd vor fi mari. Dragostea părintească, deşi nu dispare (uneori se transformă în milă), este mereu înăbuşită de teroarea mizeriei, care, la urma urmei, impune hotărîrile părinţilor, inumane şi apăsătoare pentru copii. Iţe cel mare, de pildă, este trimis băiat de dugheană la un negustor; Pantil, în slujba unui cîrciumar la ţară, şi mai apoi, la muncă la abator, pentru a se face caţap, iar Casril învaţă pe lîngă bulgarii (zarzavagii) din piaţă. Numai Buiumaş, care e *„mezinul"* familiei, rămîne acasă, dar nu pentru că e mezin, ci pentru că e *„netrebnic"*, pirpiriu, firav ca un infirm, deci lipsit de rezistenţa necesară pentru a se apuca de vreo meserie. Înţelegerea familiei faţă de el este, în fond, o condamnare, oglindind la polul opus un alt aspect al aceleiaşi mentalităţi a părinţilor.

Mizeria este, pentru întreagă această colectivitate, o forţă tiranică. Măcinată de sforţările supraomeneşti pentru existenţă, sărăcimea mahalalei îşi schilodeşte sentimentele, acţionează adeseori contrar fondului ei sufletesc cinstit. Bucuriile fireşti ale vieţii devin nu o dată prilejuri de reflecţii tragice, înspăimîntătoare. Impresionează în mod deosebit un fragment din roman, cînd copii Ţiprei o zbughesc voioşi prin mahala, pentru a duce vestea despre noul-născut

al familiei, şi cînd megieşii, aflînd întîmplarea, în loc să se bucure, o deplîng, gîndindu-se la traiul părinţilor împovărat cu încă un suflet şi — fiind vorba de o fată — la zestrea necesară.

„Hola-la ce mai bucurie! A adus Dumnezeu pe lume alt cuptor de făcut calici", se minunează ciurarul mahalalei.

„De bună seamă... mai bine era băiat... ca să nu mai fii nevoit a pregăti un rînd de zestre", spune Basia, lăptăreasa.

„Bucurie pe capul lui tat-tău că i s-a mai băgat o şobolancă în lada de făină", îl ironizează dascălul Berl pe Buiumaş. Copiii Ţiprei nu pot înţelege mecanismul tragic al gîndirii mahalagiilor, pentru că ei nu s-au luptat încă îndestul cu viaţa, dar există în acelaşi fragment dovada — manifestată printr-o reacţie spontană — că ei crescînd în aceleaşi condiţii mizere, au început într-un fel să repete ciclul tragic al vieţii megieşilor. E vorba de constatarea la care ajunge Casril: *„Dacă făcea băiat, era mai bine; aveam şi noi o bucăţică de cumătrie!... Mîncam şi noi turtă dulce!"* Reacţie spontană, într-adevăr, dar oglindind îndeajuns jalnica stare de înfometaţi a acestor copii. Scriitorul scrutează astfel de realităţi din interiorul lor, surprinzîndu-le determinarea cu o evidentă pasiune. Ni se dezvăluie o lume amarnică, jinduind continuu după cele mai elementare bucurii: copiii *„flenduroşi, buboşi şi desculţi"* ai mahalalei aşteptînd zilele de sărbătoare cu iluzoriul lor belşug, sau privind cu lăcomie mîncărurile aşternute pe mese în sinagogă; calicii pîndind prilejul unei cumetrii, al unei nunţi, pentru a se porni la cerut; meseriaşii nevoiaşi aşteptînd întotdeauna abundenţă de lucru şi materie primă, ca unchiul Ioisip, cojocarul, care visează

noaptea *„lînă ţigaie, şi piei de miel, şi de ieduţ, şi de vulpe, şi de vidră..."*

Deşi scrutată mereu, din interior, din însăşi realitatea ei, această lume este definită în raport cu altă lume — lumea celor avuţi — structural deosebită, în ciuda faptului că adeseori practică aceeaşi religie ca şi sărăcanii. Mahalagiii înţeleg că nu pot să se asemene cu bogătanii moldoveni, care locuiesc pe *„uliţa boierească"*, unde zilele curg pline de voie bună şi belşug, dar nici cu negustorii evrei, poftiţi la mese în sinagogă, sau cu hahamul, care se înfruptă din bunătăţi în faţa lor, ameninţîndu-i cu mînia Celui-de-sus. O anumită ostilitate le trezeşte apoi omul stăpînirii, care vine, cu servieta, după bani, sau poliţaiul beţiv, Precup, care îi terorizează pe copii şi le strigă *„harhări"*. Intuiţia prăpastiei dintre cele două lumi, intuiţia nedreptăţii în lumea capitalistă o au, în felul lor, fiecare din aceşti sărăcani. Unul ca Iordache Mantu (*„nebunul"*) tună şi fulgeră împotriva unui armean *„maţe-pestriţe"* care i-a cumpărat casa prin înşelăciune, promiţîndu-i *„să-l ţină toată viaţa pe mîncare şi băutură"*. Altă dată, Buiumaş descoperă, descumpănit, un adevăr similar: *„De bună seamă, negustorii altă viaţă duc decît sărăcimea. De Paşti, pasca lor e albă, cartofii lor, galbeni, cozonacii lor, ca aurul, piroştile, ca untul, şi dulciurile nu-s chiftele îndopăcioase de cartofi sau de păstîrnac, ci torturi de albuş bătut, cu pete de cafea, şi, îndeobşte, nu numai la Paşti, dar şi în celelalte zile lucrătoare totul la dînşii e ca puful de uşor: viaţa, mîncarea."*

Această lume ne reţine, apoi, prin înfăţişarea ei tipologică. Ion Călugăru se dovedeşte a fi un iscusit portretist, deosebind cu fineţe datele caracterologice ale oamenilor pe fondul comun al aceleiaşi mizerii; surprinzîndu-le esenţa individuală, particularităţile,

de la elementele exterioare, uneori picturale, la reacțiile sufletești cele mai ascunse. Scriitorul înțelege foarte bine că amplul tablou al mizeriei mahalalei nu poate fi evocat decît prin însăși prezentarea tipurilor umane care îl alcătuiesc. Iată-i,de pildă, pe Țalic, croitorul, lucrînd retras (*„împungînd cu acul"*) într-o casă dominată de personalitatea ambițioasă a Țiprei ; pe Saniil Căruceru, curățitorul de umblătoare, *„galben ca tutunul, nalt, deșelat, cu mustața afumată"*, avînd obiceiul de a vorbi tare cu sine însuși ; pe Teivel, vicleanul sacagiu, care caută logodnici pentru fiicele nevoiașilor, avînd grijă ca după ce potrivește „partidele" să-și ia plata și să dispară mai înainte ca părinții (cei normociți) să-și dea seama de isprava lui.

Spuneam că această realitate este privită din interior, cu sentimentul nemijlocit al participării la manifestările ei. De fapt, aici este vorba de prezentarea realității dintr-un unghi de vedere aparținînd mentalității lui Buiumaș, eroul principal al romanului. Deși scriitorul este naratorul virtual al faptelor, el le oglindește întotdeauna așa cum se reflectă ele în conștiința fragedă a copilului. Romanul se îmbogățește astfel cu sensibilitatea și fantezia rodnică a eroului ; cu o notă de lirism și cu o mărturisire directă, autentică. Transfigurarea care însoțește evocarea nu acoperă asperitățile vieții, ci, dimpotrivă, în dezacord cu sensibilitatea eroului, acestea devin și mai evidente. Existența în roman a unui astfel de unghi de vedere specific își are, la urma urmei, explicația în valoarea autobiografică a eroului, care transpune în paginile cărții momentele tipice ale copilăriei autorului. Totul este transparent, pentru că autorul obiectivează acțiunile și manifestările eroului, punîndu-le la persoana a treia.

Reconstituirea amplă a mediului în raport cu pro-

cesul continuu al prefacerii mentalității copilului începe cu anul răscoalelor țărănești din 1907, înregistrînd cronologic evenimentele cu ecou direct, sau mai îndepărtat, care trec prin viața mahalalei, pînă în 1917, cînd Buiumaș are revelația adolescenței. În primul capitol îl vedem pe Buiumaș trăind starea de spirit a mahalalei în fața amenințării țăranilor răsculați, despre care se știe că vor veni împotriva tîrgoveților. Spaima, care pătrunde și în familia lui Buiumaș, este însă rezultatul unei diversiuni a burgheziei, deoarece mahalagiii, prin ocupațiile lor, întrețin relații de bună vecinătate cu țăranii. Totuși, Buiumaș, neștiutor — privind trecerea *„roșiorilor"* de la o barieră la alta a tîrgului — discută preocupat cu prietenii lui despre *„haidăii"* pe care în închipuire i-a și văzut ascunși pe *„toloaca"* cu brusturi de la marginea mahalalei. Diversiunea naționalistă a burgheziei este simțită însă și altfel de mahalagii, și anume așa cum ni se dezvăluie într-o joacă a copiilor care ajung să se întrebe serios dacă *„printre ciori sînt moldoveni și evrei"*, adică, în fond, dacă în rîndul ciorilor există o persecuție antisemită ca și printre oameni. Fondul cărții îl constituie însă evocarea momentelor celor mai importante din viața oamenilor. În tablouri cu o semnificație artistică generală, scriitorul evocă rînd pe rînd nașterea unui copil în casa Țiprei, nunta Blimei, urmată de cearta în familie (din cauza zestrei pe care o pretinde ginerele), moartea și înmormîntarea bunicului lui Buiumaș, precum și unele zile de sărbătoare legate de Anul nou și Paști, cu belșugul lor iluzoriu, sau obiceiurile rituale de sîmbăta sau de ziua ispășeniei, cînd se rostește rugăciunea *Kol Nidre*, și, după credință, vin morții să o asculte. Deși, în aparență, aceste fapte ar putea fi socotite atribute ale vieții omenești în general, neraportate

istoric, Ion Călugăru le observă şi le prezintă în interdependenţa lor cu epoca. Sesizînd cu vigoare esenţialul (faţă de tentaţia permanentă a pitorescului etnografic), el surprinde aici sensul tragic al existenţei oamenilor în orînduirea capitalistă, atmosfera sumbră, climatul social şi moral în care vieţuiesc ei. Căci, într-adevăr, aceşti oameni *vieţuiesc* într-o continuă luptă cu grijile şi nevoile, într-o mută resemnare, intrînd şi ieşind din viaţă fără să întrezărească — la acea epocă — vreun ideal social care să le îmbunătăţească soarta. Precizîndu-le însă tragedia, scriitorul a rostit, indirect, un necruţător act de acuzare împotriva societăţii burgheze, lărgind astfel preocuparea romanului său de formaţie către dimensiunile socialului.

Pas cu pas, pe fondul acestei existenţe comune, este urmărit destinul individual al lui Buiumaş, *„netrebnicul"*, care a prins dragoste de carte şi al cărui ţel în viaţă este să înveţe pentru a depăşi condiţia mizeră, umilitoare în care s-a născut. Ţipra îi urmăreşte pasiunea cu o dragoste nemărginită şi uneori o vedem chemîndu-l să-i dea cîte un gologan din banii ei puţini, *„ca să aibă mezinul ei caiete şi plumburi şi condeie de sticlă umplute cu apă roşie..."*, pînă cînd stăpînirea închide şcoala israelito-romînă din dealul feredeului. Dezamăgit, dar luptînd împotriva unui destin pe care vor să i-l impună alţii, Buiumaş îşi formează tenacitatea, răbdarea, perseverenţa, arme cu care el va şti să înfrunte viaţa şi mai tîrziu. Scrîşnind de neînduplecare, Buiumaş pătrunde cu greu, cu concursul unui ruşinos *„certificat de paupertate"*, la gimnaziul hărăzit fiilor de boieri şi negustori. Lipsurile în familie, fireşte, vor fi şi mai mari, dar Ţipra este gata să facă orice sacrificii.

„— Ţalic, face deodată Ţipra îmbărbătoşată... şi albituri pe la boieri am să spăl, ca Varvara, gheboasa, care bea titiun şi se îmbată la crîşmă, numai şi numai să-l vedem pe Buiumaş al nostru la şcoală mare, în haine cu vipuşti roşii, şapcă în cap cu cozoroc de lac... Cîte-s de făcut cît umbli pe lumea asta? Şi el n-a fi ca mine o proastă, o năroadă, o neisprăvită."

Formaţia unui om, implicată fără îndoială în roman, se justifică în astfel de împrejurări nu numai printr-un proces de prefacere psihică, ci, în mod esenţial, prin lupta neîntreruptă cu mediul înconjurător, o luptă din care rezultă cunoaşterea din ce în ce mai adîncă a vieţii. Pe o astfel de cale *„gimnazistul"*, Buiumaş, are a se lupta zi de zi nu numai cu ostilităţile profesorilor, ci şi cu hahamul, dascălul Berl, faţă de care a încălcat legea trecînd la o altă învăţătură, şi nu numai cu ei, ci şi cu sine, împotriva religiozităţii şi resemnării pe care le-a moştenit. Eliberarea de sub apăsătoarea „înţelepciune bătrînească" se face treptat, uneori cu ezitări chinuitoare, dar necontenit, sub presiunea aspiraţiei lui Buiumaş către lumină şi fericire. Dibuind căi noi, căutînd sensuri noi, Buiumaş depăşeşte prin perspectiva acţiunilor sale viaţa obişnuită şi resemnată a mahalalei; traiectoria drumului său are semnificaţia smulgerii din resemnare, din apatie, din inconştienţă, o semnificaţie a detaşării de tragedia locului mohorît „unde nu se întîmplă nimic". Urmînd aspiraţiei sale, îl aflăm — în *Epilogul* romanului — *„meditîndu-i"* pe copiii unor oameni mai înstăriţi, pentru a se întreţine, sensibil la evenimentele ultimului război mondial, care au pustiit tîrgul natal, trăind, totodată, şi o puternică criză sentimentală ce-i prevesteşte adolescenţa, o altă etapă a vîr-

stei, care va fi urmărită de Ion Călugăru în romanele *Lumina primăverii* și *Trustul*.

Copilăria unui netrebnic ne descoperă în Ion Călugăru un scriitor deosebit de înzestrat: un fin analist, dispunînd de o observație pătrunzătoare, și mai ales un evocator cu o mare putere de cuprindere a faptelor, recurgînd la procedee artistice variate. Arta lui, în ceea ce are esențial, se caracterizează printr-un *umor amar*, care dezvăluie, întotdeauna, printr-o postură comică, impresionantele tragedii umane ale eroilor, fiind asemănătoare, întrucîtva, după cum constată unii cercetători ai scriitorului, cu arta marelui artist Charlie Chaplin [1]. Observația judicioasă are în vedere nu numai similitudinile extraestetice ale celor doi artiști (elemente comune de biografie și temperament), ci și similitudini de ordin estetic, și anume faptul că Ion Călugăru, ca și Charlie Chaplin, își îndreaptă atenția spre oameni de tipul lui Charlot, adică spre oamenii de rînd, simpli, năpăstuiți și striviți în condițiile societății capitaliste. La Chaplin umorul se transformă însă adeseori în parodie; la Călugăru rămîne întotdeauna crispat, *amar*, fiind o manifestare independentă de voința personajelor, așa cum, de pildă, rezultă din comportarea lui Țalic, croitorul, care, ori de cîte ori i se pare că vine omul stăpînirii după bani, fuge să se ascundă în zîmnic sau printre buruieni. Partea comică are însă, cum vedem, un substrat tragic, definitoriu pentru existența amară a oamenilor. Iat-o pe Șifra, mătușa lui Buiumaș, prezentîndu-și sărăcia lucie drept bogăție strălucitoare în fața pețitorului adus de

---

[1] Vezi *Ion Călugăru și Charlot printre muncitori* de Ion Vitner, *Contemporanul*, nr. 46/1956; *Note despre arta lui Ion Călugăru* de Eugen Luca, *Contemporanul*, nr. 22/1956; *Cu privire la evoluția prozei lui Ion Călugăru* de Eugen Luca, *Iașul literar*, nr. 7/1956.

Teivel pentru fata sa, slujnică la un negustor: *„Ştiţi, sora mea are casa ei, şi fata ei este unde curge aur şi lapte şi miere* (America — n.n.). *Ginerele ei are păduri şi-i inginer... Poate vă miră că bărbatul* (Ioisip, soţul Şifrei —n.n.) *nu lucrează? Se vede, nimica nu-i pregătit* (în casă — n.n.). *Nici nu ne aşteptam la musafiri. De altminteri, nici prin gînd să ne treacă că aveţi să ne faceţi cinstea să veniţi. Fata mea, domnişoara Dina, o vedeţi, stă mai mult la un unchi al ei decît pe acasă. Din cînd în cînd o pofteşte soţia unuia care are canţilerie cu loterie, să-i scuture prin casă: că nevasta ăstuia cu loteriile moare după fata mea. Să nu care cumva să credeţi — ferească Dumnezeu! — că-i slujnică. În familie la noi argat nu s-a pomenit. Tata meu zicea: nu eşti vrednic să fii ieşit din Egipet de te bagi slugă. Însă ce să-i faci dacă o iubeşte nevasta celui cu loteriile? Ioisip al meu apoi lucrează puţin, că nu vrea să se lase de meserie, cum aş dori eu. S-a obişnuit să tragă la ham ca un catîr. Noi trăim — nu-i aşa, Ţipriniu, pune şi tu o vorbă! — mai mult din proţente! Şi proţentele astea au socoteala lor...!"* şi aşa mai departe, toate acestea fiind debitate cu fantezie, pentru a fura mintea ginerelui *„năsos"*, care pretinde zestre, deşi pare de o vîrstă cu Ioisip, tatăl fetei. Să ne amintim apoi de micul Buiumaş care, jinduind o bucăţică de covrig de la copilul mai avut al unui zugrav, îl ademeneşte pe acesta cu o poveste scornită despre nişte *„porumbei cu solzi"*, făcînd un efort chinuitor, comic desigur, pentru a-l impresiona pe posesor. Tragica comedie se sfîrşeşte abia în clipa în care Buiumaş primeşte bucăţica jinduită şi cînd el îi mulţumeşte binefăcătorului *„bătrîneşte"*, *„aşa cum a văzut că spun oamenii mari cînd li se face un bine."* Să ascultăm, într-un alt fragment al romanului, convorbirea dintre Moişă Lungu şi Srul Polcuţă,

doi calici ai mahalalei, care, dorind cu lăcomie bunătățile așternute pe mese în sinagogă (și din care se înfruptă numai hahamul și alți vreo zece meseni avuți), se întrec cu vorba, ascunzîndu-și foamea și lipsa:

„— Acasă la mine mănînc numai carne de porumbel! se laudă Moișă Lungu, nu mă ispitesc ei cu răciturile lor... Da' tu de ce nu te poftești la masă, că ești, se cheamă, meșteșugar cu vază...

— Da?! Eu n-am acasă la mine oala cu sarmale? Cine are nevoie de pomana lor?! Nici nu-i pomană să-i saturi pe cei sătui...

Moișă Lungu mai trage o galeșă ocheadă castroanelor cu pește și friptură și glumește cu ceaușul:

— Vezi să nu-ți rămîie un ciolan de pește în gît!" etc.

Cel vizat, însă, deși nu este haham, dar este incomparabil mai mult decît un calic, nu pierde prilejul să-i *„răspundă mustrător: S-ar putea ca tu să-l mînii pe Cel-de-sus, necredinciosule! Două pietre de moară au să-ți așeze pe ochi, după moarte, să nu-ți mai cadă pînă la învierea morților!"* Profesînd un *umor amar,* Ion Călugăru se apropie cu simpatie și compătimire de personajele care suferă, înțelegîndu-le comportarea ca o manifestare de care nu sînt vinovate. Firește, *Copilăria unui netrebnic* prezintă și alte particularități artistice, și între acestea trebuie amintită o anumită tehnică a instantaneelor, a secvențelor din care se constituie întreg „filmul" cărții. Sînt niște notații, scurte de cîteva pagini, un fel de scene sau tablouri succesive, legate de momentele esențiale ale cărții, sau, uneori, existînd disparat, și din care se încheagă atmosfera mohorîtă a mahalalei și totodată drumul copilăriei lui Buiumaș.

Ion Călugăru n-a fost un stilist, un „meşteşugar" al cuvintelor. Fraza lui, lipsită de astfel de pretenţii, reproduce de obicei limba orală, cu aspectul ei moldovenesc, pătrunsă de zicale şi proverbe, ca şi de alte manifestări ale vorbirii directe. Spontaneitatea deosebită a romanului este fără îndoială rezultatul unei asemenea modalităţi artistice, la care se mai poate adăuga şi asimilarea profundă (trăită) a temei. Căci scriitorul, care într-o filă a *Jurnalului* său spunea despre sine că *„nu e un abil"*, mărturisea tot acolo şi un alt adevăr: *„Ceea ce scriu din propriul meu impuls iese bine"*, şi această a doua mărturiste este ilustrată convingător de întreaga operă izbutită a lui Ion Călugăru, şi în mod special de *Copilăria unui netrebnic*, în care el, autorul, a simţit o nevoie acută de a spune şi a dezvălui realitatea tragică a mahalalei în care a copilărit.

D. Cesereanu

Titinei

1907

I

Ţipra şade în ceardac... Scarmănă pene şi, gemînd, muşcă din coltucul de pîine frecat cu usturoi. Lungit alături, Buiumaş o ascultă cum plescăie, morfoleşte şi clefăie. Se bucură de bucuria ei, aşteptînd să înţeleagă ea că şi lui îi e poftă. Dinţii ei se înfig mereu în coajă şi sună, parcă ar spune: „Bună e pîinea, bună e pîinea!" Cumplit îi aţîţă pofta! Mirosul de usturoi gîdilă nara, cerul gurii, şi gustul dulce al pîinii se simte pe limbă... Părul castaniu, ca o căciulă pusă de-a dreptul pe piele, ochii mici, mişcători, urechiuşele ciulite şi trupul puţintel amintesc celui ce se uită la mezinul Ţiprei un şorecuţ. Privirea băiatului fuge: de la mama spre uliţă şi înapoi, de la uliţă spre gura mamei şi ochii mamei. Ea ronţăie. Nici nu-i pasă de pofta lui, nici n-o înţelege. Crede că a fost prea de ajuns ibricul de cafea cu lapte, cu pîine dumicată: porţia dată lui adineauri. El pare a avea credinţa că şi din usturoiul frecat pe coltuc i se cuvine ceva; că nimeni din casă n-ar trebui să uite de mezin atunci cînd îmbucă ceva bun.

Pămîntul se zvîntă de ploaia căzută în zorii zilei. Coşul morii aşezate pe şesul întins, de la răsărit, pare o spînzurătoare de care s-a prins soarele. Din uliţa potcovarilor răsună ciocane, care, greoaie, trec la vale

Clubul cărţii digitale 2022

și parcă se rostogolesc, scîrțîind, pe ulița ce coboară dinspre cazarmă spre tîrgul de jos; o trăsură cu coșul ridicat trece răpăind pe ulița mare, iar din dosul casei răsună ecoul doagelor de butoaie, la butnari. Văzduhul aburește, din pricina ceții alburii și a luminii, aproape ca o fiertură. Țipra scarmănă pene grăbit, din ce în ce mai grăbit, ațîțînd pofta lui Buiumaș mereu în alt fel: cu mirosul de usturoi ce gîdilă nara, cu scrîșnetul măselelor, cu lăcomia-i zgomotoasă și cu mulțumirea de a răpune foamea.

Buiumaș se întinde ca o șopîrlă. Căldura soarelui e prea molcomă în dimineața asta de primăvară.

— Mamă, mi-e foame! suspină.

Țipra se face că n-aude.

El stăruie:

— *Foame,* mamă, *foame!...*

Mama se uită în zare. Ca și cum ar aștepta ca de acolo să vie cineva. Pe cineva care trebuie s-aducă belșug și saț.

Buiumaș se burzuluiește, se uită chiorîș, cu furie mare, la Țipra, bate cu pumnul în lemn, se tînguie răstit și mînios:

— *Foame*, mamă! N-auzi? *Foame...*

— S-a băgat dracu-n chișca ta... Nu te mai saturi?... Abia ai crăpat... Ți-am dat să se sature zece soldați, nu un drac de copil de cinci ani!

— *Dacă mi-i foame?!* se încăpățînează Buiumaș.

— Și bucățica de la gură mi-ai rupe-o... Au să-ți acopere ochii cu două pietre de moară... de pizmătareț ce ești... nu cu hîrburi...

— *Mi-i foame!* se tînguie el iară, ridică glasul, poate s-o facă de rușine, s-o silească astfel să-i arunce și lui o bucățică.

Țipra ronțăie mai departe, liniștită, cu o poftă din ce în ce mai sporită. Parcă în ciuda lui. Nimic n-o

înduplecă: nici privirea, nici tînguirea, nici lacrima ce s-a prelins din ochiul lui drept.

De nevoie, nepăsarea ei îl liniştește. Priveşte la ceata de copii strînsă în ciorchine pe gardul fabricii de sifon. Par o împletitură pusă pe gard să se usuce. Şi dacă te uiţi mai cu băgare de seamă, nu-i împletitură. Este acolo Ira, băiatul Cărucerului — acel de curăță umblătoarele din tîrg — este Mochi Ciucălău, cu poreclă de Buftea, băiatul ciurarului, care e şi birjar, sînt mulţi copii din mahala şi alţii de pe uliţele învecinate, din cei care toată ziua dau tîrcoale fabricii, pîndind clipa cînd lucrătorul sparge un şip şi-l aruncă: ei scot bila de sticlă şi veriga de gumă. Ceasuri întregi stau apoi iar la pîndă, claie peste grămadă, unii prinşi cu picioarele desculţe de scîndurile gardului, alţii încleştaţi cu mîinile de buza scîndurii, şi se uită, şi se uită, şi fac rămăşaguri că iar plesneşte un şip de limonadă.

La răspîntia uliţei se iveşte Basia lăptăreasa. Ea vine din tîrg, de la vînzare, tîrînd tinichelele la pămînt. Cum o văd, Ira şi Buftea o rup la fugă. Ceilalţi, rămaşi agăţaţi de gard, dau din picioare, să le treacă mai iute timpul. Ajunsă în faţa lor, băbuţa, cocoşată, scofîlcită, se opreşte, răsuflă, ridică puţin cîte o tinichea şi îi mustră:

— Ei, toată ziua îi împletiţi diavolului ciorapi ?

Nici unul din copii nu se uită la babă. Totuşi, ca la poruncă, labele desculţe încremenesc, mîinile strîng buza scîndurii, obrazurile se schimonosesc de spaimă. Unul cade de pe gard, sare fript de tufele de urzici ce tivesc şanţul ca o dantelă verde, se învîrte în loc şchiopătînd, văietîndu-se, frecîndu-şi spatele şi suflînd ca după ardei iuţi.

— Te-a pedepsit Dumnezeu că mi-ai chinuit viţelul ! zîmbeşte cu mare mulţumire Basia. D-apoi asta încă nu-i nimic !... Are să-ţi mai bage Dumnezeu su-

fletul într-un vițel, să te tragă alții de coadă, să înveți și tu a-ți mai bate joc, altă dată, de vietatea fără limbă și care nu se poate plînge mă-si, să-l apere... Nici mînă măcar n-are să te tragă de urechi...

Mai mormăie ce mai mormăie Basia și se îndreaptă întins spre Ţipra.

— Bună ziua, Ţipriniu ! Nu-ți trebuie lapte ? Azi nu prea s-a făcut vînzare. Fără cap îs negustorii... A băgat cineva spaima într-înșii. Da' eu, una, să-ți spun drept, nu văd de ce.

Ţipra își înalță privirea de pe sita în care adună puful de pene și răspunde :

— *Nu,* Basia, *nu-i de unde !...* Lapte ? Pentru piruștele postului de vară, pentru tocmagi [1], da... Da' pînă-n toiul verii mai este... Atunci scrie să mănînci lapte, acu nu scrie...

— Uite-l și pe tîlhăroiu cum șade și se uită la păsări !... zice Basia dînd cu ochii de Buiumaș. În loc să meargă la școală, să învețe carte. Nu zici, Ţipra dragă, că era să-mi înece juncuța în pîrîu, dracii !... Și odorul tău, era și el printre hoțomani... Să-i puie lipitori juncuței, s-o scalde în pîrîu. El îi învăța cum s-o culce...

Ţipra își împlîntă privirile în ochii lui Buiumaș ; drept arvună, îi trage o palmă.

— De ce canonești animalu, blestematu lui Dumnezeu ?

— Să-mi saie ochii din cap, mamă, dacă i-am făcut eu ceva !

— Nu plesnește de rușine să și mintă, neobrăzatul ! se înfurie Basia, morfolind vorbele în gură. Are să-ți albească capul... Și ai să semeni cu helgea dacă mai minți omul de la obraz și are să fie și mai rău ! Nu te-am văzut cu ochii mei cînd ai venit cu ceilalți

[1] *Tocmagi* — tăiței.

să-mi mulgeţi vaca şi, ca să nu vă pot prinde, aţi tîrît juncuţa în pîrîu? Nu ştiu eu că aţi dus mai întîi viţelu, de l-aţi înfundat în sărătură, ca să amăgiţi vaca?...

— N-am fost eu, Basia... zic şi zău! Să-mi stea gura la ceafă dacă nu-i adevărat! A fost Ciucălău, Ira al Cărucerului şi feciorii lu dascălu Mihai de la catedrală...

— Cu cine se înhăitează?! Ţi-am spus eu, Ţipra: creşte lucru rău! Un oţoman, unu care a' să poarte prapurii la înmormîntările ţiganilor de pe şes...

— Nu mai ştiu ce să mă fac cu el! suspină Ţipra. Numai de şotii, de pozne şi trăsnăi se ţine, şi eu de necaz şi necaz am parte din partea lui...

— Apăi de aceea minte şi-i neobrăzat... nu trebuie să-l răsfeţi! adaugă Basia. Fă-ţi bici din curele de buhai şi stropeşte-l cu bătăiţă. Că bătaia-i ca ploaia pentru flori...

Pleacă trăgînd tinichelele în urma ei.

Cu cît îi rămîne mai puţin din coaja de pîine, cu atît Ţipra mestecă îmbucătura cu mai multă poftă şi încetineală. Buiumaş suspină mai jalnic: parcă i-ar face lui în ciudă.

— Mamă, dă-mi şi mie... *Măcar să gust,* că mi-i poftă.

— De suflet te-aş da la ţiganii care trec cu căruţele... da' n-am prea văzut... să nu te mai aud toată ziulica: *foame* şi iar *foame!...* Şi părul din cap mi l-ai paşte, şi pielea de pe mine ai roade-o, de te-aş lăsa...

El nu ţine de loc seamă şi nici nu bagă de seamă că tot ce-i mai bun pentru dînsul se pune deoparte: coltucul, măligă prăjită pe plită şi unsă cu povidlă, ba chiar cafea cu lapte, bostan copt în rulă [1]... mă

[1] *Rulă, rolă* — cuptorul sobei.

rog, tot ce poate cumpăra Ţipra. Nu se atinge nimeni din ce-i sortit numai şi numai lui Buiumaş. Cînd fălcile stau locului, nu se simte bine.

— Deșfundat îi băietu ista! Ca o cofă ieşită fără fund din mîna butnariului...

Lucrătorul de la fabrică a azvîrlit, pesemne, alt şip. S-a stîrnit iar zarvă şi gălăgie. Golanii sar gardul, se îmbrîncesc, ţipă, chiţcăie, se trag de păr, îşi trag cămeşile ieşite din pantaloni. O slujnică varsă peste ei un ciubăr de lături, încercînd să-i gonească. Ca din pămînt răsar capii răutăţilor: Ira Căruceru, Mochi Ciucălău, revărsînd o grindină de pietre peste capul slujnicei. Lucrătorul lasă pompele şi, învîrtind în dreapta o mătură, iar în stînga cureaua cu care se încinge, se repede din pragul fabricii, se apropie de gard, strigă şi ameninţă:

— Care-i pîrlacul[1] de aruncă cu pietre? Să-i smulg un picior, şi-l sădesc apoi, să-mi crească sperietoare de ciori...

De frica ameninţării — piciorul să nu se prefacă într-un fel de prăjină uscată — neastîmpăraţii se tupilează pe după gard, după movilele de gunoi. Nu se arată decît mult timp după ce lucrătorul se întoarce în fabrică şi nu mai are de gînd să iasă iar ca să apere femeia...

Buiumaş priveşte cu jind. Cască ochii mari, se tîrîie pe burtă pînă la peretele ce desparte casa de a vecinului, care vinde turtă dulce. Un miros cald se risipeşte din cuptorul încins, învăluind uliţa. Pare că mirosul ar ridica uliţa în palmă, ca pe o foiţă de ţigară. Buiumaş se lasă mîngîiat de aromă, se întinde ca un căţel scărpinat pe burtă. De altminteri, şi mama nu mai ronţăie, că nu mai are ce, şi nu-i mai face lui în ciudă.

---

[1] *Pîrlaci* — potlogar, găinar.

Răsună o trîmbiță. Se aude tropot prelung de cal. Din ce în ce mai deslușit, mai puternic. La cel dintîi sunet al trîmbiței, s-a golit gardul, copiii au ajuns pe ulița mare. Tropotul vine dinspre podul cel mare de fier, din mijlocul tîrgului. Ceata s-a pornit pe o goană nebună, dar la răspîntie se opresc, bat pasul în loc, călărind pe bețe, chiuind, maimuțărind pe gorniști. Pe ulița mare, ce duce la cazarmă, s-a îngrămădit lume : neveste și fete, copii și bărbați din cei ce pe acasă n-au de lucru. Trîmbița sună plăcut, tare, altfel decît sună zilnic goarna cînd trece garda spre arest. Cîntecul străbate văzduhul dimineții, și aerul se țăndărește, parcă s-ar sparge geamuri. Din uliță, de asemeni, se revarsă un puhoi de oameni : fata roșie a lăptăresei Basia, numai în tălpari și fără ciorapi, nevasta turtarului de alături, măruntică, negricioasă, cu falca legată, îmbrăcată cu fuste peste fuste, fel de fel de femei. De la răscruce pînă aproape de casa Țiprei — o bună bucată de loc — ulița s-a umplut de omenire. O căruță venită dinspre toloacă este nevoită să se întoarcă. Prin mulțime se învîrte un țigan oacheș, cu ochii albaștri, Cvoc — cum îl strigă copiii — cel care, cum vede o femeie singură, cum se ia după dînsa, se umflă în pene ca un curcan și șuieră între dinți.

— Vai ce drăguță ești ! Porumbițo, nu te uiți la bădia Pandele ?...

El se învîrte printre copii, parcă ar fi ajuns în mintea copiilor.

— Trec roșiorii ! țipă lumea.

Se bucură.

Buiumaș se tîrîie lin, se preface că lunecă de pe scara cerdacului. Ar vrea și el să fie printre băieți, să întîmpine de aproape soldații.

— Să încremenești aicea !... Să nu te prind că te

iei după soldați, că nu-ți mai dau mîncare trei zile... Atîta îți mai trebuie: să te calce și caii!...

— Nu mă bag între cai, mamă, numai de departe mă uit. Mă uit așa, cu palma la ochi, printre degete...

— Ai adunat surcele de ațîțat focul?

— Nu era de unde, n-au mai tăiat lemne la fabrică.

— *Toată viața ai să rămîi netrebnic?* În altă parte nu mai găsești surcele? Și dacă are să ardă fabrica, ce ne-om face?

Din ulicioara dintre casa Țiprei și a vecinului vine gîfîind, îmbujorată, Blima, sora cea mare a lui Buiumaș. Blima are 16 ani. Ea trebăluiește prin casă ca o mamă: pe Buiumaș îl încălzește în poală; tatii îi ajută la cusutul straielor țărănești, spală albiturile, văruiește, deretică și gătește uneori în locul mamei. Se vede: și ea are poftă să vadă roșiorii trecînd. Dar Țipra i-o taie:

— Hal de fată mare care trebuie să se mărite: desculță, hadadulcă, despletită ca popa la feredeu! Care te-o vedea, stuche și fuge la zece poște!... La ce să vezi roșiorii?... Că n-ai să găsești mire printre dînșii...

— Zău, mamă, nu mă duc decît numai pînă la fabrică, să văd și eu...

— Mai rău ca frate-tău cel mățățel! Mai bine i-ai ajuta lu tat-tău să gătească mai repede să cîrpească pantalonii lu...

Blima rămîne mofluză, cu brațele încrucișate, privind cum se bulucește lumea după soldați. Trîmbițele sună din ce în ce mai puternic, se văd suind la deal cele dintîi șiruri de roșiori călări, cu tunicile roșii, cu sulițele în vînt, caii, cu cozile scurte, pășesc trufaș, apăsat, răscolesc colbul, parcă ar spune: „Asta ați așternut în calea noastră?"

Ţipra se uită la copiii care fac zîmbre şi zice:

— Da, da, supăraţi-mă dacă vreţi să lepăd copilul... Vă simt eu cum mă blestemaţi în gînd! Blestemaţi-mă în gînd...

— Care copil îi în stare să blesteme o mamă? întreabă nevinovată Blima.

Buiumaş se uită la Blima, la mama. Este o femeie bătrînă. Aşa se şi cuvine să fie o mamă. Un nas lung, sprîncene trase spre tîmplă, fruntea ascunsă sub bariz[1], o privire care îngheaţă. Faţa zbîrcită, galbenă. De asta femeile cînd se ceartă cu dînsa îi strigă „colac de alamă". Blima seamănă mai mult cu tata: are, ca dînsul, mîinile cu degetele lungi, ochii tare negri, obrazul alungit, pielea smeadă şi o gură cu un zîmbet care nu se mai şterge niciodată, la colţul din dreapta.

Ţipra se uită după călăreţii care trec spre cazarma tîrgului şi, oftînd zice:

— Acu, dacă s-au mai potolit răzvoltele, poate să mai intre ceva de lucru. Au să vie oamenii la tîrg cu bucate, or face iar dever negustorii, noi om avea de lucru şi ţie avem să-ţi facem o zestre, să te vedem gospodină la casa ta... zice, şi se simte că inima-i s-a umplut de o mare nădejde şi se vede că ochii îi lăcrămează.

Totuşi, pe Blima asta n-o alină, ci rămîne bosumflată. Nici astăzi nu se cade să vezi soldaţii? Ţipra se încruntă:

— Mai bine i-ai ajuta lui tătîne-tu să înseileze polcuţa lu Costache Livadaru decît să te chiorăşti după soldaţi!...

— D-apăi cin' să mai vie după polcuţă? Dacă n-ar fi peticile de pus, nici mîna n-am pune-o pe ac.

Blima nu se clinteşte. Trec mereu călăreţi; tropotul potcoavelor se amestecă cu zumzetul privito-

---

[1] *Bariz* — broboadă.

rilor, cu glasul trîmbiţelor, cu nechezatul cailor. Deodată răsună şi muzica. Mare veselie.

— Nu ţi-am spus, raţă opărită, să te-ci să însaili polcuţa? Ce tot propteşti peretele, că stă drept şi făr' de tine: are el stîlpi, proptele mai bune ca tine!

Fata curăţitorului de umblători, cea cu picioarele crăcănate, cu o pernă întreagă de puf în părul zborşit, a luat şi dînsa vînt, vine alergînd de acasă, aşa cum a prins-o trîmbiţa sunînd, nu cumva să piardă parada.

— Uite-o! Numai ea-i lipsea alaiului, cu picioarele răsucite, zborşita!... Acu du-te şi tu după ea, să te vezi cum arăţi... zice Ţipra batjocoritoare, arătînd cu degetul.

Curge necontenit oastea roşiorilor: se văd puţin, cît trec în dreptul uliţei, şi pe urmă se pierd. Trîmbiţele sună din ce în ce mai îndepărtat, iar copiii, pe beţe de lemn, maimuţăresc pe călăreţi.

La răspîntie s-a ivit Saniil Căruceru. Dă cu ochii de fii-sa: se roşeşte, se învineţeşte, scoate nişte strigăte răguşite, sparte, o apucă de cozi, o tîrîie. Fata se zbate, se vaită.

— De asta mă otrăvesc cu putoarea din toate umblătoarele, să cresc başoaldă? o mustră cu glasul mai domol. Dar tot e parcă i s-ar fi pus un os de-a curmezişul gîtului.

Cînd ajunge în faţa casei Ţiprei şi o vede pe Blima, o arată ca pildă:

— Şi asta-i fată de etatea ta. Da' uite cum stă lîngă mama, nu scoate limba după hatalăi, ca tine...

Saniil Căruceru e galben la obraz, cu părul ca tutunul şi mustaţa afumată; înalt, deşelat şi cu labele picioarelor lătăreţe, uriaşe. Umblă de obicei legănîndu-se, şchiopătînd, vorbind tare cu sine însuşi.

Tocmai îi iese în întîmpinare nevastă-sa, pirpirie, strecurîndu-se pe uliță, cu gînd să n-o bage de seamă nimeni, cu pasul ca și cum ar călca vîntul, și nu pămîntul. Îi e rușine de îndeletnicirea bărbatului.

— Mulțumesc lui Dumnezeu, zice Saniil, astă-noapte mi-a mers bine : am scos șase poloboace !

— Nu ți-e rușine să stîrnești atîta zarvă pe ulița noastră și să te lauzi în auzul lumii întregi cu cele șase poloboace ale tale ? Iară fata ce ți-a făcut să-i smulgi cozile ?

Saniil dă drumul fetei : se stăpînește. Cît e de micuță ea, firavă și cu voce palidă ca de umbră, nevasta tot l-a potolit. Totuși, el amenință :

— Las', că de asta vorbim acasă. Să nu zici că are dreptate lumea să zică că și vorbele mele a duhoare de aceea îs pline... Da' odorul de Ira une-i ?

— Une să fie ? S-a dus copilul să se joace. Că doar n-ai vrea să-l înhami la poloboc ?

— Copil ? ! Un ghiorlan de zece ani ? ! În loc să-l dai la stăpîn, se ține scai de fusta ta...

Nevasta lui Saniil răspunde cu o tuse seacă.

Pe ulița mare trec ultimele șiruri de roșiori. Lumea se risipește, trîmbițele, ropotele și tropotele răsună ca dintr-un ontal [1] de fier. Valuri-valuri de praf se înalță în văzduhul limpezit de ploaia de dimineață.

Buiumaș se joacă de unul singur. Se uită în curtea ciurarului, curte înălțată la răspîntia a două uliți, și zice mișcînd mîna :

„Moișă,
coișă,
pampapușă,
joacă ploșnița
după ușă..."

---

[1] *Ontal* — butoi.

— Te tot prostești vorbind de unul singur ! Mai bine te-ai duce la școală... că tat-tău, de unde are, de unde n-are, plătește, să te facă om...

Ca în fiecare zi de tîrg, a ieșit din vizunia lui cerșetorul ce poartă îmbrăcăminte țărănească. De foarte mulți ani el s-a oploșit la o vădană, în fundul fundului mahalalei. Ar trebui să se poarte ca tîrgoveții, dar iarna-vara are pe dînsul un suman flenduros, cafeniu și cu petice negre, ițari cenușii de cînepă, opinci nerase. El trece foarte tăcut pe ulițele cele dosnice ; se vede că nu ține să fie băgat în seamă. Dar nu se poate strecura cum vrea dînsul. Tîrșîie, fără voie, talpa opincilor, iar vîrful îl trece ca un cuțit peste piatra de tocilă. Pînă ajunge unde-și face negustoria, de-i iese lui ce-i trebuie, nici nu cere de pomană. Ba își și îngăduie să fie trufaș : să sperie copiii cu ceatlăul ce-l poartă subsuoară, să se strîmbe la jupînesele de pe prispe, să dea cu piatra în cîini. Pe aici el pășește ca un gospodar. E drept gospodari de cei ferfenițoși. Dar după felul cum umblă gînditor, s-ar zice c-a pornit cu ziua în cap să-și cumpere porc pentru casă. Pe ulițele dosnice, unde locuiesc fel de fel de calici, puioși nevoie mare, își dă drumul la toată fudulia. Acolo n-ar cere el de pomană să-l tai. S-ar îndura de dînsul cel mult cîte o babă cu un picior în groapă să-i întindă o coajă de pîine, înflorită cu mucegai verzui, poate o coajă de mămăligă rasă de pe fundul ceaunului, pregătită să fie dată păsărilor din coteț. Însă, de cum scapă de ulițele dosnice, de cum încep a se vedea dughenile, cîrciumile cele cu ogrăzi de popas pentru șarabane țărănești, apoi dumnealui nu mai seamănă a om, ci se preface în arătare.

Ce face, ce drege, își strîmbă trupul, ce se încovoaie parcă ar fi un cîrlig bătut pe ilău, capul se leagănă, se clatină ca o floarea-soarelui înșurubată în gît, aruncă un picior la dreapta, altul la stînga, ca dam-

blagiii, ochii se rotesc ca a celor cuprinşi de ducă-se-pe-pustii şi scoate o voce grea :

— Miluiţi-mă pe mine !

Ţărăncile se reped să-l miluiască cu bucate şi pitaci, să fie de sufletul morţilor, şi să ogoaie durerea nenorocitului. În gura pieţei, lîngă meşterii tuciurii, cei ce desfac piepteni de corn, balamale, broaşte, lacăte, lîngă locante unde sătenii se ospătează cu cîrnaţi şi varză ce duhneşte de trebuie să-ţi ţii nasul, acolo se aşază el turceşte şi abia aici dă drumul la cîntec şi adevărata lui tînguială, de se aude vocea-i spartă la şapte poşte depărtare. Cum mai geme, cum clatină capul, asemenea păpuşilor de ceară, şi cum rage ! Adevărat parcă l-ar înjunghia cu cuţit de caţap foamea şi durerea.

Care ar avea inimă atît de împietrită încît să treacă pe lîngă dînsul fără a-i da mai mult decît se dă unui cerşetor obişnuit ? Nevestele îşi şterg gura cu palma, aproape să le dea lacrimile, întorc capetele, dar dau, dau mereu.

— Om de-al nostru... Cum a ajuns să se întindă de foame printre tîrgoveţi ! îl căinau nevestele.

Şi el se uita la ele cu un ochi de parcă rîde batjocoritor.

Au aflat tîrgoveţii — şi cei dintîi dintre tîrgoveţi, copiii — că pe calic îl cheamă Manole. Şi cum trupu-i seamănă cu un vrej de fasole răsucit în văzduh, în căutare de arac, îi poartă sîmbetele.

Buiumaş izbucneşte.

„Manole, meştere Manole,
În gît fierbe borşu de fasole..."

Cerşetorul se repede cu ceatlăul :

— Îţi crăp capul şi te gătesc de zile, sămînţă de păgîn ce eşti !...

Văzînd-o pe Ţipra alături, se potoleşte. Dar ameninţă cu mai multă cruzime.

— Fasole ? Borş de fasole, hai, jupîneasă ?! Aşa-i deprindeţi pe puii voştri de şarpe să-l ocărească pe omu lui Dumnăzău ? Da' lasă... vine pe capu vostru prăpădu... Vin oamenii de la Ghilia şi Cobîla, de la Sauşeniţa şi de la Broscăuţi, vin din toate părţile, să vă toace ca pe frunze de leuştean şi să vă puie la fiert cu borşu de fasole pestriţă...

— Blestemu-i ca pasărea, încearcă Ţipra să-i curme mînia, zboară toată ziua şi se întoarce înapoi, noaptea, în sînul celui ce a blestemat...

Manole cerşetorul se hlizeşte, şi obrazul lui e mai furios la vedere decît de obicei.

— Vezi ce-ai stîrnit cu netrebniciile tale ?

— Mamă, aşa-i zic toţi copiii... zice Buiumaş şi se întreabă ce blestem a rostit cerşetorul de a supărat-o pe Ţipra.

Manole miorlăie, stupeşte ca motanii înfuriaţi şi-şi vede de drum, petrecut de alaiul copiilor de pe gardul fabricii de sifon.

Dar Ţipra s-a pornit să scarmene penele iute-iute, iar obrazul ei s-a roşit.

— Mamă, cînd vine Pantil ? cutează Buiumaş s-o întrebe (nu c-ar fi vrut să ştie cînd vine fratele, cît ca s-o împace pe Ţipra).

— Asta nu-i treaba ta... Ai uitat de şcoală ?

— Păi ne-a spus dascălul Berl să venim astăzi mai tîrziu ; el îi dus la comisie ; altfel, nu-l mai lasă să ne înveţe !

Ţipra plescăie din limbă, se tînguie :

— Mereu alte legi pe capul nostru ! Ba se leagă de meseriaşi : făr'de condicuţă şi fără vama celui de la corporaţie, să nu puie mîna pe sculă ; ba se leagă de copii, să nu mai înveţe...

Buiumaş nu pricepe ce zice mama. El una ştie : ea-i năselnică[1]. Din pricina ei s-au dus de acasă fraţii mai mari. Iţe vinde sare şi gaz într-o dugheniţă. Casril umblă teleleu Tănase. Pantil a fost trimis la ţară în slujbă la un cîrciumar care ţine şi moară. Uneori Buiumaş are un gînd pe care nu cutează a-l împărtăşi nimănui. Moara ? El nu ştie ce-i asta. La oraş moara e un coş înalt. Dar la ţară ? Moara, se gîndeşte el, trebuie să fie acolo ceva nespus de frumos, cu iaz, o dihanie mare care strănută de o aud şi îngerii, are miros de făină rîşnită şi ronţăie, ronţăie zi şi noapte, fel de fel de peşte : caraşi cu aripioare roşii, ştiuci lunguieţe şi rele, crapi burduhănoşi.

— Mamă, n-o fi moara moldovancă de cele mari, şi în loc de pui de ţăran face peşte ? o întrebă pe Ţipra după ce s-a codit îndelung.

— Nu ţi-am spus să te duci la şcoală, să nu mă mai zăluzeşti de cap ?

Se apropie fuga-fuga băieţelul poştarului din mahala, atras de sunetul trîmbiţelor.

— *Nu mai sînt soldaţi !* duce el mîna la ochi, amărît. Apoi întinde braţele, ca şi cum i-ar fi zburat o pasăre din palmă.

Se urcă pe ceardac, se lungeşte pe burtă lîngă Buiumaş.

Mirosul de turtă dulce îi gîdilă şi lui nările.

— Tu ai mîncat un omuleţ de turtă dulce de la megieşul vostru ? întreabă dînsul.

— Hă, hă, hă, se fuduleşte Buiumaş, de cîte ori ? La toate cumătriile noastre ni se împarte turtă dulce ; la toate nunţile mîncăm turtă dulce !...

La mama băieţelului ăstuia e trimis Buiumaş — în amurguri de vară — să ceară oleacă de mărar şi pătrunjel pentru fiertura de tăieţei cu fasole, dreasă cu rîntaş. Departe pînă la poştar nu este. Dar s-ar zice că-i

---

[1] *Năsilnic* — îndărătnic, rău.

la marginea pămîntului. Ulița pe care locuiește Țipra se împarte în două : o jumătate, adică de la fabrica de sifon pînă la casa lăptăresei Basia... Aici sînt case îndeobște locuite de evrei. Jumătatea cealaltă, pînă în toloacă, locuiesc fel de fel de mahalagii, dintre care unii se poartă îmbrăcați nemțește, mulți — țărănește. Vara se mai întîlnesc mahalagiii cu evreii ; iarna, niciodată. De aceea cred copiii de evreu că mahalagiii stau ascunși toată iarna împreună cu fluturii, cu vacile-domnului cele roșii, și în primăvară învie și ies la lumină. Ca să ajungi pînă la casa poștarului, faci o bucată de drum : întîi și întîi lași în urmă casa turtarului vecin, lipită de casa Țiprei, apoi coșcogea căsoi cu grădiniță de flori în față, cu ceardac sprijinit de stîlpi, a lui Iordache Mantu, după aceea casa Nuței Cîrna — acolo unde s-au oploșit patru familii cu patru rînduri de copii — apoi casa subșefului de muzică militară, cea ascunsă între flori, dar care într-o aripă este dărăpănată, de aceea i-a făcut hatîrul lui Saniil Căruceru să i-o închirieze. Casa lăptăresei Basia se sprijină de casa țiganului de la muzică, apoi se întinde un cîmp năpădit de cucută, brusturi și hrean, în mijlocul căruia și-a scobit în pămînt un fel de colibă nebuna Bălașa, spălătoreasa, amețită de manganul de la fierul de călcat. Dincolo de coliba zăludei este o casă împlîntată și în același timp ascunsă în deal ca într-un buzunar. În sfîrșit, ajungi la pomătul și casa poștarului — cu grajdurile, coșerile și poiețile ei. Asta se vede pe partea dreaptă. Pe partea stîngă se vede altceva : chiar în fața casei Țiprei se înalță dîmbul pe care parcă au crescut cotigi, droște vechi, mînji, copii. Este casa ciurarului Ițel Bajocură, zis Ciucălău, tatăl lui Mochi Ciucălău. Acolo mai locuiesc : un cizmar roșu, Cvoc, muzicantul pezevenghi și muieratic, precum și două văduve. Dincolo de casa ciurarului se întinde o curte plină cu bălării ;

alături, casa unui dulgher, care știe trage la măsea și să ronțăie cuișoare; în sfîrșit, grădina unei țigănci spălătorese, megieșă cu grădinile cele nemărginite, ca ogoarele.

De obicei Țipra îl trimite pe Buiumaș la poștar cînd apune soarele. Îl găsește pe băiețel în ceardac, înfulecînd mămăligă cu lapte. Cum se arată el în poartă, băiețelul lasă mîncarea și se repede de potolește dulăii.

— Mama e acasă? întreabă Buiumaș.

— ...'casă... Dă uruiala la vaci! răspunde băiețelul. Ai venit după pătrunjel, hai?

— Spune-i mă-ti că m-a trimis mama să-mi dea numai cîteva fire...

Poștăreasa iese din grajd.

— Ai venit, negustorule, să-mi faci alișveriș? Să fac și eu oleacă de vînzare... Zîmbește. Duceți-vă în grădină și ia-ți și doi-trei pepeni. Miluță, dă-i vreo două-trei perje.

Pînă se învîrt băieții printre straturi, mai ciugulind o prună, mai băgînd în sîn cîte un măr, mai căutînd cîte o șopîrlă, iaca și docarul poștarului pe poartă, iar șapca lui, cu trîmbița de fir, fîlfîie parcă peste coama calului. Poștarului, bărbat mărunt, încruntat, nu-i prea place, pesemne, să-l vadă pe puiandrul străin poftind în grădina lui după verdeață. Nu zice nimic, dar îl mîrîie parcă. În schimb, băiețelul, cu toate că nu prea știe să vorbească, se arată la fel de prietenos ca maică-sa. Pe la Țipra se vorbește mereu, în fel și chip, de o năpastă mare care era să fie; cum l-a scăpat de la moarte Țipra pe băiețelul poștarului... Tărășenia ar fi fost cam așa... Rața, iapa Nuței Cîrna precupeața, l-a întîlnit pe băiețel pe uliță tocmai în fața casei Țiprei. I-a dat esență de oțet. Băiețelul a băut ca prostu. Și o dată s-a întins ca mortu în mijlocul uliței. S-a tîrît pînă la prispa Țiprei și se vede că l-au apucat dureri mari și a leșinat. A căzut nă-

pasta pe capul Ţiprei, că ar fi vrut cică să-l otrăvească pe puiul de romîn. Adevărat, a sărit cea dintîi şi l-a scuturat, l-a stropit cu apă. Din leşin l-a deşteptat şi l-a înviat dîndu-i chişleag. De atunci mare prieteşug între Ţipra şi nevasta poştarului. Una nu uită de ce năpastă a scăpat, alta cine i-a scăpat copilul de la moarte.

— Jidaucă, jidaucă, dar suflet are, ca tot omu!...

Dacă-l văd venind pe băieţelul poştarului, mare bucurie nu le face. Că se gîndesc : cine ştie ce năpastă mai cade de astă dată pe capul lor.

— Mulţi soldaţi au fost ? îl întreabă cu părere de rău băieţelul poştarului pe Buiumaş, care-i cu gîndul la otrăvirea de mai demult. Doamne, Doamne, frumos mai sunau gorniştii, mai frumos decît suflă tata în goarna lui cînd vine acasă...

— Pe toţi, toţi i-am văzut, se laudă Buiumaş. Şi aveau haine roşii, şi puşti, şi beţe lungi de fier, şi cai adevăraţi, care nechează după trompeţi...

Băieţelul ascultă ca un basm şi se simte că, nevinovat, copil cum e, pizmuie totuşi pe „negustorul" mătăţel care s-a învrednicit să vadă şi să se minuneze de ceea ce dînsul nu s-a minunat şi n-a văzut.

— Ai văzut poate şi mînz ? Ştii, iapa tatii a fătat un roib cu stea albă în frunte...

— Mă-ta te-a scăpat de sub ochi, se vede, de umbli aşa, să te tăvăleşti pe toate prispele ? îl încolţeşte Ţipra, de frică să nu facă iar vreo poznă, iar să cadă năpastă pe capul ei. Şi tocmai în timpurile astea !

— Iaca, nu-i ! răspunde cu un fel de bucurie băieţelul. S-a dus cu tata la hram, la mînăstire, şi are să-mi aducă o icoană...

— Hramul la mînăstire-i în toiul verii. Cin' te-a învăţat să potcoveşti mîţele ? rîde Blima.

— Da' tu ai să mai bei venin de ţi-or da fetele ?... îi aduce aminte Ţipra.

Drept răspuns, băiețelul se întinde pe ceardac, cu mîinile sub cap, ca ciobanul pe iarba toloacăi, și adulmecă tot mirosul bun, fierbinte, de turtă dulce...

Pleacă la slujbă și mai-marele peste sergenții de stradă. El locuiește pe ulița cealaltă, care suie în sus. E țanțoș. Adulmecă, parcă nu i-ar mirosi ceva bine. Și-i uscățel, uscățel, de seamănă cu omuleții de turtă dulce, copți de turtarul de alături. Numai că poartă uniformă și cizme de lac cu pinteni. Mustăcioara lui e pomădată, răsucită în sus ; nici un fir nu atinge buzele lui vinete și subțiri. Din pricina firelor groase — ca de coadă de cal — a mustăcioarei, nările îi sînt veșnic larg deschise. Asta fiindcă el crede că, fiind mare peste sergenți, trebuie să adulmece ca un copoi ? Ochii îi sînt întorși în sus, spre frunte ; de aceea pare că se uită la oameni de sus, ca din cer. De altminteri, cine cutează a-și înălța privirea pînă la o mărime de la poliție ? Înaintea celui care rupe săptămînal țidulă dintr-o condică, pentru creițarii plătiți taxă de ștersul hornului, mai deschizi gura ; înaintea celui de vine cu cartea subsuoară după bir, sau a celuilalt de la corporație, te vaieți, zici că n-ai, să mai vie altă dată. Dar pînă la o mărire de asta, ursuză, posomorîtă, de la poliție, abia de îndrăznește unul cu inima tare să strecoare o privire furișă. Bărbații toți — fie ei croitori, ciubotari sau ciurari, sacagii, cotigari sau chiar cațapi — mai vîrtos se boldesc la soarele amiezii decît să se uite în ochii înfricoșători ai unuia care poartă uniforma poliției, sau o carte de amenzi subsuoară, dată de la primărie. Sînt deprinși cu slujbașii, începînd de la țîrcovnicul care poartă căldărușă de *Kiraleisa,* pînă la comisarul cu sabie și vipușcă la pantaloni ; să tragă de urechi, să-i ciupească pe copiii de nu s-au ferit din calea lor, să plesnească cu cravașa pe cîte un zugrav purtînd scara pe umeri. Pe femei le suduie numai. Ele au obișnuința de a răbda

fel de fel de sudalme, ele uşor dau drumul izvorului lacrimilor, ştiu striga, ştiu boci, ştiu spune ce n-ar cuteza nici în vis să spuie bărbaţii lor, pînă i se face lehamite şi guleratului care vrea să se arate puternic şi se lasă păgubaş de a-şi mai pune mintea cu ce iese din gura femeilor.

Trece mai-marele sergenţilor de uliţă, trece înfoiat ca un curcan. Aşteaptă să-i dea bineţe lumea, să i se închine.

Ţipra îndrăzneşte să-l întrebe, ca şi cum ar fi bune cunoştinţe.

— E adevărat că iar se împing la rohatcă[1] nişte haidăi, care musai vin să verse sînge?...

— Cui ţi-a vîndut bureţii ăştia cu mucegai, jupîneasă, să-i spui că-i un hoţ şi un mincinos, şi repede să te duci să-i dai înapoi marfa... Şi apoi nici un fel de „trăiţi" nu zici? Că doar nu ne-am jucat împreună; nici porcii nu i-am păscut împreună, după cît îmi amintesc...

Ţipra nu se face, dar nici n-a auzit mustrarea lui, de amărîtă ce-i.

— Apăi, adineaori, Manole, calicul şi răsucitul, zicea că-s strînşi pe Dealul lui Codău, cu coase şi cu topoare, fel de fel de hăidăi, şi se împing să se vîre în tîrg şi să ne taie...

— Au ajuns calicii să poruncească la noi? Frumos!... Eu ce păzesc?... Atîta timp cît v-am luat în primire — aşa ştiam noi la regiment... atîţia oameni, atîtea obiele — n-are nimeni voie să vă taie fără să-mi ceară consimţămîntul... Nici să se atingă de voi... Să-ţi bagi în cap, jupîneasă: în sate răspunde şeful de post; aici, sîntem la oraş, eu cu sergenţii de stradă răspundem să fie linişte. Că sîntem în urbană... Ştii ce-i aceea? La zurbagii nu dau eu drumul pe uliţi. Care-i beţivan, care-i cu mîna lungă,

---

[1] *Rohatcă* — barieră.

e legat şi-l închidem la beci, ca să se răcorească la creier dacă a uitat de lege... S-a auzit?...

Nu scoate mai mult nici un cuvînt. Trece înainte, mai ţanţoş, mai dispreţuitor ca mai înainte cu lumea asta care nici vrednică nu-i să stea de vorbă cu dînsul.

Ţipra oftează, o strigă pe Blima.

— Spune-i lu tat-tău să-şi presare oleacă de cridă în barbă, să se strecoare pe la pîrîu, să se ducă la tat-său să se ascundă... Dacă nu se poate... să stea pitulat în cucuta uscată, unde se pierde omul. Altfel, cine ştie cum îl prinde şi-l ia la miliţie şi-l trimite să păzească ocnele, iar noi rămînem fără ajutorinţă...

Oftează şi scarmănă din ce în ce mai repede penele. După un răstimp face iar către Buiumaş:

— Tu nu mai ai de gînd să te-ci la şcoală astăzi? Se vede că tat-tu fură banii. Decît ai sta şi ai tot gîgîi...

De voie, de nevoie, Buiumaş se desparte de băiatul poştarului.

Băieţii care au petrecut soldaţii s-au întors iar la fabrică, să asculte huruitul pompelor, şuierul sticlelor umplute cu sodă şi limonadă. Asta-i una din petrecerile lor cele mai de seamă pe timpul verii... Nu numai că aşteaptă bombiţa şi inelul, dar le place mirosul fabricii, îndemînarea celui ce umple sticlele. Supărat, vrînd-nevrînd, Buiumaş o ia spre şcoală, îşi fereşte picioarele desculţe de cioburi, de tinichele aruncate pe uliţă. Se întîlneşte cu o fată de vreo 13 ani, desculţă, cu cozi roşii legate cu funde verzi (Raţa lui Nuţa Cîrna, taman aceea care îi dăduse esenţă de oţet şi era să-l otrăvească pe băiatul poştăresei). Are în mînă un şip verde.

— Nu vrei să tragi şi tu un gît de rachiu? îl îmbie ea de astă dată pe Buiumaş.

El e gata să pună mîna pe sticlă. Se uită însă înapoi la mama, dacă nu-l vede. Şi tremură de ispitirea ce stă înainte-i.

— Ei, vrăjitoare, sin[1] vrăjitoare! strigă Ţipra Raţei. Ce-i dai copilului? Pe toată lumea te-ai apucat să otrăveşti?...

— Eu, vrăjitoare? Da' netrebnicul de Buiumcă al dumitale nu s-a apucat să desfacă o scîndură de la draghina[2] omului, numai şi numai să se rostogolească toţi bostanii din căruţă, şi el să aibă sîmburi de copt în rulă?... El nu-i vrăjitor?...

Ţipra dă se se scoale de pe prispă. Speriată, Raţa o rupe la fugă. Ţipra strigă:

— Capră roşie, ghehena are să te ardă şi are să miroase după tine trei zile a locantă!

Buiumaş se opreşte la răspîntia unde se întretaie uliţa lor cu cea mare, care duce spre cazarmă. Parcă i-ar fi frică de cine ştie ce dulău, aşa stă locului. Mama îi strigă:

— Ce te tot boldeşti la stele şi nu te mai duci la şcoală? Îi face semn cu mîna să se grăbească.

Dar vede cum toţi copiii adunaţi pe lîngă gardul fabricii de sifon o tulesc. La răspîntie s-a arătat Precup, sergentul de stradă, Gulerul-roşu, cum e poreclit, fiindcă obrazu-i seamănă cu o rădăcină de nap vînăt. De aceea tîrgoveţii l-au poreclit Nap, iar copiii îi strigă: „Nap, Nap, cu ciubota-n cap"... Mai ales în zilele cînd el leapădă uniforma şi e văzut mînînd caii de şarabană, ca orice mahalagiu care face cărăuşie. A doua zi se răzbună el: bagă în draci pe ţînci şuierînd din ţignal; îi goneşte de pe uliţi, iar pe părinţi îi ameninţă cu temniţa. Singurii care nu se tem de Precup sînt Ira al Cărucerului şi Mochi Ciucălău. Ei îi scot limba, îi dau cu tifla, îl fac să-i fugărească

---

[1] *Sin* — fiu, fiică.

[2] *Draghină* — loitră.

pînă nu mai poate, iar cînd îl văd gîfîind de osteneală, ies din ascunzătoare, aruncînd pietre într-însul, coji de harbuz, apoi iar se ascund. Joaca ţine uneori ceasuri întregi şi nu se lasă nici Napul cu ciubota în cap, nici feciorul căcănarului, nici al birjarului.

— Ce cauţi tu pe uliţă, pui de pichere plouată? A' cui tată eşti? îl întreabă destul de prietenos pe Buiumaş.

Buiumaş tace. Se opreşte. O vede pe mama venind în urma lui. Frica e mai mică de a sta drept în faţa spaimei lumii, Precup, care, aşa cum crede Buiumaş, are drept de viaţă şi de moarte peste toate...

— Al meu e băiatul! zice Ţipra. Se duce la şcoală...

— La şcoală?... Şi, mă rog, la care şcoală, jupîneasă? Ai băiat de şcoală? Abia înţărcat, şi umblă la şcoală?

— Păi să tot aibă, domnule Precup, ca la cinci ani!

— Nu se poate, jupîneasă! Numai sîn Petru şi sînt Ilie au mărs la şcoală de cum i-o făcut mama lor. Unde ai auzit să fie lege pentru copiii de cinci ani să meargă la şcoală?!... Or' nu-l trimiţi la ţapul cela roşu, de-i deprinde pe ăştia mici să facă hîr-hîr, din gît, la havra[1] voastră de lîngă podul de fier, atuncea avem altă socoteală... Acela-i din neamu lu cela care pîndeşte sufletul creştinului la vămile văzduhului şi nu se simte să-l cinstească şi pe Precup.

— Nu-i tocmai şcoală... face Ţipra. Ştii cum e la noi, domnu Precup, de cum începe copilul a mişca limba, trebuie să înveţe a citi, ca să ştie a se ruga... Băietu, se cheamă nu se duce la profesăr, că noi n-avem putere, n-avem de unde-l ţine, se duce la un unchi al lui, să-l asculte şi să-l îndrumeze.

---

[1] *Havră* — sinagogă.

— Las', că vă cunosc eu... Pe toţi am să vă bag la gros dacă mai puneţi odraslele să mă batjocorească !... se răsteşte sergentul de uliţă.

Ţipra mai stă de vorbă cu Precup, care o îngînă şi se strîmbă după dînsa, în care timp ea îi face semn lui Buiumaş să plece.

A început să ardă bine căldura. În ceasul ăsta, negustorii, meşteşugarii îşi văd de treabă, bătrînii, fetele şi muierile moţăie în umbră, iar copiii se fugăresc, se joacă şi colindă grădinile pe unde se pot fura cireşe crude şi perje abia ieşite din floare.

Ca să se ascundă de Precup, Ira şi Mochi Ciucălău şi-au strîns „banda". Ce mai derbedei, care nici nu roşesc, nu şovăie nu se tem de nimic ! S-au adunat în ograda cîrciumii de pe uliţa mare şi s-au întins pe prispa hambarului. Cum îl văd pe Buiumaş, îl întreabă unde s-a dus Precup.

N-are timp să le răspundă fiindcă are alta de făcut.

Iar trec călăraşii cu lăncile în vînt. Nu se mai îndreaptă în sus, ca cei de adineauri, ci spre tîrgul de jos. Trompetele nu mai sună a bucurie şi îndemn. Parcă au ceva din glasul Ţiprei cînd se tînguieşte. Tropotul cailor se aude ca şi cînd nişte butii goale s-ar rostogoli în colb. Nori de colb se înalţă peste garduri, peste case. Din cer nu se mai vede decît un ochi albastru. Flăcăi zdraveni şi încruntaţi pe cai. Copiii strigă în urma lor, le fac semne de prietenie, dar la comandă caii iuţesc pasul şi pornesc în pas alergător, că omul care s-ar ţine după călăraşi şi-ar pierde răsuflul şi nu i-ar mai putea ajunge...

— Toată noaptea au ţopăit călăraşii, şi de dimineaţă tot mai trec încolo şi încoace... face un băiat mai răsărit.

Mochi Ciucălău le aduce vestea :

— Au ajuns haidăii la Dealul lui Codău, peste drum de ţintirimul nou...

Au plecat călăraşii. Băieţii se întorc pe prispa hambarului să se joace. Un băieţel mai răsărit întreabă iar pe Buiumaş :

— Şi acu-i pe la voi Precup ?

— Vorbeşte cu mama. Se răsteşte...

— Ar trebui să i se întîmple ce i s-a întîmplat lui Titu răuanul, de a dărîmat templul nostru din Ierusalim, face un băieţel.

— Adicătelea cum ? întreabă Mochi Ciucălău cu neîncredere.

— Ehei ! a fost frumos, porneşte a se lăuda băieţelul, cu Titu şi cu templul... Se întorcea, mai zice dînsul, Titu de la Ierusalim. Se întorcea pe mare şi era mîndru nevoie mare de isprava lui. Fie-i numele de-a pururi şters din pomenirea oamenilor... Arsese Ierusalimu şi templu şi tăiase oamenii ca păsările. Şi era mînjit de sînge şi funingine. Şi i se părea că-i la poliţie, mare, mare. Numai ce-i intră o musculiţă în nas şi, tot suind pe nară în sus, cît mai sus, îi pătrunde pînă la creier. A început să plîngă împăratul — că împărat era răuanul Titu — l-a dus mama lui la un covaliu [1], că musca ciocănea mereu. Bătea covaliul în nicovală, musca tăcea. Că gîza avea ciocul de oţel, şi unde ciocănea o dată, scotea şi bucata de creier. A tăcut gîza pînă s-a deprins cu ciocanul ; dar cînd s-a deprins, nu i-a mai fost frică şi n-a mai tăcut, ci tot ciugulind o boabă de creier, cînd de la ochi, cînd de la ceafă, pînă l-a dat gata pe Titu răuanul ! Iac-aşa...

— Purice m-aş face, să mă vîr în ochii lui Precup ! zice Ira, întinzîndu-şi gîtul subţire de dihor şi plesnindu-se cu palma peste obrazul plin de pistrui, mari ca tărîţele.

---

[1] *Covali* — fierar.

— Ba nu mi-i frică de loc de Precup al vostru, adăugă Mochi. Şi-şi strînge cureaua ca unul din covalii cei zdrahoni înainte de a potcovi caii. (El este singurul băiat care poartă curea cu cataramă, ca un tată.)

Buiumaş dă să se ducă la şcoală. Băieţii îl îmbie să rămîie la joacă.

— Haide cu noi, să ne băgăm sub hambar. Acolo-s cuibarele cu ouă de găini... sugi şi tu vreo două-trei...

Ispita e mare ; frica de mama, cînd o afla că nu s-a dus la şcoală, şi mai mare. De aceea o ia la fugă, să se mai întoarcă la timp, la cotrobăit cuibarele.

Pînă la urmă, în loc să coboare costişa spre şcoala dascălului Berl, o rupe la fugă înapoi spre casă ; l-au pus pe gînduri băieţii şi vrea să vadă ce păţeşte Ţipra.

Precup — nicăieri. Ţipra — la locul ei, pe prispă, la scărmănat penele. O vecină zice :

— Inimă trebuie să ai să te gîndeşti la pernele Blimei pe vremea asta, cînd arde pămîntul sub picioare...

Pe uliţă neliniştea a atins culmea, ca la începutul primăverii, atunci cînd s-a pornit întîi şi întîi revolta. Femeile cu mîna streaşină la ochi se uită şi se tot uită. Ca şi cum s-ar petrece ceva înfiorător, peste deal, acolo unde cerul se lasă peste coşul morii, peste spinarea măgurii. Şi lumina-i acolo aurie. (Acolo, crede Buiumaş, se scaldă oamenii în apă aurie şi se spală pe cap cu gălbenuş de ouă.)

S-a apropiat pe nesimţite de casă, s-a lungit pe prispă.

— S-ajungem la vară, face el bătrîneşte către mă-sa, şi avem să ne ducem la ţintirimul vechi ; avem să-i povestim tot, tot străbunicului şi să vedem atuncea cine se mai atinge de noi...

Ţipra se uită în gura lui Buiumaş.

— Păcat că nu-i joi astăzi... altfel, m-aş repezi pînă la ţintirim, să-i dau de veste mamei şi tatii să ne păzească de relele ce ne ameninţă.

— Şi dacă ar fi zi de sărbătoare, tot am merge: am zice, chipurile, că am pornit la plimbare! face vecina Ţiprei.

În zilele de sărbătoare fiecare uliţă — unde locuiesc, claie peste grămadă, evreii — îşi are felul ei de a petrece. După masă fetele şi băieţii pornesc la plimbare peste dealuri, pe toloacă. Asta numesc ei a se duce pe Muntele Sinai. Şi e cea mai frumoasă petrecere, să simtă mirosul de brazdă şi să-i vînture vîntul. Cei vîrstnici şi copiii au alt fel de a-şi petrece după-amiezile de sărbătoare: ei cată să treacă hotarul uliţei pe care o locuiesc, se plimbă peste şinele drumului-de-fier, pe tăpşanul înălţat deasupra Jijiei, şi rup tufele de mintă-broştească sau peliniţă întîlnite în cale. Alţii sînt şi mai cutezători. Trec de rohatcă, ba chiar dincolo de hotarul unde cerul atinge pămîntul, să vadă ce-i dincolo, şi se miră că dincolo-i pămînt şi cer la fel ca dincoace. În sfîrşit, cei care locuiesc pe partea de răsărit a tîrgului se îndreaptă cu duiumul spre ţintirime.

— Ce zici? îl întreabă Ţipra. Ce şea bate şi ce iapă să priceapă?

— Dacă ar fi sărbătoare, ne-am duce la rubedeniile noastre de la ţintirim! răspunde bătrîneşte Buiumaş.

— Ce baţi capul? sare Ţipra. Scoate din feţişoară un pumn de pene, deşartă puful din sită în altă feţişoară.

— Păi de, dacă ar fi zi de Paşte, am porni la plimbare la ţintirim şi ne-am opri la mormîntul bunicului, l-am ruga să trimită gîze lui Titu răuanul...

Se duce la slujbă şi Griguţă Vătăjelu. Ţipra îi face semn mezinului să tacă. Griguţă cere de la lume să i se spuie „coane". Deşi, cine nu-l ţine minte cum

a venit la tîrg, cu opinci și ițari înzeleziți în zer ?! Ca să nu semene de loc a țăran și să se uite c-a fost țăran înainte, el poartă țăcălie și pălărie tare și baston cu măciulie de argint, ținut în sus, ca ofițerii la paradă, săbiile... Acum e lefegiu. Și țîrcovnic, și slujbaș la protoierie. Îl pizmuiește toată mahalaua de norocul ce l-a pălit : s-a dus luna și pune mîna pe comoară. Își duce un deget la nasul roșu ca pătlăgica, tușește și îi scapă o privire ascuțită.

— Coane Griguță, adevărat că iar s-a pornit răzvolte ?

— Nu se mai pornește nimic... Trîmbița călărașului alungă duhurile necurate. S-a făcut slujbă la catedrală : a slujit cuvioșia-sa părintele econom stravrofor, și de acu răvolte n-au să mai fie.

— Nu-i de duhuri, coane Griguță, că haidăii au pus mîna pe furci și pe coase, vor să intre în tîrg cine știe cu ce gînduri...

— D-apoi crezi că-i lasă ? Stați liniștiți ! Nu se mai întîmplă nimica... Și chiar dacă ar intra, ce are să-ți ieie ? Nici măcar foc la iaz nu-ți pot da, și mîța de pe imaș să ți-o alunge...

— Lui ce-i pasă ? I-a pus Dumnezeu mîna în cap, și e lefegiu, și pe urmă haidăii nu trag la dînsul ! Toți negustorii au tras obloanele... La sinagogi s-au aprins lumînări.

Ce liniște ! Cînd vezi că ascunde ce au mai de preț : tavalele de copt pîinea, veșmintele de sărbătoare, blidele folosite numai în săptămîna Paștelui !

Îi pare lui Buiumaș că o clipă Țipra s-a liniștit după ce s-a îndepărtat țîrcovnicul. Dar liniștea ei nu ține mult : își amintește de Buiumaș.

— Tu... să-ți iei picioarele în spinare, și fuga, la școală... Dacă nu, te bag la un bărbier... Ai auzit ?

De voie, de nevoie, aude, și într-o clipită-i la școală.

Lăcaşul de rugăciune slujeşte şi ca şcoală. Dascălul este şi ceauş[1]. N-a întîrziat decît un singur credincios : moş Falic, croitorul. Vine cel dintîi la rugăciune şi pleacă cel din urmă. El murmură de zece ori acelaşi cuvînt, ca să-l audă Dumnezeu mai bine. Din grădină răsună rîsetele şcolarilor. Între tufele de leuştean şi gulii, sub un zarzăr sterp, s-au lungit băieţii, aşteptîndu-l pe Berl. El scoate rogojinile din pod, ca să le întindă pe jos, la fel ca şi pentru slujba cea de seară, atunci cînd bătrînii jelesc templul dărîmat, iar copiii aruncă la scaieţi în barba celor mai nesuferiţi dintre moşnegi.

— Voi aveţi scaieţi în grădină, să-mi daţi şi mie ! îi cere un băiat, văzînd că Berl scoate rogojinile.

— În grădină noi n-avem decît flori... se laudă Buiumaş. Tot malul pîrîului e plin de scaieţi... Numai că acu-i prea devreme, nici n-a înflorit brusturele, necum să facă scaieţi.

— Ai adunat ceva ghemotoace de scaieţi vechi ?

— N-am adunat, că nu mă lasă mama...

— Nărod eşti ! Ca un curechi murat...

Dar Buiumaş nu poate uita foamea ce-l rîcîie şi-l sîcîie ; întoarce vorba :

— Eu am mîncat mămăligă cu lapte de oaie ! Voi n-aţi mîncat !...

— Nici nu mîncăm ! răspunde unul din ceată. Că oaia mănîncă un fel de buruiană cu lapte, care creşte din ud de cîine...

— La voi poate, la tîrg, unde nu-i destulă iarbă, şi oile beau ud de cîine, da' la noi oile mănîncă iarbă cu fragi ! se laudă Buiumaş.

Dascălul iese din sinagogă ; mai roşu ca de obicei, mai zbîrlit, numai în cămaşă şi tălpari, cu iermunca

---

[1] Aici, om care face legătura între sinagogă şi credincioşi, aducîndu-le aminte de diversele îndatoriri religioase şi obşteşti.

în cap. Deschide gura mare, cu dinții din fund galbeni și negri în față.

— Plecați acasă, zice, că azi și mîine nu învățăm... dar care nu cumva să-l prind pe vreunul că lipsește de la școală poimîine !

— Și n-avem să mai venim aici, la școala asta bună, ca să ne vadă și Dumnezeu că învățăm ?

— Dacă sîntem în mîna lor, și ei ne sucesc gîtul... În noaptea postului mare noi zicem : Că iată ce plămadă în mîna sticlarului sîntem. Dacă vrea, face șip, dacă nu vrea, sparge stecla...

Doi cîte doi, copiii, ținîndu-se de mînă, pornesc să-i vadă dascălul cît de cuminți sînt și cum îl ascultă. Cum se îndepărtează, însă, de școală, doi se iau după Buiumaș.

— Dacă ne lași să culegem scaieți din grădina voastră și ne aperi de cîini, că ei te cunosc și-s prieteni buni cu tine, îți dăm un cuțitaș !

— Nu-mi trebuie, răspunde încăpățînat și mîndru ; mama nu mă lasă să mă joc. La etatea mea zice că tata cîștiga, iară eu șed ca trîntorul... Și-apoi v-am spus : voi sînteți tîrgoveți, nu trăiți ca mine, într-o grădină, ca să știți că încă n-au răsărit scaieții.

— Nu vrei să ne iei cu tine fiindcă mă-ta face borș cu scaieți și ți-e frică să nu-ți mîncăm brusturii ! îl ocărăsc băieții și-l lasă de unul singur, să simtă mai tare usturimea batjocurii lor.

O mare liniște s-a întins peste tîrg. În vremea din urmă gemeau toate, toate ulițele de soldați, mai cu seamă de călărași. Mai ales pe la negustori erau dați să mîie peste noapte. Și negustorii erau mulțumiți că cineva îi păzește. Se speriaseră rău de tot pînă și cei de pe ulița Ţiprei, cînd începuse a se topi omătul !... Se zvonea că haidăii sălbăticiți au ajuns pînă la țintirimul nou, ca să taie pe bărboși în bucăți !

Cîrciumarii își ascundeau cîte un ontal de rachiu pe la oamenii săraci. Mamele nu-și lăsau copiii pe uliță, ascundeau în pod plăpumile, gavanoasele de dulceață. Negustorii doseau mărfuri. Ei ziceau că haidalăii nu aleg sărac de bogat: taie fără milă. Într-o zi toți vecinii Țiprei s-au băgat în zîmnic[1]. De ce, n-au știut nici cei ce s-au ascuns, nici Țipra. N-au părăsit ascunzătoarea decît după ce au fost încartiruiți în casa fiecăruia cîte zece soldați.

Acum, după ce au plecat și roșiorii, pare că nu se mai teme lumea. Țalic nu prea are de lucru, și el, care nu ieșea din casă, acum e mereu plecat, fie să nu se certe cu Țipra, fie să se ascundă mereu în dudăul uscat.

Buiumaș o întinde spre moș Falic, să se întoarcă acasă mai pe din dos, pe malul pîrîului. Cum ușa casei lui moș Falic e deschisă, intră înăuntru. În vatră arde focul: un lemn lung cît toate zilele, verde, care face spumă, iar baba lui moș Falic mestecă mămăliga, răsuflînd din greu, și-și șterge nasul. El a întins pe o masă fișicuri-fișicuri de bani: de argint, de aramă și gologani din cei găuriți de nichel. Numără, face iar fișicuri și-i ascunde într-o cutie roșie de ruginită ce-i. Buiumaș nu zice nimica. Se uită cu mare jind la banii care sună frumos și sînt mulți. Falic numără mereu banii, cu pofta cu care Țipra mestecă coltucul de pîine, îi sună unul de celălalt, îi încearcă între dinți și îi aruncă în cutia care, din pricina ruginei, sună, sună surd ca un murmur.

— Tat-tău mai pleacă pe la țară? întreabă Falic.

Buiumaș nu răspunde, ci pune și el o întrebare:

— N-ai văzut, moș Falic, roșiorii trecînd?

— Care roșiori?

Moș Falic n-aude nimic cînd spune de zece ori același cuvînt: se socoate atît de mic, că nu îndrăz-

---

[1] *Zîmnic* — pivniță.

nește să vorbească de-a dreptul lui Dumnezeu. Și dacă repetă cuvîntul rugăciunii o dată, de două ori, de zece ori, apoi o face fiindcă se crede la porțile curților lui Dumnezeu și trage nădejdea să-l audă un argat și să-i aducă la cunoștință și Celui-de-sus ce vrea Falic.

— Te-am întrebat dacă tat-tău mai pleacă la țară...

Buiumaș nu-i răspunde. El se gîndește la felul cum moșu ăsta, Falic, stă de vorbă cu argații stăpînului unui pomăt mare, care trag cu urechea și spun stăpînului tot ce aud.

— Moș Falic, pe mata te aude vreodată Dumnezeu cînd stai la gardul pomătului ?

— De unde ai scos tu asta ?

— Nu-i spuneai lu tata că stai la gard și aștepți să te audă ?...

— Lasă asta... Răspunde mai bine, tat-tău mai pleacă la țară ?

Buiumaș, cu ochii sticliți la grămada de bani :

— Zău, moș Falic, dă-mi și mie un gologan... Nu de cei de argint... Unu de aramă.

— Nu se poate ! Vremuri grele. Eu îs bătrîn, nu mai cîștig ca înainte. În cutie nu vor să crească creițari, măcar de i-ar stropi și vrăjitoarea din țigănime cu apă din Sambatyon...

Dă și baba cu ochii de Buiumaș. Pînă atunci ea trebăluise pe după cuptor și pusese la fiert gingii și plămîni de bou.

— A cui tată ești tu ?

— A cui tată ? De cînd ai surzit, lași să-ți intre tîlharul ziua în amiaza mare ! Nu-l mai cunoști... Băiatu lu Țipra, care l-o luat pe Țalic a slabului.

— Am-îi gata mămăliguța ! o potrivește baba.

— Cu tine doar aceia care ies la plimbare la miezul nopții se înțeleg !...

— Da, da! Cu brînză, şi aluatu-i de cartofe. Îţi fac piruşte. Da' nu azi, mîni.

— Măi Nicuţă, face moş Falic parcă supărat, de-amu ar trebui să te cam duci acasă... întîi fiindcă nu se cade să te uiţi cum se uită cîinele în gura omului cînd mănîncă, apoi se aude rău... Să-i spui lui mă-ta că la noapte să vă ascundeţi în zîmnic.

— A spus mamei Griguţă că n-are să fie nimic.

— N-are să fie nimic? Ce ştie el?... Nu-ţi căta panoramă, te calcă un armăsar şi trebuie mă-ta să facă altul în locul tău...

Cît se perindaseră călăraşii, Buiumaş nu se mai sătura privindu-i: făcea ochii mici, şi printre gene i se părea totul nespus de frumos, ca cel mai minunat basm. De aceea nu se simţea de loc neliniştit.

Din casa lui Falic a ieşit burzuluit. O ia spre casă pe după feredeu, pe acolo pe unde oamenii care nu au umblătoare îşi fac treburile. Toate mîţele pierite, hoiturile de cîini, de găini zac printre fel de fel de tinichele pe malul pîrîului, ca să le ia apa cînd se revarsă. Pe o mare întindere a malului îneacă duhoarea. Numai de la casa Ţiprei pînă la casa poştarului malul pîrîului e curat şi cu iarbă frumoasă şi mătăsoasă, ba pe alocuri şi cu tufe de mintă.

Vecinul, turtarul, se întoarce grăbit spre casă. Nu are obişnuita lui călcătură lină, ci un pas iuţit de cocoşel. Coşarca lui e plină de turtă dulce, coaptă în tipare ce seamănă cu oamenii.

Buiumaş întreabă ca un om bătrîn:

— N-a fost vînzare, se vede, moş Simcă?

— Ce vînzare? Din pricina răzvoltei avem să pierim cu toţii de foame... Negustorii au îngropat mărfurile în pivniţi; Beiriş Moscovici, cît are el fetele de botezate, cît de zaraf este, nici unul din boierii lui nu-l mai ocroteşte: a tocmit diligenţa

lui Moişă Cîrnu şi fuge la Frantz Iosef, să-l apere împăratul...

Buiumaş sîsîie a pagubă...

— Pe ai noştri, adaugă Simcă, uitînd că vorbeşte cu un copil, îi alungă de la ţară. Trebuie să ascundem în pod sfeşnicele de alamă, tavalele, tacîmurile, pocalele de Paşti... mă rog, ce-i mai de preţ într-o gospodărie. Că pe unde intră, nu fură, ci darmă şi sparg. Mare mînie fierbe în inima lor...

— Avem să plecăm cu diligenţa în ţara de jos! zice netam-nesam Buiumaş.

Turtarul se opreşte amintindu-şi că are înaintea sa un puiandru de o şchioapă.

— Tu la şcoală nu te mai duci?

— Fost, şi ne-a alungat.

— Se apropie Rusaliile. Şi tu n-ai să ştii cînta: „Înainte de a începe a povesti despre începuturile lumii..."

— Ţăranii nu sparg oglinzi. Parcă eu nu ştiu! Cînd vin la tata, de ce nu ne sparg nouă oglinda?... De la ei mîncăm pîne... face Buiumaş.

— De la cine mănînci tu pîne? De la Ţipra, sau de la cel cu cuşma în cap?! Smulgi fire albe din barba căruntului. Frumos. El spune una, şi tu alta, ca să i te împotriveşti.

Turtarul o ia mai grăbit spre casă, are pas de pichere. Fierbe într-însul mînia că s-a lăsat păcălit. De necaz, uitase că nu vorbeşte decît cu un necopt...

„Cine-şi pune mintea cu copilul, aşa să pată! se mustră dînsul. Tremură cel avut pentru noi, care dormim pe scîndura goală şi nici măliga cu mujdei n-o avem la timp, şi un şoltic, un netrebnic, care n-a cîştigat la viaţa lui coajă de ceapă, zice că haidăii... şi aşa şi pe dincolo..."

Buiumaş vrea să mai spuie ceva; nu-i ascultat.

— Învață a fi neobrăzat și cu gura mare, în loc să învețe cum a fost ieșirea din Egipt!

— Moș Simcu, țăranii nimica n-or să-i facă lui tata... Zău! El le face berneveci[1], el le coase polci, fuste la femei și scurtuțe la băieți...

Ajunge în dreptul hambarului. De sus, din vîrful dealului, se aud glasurile băieților din ceata lui Ira Căruceru și a lui Buftea. Tot mai zăbovesc la taclale.

— Îi povestesc lui mă-ta ce poamă crește, amenință Simca.

— Buiumaș, îi strigă Ira, vrei să prinzi un porumbel?

Are prilejul să-l părăsească pe moșneag, pierzîndu-se între băieți.

— Vreau, cine n-ar vrea?! și se uită la mulțimea de porumbei care ciugulesc din balega risipită în ogradă.

— Atunci adu de acasă un pumn de sare, să le pui pe coadă!...

Buiumaș îl crede. Ira e de felul lui un conducător al golănimii din mahala. Vai de cel ce-i pune la îndoială cuvîntul și iese din spusa lui Ira! O tulește spre casă. Îl găsește pe Pantil. S-a întors de la țară. S-a așezat lîngă mama, plînge, ștergîndu-și mereu nasul. E jigărit. Nu mai are stăpîn.

— Nu mă mai duc la țară, mamă, să-mi faci ce mi-i face... Era să mă muște șarpele cînd m-a trimis cu caii la păscut...

— Acu, dacă am vrea, și tot nu te putem trimite: te prind în țăpoaie țăranii, ca și cînd ar strînge fînul cosit.

— Mamă, nu-i adevărat! Pe la voi e mai mare spaimă ca la țară... Eu i-am văzut cînd au intrat la curtea lui Loli Fischer.

---

[1] *Berneveci* — pantaloni țărănești, largi și groși.

— Şi de unde avem să te hrănim? întreabă Ţipra, blajin. De cînd cu răzvolta, tata nu se mai poate repezi la ţară să lucreze ce au pe acasă oamenii; ţăranii nu vin la tîrg. A mai ieşit legea că trebuie să plăteşti mai mare bir decît cîştigi şi a ajuns să nu mai fie croitor decît cel ce are bani puşi deoparte.

Trompeţii sună mai tare. Pe toate uliţele dosnice se lasă spre tîrgul de jos cîte un pîlc de călăraşi. Ulicioarele-s multe. Nici nu le bănuieşte cel ce umblă pe uliţa mare că-s atîtea şi se înfundă repede. Uliţa mare vine dinspre gară, trece podul de fier de peste pîrîul ce taie tîrgul şi urcă povîrnişul pînă sus la cazarmă, apoi se pierde în şoseaua străjuită de cireşi. Dar din uliţa aceea pe care mereu se aşterne prundiş călcat cu tăvălugul — din uliţa unde trec, şi harabale, şi diligenţe, şi furgoane, dar şi trăsuri, şi landouri — se rup spre dreapta şi stînga nenumărate uliţi care piatră şi trotuar n-au văzut; în şanţurile de pe margini chifteşte apă verzuie, stătută, învăluită într-un fel de pînză de asemeni verzuie. Pe uliţele astea nu se văd niciodată soldaţi, pompieri, boieri. Se strecoară tăcuţi, noaptea, fugari de la cazarmă; umblă în vîrful picioarelor şi pătrund pe întuneric la cîte o gazdă de hoţi, să vîndă pe ascuns o manta furată, o pereche de izmene, mănuşi sau o pătură. Astăzi, ca niciodată, trec pe aici şi soldaţi, şi încă din cei călări...

— Auzi că au dat buluc în soldaţi, face Marcu cojocarul, cel cu barba tunsă cu maşina. (Nevastă-sa, urcată pe scară, cară feţe de pernă pline de sfeşnice, perne şi pilote...) Nu mai are cine să-i oprească...

— Ascundeţi-vă în zîmnic!... sfătuieşte o vecină.

Ţipra îl opreşte pe Iordăchel, cel cu casa în capătul celălalt al mahalalei şi cu grădina megieşă cu toloaca...

— Ce se aude, domnu Iordăchel, că tare milă mi-i de copii; să tot trăiască cu sufletul la gură?

— D-apăi crezi că degeaba-degebuţa se plimbă roşiorii? Unde nu arde foc, nici fum din horn nu iese. Nu ia coasa omul de hatîrul codiriştii. Boierii şi vechilii, şi vătăşeii şi jăndarii, toţi îs puşi pe supt, ca lipitorile flămînde. A scos oamenii la semănat păpuşoi vechilul cneazului. Nu i-a scos cu binişorul. Cu harapnicul şi puşca jăndarului. Nu ştiu ce a mai fost, că i-au zdrobit coastele vechilului, iar unui fecior de la curte i-au scos şi un ochi. Trebuie să fi avut dreptate oamenii. Că n-au înnebunit din senin... Da' dumneavoastră nu trebuie să vă luaţi după cîrîitul ciorilor. Mai bagă boierii lumea în spărieţi, ca să aibă oameni pe timpul praşilei.

— Mamă, mi-i foame! aduce aminte Buiumaş că şi el e de faţă.

— Îl vezi cum vine la crăpelniţă? Parcă i-aş fi datoare! Cîţi galbeni mi-ai dat cu camătă? Du-te de te mai joacă pînă om fierbe măliguţa... Vra să zică, continuă Ţipra, zici că e linişte?

— Nu-i nimica, jupîneasă. De dimineaţă, de cînd îi tot scoate pe călăraşi pe o rohatcă, fac înconjurul tîrgului şi intră pe altă rohatcă. Se joacă nu ştiu care cu soldaţii.

Buiumaş îşi aduce aminte c-a fost trimis după sare. A ascultat tot timpul, fiindcă-i place să asculte ce vorbesc cei bătrîni. Numai aşa prinde cîte un cuvînt din zbor, îl spune mereu în gînd şi se joacă, şi visează, şi potriveşte un cuvînt cu altul, şi îngînă vorbele...

— Mamă, îmi dai nişte sare, să mă duc la prins hulubi?

— Ce face ?!...

— Aşa zice Ira că se prind hulubii cei frumoşi...

— Să nu te mai prind cu golanul de Ira, că la mine în casă nu mai ai ce căuta ! Vrei să ajungi să cureţi umblătoarele ?... Ce ai de auzit şi de învăţat de la Ira ?

Se întoarce iar către Iordăchel cu vorba :

— Vra să zică, din ce s-a auzit este că l-a ucis în bătăi pe vechilul cneazului, şi nu-i de răzvoltă.

— Dacă o fi altceva, om vedea... Da' cum a fost în primăvară, întîi şi întîi, nu mai este. Cîte un tăciune dacă mai mocneşte în cenuşă...

Iordăchel o ia spre crîşma lui Buiumcă. Ţipra mai deşartă o sită de fulgi în faţa de pernă.

Pantil, după ce se uită lung cu o nemărginită dragoste la Buiumaş, zice :

— Nu vezi că te-au scos din minţi, şi tu te potriveşti ? Hulubii nici nu se prind ca sticleţii. Mi-a fost dor de tine... Dar Iţe şi Casril unde-s ? Nici pe Blima n-am văzut-o.

— Trebuie să vie ; s-o dus cu nişte basmale pe care le-a avut de tighelit... răspunde, în locul lui Buiumaş, Ţipra.

— Am auzit, spune Pantil, că era s-o logodiţi cu un comis...

— Era !... oftează Ţipra. Da, se cere zestre, nu glumă ! Şi putere nu-i...

Nu isprăveşte vorba, c-a picat şi Blima. Toarnă în poala mamei un pumn cu gologani, apoi îl bombăne pe Pantil, se încruntă la dînsul, dar sub încruntarea ei se vede că i-a fost dor de frate-său.

— Ai venit şi tu pe capul nostru ?

— O auzi pe iapa asta, mamă ? zice şi Pantil.

Se uită la Blima şi îi vine să rîdă.

— Haide-hai ! Astîmpăraţi-vă !... Scoate tu, Blima, tacîmurile de lapte, şi voi, băieţi, duceţi-vă în gră-

dină. Vă cheamă ea Blima cînd o fi mămăliga gata și s-o întoarce tata de la bunicu...

Buiumaș și Pantil coboară dealul în grădină, să se ascundă între răchițile de pe malul pîrîului...

— Adevărat că au de gînd să ne mute departe, unde curge o apă mare și lată, pe care o trec oamenii cu corăbiile? întreabă Buiumaș.

— Ce face?! Cine ne poate muta dacă noi nu vrem?

— Așa zicea moșul turtă dulce, megieșul nostru...

— Ce aude dînsul? N-ai văzut că el are blană în urechi ca țapii, și blana asta-i astupă auzul! zice Pantil.

Se mai gîndește puțin și adaugă:

— Cine știe?... Multe se întîmplă pe lumea asta!... Poate că iară poruncește să tundă bărbile bătrînilor, cu foarfecele de tuns oile, și are să ajungă timpul să-l vezi spîn și pe Simca turtarul.

— Să vedem una ca asta... Atunci neapărat că ne abatem pe la mormîntul mătușii celei bătrîne, Rachila. Nu ne lăsăm... avem să-i povestim... Ea intră, zicea mama, la Dumnezeu, unde el șade la canțilerie, și are să-i spuie că așa și așa, ne-a făcut nouă...

— Și ea? Are să ne ajute să oftăm și să suspinăm mai bine... rîde Pantil.

Buiumaș se uită lung la frate-său: nu pricepe cum poate lua peste picior de astea sfinte.

— Facem o pușcoace de soc, o încărcăm cu buci, dacă avem, și de o pornesc încoace haidăii, tragem într-înșii! hotărăște Pantil. Ochii lui scapără.

— Ba mai bine m-a învățat Ira al Cărucerului, să-i împroșcăm cu ardei pisat și cu sare în ochi... zice cu mare mîndrie Buiumaș.

E ca un fel de zi de sărbătoare pentru dînsul ziua asta. Se întîmplă atîtea... Și poate că s-ar

petrece şi minuni dacă temeri n-ar strînge inimile oamenilor şi nu s-ar împlînta aceste temeri şi în inima copiilor.

— Pentru asta trebuie să ne lase mama pe tîrnaţ şi n-are să ne lase... hotărăşte Buiumaş.

Pantil, liniştit, meştereşte cu cuţitul puşcoacea de soc şi nu mai răspunde nimic.

Trîmbiţele călăraşilor se aud iarăşi.

II

Buiumaş s-a urcat pe masa de lîngă fereastră. Nu se vede ţipenie pe uliţă. La ceasul ăsta de sîmbătă după amiază, uliţele-s cu desăvîrşire pustii. Oamenii şi dobitoacele — la odihnă. Casele, este o vorbă, au intrat şi ele în casă, să se ferească de răveneală şi gutunar. Nici măcar copiii, pe care nici legaţi de piciorul mesei nu-i ţii, nici ei nu se văd pe uliţă. De vreo două săptămîni de cînd se tot ciocneşte primăvara cu iarna: cînd iese soarele şi gîdilă zloata clisoasă, cu ţepuşele-i lungi de lumină, cînd se lasă înghiţit de gura cătrănită a norilor şi smîrcîie cerul şi pămîntul şi musteşte apa.

Ţipra zace în pat şi se vaietă. Ţalic stă la căpătîiul ei, citeşte psalmi, pare a-şi gargarisi gîtul cu vorbe dulci. Moaşa, babă mustăcioasă, se învîrte prin casă bodogănind, îşi frînge mîinile şi-şi umflă obrajii ca o broască. Şi adevărat, cînd scoate un cuvînt, parcă ar scoate un orăcăit de brotecuţ verde. Blima stă cu mîinile încrucişate în pragul uşii ce desparte iatacul luminos de cel întunecos. Plînge în tăcere. Din cînd în cînd nu se poate ţine. Parc-ar clipoci o apă în gîtul ei. Se petrece ceva neobişnuit. Ceva ce stîrneşte o mare suferinţă, ce-i ascunsă cu ruşine. Băieţii au fost alungaţi în iatacul din dos, să nu

se uite. Ţalic — care de obicei nu-i prea face pe plac Ţiprei — nu numai că ascultă liniştit cum îl suduie, îl drăcuie şi-l face nărod, dar îi şi vorbeşte cu alintări, ca unui copil mic... Se scurg clipe lungi, împovărătoare. Deodată Ţipra scoate un ţipăt. Se ţine de pîntec. Nu se mai stăpîneşte. Ţipă. Ţipă. Mereu mai tare. Şi ţipetele ei clipocesc ca într-o groapă de păcură. Moaşa scoate din şorţ un şip de rachiu, trage o duşcă şi zice :

— Răbdare, răbdare... Vine ceasul bun ! Zi, Ţalic, zi cu evlavie, alege capitolul cel mai potrivit... tu ştii care trebuie... numai el, Dumnezeu, o poate dezlega !

Îl vede pe Buiumaş urcat pe fereastră. Moaşa se înfurie :

— Ce te-ai urcat ca ţapul cel rîios pe casă, ca să pască iarbă ? Treci dincolo ! Aci nu-i de nasul tău !

N-o ascultă. Atunci îl prinde de braţ şi-l azvîrle ca pe o pasăre. Buiumaş se pomeneşte între fraţii săi. Ei şed turceşte pe un divan de scînduri ; socotesc pe întuneric. Iţe, cel mare, povesteşte despre un vizitiu care avea ciubote fermecate şi care, cum întindea piciorul şi făcea pasul, trecea peste un deal. Asta cu stîngul. Cu dreptul trecea peste munţii cei mai înalţi şi peste o mare lată. Pantil şi Casril ascultă. E mare încordare, înghit slina şi parcă vor să spuie : dacă şi ei ar avea oleacă de putere pe lumea asta... Blima îi mustră :

— De poveşti vă arde cînd mama abia îşi mai trage sufletul de durere ?...

— Dar ce are ? întreabă Buiumaş, care n-a priceput nici de ce a fost alungat de moaşă de dincolo nici de ce nu se cade să spui poveşti de astea care te fac să zbori, să zburzi, să fii tare şi neînfricat.

— Naşte! spune Blima încet, de abia se aude.

— Naşte? se miră Buiumaş.

— Naşte, da!... răspunde ea.

Nu pricepe. Este ceva cu nespus de multe înţelesuri.

— Un copil are să nască mama? mai întreabă o dată Buiumaş.

— Dar ce vrei să nască, raţă? îl maimuţăreste Blima, puţin furioasă de nerozia lui.

Fraţii rîd şi ei de mezin.

Nici Iţe, care are 12 ani, nici Pantil, care are 10, nici Casriil, care are 9, nu înţeleg îngrijorarea Blimei. Ei nu pot fi altfel decît voioşi. Adevărat: se închirceşte parcă inima cînd aud că pe mama o doare... Şi mai sporeşte spaima moaşa parcă întradins. Mama are să nască. Şi dacă îi băiat, se gîndesc ei, o fi cumătrie cu turtă dulce... Iar de a fi fată... Mai bine nu... N-au ce căuta fete în casa lor. Destul cu Blima. Adevărat: nu e tocmai bine să fie mama bolnavă, dar să fii aşa de slabă de fire, să tot plîngi, cum plînge Blima, ei n-o înţeleg de loc. Cu toate că le face semn şi sîsîie din cînd în cînd ca gîsca, nu mai contenesc cu poveştile. În jurul sobei, pe întuneric, se bucură şi pielea de pe ei, îi cuprinde o ameţeală plăcută, un fel de somn dulce, şi ascultă şi zumzetul unei poveşti... a alteia, a unei a treia...

Uşa din faţă s-a deschis. A năvălit în casă un aer umed, o rîncezeală de mîl. Se aude glasul de juncă al Basiei, lăptăreasa.

— Dumnezeu să vă înţeleagă... Oameni de inimă sînteţi?! De ce nu m-aţi chemat şi pe mine să dau o mînă de ajutor? Se zbate ca o păsărică Ţipra, şi eu să aflu din întîmplare? Acum cîteva zile vorbeam... uite, că nu-mi amintesc cu cine, şi făceam socoteala cînd trebuie să-i vie ceasul Ţiprei. Juram

că rodeşte înainte de Rusalii... dar m-am dat de sminteală... Am socotit că dacă a rămas grea după sărbătorile de toamnă... Atuncea i-am trimis eu sticla de borş de huşte...

— Pui prea multă apă în lapte, de aceea pierzi ţinerea de minte.

— Apă... Cine pune apă în lapte în Jijia să se înece şi de odihnă în mormînt să nu aibă parte...

— Ia auzi-o cum mai rage vaca! zice Iţe întrerupînd povestea. Numai Basia cocoşata mai lipsea...

Ţipra se mai liniştise. Din pricina lăptăresei, sau cine ştie de ce, porneşte iar să urle, cum n-a mai urlat, scrîşneşte din dinţi, că se aude pînă în iatac. Şi parcă e gata să-şi spargă nu numai măselele, ci şi fălcile.

Vocea lui Ţalic se înalţă jalnică.

— De cînd au apucat-o durerile? întreabă Basia pe Blima.

— De cînd? De cu noapte. Am chemat moaşa! răspunde. Izbucneşte în hohote de plîns.

— Nu puteai trage o fugă pînă la mine, că eu am văzut ceva mai multe naşteri la viaţa mea ca tine...

Moaşa se apropie de pervazul uşii: ascultă ce spune Basia.

— Pe toţi ăştia, face ea arătîndu-i pe băieţii de pe divan, i-am scos de urechi... Pot zice că i-am smuls. Uite-i! Ca florile li-s obrazele; ca stejarul de voinici! Din mîna mea ce iese creşte bine. Şi ca trandafirul, şi ca fagul, şi ca vişinul. Mie nu-mi trebuie doftor sau ajutor. Unde am atîta păr în cap cîţi am adus pe lume?...

Uşa din faţă s-a deschis iar. După voce, pare să fie Ira al Cărucerului. Tata îl întîmpină:

— Pantil are treabă pe ziua de azi; nu-i arde de joacă...

Buiumaş se dă iar jos de pe divan. L-au trimis fraţii să vadă ce se întîmplă în iatacul cel mare. Stă în pragul uşii şi iscodeşte. Mama este culcată cu burta în jos, scrîşneşte din dinţi parcă ar rîşni pietriş. Moaşa mormăie :

— Aibi răbdare, surioară dragă, te dezleagă Dumnezeu ; de aceea a făcut el ca pîntecele tău să dea rod şi să nu rămînă sterp. De ai întreba şi cu cîtă caznă rodeşte...

Buiumaş se întoarce lîngă fraţi şi întreabă cu îngrijorare :

— De ce zice moaşa că pîntecele mamei dă rod ? Pesemne că mama are să facă nişte zarzăre...

Blima face semn să nu se vorbească urît, se repede dincolo, unde zace mama, şi pare că se petrece ceva grozav.

— Mamă, mamă, nu muri ! boceşte dînsa. Se aude cum, aruncîndu-se pe patul mamei, se loveşte de scîndură.

Basia lăptăreasa s-a repezit la cofa de apă. Băieţii au coborît de pe divan, îmbulzindu-se în prag. Au uitat de poveşti, plîng cu hohote, strigă după Blima :

— Mamă, mamă, nu muri !

Buiumaş priveşte năucit ; el nu poate plînge. Nu înţelege de ce *trebuie* plîns. Mama zace în pat. E galbenă ; parcă ar dormi. Nu răsuflă. Moaşa îi trage palme pe obraz, o trage de nas, o ciupeşte. Basia varsă peste ea cofa de apă. Apa nu foloseşte la nimic. Nu se mai uită că e sîmbătă, aprind focul şi pun o oală mare şi ibricul cel mare cu apă la fiert. Blima ţipă din ce în ce mai tare. O dată cu ea, urlă şi se vaietă şi fraţii.

— Mai bine ar fi, zice Basia lăptăreasa, de te-ai duce, Ţalic, după doctor. Baba îi oleacă trezită şi nu ştiu dacă mai ştie scoate copil.

— Decît te-ai tot văieta, mai bine ai linişti copiii ! zice Ţalic către Blima. Îi sperii cu ţipetele tale.

El însuşi adună copiii în iatacul întunecos, le mîngîie capetele — pînă şi celor mai răsăriţi, care nu mai sînt răsfăţaţi de cînd au fost înţărcaţi —, porunceşte Blimei să le dea de mîncare şi să-i astîmpere.

Blima şi moaşa au muiat ştergare în apă fierbinte şi i le pun Ţiprei. Casa se umple de aburi fierbinţi. Şi apa fierbinte, şi ibricul sîsîie. Blima stă, cu mîinile încrucişate pe piept, în pervazul uşii. Suspină, priveşte speriată, ca un cîine bătut. Astăzi nu-i e frică Blimei de tata. În alte dăţi îngheaţă în copii pofta de plîns şi de hîrjoană doar cînd se uită dînsul la curea cu coada ochiului. De ce li-i frică de Ţalic mai mult decît de Ţipra, nu ştiu. Doar Ţipra e mai bărbată, ea îi blestemă, ea îi bate cu cleştele de scos jăraticul, cu coada de topor, totuşi nu bagă spaima în copii ca dînsul. Şi el nu vorbeşte mai niciodată. Cît e ziua de mare, se mută de pe scaunul de la masă pe scaunul de la maşina de cusut, de la o fereastră la alta, iar cînd nu trage tigheluri, mişcînd repede-repede din picioare, înseilează, trage acul sau îl ridică în sus ca să bage aţa. Dar nici nu ocărăşte, nici nu bate. Frica de dînsul vine de acolo că poartă barbă, iar cînd uneori ridică vocea, parcă s-ar răsturna toate oalele de tuci de pe poliţe, parcă s-ar ciocni între ele tingirile de aramă. Totuşi, deşi Blima nu i-a ascultat porunca, el îi spune cu mai multă blîndeţe :

— Vezi, fată hăi, dă-le ceva de mîncare băieţilor, că mă-ta n-are nevoie de tine !...

— Mai bine ar mai naşte cîteodată şi bărbaţii, să înveţe şi ei ce-i aceea inimă... răspunde neobrăzată Blima.

— Despre asta avem să ne socotim altă dată... Acu dă-le copiilor de mîncare...

Alături s-aude un geamăt. Un țipăt sfîșietor. Parcă s-ar fi rupt ceva. Și se înalță scîncete din ce în ce mai deslușite. Pînă ce, în sfîrșit, izbucnesc plînsete prelungi, jalnice, de copil nou născut. Într-o săritură Țalic se repede dincolo.

— Noroc! Noroc și sănătate! se aude gurița Basiei. De bună seamă... mai bine era băiat... ca să nu mai fii nevoit a pregăti un rînd de zestre. Da' cu voia celui ce-mplinește toate, noi nu ne putem pune. Cum le potrivește, așa le primim.

Atîta lumină și veselie au umplut deodată casa... Ca și cum ar fi miezul zilei, nu pe înserate. Pînă și iatacul plin de întuneric s-a umplut de lumină. Țalic poruncește mai vîrtos Blimei să dea de mîncare băieților, iar lor, să se repeadă pînă la bunicul, să-i dea de veste că mai are o nepoată, și, mai cu seamă, să nu treacă prin iatacul din față, ca s-o vadă pe mama leuză și pe noul-născut cum e scăldat, ci să treacă prin cuhnia de vară.

Blima scoate oala de sarmale, frînge din colacul împletit cîte o felie, împarte fraților. Un zumzet surd, întovărășit de plescăituri, scrîșnete, umple iatacul. Ronțăie coaja și clefăie sarmalele dulci-acrișoare. Unul moaie miezul gălbui de pîine în zeama de găluște, altul trage foaia de viță, al treilea își șterge bărbia cu mîneca. Clefăitul lor lacom se amestecă cu scîncetele noului-născut. Blima aleargă dintr-un iatac în altul, de asemeni Țalic, moașa și lăptăreasa. N-au isprăvit bine de ospătat, și sînt alungați repede, deși ar vrea să vadă și ei ce se petrece alături. Blima nu pare încîntată că s-a născut o fată și-i furioasă că frații n-o mai slăbesc cu întrebările. Ițe, care n-a mai ieșit din casă de cîteva luni fiindcă n-are ce îmbrăca, pune

cizmele și scurteica tatii, căptușită cu blană de miel; ceilalți iau unul altuia straiele mai groase și încălțămintea, ca să-i ajungă și lui Buiumaș cu ce să se îmbrace, deoarece el, fiind mezin și necîștigînd nimic, nu are de loc ce îmbrăca mai gros.

Ei uită de îndemnul tatii și dau să treacă prin iatacul luminos. Tata îi îndreaptă spre cuhnie, ca să iasă prin ulicioara de din dos, „că doar nu se cade să se uite la leuză băieții prea mici". Numai Casril a ibzutit să-și arunce o privire prin bolta plitei și să vadă copilul roșu, cu obrazul strîmbat de durere, cînd îl scoteau din cea dintîi scăldătoare.

În lumina plumburie a zilei frații se uită cu mare mirare unul la celălalt, ca și cum ar fi niște străini ce s-ar fi întîlnit și ciocnit nas în nas pentru întîiași dată. Sînt palizi, friguroși de atîta stat în casă, poate și din pricina foamei îndurate. Tunși, sînt ca niște copii de trupă care și-au lepădat uniforma. A fost destul să-și potolească oarecum foamea, ca să se învioreze, lumină să li se aprindă în ochi și lumină de mare veselie în inimă. Prin ulicioara casei vîjîie cu putere vîntul. Parcă ar zbîrnîi mii și mii de zmeie. Din casa vecină, din stînga, între Țipra și fabrica de limonadă, răsună cîntece. Stăpînul casei este unul despre care ai zice că-s trei oameni cusuți la un loc: un burtos cu mustața roșie, pînă la urechi. Acolo locuiesc nenumărați, dar și fel de fel de chiriași, cu și fără copii. Burtosul rămîne mereu stăpînul casei, însă chiriașii se schimbă o dată primăvara și de două ori toamna, și cîteodată și mai des.

În fața casei Țiprei ulița lucește ca oglinda de apa prelinsă peste lutul galben ca un cir de mămăligă. Vîntul rece sfredelește pielea. Totuși, în ograda ciurarului, înălțată pe dîmb, ca un fel de

cetățuie, la răspîntia a două ulițí, copiii, legați cu ștergare la gît, îmbrăcați în straie de împrumut, zgîlțîie birja, se joacă de-a plimbarea. Mochi Buftea stă pe capră și mînă caii, Ira cică-i calul, înhămat între hulube, și alții împing droșca din urmă. Ițe nu-și poate ține bucuria să nu le strige:

— Măi băieți!... Acu-i bine la noi în casă... E bucurie cum n-a mai fost... Mama a născut o fetiță!

Mochi nu zice nimic, Ira întoarce capul, necheazä, își țuguiază buzele și, înțepat, zice:

— Și?... Fiindcă s-a născut o *muiere* trebuia musai să mă dea afară tatăl vostru, Țalic nărodu? Nici măcar turtă dulce nu aduce o fată cînd vine pe lume. Numai necazuri. Și dacă o avea și picioarele crăcănate și o fi slută, rămîne fată pînă la bătrînețe!

— Nărod o fi tat-tău, care curăță umblătorile, nu tata-al meu, care-i muncitor cu acul! se fălește Pantil furios. Apoi să știi de la mine că surioara noastră numai belșug și voie bună ne aduce în casă. Năcazurile le lăsăm pe seama dușmanilor.

Apoi se răstește la Buiumaș, să-și șteargă nasul cu mîneca. Fiind prea lungă mîneca (e un fel de scurtuță veche a lui Pantil), nu izbutește să scoată degetele, așa că Ițe este nevoit să i-l șteargă cu pulpana scurteicii lu tata.

— Hă, hă, rîde răzbunător Ira, uite mai bine la frate-tău cum i se topesc lumînările!... Abia s-a născut, și o și „petrece" la cununie pe soru-sa...

Dar Mochi curmă sfada îndemnînd calul, așa cum l-a văzut și pe tat-său că face cînd iapa se poticnește.

— Dii, boală, la primăvară te duc la armăsar...

Casril nu uită nici el c-a fost batjocorit tata:

— Nu ți-ar fi rușine, lungan de zece ani, cică-i cal de birjă! Mai bine ai căra poloboacele lui

tat-tău!... Şi i-ai veni într-ajutor. Nu cal să te faci, ci poloboc...

— Am să vă trimit şi vouă o strachină, să gustaţi şi să vă lingeţi degetele, dacă mă faci poloboc! se hlizeşte Ira. Şi-i dă înainte cu joaca.

Fierbe atît de tare mînia în băieţii Ţiprei, că s-ar repezi să-l sfîşie pe Ira dacă n-ar fi ieşit ciurarul din casă. Tatăl lui Mochi se îndreaptă spre grajd, să adape calul.

— Ei, n-aţi mai găsit altă jucărie decît să-mi stricaţi droşca cu huţa voastră? Dacă vă mai prind că vă suiţi în droşcă, din şold vă smulg picioarele!...

Tatăl lui Mochi are obrazul roşu cum îl au toţi birjarii: învîneţit de frig, de beţie. Are umbletul greoi, se poticneşte, iar cînd vorbeşte, scoate din rărunchi un glăsoi de piatră de moară ce ar apăsa o tinichea.

— Da' voi ce staţi în mijlocul uliţei şi vă boldiţi ca la panoramă? se răsteşte şi către fraţii lui Buiumaş, după ce Mochi cu droaia lui au fugit să se ascundă.

— Apăi, noi ne bucurăm, a născut mama o fetiţă! o ia înainte Buiumaş. Şi vocea îi e mai piţigăiată ca de obicei.

Ciurarul îşi ascute glasul subţire-subţirel, puţin răguşit, puţin aburit, se strîmbă şi-l îngînă pe Buiumaş:

— A născut mama o fetiţă? Hola-la ce mai bucurie! A adus Dumnezeu pe lume alt cuptor de făcut calici! A făcut Ţipra un cîrd de calici. Fiecare dintr-înşii are să ieie nevastă calică şi are să aducă pe lume alte arătări, fetele au să ieie bărbaţi şi au să împerecheze pe Sărăcilă cu Nenorocilă, iar asta de pe urmă, cînd s-a mărita, are să vă toarne la nepoţi pîn' va fi lehamite!

Fraţii mormăie o sudalmă pentru ciurar, că fierb de răutatea şi grosolănia lui, apoi o pornesc, mai departe, prin zloata ce smîrcîie şi trage picioarele la fund.

— Păcat. Adevărat. Dacă făcea băiat, era mai bine; aveam şi noi o bucăţică de cumătrie!... Mîncam şi noi turtă dulce! oftează Casril. Îşi linge buzele şi smîrcîie, cum l-a văzut că face şi tata cînd vede că n-are încotro, şi zice: Şi asta să fie spre bine...

Buiumaş ascultă cu mare smerenie, abia tîrîndu-se în urma fraţilor. Un stol de ciori zboară croncănind peste uliţă. Alt stol vine dinspre moară. Poposesc pe un acoperiş, s-au speriat de ceva, zboară pe altul. Cerul se înnegreşte.

— Au o cumătrie ciorile! spune Pantil sucindu-şi gîtul şi uitîndu-se lung la cer.

Cei patru fraţi îşi sucesc toţi gîturile subţiri de copii înfometaţi şi se uită după stăncuţele cu aripi cenuşii, tînguindu-se şi luîndu-se la întrecere cu ciorile bătrîne şi negre.

— Cum are s-o cheme pe sora noastră? întreabă Buiumaş.

— Nu se poate altfel decît după mama mamei: Eche Pine! răspunde Iţe cel mare.

— Oare şi puilor de cioră li s-o fi dînd nume? se amestecă şi Casril.

— Tot ce este pe lume poartă şi trebuie să poarte nume! Ca să se deosebească ziua de noapte! răspunde Iţe ca frate mai mare ce este şi care ştie de toate.

— Dară printre ciori sînt moldoveni şi evrei? cutează Buiumaş a întreba.

—N-are Ira dreptate cînd zice că mezinul nostru-i nărod care prinde luna cu plasa şi steaua cu acul?

Ciorile n-au făcut turnul lu Babel ca să se deosebească limbile...

Frații răspund cu un hohot de rîs. Ies pe ulița căzărmii, ca, trecînd prin ograda unei cîrciumi, să taie drumul pînă în ulița spitalului, pentru a ajunge la bunicul, să-i dea cît mai curînd vestea că li s-a înmulțit neamul. Ograda cîrciumii este răscolită de roțile carelor țărănești care poposesc în zilele de tîrg; glodul — adînc pînă la genunchi, băligarul duhnește arcu și iute. Casril se mai uită la cer; zice:

— Bietele stăncuțe! N-au și ele, colea, o blăniță călduroasă...

— Or fi de la țară și poate că acolo nu-s nici croitori, nici cojocari. De cînd cu răzvoltele, nu se mai duc evreii la țară! răspunde Buiumaș, așa cum a auzit-o pe Țipra vorbind.

Frații rîd iar, Buiumaș își șterge de ciudă nasul cu cotul mînecii.

Pe ulița spitalului se joacă un cîrd de copii, frămîntînd glodul cu potcoavele de la ciubote, aruncîndu-și unul altuia pumni de glod, spurcîndu-și fețele. În mahalaua spitalului sînt cei mai răi copii. Puiandrii de potcovari țigani, de rotari nemți, puiandrii de cotiugari sau de hamali evrei de la moară canonesc cîinii, prind gîștele cu sacul, sparg geamurile, joacă oina în plină uliță, aruncă pietre în trecătorii pașnici sau schilozi și se țin după nebunii tîrgului. Noroc că acum sînt prinși într-o bătaie strașnică între dînșii și nu văd că frații lui Buiumaș — străinii — au călcat hotarul mahalalei lor. Că trecerea e un fel de vamă. Orice străin trebuie să plătească: să se facă scăunel, să primească palme, să se răscumpere cu bunghi. Astfel, se pot strecura pînă la casa bunicului, care șade în fundul unei ogrăzi. Bunicul nu-i acasă. S-a dus să se roage. Nu

sînt acasă decît bunica lor vitregă, baba Clonț — cum a poreclit-o Țipra — fata ei de la alt bărbat, Liba, măritată și dînsa cu unul de vinde mere murate în primăvară, colindă livezile și pomăturile toată vara și iarna slujește ca băieș, apoi cei doi băieți ai Libei. Baba Clonț nu-i poate suferi pe nepoții vitregi, cum n-o suferă nici pe Țipra. Între ea și Țipra mocnește o vrăjmășie surdă, care din cînd în cînd izbucnește totuși în vorbe de ocară grele. Ceea ce se întîmplă cînd vine bunicul să mănînce la Țalic. Atunci se pomenesc cu Cloanța sosind turbată, trîntind ușile, cu o falcă în cer și una în pămînt, o ceartă pe Țipra că ea îi de vină că Țalic nu-l ține pe tat-său și-l împinge la muncă de robie, să i se scurgă lumina ochilor peste polcile țărănești. Nici Țipra n-o poate suferi pe baba Clonț, îi dă neamul de rușine cu îndeletnicirile ei. Căci baba Clonț e băieșiță și le spală și taie unghiile muierilor care se duc o dată pe lună la feredeu[1], apoi bucătărește pe la nunți, dosind cîte o oală cu sarmale sau friptură (pe care o bagă în buzunarul șorțului ei cu buzunări uriașe) și o duce acasă.

Cum calcă băieții Țiprei pragul bunicului, se aude un foșnet pe cuptor : băieții Libei au simțit musafiri și-și scot capetele pe după horn.

— Măi Buiumaș, tu ești leit țigănușul care vine la scrînciob de Paști, în straiele lui tătîne-său... încep a-i lua peste picior pe feciorii Țiprei, pe fiecare la rînd.

Nu se mulțumesc cu atît. Mai aruncă și cu tot ce găsesc la îndemînă : culișerul de mămăligă, răzătoarea, pocrișul[2], o școrbă[3] fără talpă și călcîi. Obrazul babei Clonț, smochinit, cu bărbia trasă în sus, ca un vîrf de opincă turcească, cu fruntea zbîrcită scoasă de

[1] *Feredeu* — baie publică.
[2] *Pocriș* — capac cu care se acoperă oalele, străchinile.
[3] *Școrbă* — cizmă veche.

sub tulpan, se schimonoseşte de furie. Le aruncă papucul şi le strigă zadarnic:

— Mai bine vă prăpădea Liba în buruiene decît să-mi amărîţi bătrîneţele...

Ei, în loc să se astîmpere, mai mare gălăgie fac. Cîntă şi au nişte glasuri parcă ar bate cuie în cutii de tinichea, parcă ar bate în piuliţă sau în darabane:

Iţe cu vătămătura
Atinge lui Pantil gura;
Nărodul Casril gustă caş
Din ciubotele lui Buiumaş.

În casa bunicului e beznă, tare urît şi se vorbeşte mai cu seamă urît. Vorbe ce nu se aud niciodată în casa Ţiprei. O sărăcie coclită, grea, umple iatacul strîmtuţ, cu tavanul jos şi cuptorul uriaş: patru oameni mari şi doi copii au culcuşul şi cuibul lor aici, într-o chichineaţă nu cu mult mai mare cît poiata. Pereţii sînt afumaţi, parcă ar fi daţi cu praf de cărămidă şi cu lut roşcat, nevăruiţi cu anii; lutul galben de pe jos înnegrit, scaunele scălîmbe, masa de brad descoperită, oalele afumate, risipite la întîmplare, aşternutul răvăşit. Liba, fata babei Clonţ, stă toată ziua în casă, vorbeşte cu sine însăşi şi cloceşte, iar cînd o apucă nebuniile mari, suduie, şi înjură, şi blestemă ca un surugiu. În timpul fetiei i-a cam lipsit o doagă. De aceea, cînd au măritat-o, au dat-o după cine s-a putut şi care s-a găsit s-o ieie: un copil găsit pe malul pîrîului, crescut pe băncile de aburi ale feredeului — un nătărău care trăieşte de azi pe mîine şi nu se ştie cui foloseşte viaţa lui.

Iţe îi şopteşte lui Buiumaş la ureche:

— Să nu pomeneşti că mama a născut... e în stare nevoia să blesteme copilul, ca să moară...

— Ați venit iar la poama voastră de bunic? S-a acrit poama... S-a dus la școală, veni-i-ar numele!

— Am venit numai așa, să-l vedem... răspunde în locul celor mari Buiumaș.

Cloanța îl maimuțărește:

— „Numai așa, să-l vedeți"... Nu mai puteți de dorul lui? Mi se pare că v-a trimis Țipra ca iscoade, să-l chemați numai pe dînsul, să-i dea crăpelniță! Că el nevastă n-are... Și nevasta lui nu-i vrednică de nimic... Nu trebuie să-și încălzească sufletul cu o ceașcă de ceai de frunză de gutui!...

Frații îl trag pe Buiumaș de mînecă să nu scape un cuvînt. Răspund ei:

— Apoi să nu vă fie cu bănat... face Ițe, cel mai mare, noi ne ducem după bunicu...

Golanii Libei, văzînd că verii se pregătesc să plece, izbucnesc în blesteme și înjurături nerușinate. Glasurile lor, ascuțite, rele, de ciori bătrîne, se aud pînă departe...

Pînă la sinagogă este o bucată de drum. De la bunicul pînă în ulița cazarmii este fîșia cea mai gloduroasă din tîrg. Atît de gloduroasă, că pînă și muierile-s nevoite să poarte ciubote de cum întomnează pînă aproape de toiul verii, ulița bunicului fiind o prelungire a țigănimii, unde mlaștinile, urmele iernii, nu se usucă niciodată, iar bordeiele împrăștie pînă departe mirozna trăsnitoare de grajd. Cît ține iarna și toamna, numai fetele și femeile dacă ies din casă, la mare nevoie, după tîrguieli, și numai golanii trecuți de 10 ani se dau pe gheață, sau joacă oina...

Înserează de-a binelea. Miroase mîlul stătut a ud de cal. Cu greutate, băieții Țiprei își tîrîie picioarele, să ajungă pe ulița cazărmii, unde, din greșeală, s-a mai pus o bucățică de trotuar.

— Tu ai crescut şi te-ai umflat ca un pepenaş! zice Casril. Dar bine tot nu-ţi vin ciubotele mele. La vară ai să mai umbli desculţ, au să-ţi crească labele şi abia la anul, dacă om trăi, au să-ţi vie ca pielea ta de pe picior...

Casril nu-i putea face mai mare bucurie lui Buiumaş decît să-i prevestească c-au să-i crească labele! Obrăjoru-i palid se luminează, ochişorii se deschid mari, picioarele, canonite în ciubotele prea mari, se simt mai sprintene, mai lăsate în voia lor. Buiumaş se şi crede om în toată firea, cu labe uriaşe, de soldăţoi.

— Ochii cresc la om? are el îndrăzneala să întrebe, gîndindu-se cît de mare are să crească dacă are să ajungă cu degetele vîrful căputei.

— Cum să crească? întreabă mirat Iţe cel mare. Clipeşte mult şi iute: la asta nu s-a gîndit. Şi nu se simte în apele lui, ca şi cum mezinaşul l-ar fi prins cu ocaua mică.

— Aşa, ca părul... adaugă Buiumaş.

— Adevărat, zice Pantil, pesemne că ochii nu cresc. Ar fi foarte rău de-ar fi altfel. Că, de-ar creşte ochii, să zicem ca părul din cap, te-ai pomeni că-ţi ajung pleoapele pînă la buric...

— Nu mai trăncăniţi. Îl supăraţi cu palavrele voastre pe cel ce toate trebuie să le asculte! le-o reteză Iţe cel mare. (E un fel al lui de a le astupa gura, fiindcă nu ştie ce să răspundă la întrebarea lui Buiumaş.) Mai bine să ne bucurăm... că în casa noastră a mai venit cineva pe lume. Şi a venit cu noroc, fiindcă a sosit la început de săptămînă.

Au ajuns la sinagogă. Slujeşte rugăciunea de amurg un negustor de piei, fonf, cu barbă albă, căruia i se face cinstea să citească rugăciunile mai mititeluţe, mai de zile lucrătoare, atunci cînd ha-

hamul Hanina, cantorul, își cruță vocea lui frumoasă.

Bunicul are locul lîngă sobă, alături de toți bătrînii, alături de toți calicii. Aici ajung doară toți, mai curînd sau mai tîrziu, care pe timpuri au stat făloși în strane de frunte, pe lîngă altar. La masa asta încep și sfîrșesc viața calicii, la masa asta își sfîrșesc zilele cei ce lunecă la vale. La aceeași masă șed : un precupeț gras, aceluia de-i curge slina din gură pîn țurțuri de spumă în barbă și mustețe, fostul negustor de gaz, cu o barbă rară și ciugulită ca de păsări, care doarme la feredeu, fostul negustor de grîne, cu barba roșie și stufoasă, rău și veșnic mînios împotriva copiilor. Mă rog, se strîng și sînt înghesuiți toți cei care, fie că trăiesc din mila altora, fie că nu știu a da din coate, au ajuns în șirul lumînărilor de pomenirea morților, alături de care își au locul. Băieții lui Țalic prind rugăciunea cînd oamenii se roagă în gînd, fără șoaptă. Bunicul ține ochii strînși ; parcă s-ar juca de-a v-ați ascunselea cu puteri înfricoșătoare. Barba lui roșă-sură se scutură ca o mătură lungă, pare mai înalt ca de obicei, cu obrajii mai supți, cu sprîncenele mai stufoase. Berl, ceaușul și dascălul lui Buiumaș, a sfîrșit rugăciunea înaintea tuturor. Cum îl zărește pe Buiumaș, se și leagă de dînsul :

— N-ai mai dat pe la școală de o săptămînă... Crești un soi rău...

— N-a avut ciubote ! răspunde Pantil în locul lui.

— Văd că are...

— Da, se amestecă și Casril, i le-am împrumutat eu pe ale mele, numai acum... că astăzi sîntem bucuroși : a născut mama o fetiță, care are și păr în cap, ca și sora noastră Blima !...

— Bucurie pe capul lui tat-tău că i s-a mai băgat o șobolancă în lada de făină ! Da' tu ai o inimă bună

de cosit ciulini. Dacă-i împrumutai ciubotele să vie la şcoală, plesneai, hai ?

Ciudat! Nici un străin nu se bucură că i s-a născut Ţiprei o fată!

Cît timp s-a rugat pe tăcute bunicul, s-ar fi zis că-i un bătrîn care leşină de-a-n-picioarele. Cum a deschis ochii, a înviat: barba sură-roşie s-a luminat, obrazul nu mai e îndurerat, ci îi scapără ochii, şi lumina ochilor cade pe obraz ca cea a unei lămpi pe masă. Înainte ca fraţii să prindă de veste, Buiumaş le fură cinstea şi o ia înainte:

— Ştii, bunicule... în casa noastră a răsărit o bucurie; a făcut mama o fată, care plînge, are păr şi picioare...

— Să fie cu noroc! zice bunicul şi-l mîngîie pe ceafă.

Fraţii sînt furioşi că el a dat vestea, şi nu dînşii. Drept răzbunare, îl pişcă fiecare de două-trei ori, pe ascuns, scrîşnesc din dinţi şi-i trag o uitătură care înseamnă că asta are s-o plătească.

Bunicul pleacă, ei rămîn. Ceauşul întinde o faţă de masă pe masa de lîngă sobă, aduce un castron cu răcitură de peşte, unul cu friptură şi un colac galben, uriaş. Iţe cel mare, Casril şi Pantil se dau pe lîngă Moişă Lungu, calicul care se încălzeşte la sobă. Namilă ca Moişă Lungu nu s-a mai pomenit. Mai întîi şi întîi e atît de înalt, că s-ar putea zice că, dacă se bagă sub un cireş, ţine copacul subsuoară. Apoi nasul i se întinde peste o jumătate de obraz, gura e ascunsă sub mustaţa lungită pînă la guler, iar ochii mici, saşii, semănînd cu ai porcilor, mustesc o apă gălbuie.

Sînt două feluri de oameni de care îşi îngăduie copiii să se apropie: de nebunii tîrgului, de le ţin alaiul pe uliţi, de oamenii săraci, care sînt prietenoşi şi nu cred de loc că e ruşine să stai de vorbă

cu copiii. Negustorii, părinții și îndeobște toți oamenii care au barbă se uită la copii ca la niște cățel și mereu găsesc că nu sînt destul de cuminți... Împrejurul lui Moișă Lungu se strîng copiii ori de cîte ori se întîmplă a-l prinde în toane bune. Atunci îl roagă să le spuie povești. Cum începe a povesti, uită și el, și copiii de orice. Tot ce rîvnesc și le-ar fi dorit inima cîndva, măcar și în vis, le aduce Moișă Lungu. Vorbele-i sînt fermecate; uiți de foame, de somn, chiar de durere de măsele dacă-l asculți. Se găsește poate cîte unul al dracului care încearcă a risipi farmecul:

— Nu mai zăpăci, bre, copiii! Te-ai *trezit* rău, ai ajuns în mintea lor!

El nu se supără. Cîntă tînguitor:

— Cine-am fost și ce-am ajuns!...

— Ce-ai fost și ce-ai ajuns?

— Ehei! o dată iese adevărul adevărat la față... ca untdelemnul. Aveți să vedeți atunci!... Eu mă gîndesc și visez atîta la noroc, că o dată are să mă pălească...

Dar nu numai copiii îl ascultă, ci și cei foarte, foarte bătrîni.

Copiii îl îmbie să tot spuie; el se lasă greu. Trage cu coada ochiului la masă, adulmecă mirosul de usturoi al fripturii, soarbe cu privirea colacul împletit, galben, ca un cozonac.

— Moș Moișă, zău, spune-ne o poveste! se roagă Ițe cel mare.

— Dacă te roagă așa frumos! se amestecă un bătrîn care tremură tot. Știi doar ce scrie: de ruga copilului și cerul se deschide.

— Ehei, *ce-am fost și ce-am ajuns!* își cîntă lung și tărăgănat Moișă. Se mai uită la masă și adaugă: Care-i acela plin de bani, cu pomenirea de mort? Știu că trebuie să fi cheltuit o avere cu parasta-

sul... Cu cheltuiala asta eu trăiam o lună... Ce zic? O iarnă întreagă! Ia te uită ce crap, ce gît umplut de gîscă, ce mai colac cu ou! Așa îi dădeam și eu lu tata demult. Acu... *cine-am fost și ce-am ajuns!...*

— Parcă nu te-ar cunoaște și copilul de țîță!... Cine-ai fost? Sărăcilă sin Sărăcilă! se amestecă Hăscălaș cel negricios, poreclit Cioară. Te tot lauzi față de copii. Tat-tău era cioclu, pe vremea holerei se îmbăta așa de tare, că-și pierdea mințile o dată cu brăcinarii, uita să ducă la țintirim lădițele de portocale cu copii de țîță morți și îi ținea în pod, să se facă pastramă, iar mă-ta ce mai băcălie își deschisese pe după cuptor!... Borș de huște cu paraua, sîmburi de bostan cu paharu, sîmburi de floarea-soarelui prăjiți vindea...

Copiii din jurul lui Moișă Lungu sînt mai supărați decît el însuși împotriva cioroiului tulburător de petrecere.

— Nu-i pentru cine se pregătește, ci pentru cine se nimerește! adaugă Moișă Lungu. A dat peștele și friptura de pomană, de sufletul mortului, să ne înfruptăm noi, care se cheamă că sîntem lăsați pe pămînt ca să-i ajutăm pe cei ce au să ajungă la rai. Nu pentru cei ce crapă toată săptămîna pîine cu ouă și zeamă cu carne de vacă a fost dat!...

Nici un om mai vîrstnic nu se uită la ce spune Moișă. Hanina hahamul s-a așezat în frunte și înfulecă, grăbit, înghițituri mari, cu grea lăcomie, ca după boală. De altminteri, la fel fac ceilalți zece meseni.

Se îndreaptă spre Moișă un alt fel de calic, care niciodată la viața lui n-a întins mîna, nu umblă la cerut: Srul Polcuță. Un fel de țap cu chip de om. Nu s-ar putea zice că-i bărbat slut. Dar își poartă o barbă rară de cîlți, cîlți de cîine bătrîn și un trup

deşelat pe nişte picioare cu care mai mult sare decît umblă.

— Vezi ce bunătăţi au la masă, şi pe omul sărac uită a-l omeni ?

— Acasă la mine mănînc carne de porumbel ! se laudă Moişă Lungu, nu mă ispitesc ei cu răciturile lor... Da' tu de ce nu te pofteşti la masă, că eşti, se cheamă, meşteşugar cu vază...

— Da ? ! Eu n-am acasă la mine oala cu sarmale ? Cine are nevoie de pomana lor ? !... Nici nu-i pomană să-i saturi pe cei sătui...

Moişă Lungu mai trage o galeşă ocheadă castroanelor cu peşte şi friptură şi glumeşte cu ceauşul :

— Vezi să nu-ţi rămîie un ciolan de peşte în gît !

Ceauşul răspunde mustrător :

— S-ar putea ca tu să-l mînii pe Cel-de-sus, necredinciosule ! Două pietre de moară au să-ţi aşeze pe ochi, după moarte, să nu-ţi mai cadă pînă la învierea morţilor ! Şi cînd o fi la înviere, tu n-ai să te deştepţi : pietrele au să te strivească aşa de tare, că una cu ele ai să te faci...

Opaiţele pîlpîie, înroşind din cînd în cînd bezna. În lumina lor umbrele cresc uriaşe, se mişcă, se fugăresc pe pereţi şi te fac să te crezi în cine ştie ce hrubă, pe altă lume. Cîntecele îngînate de cei care ospătează, murmurul celor ce stau la taclale, întunericul, căldura sobei de cărămidă încing mintea copiilor. Cu sufletul la gură, ei sorb vorbele lui Moişă Lungu, iar el povesteşte despre un lăutar uitat de noroc, pornit să-l caute pe alt tărîm. Un şarpe a ieşit din vizuină, s-a rugat de lăutar să-i cînte ceva din vioară, iar după ce lăutarul a cîntat, şarpele s-a milostivit de i-a dat o carboavă de aur, spunîndu-i să vie în fiecare zi să-i cînte şi, drept răsplată, îi va da cîte un galben de aur.

Tocmai cînd povestea-i mai atrăgătoare, iar Srul Polcuță zice: „Mai bine m-ar păli pe mine un noroc ca ăsta!", Ițe îl trage de mînecă pe Buiumaș, șoptindu-i la ureche:

— Nu trebuie să crezi tot ce spune Lungu. Minte de îngheață apa, iar la noapte cine știe ce spaimă tragi din pricina lui...

— Nu-i adevărat că șarpele da bani lăutarului? se miră Buiumaș, și rău îi pare că fratele i-a stricat cheful...

Povestea se întinde. Nici n-au băgat de seamă că s-au aprins luminile, că se face a doua rugăciune de seară. Sîmbăta — întinsă ca un baldachin de cununie peste tîrg, sîmbăta ce înviorează, înveselește inimile, înnoiește straiele și așterne uitare peste necazuri — pleca și se înșirau iar zile din ce în ce mai mohorîte, cînd oamenii sînt posaci, iuți la mînie, păliți de fel de fel de amărăciuni sau năpaste. Rugăciunea înnoptării sfîrșește repede, poporenii se pripesc spre casă. Băieții Țiprei pornesc și ei: cu părere de rău. Ulițele sînt pustii, înfricoșător de negre.

— Dacă nu-i adevărat ce spune Moișă Lungu, atunci de ce mai vorbește? întreabă Buiumaș. De ce ar spune minciuni un om care a încărunțit?

— Ți-am mai spus, îl repede Ițe cel mare, nu trebuie să te gîndești de loc la minciunile caliculului. Adevărat nu vorbește decît cel ce muncește. Dacă nu-i e rușine să întindă mîna, nici să toarne o minciună nu se rușinează.

— O fi zodier... șoptește Casril.

— Sîmbătă seara, înainte de miezul nopții, pomenești de zodieri?... Ți-a spus și mama că acum ies la plimbare droaia dracilor mari și cîrdurile-cîrduri de drăcuți mărunți, ca șoarecii înfometați! se supără Ițe.

Ca la poruncă, frații se bagă unul în celălalt, gata să se apere de stolurile de draci ce-or fi zburătăcind în văzduh, s-or fi tîrîind în glod sau se amestecă cu ceața nopții.

— Spaima asta o tragem numai și numai din pricina lui Buiumaș, care are coastă de muiere... Că de aceea-i întrebător, poftind toate să le știe!... se mînie Ițe.

— Norocul nostru, adaugă Pantil, că venim din loc sfînt și nici o putere n-au diavolii să se apropie de noi. Dacă ar vrea să te piște de nas, să-ți înfigă un ghimpe în ureche, îndată crește o palmă mare care-l pălmuiește și un pumn ce-l zotănește [1].

Este însă o slabă mîngîiere; groaza nu-și scoate gheara decît cînd mai văd un trecător. De spaima ce au băgat-o frații într-însul, Buiumaș suspină. Frații aruncă asupră-i vina de a fi rîcîit buba și a fi dezlănțuit puterile dușmănoase. Cînd ating, în sfîrșit, pragul, mai mult cad în casă decît intră. Mare „luminație" în casă și lume multă: bunicul, sora Țiprei, Șifra — cu pielicica ei de iepure, îmbibată de rachiu, pusă la piept — bărbatul ei, moș Ioisip chelul, vecine, vecini. Țipra e întinsă în pat, galbenă, sleită de puteri. Arată o mare mulțumire, parcă s-ar fi luptat cu puteri înfricoșătoare, le-a biruit și se simte mulțumită c-a rămas cu copiii ei, la casa ei. Cheamă pe fiecare copil în parte, îi mîngîie creștetul, surîde cu mare bunătate și îl pupă, cum nu-i este obiceiul. Blima a pus ibricul cel mare să fiarbă ceaiul pentru toți. Țalic zîmbește aburilor ce se ridică de pe plită și suie pînă în tavan, vorbește cu bunicul, cu moș Ioisip, se uită la Țipra cu un fel de mîndrie și bucurie, ca în zilele cînd ea-i face mîncarea ce-i place: borșul de sfeclă și tocăniță piperată. O voie bună, de zile mari, tronează în casă, iar soba răspîndește

[1] *A zătoni* — a stăvili.

atîta căldură, parcă s-ar mişca din loc şi s-ar plimba prin toate ungherele. Blima aduce la masă o cupă de argint, plină cu vin roşu, lumînarea de ceară încovrigată, păstrată de pe o săptămînă pe alta. Bunicul se ridică în picioare şi, înălţînd cupa în dreapta, rosteşte rugăciunea începutului de săptămînă. Cuvintele lui se amestecă cu zumzetele băieţilor şi musafirilor. Buiumaş a aţipit pe divan. Vorbeşte din somn: „Uite ce şarpe încolăcit de gîtul lui Moişă Lungu! Vrea porumbelul... Holalai! Şi Srul Polcuţă, da, da, îl scoate repede de pe gîtul lui Moişă! Nu-i e frică de loc... Şarpele nu-i şarpe, de aceea gulerul de la blana lui Hanina hahamul..."

Blima îl zgîlţîie, îl ridică în picioare; Buiumaş deschide ochii miraţi, se uită mirat.

— Ai să dormi cu mine aici pe divan! porunceşte Blima.

— Da' eu vreau să dorm cu mama... se tînguie dînsul buimăcit şi parcă-l doare că i s-a risipit visul cel minunat.

— Nu se poate, eşti băiet mare. Nu se mai cade să dormi cu mama. Acu e rîndul fetiţei... Pînă o înţărca-o...

Buiumaş nu mai înţelege nimic, fiindcă a adormit de-a-n-picioarele...

S-a desprimăvărat, în sfîrşit!...

Cu sufletul la gură aşteaptă oamenii să iasă soarele care nu muşcă. Să nu mai fie nevoie de încălţări şi de straie groscioare pentru gloată. Să zburde şi ei voioşi în colb, în soare, desculţi, dezbrăcaţi, cum s-o întîmpla.

Copiii mahalalei s-au agăţat iar pe gardul fabricii, aşteptînd să se strice un şip, ca să aibă de ce se

bucura. E adevărat că acum nu mai sînt căpitani Ira Căruceru și cu Mochi Ciucălău. Au crescut prea mari și au fost dați la stăpîni, să cîștige. Nu mai dau pe acasă decît în zilele de sărbătoare, cînd au și ei slobod. În schimb, le-au luat locul alții, venetici de pe ulița spitalului. Și frații mai mari ai lui Buiumaș au răsturnat cîndva mahalaua, și acum nu mai stau ca trîntorii pe lîngă casă : Ițe e băiat de dugheană, Pantil trebuie să se facă cațap la abator, pînă atunci cară carnea la gherete, iar Casril se ține pe lîngă bulgarii din piață. Numai Blima lucrează croitoria împreună cu tata. Dar acuma nu prea e de lucru. Se feresc să nu afle Precup și alții cu gulere roșii, care colindă tîrgul cu un fel de ceasloave subsuoară, că Țalic lucrează croitoria. Cum văd pe unul din ăștia arătîndu-se la răspîntia uliței, Țalic azvîrle lucrul sub masă, se ascunde în iatacul întunecos, sau fuge dîndu-se de-a berbeleacul pe deal și se tupilează între cucuta înaltă, acolo unde cîntă brotăceii.

Blima scarmănă pene împreună cu mama...

Buiumaș șade pe prispă. Privește peste tîrgul pîrjolit de secetă. N-a mai plouat de mult. Țăranii n-au mai dat cu lucru pe la tata de mult. L-au uitat pe vremea aratului și semănatului, și acum, pe timpul prașilei, nici nu calcă pe la tîrg. Țipra se plînge mereu că n-are ce-i da să sugă fetiței. De dimineață a vrut să-i dea țîță. Fetița n-a vrut. De aceea Țipra s-a pornit cu bocete, de asemeni Blima și Țalic. Au culcat-o în leagăn, i-au dat de băut mac fiert, să doarmă și să n-o mai doară, iar pe Buiumaș l-au îndemnat să plece de acasă. Cum la școala dascălului Berl nu se mai poate duce fiindcă s-a închis, s-a așezat pe prispă. La crîșma lui Buiumcă sînt așezate în geam străchini de pește și răcituri, șipuri pline cu rachiu, covrigi. De mult nu s-a mai văzut în casa Țiprei cafea cu lapte. O hrincă de mămăligă rece

cu ceapă e mîncarea de dimineață. Eche Pine, surioara, a venit pe lume tîrînd foametea după ea. De cînd s-a născut, parcă l-a dat deoparte pe Buiumaș. Întîi, nu se mai culcă cu mama, ci cu Blima ; al doilea, numai pe ea o alintau, și pe el, de loc. Și după ce că în zilele cînd se mai cumpăra lapte nu gusta nimeni, ci totul se păstra pentru dînsa, acum nici nu mai vrea să sugă. Din crîșmă se răspîndește peste ulițe, pînă departe, miros fierbinte de răcituri cu usturoi. Trece băiatul unui ciubotar neamț, ducînd în mînă un șip. Niciodată, iarna, băiatul bălan nu iese pe uliță. De altminteri, iarna desparte ulița cu un fel de zid : de o parte, fîșia evreiască, și de cealaltă, fîșia moldovenească. Iarna, copiii dintr-o parte nu se văd cu cei din cealaltă. Acum se văd iară și leagă prietenii. Buiumaș sucește gîtul, se întinde lenevos, se uită lung după băiețelul care soarbe din cînd în cînd cîte un gît din șip...

Mașinile fabricii huruie, limonăzile înfundate șuieră, glasuri pițigăiate de copii răsună din ograda fabricii. Părăsește prispa, se apropie de gardul fabricii, privind printr-o crăpătură a gardului. O fetiță cu bucle bălane și rochiță roșie, un băiețel în straie de marinar mînă un căluț care se învîrte în jurul unei roți învălite în șomoiege de paie. Copiii de boieri au pielea albă, fără rapănă, ba și ghetuțe de lac în picioare. Un golănaș dintre cei de pe gard se tot uită la copiii din ogradă și întreabă :

— Oare dumnealor or fi avînd păduchi ?...

— Cum să n-aibă ? Numai morții n-au ! îl lămurește altul.

— Ba nici împăratul, n-are păduchi ! se amestecă un al treilea. Bunicul mi-a spus : „Împăratul muscalilor plătește căciula de galbeni pentru căciula de păduchi..." Dacă ar avea în barba lui păduchi, n-ar fi el așa de darnic. Să fi avut bani de cheltuială, bu-

nicul pleca pînă în orașul împărăției, să-i ducă nu o căciulă de păduchi, ci zece, o sută, o mie : încărca harabale cu pene și ținea păduchii, că le place la căldură.

Buiumaș ar vrea să se suie pe gard, dar foamea înplîntată în spinare ca o dihanie, nu-l lasă. Cu mari sforțări se cațără sus, acolo unde rîvnește de mult, dar îi e frică să nu-l vadă mama. Acum ea are treabă. Fetița, care nu vrea să sugă, o necăjește, așa că nu-i mai poartă lui de grijă. Cu adevărat minunată-i ograda fabricii : copii veseli ciripesc, oameni încarcă lăzi, ca niște faguri, pline de limonadă și sodă, și, pe deasupra, și un mînz zburdă. Dar cineva îl strigă. Se uită înapoi : Ira Căruceru și Mochi Ciucălău.

Ei învață să citească și să scrie cu Iţe, care e mare cărturar ; el scrie toate răvașele și cărțile poștale femeilor care au băieți plecați prin străinătăți. De două ori pe săptămînă vin, la ceasul prînzului, și Iţe scrie cu mîna lor și îi pune să slovenească : „O i — oi, b o i — boi !" Pentru asta are simbrie de la ei, și-și cumpără cu gologanii prăjituri în fiecare sîmbătă.

— Frate-tău nu-i acasă ?

— Nu-i ! I-a trimis vorbă mama să vie la amiaz ; că mezina nu mai suge !

Ira și Mochi se uită cu mare mirare la Buiumaș, se apropie și ei de gardul fabricii, privind cu bucurie, ca și cum n-ar fi băieți cu stăpîn. Băiețelul cu haine de marinar se apropie de gard și întreabă pe Mochi și Ira dacă nu vor să se așeze pe roata înfiptă într-un par, să se învîrtă. Mochi Ciucălău — de două ori mai înalt ca băiețelul — îi arată un pumn greu :

— Joacă-te cu d-ai tăi : cu tat-tău și cu mă-ta ! Că noi nu sîntem boieri. Noi cu mătura și cu polo-

bocul umblăm după voi, vedea-v-aş norocul spînzurat de salcîm!

Ira răspunde şi el scoţînd limba:

— S-o pui pe mă-ta pe roată, nu pe mine!

Băieţelul fabricii se îndepărtează, ruşinat, de gard. În schimb, vine fetiţa şi întreabă pe unul din cei căţăraţi pe gard:

— Băieţele, vrei să te joci cu noi?

Unul are curajul să sară gardul şi să se urce pe roată. Cu gurile căscate, cei rămaşi pe din afară îl urmăresc cum se învîrte din ce în ce mai tare, strigîndu-le ce se petrece cu dînsul...

— Acu e bine... Mi se încolăcesc maţele... se topesc... cu unt e plin capul... Te văd, Buftea, ca într-o tinichea! Lung, lung... Acu se face fum în cap, parcă s-aprinde focul...

După ce îl dau jos pe ăsta, vin şi alţii, care se bucură că e la fel de bine, ca la panoramă, unde călăresc pe căişori de lemn.

Fetiţa cu rochiţa roşie îl pofteşte şi pe Buiumaş să se suie pe roată. Dar l-a cuprins greaţa şi ameţeala. Ira şi Mochi l-au adus Ţiprei leşinat.

Cînd se deşteaptă, vede o lumină roşie arzînd peste leagănul acoperit cu caţaveica mamei. Ţipra îşi frînge mîinile bocind. De asemeni Blima. Ţalic lăsase lucrul şi plecase de acasă.

— Mamă! geme dînsul vrînd să spuie ceva.

Ţipra duce degetul la gură.

— Taci! Eche Pine a murit!

Un hohot puternic ce-i stătea în gîtlej îi ţîşneşte pe gură.

— Bine-a făcut! Aşa-i trebuie dacă nu vrea să sugă!

A adormit.

Cînd s-a deşteptat iară, nu mai era nici leagăn, nici surioara Eche Pine...

1 9 0 9

III

O sanie ţărănească, joasă, înfundată în nămeţi, se opreşte înaintea casei. Un muşteriu de al lui Ţalic, rămas pe afară, strigă:

— Haide-hai, meştere şi jupîneasă, să pornim... Altfel, ne apucă noaptea în drum şi ne mănîncă lupii...

Ţipra şi Ţalic, înfofoliţi, zgribuliţi, îi lasă vorbă Blimei ce are de făcut dacă vine geambaşul după cioarecii de aba albă, dacă vine jitarul după polca cea cu buci de cînepă, dacă se iveşte iar cîinele cu birul... Blima zice că spiţerul, care-i şi primar, umblă din uliţă în uliţă cu sania de lemne şi dă la oameni sărmani sau cu copii mulţi cîte un stînjen de lemne.

— Să deie lemne?! se supără Ţipra. Boierii au grijă să-ţi ceară bir, să te puie la amendă, să-ţi ieie copiii la miliţie, dar dacă ai de lucru, dacă ai ceva de pus în oală, dacă ai ceva de pus la inimă, cin' să te întrebe?

Au zbughit pe uşă. Ţipra pune în sanie o sticlă de rachiu pregătit de ea, o turtă dulce — făcută cu miere curată de albine, nu cu spălătură de poloboc — cum face vecinul turtar de alături, de vinde la iarmaroc omuleţe de turtă dulce. Ţalic ia sculele de lucru şi se urcă amîndoi în sanie. Ţăranul le învă-

lește picioarele cu fîn și-i acoperă și cu un cojoc de al lui ; în sfîrșit, dă bice cailor și, la drum !

Ger ascuțit. O zi cu soare de culoarea portocalei. Strălucește omătul, fumul din hornuri, albăstrui, se înalță drept în sus. Nu se aude decît duduitul morii și șuierul ei prelung.

Cînd înserează, ferestrele se acoperă de flori ; în casă se aprinde o lumină caldă, văzduhul se umple de mirosul fierturii de tăiței cu fasole, miros de pîine caldă. Pantil coace în rulă lipii din aluatul adus de la pităria unde s-a oploșit el peste iarnă, în lipsă de lucru pe la cațapi. Casril povestește de unul cu caterinca și papagalul, cu o nevastă mică-mică și cu o fetiță la fel cu surioara moartă de foame, cu care el s-a împrietenit și colindă cu dînsul toate mahalalele. Ba se și laudă că el vorbește cu papagalul, și pasărea îi strigă : „Să nu șterpelești gologanii, pungașule!" Blima îi strigă să lase fetița să se odihnească pe unde a prins-o noaptea. Prin casă s-a risipit un fel de spaimă și nu s-a mai lăudat Pantil cu pîinea lui fierbinte, nici Casril cu papagalul caterincăi.

Pe urmă vine și Ițe de la moară. Blima le spune să înfulece grabnic, să nu vadă cine vine cam ce mîncare săracă au. După ce ascunde blidele, arde zahăr pe plită (să miroase frumos) și îndată vin școlarii lui Ițe : Mochi Ciucălău și Ira Căruceru. Pe sipetul din iatacul mic, care slujește drept masă, Ira și Mochi își țin cartea, hîrtia și sticla de cerneală, care lasă pete de aur pe hîrtie. Ca niște miei zic ei după Ițe, încă o dată și încă o dată. Bubi, cățelul, așezat între copii ca un copil de-al casei, mîrîie și ascultă liniștit, ca și cum ar învăța și el carte.

— Așa-i de cuminte Bubi al nostru, să zici că-i

om, nu cîine în patru labe!... face Pantil, mîngîindu-l pe ceafă. Un cățel ca ăsta e vrednic să intre și în lăcaș de rugăciune de ziua postului celui mai mare.

Bubi, supărat ca și cum l-ar fi întrerupt de la lucru, îl latră, repezindu-se să-i apuce și mîna.

— Te-ai fudulit, șarlă, că te lăsăm între noi cu pîntecuțul tău plin de glod, hai? Vrei să mă muști. Ți-am dat lipie caldă, ți-am dat fiertură de tăiței cu fasole, și tu, țîști! cu colții pe mine, stuchi-te-ar mîțele, mînca-te-ar anghinuța, vrăjmaș! Haman răuan ce-mi ești...

Bubi se uită cu mirare la Pantil, nu înțelege de ce îi ocărît; se uită la ceilalți, așteptînd ca cineva să-l apere.

— Acu, cînd te-or prinde călăii, să te scoată tattău, să te scoată mă-ta: eu de dorul tău, de necazul tău, nu plîng... Am luat mîna de la inimă pentru tine. Să te mai bagi în slujbă la călăi... Lor am să te dau!

— Mai bine te dau pe tine și pe Casril, că tot nu sînteți buni de nimic! se amestecă Blima.

Casril apucă de ceafă cîinele și-l bagă sub divan. Cățelul suspină ca un copil și scoate capul de sub divan și se uită cu ochii lui blînzi, rugători, doar s-o îmbuna cineva.

— Ei, nu-i mai dați pace odată cățelului! se răstește Blima, care ține locul mamei. Din pricina asta simte nevoia să se arate și năselnică.

Cheamă cățelul de sub pat și-l și alintă:

— Dacă te prind călăii, eu te scot... eu am să plătesc... Să știu că-mi vînd pieptenele din cap, ce-l am de dar...

Dar Pantil și Casril o iau la rost, cîntîndu-i un cîntec de batjocură, care sună la fel cu slujba de cununie :

Plîngi, mireaso, plîngu-ți ochii,
Mirele-ți aduce două rochii,
Două rochii și-o rochiță,
Să-ți iasă ochi de chiiteriță ;
Șapte guri și o guriță,
Șapte barizuri de șofran
Și o strachină cu hrean...

Cîntecul place școlarilor lui Iţe — mai mult cu ochii și cu mintea la ce se întîmplă prin casă decît la carte — că sînt gata să-l cînte și ei.

— Dacă vă mai bucurați de batjocura derbedeilor, își varsă Blima furia asupra școlarilor, nu mai aveți ce căuta aci !...

De astă dată își spune și Iţe cuvîntul :

— Dacă mi-aș aduce școlarii la tine acasă, zic și eu, amestecă-te, fată ; dar aici-i casa tatii, și n-ai de poruncit nimic !

Bubi latră supărat. Pe prispă se aud pași scîrțîind în omătul sticlos. Se amînă sfada pentru mai tîrziu.

Ușa se deschide cu un geamăt greu. A sosit logodnicul Blimei ; cu scurteica căptușită cu blană de cîine și cu ghetele învelite în saci, să nu-i degere picioarele. Mirele e înalt tare ; are buze groase, părul creț. Poartă ghete lungi, cu vîrful ascuțit (parcă ar fi niște știuci mari și grase) și cravată, pe care și-o pune ori de cîte ori vine la Blima. Are privirea șpanchie, asta însă n-o supără pe dînsa. Fiindcă, deși om cu beteșug — deci rău din fire, cum s-ar zice — se arată plin de bunătate față de ea, față de toate neamurile ei. Pe Iţe l-a băgat în birou la moară, pe cei mijlocii cată să-i desprindă din piață — unde-i loc de hoinăreală și haimanalîc — și să-i facă oa-

meni, lui Buiumaş îi aduce cînd curmale sau smochine, cînd trei bomboane într-o fîşie de jurnal. Ba chiar şi Ţiprei i-a dăruit un şal de culoarea măslinei necoapte, iară viitorului socru i-a adus cîteva mosorele cu marca „Lanţ" şi altele cu marcă o capră.

Cum intră în casă, fraţii amuţesc cu cîntecul, Iţe vorbeşte de sus cu şcolarii, ca un profesor. Şaia — aşa se numeşte mirele — trage un scaun lîngă sobă şi ascultă cum învaţă băieţii. Se uită cu jind la Iţe, care-i atît de învăţat. Oftează. Fiindcă nici el nu ştie a scrie şi-i e ruşine, după ce a făcut miliţia cu schimbul şi-i om de însurat, să se apuce a învăţa. Ira sloveneşte cu glasu-i de tinichea spartă, Mochi îşi ţuguiază gura cu buze groase, iar Iţe face mîndru de ştiinţa lui :

— M-a blestemat Dumnezeu să destup capul la toţi boii de pe lumea asta...

Lui Şaia îi place gluma ; rîde cu toată pofta şi se zgîlţîie de rîs :

— Ehei, nu-i de glumă cu Iţe al nostru : dăscăleşte, nu se încurcă !

După aceea scoate din buzunar alune prăjite, omenind pe toată lumea. Blimei îi mai dă ceva pe ascuns (să nu vadă nimeni).

Tocmai cînd s-au pus să ronţăie cu mare mulţumire, îşi găseşte păcătosul de Bubi să se repeadă asupra motanului roşu ca vulpea, care s-a apropiat şi el de sobă. Motanul e mai vechi în casă decît Bubi, dar nu mai poate trăi de nazurile cîinelui. A fost scăpat de la înec (unul singur din duzina de mîţişori fătaţi de mîţa care şi ea a fost călcată de o cotiugă), îndrăgit de copii, împotriva voinţei Ţiprei, care zicea că are destule animale de hrănit ca să mai ţie şi o boieriţă cu blană. A fost destul ca să aducă în casă Pantil un cîine cu picioare scurte şi cu blana roşcată, pen-

tru ca toată dragostea copiilor să se reverse asupra lui Bubi. La începutul toamnei, cînd fusese adus, îmi era prizărit, cu coada între picioare și cu ochii înlăcrămați. De frica Țiprei îl ținuseră ascuns cîteva săptămîni în zîmnic. Încetul cu încetul a fost scos de acolo, culcat într-un culcuș în cuhnia de vară, apoi adus în casă. Zicea Pantil : „Dacă noi am scăpat teferi de răzvoltă, să scape și Bubi. Că și el are oleacă de viață într-însul..." Întîi, lui Bubi îi fu frică să se uite măcar la motan, ba se și gudura pe lîngă mustăciosul care torcea. Păreau ei frățîni, e drept, din pricina blănurilor roșcate. Apoi, și-a luat nasul la purtare. A ridicat codița în sus și a încovrigat-o. S-a îngrășat. Cînd e lăsat afară pe prispă, în frig, zgîrie ușa, cerîndu-se în casă. Cînd l-au prins odată călăii și l-au dus să-l jupoaie, Casril și Pantil au muncit ca să-l răscumpere. Trei zile au stat închiși în pivnița unui bulgar (să-i curețe de putreziciune prazul și ceapa și să-i lase o față bună pentru vînzare) numai și numai să cîștige atît ca să-l scoată pe Bubi viu de la călăi. De atunci Bubi îi pupă mereu mîna lui Pantil. Cu mare greutate Blima scoate motanul din colții lui Bubi și îl așază în iatacul din față, la fereastră, acolo unde obișnuiește el să stea, rezemat în coadă.

După ce simte că nu mai e de față dușmanul, Bubi se suie iar pe divan, îi pupă mîna lui Pantil, ca și cum i-ar cere iertare, apoi ascultă liniștit, dimpreună cu ceilalți, lecția lui Iţe...

Numai pe Buiumaș îl pălește somnul, iar cînd Blima îl ridică să-l dezbrace și să-l culce pe divanul ei, o întreabă buimăcit :

— De ce mi-ai luat bandrabula [1] coaptă ? Mi-a azvîrlit-o moșul din cartea lui Mochi...

---

[1] *Bandraburcă, bandrabulă* — cartof.

Visase că imaginile de pe foile cărţii înviaseră şi trăiau aievea, cum trăiesc toţi oamenii în timpul zilei.

Peste trei zile Ţipra şi Ţalic se întorc de la ţară, cu o sanie încărcată de găini, raţe, bostani, făină, nuci, mere, fasole şi bob. Bubi i-a simţit de departe venind şi le-a ieşit întru întîmpinare. Dar numai ce dă de atîta păsăret, se sperie, luînd-o la goană şi ascunzîndu-se sub pat, ca şi atunci cînd e prins după cine ştie ce poznă făcută. Aşa-i Bubi : el nu-i altfel socotit decît unul din copiii Ţiprei. Din ascunzătoare nu iese decît după ce raţele, puicile boghete şi cocoşii pintenaţi sînt băgaţi în cuşti, trimişi la zîmnic. Apoi se porneşte pentru toată casa şi pentru Bubi o săptămînă de belşug cum nu s-a pomenit. Mănîncă nu o dată la zi mare, ci în fiecare zi, şi nu pe gustate, ci pe săturate : zeamă cu carne de pasăre, ostropel de pui. Şi sînt aşa de sătui de bunătăţuri, că ajung să dăruiască capetele şi picioarele săracilor. Sînt zile de ger aspru, dar ei nu simt frigul ; fiecare zi pare o floare uriaşă, deschisă, ce înmiresmează casa cu un miros de turtă dulce, cuişoare, scorţişoară. Toată ziua se aude, ca un ronţăit puternic de guzgan ce roade scîndura, gura lui Bubi, sfărîmînd cu colţii săi ascuţiţi ciolanele de găină. Căţelul face la fel cu Buiumaş şi fraţii lui : cînd este de mîncare, înfulecă pînă se îmbolnăvesc, să le ţie de saţ pentru cînd n-a fi, iar cînd nu este, rabdă cu putere. Parcă nu se mai trăieşte pe lumea asta, aşa bine este. Măcar şi Ţipra — care, cum zic copiii, are cîntar de spiţer la ochi — nu se mai uită la îmbucătura ce o bagă fiecare copil în gură. Fraţii nu se mai pizmuiesc unul pe celălalt că i s-ar fi dat o bucăţică mai mare. Ţalic şi Ţipra îşi aduc aminte de colinda prin casele ţărăneşti :

— Dacă era el acasă, ne dădea şi lăicerul... zice Ţipra.

— Ce pofteai să-ţi mai dea? Două găini, trei căuşe de făină şi doi bostani de mîncare, ajunge!...

— Şi ai văzut: pe ciubotarul Hună Parlaci l-au adus înapoi în sat cum s-a isprăvit răzvolta... Şi cît a fost răzvolta, l-au păzit să nu-i moaie oasele vrăjmaşii.

Într-adevăr, toţi muşteriii lui Ţalic, toţi muşteriii lui ţărani, îşi lucrează de ani de zile la dînsul. Înainte fuseseră muşteriii lui tat-său, iar cînd a trecut pe la casele lor, au simţit că trebuie să-l omenească pe cel de le coase îmbrăcămintea. Fiecare a dat cîte un dar de nuntă: care o pasăre, care cîteva căuşe de făină, care traista de cartofi, de fasole sau nuci. Pînă şi cei săraci de tot — cei fără loc de casă şi de grădină, care nimica nu aveau — au cinstit-o pe „jupîneasa lu domnu Ţalic" măcar cu doi-trei bostani. De altminteri, aşa sînt ei: niciodată cînd vin să scoată lucrul, nu vin cu mîna goală. Şi dacă li s-a făcut cinstea de a fi poftiţi la nunta fetei meşterului, a dat fiecare după puteri, ca fata lui Ţalic să nu se facă de ruşine la ospăţul de nuntă...

Se mănîncă deci după placul inimii. Unul pe celălalt nu se pizmuie în privinţa mîncării. Pînă şi Bubi, cît e de păstrător cu ciolanele, şi le ascundea sub mindir, îl lasă pe motan în pace. Mai mult, au fost tocmite o femeie să văruiască şi una să bucătărească turtele dulci şi bucatele. Ţipra se învîrteşte prin casă zicînd:

— Parcă mi se învîrte capul, parcă văd stele plutind pe dinaintea ochilor, aşa de ameţită sînt... de bucurie.

Nu se mai isprăveşte ziua. Adevărat: nu se mai isprăveşte lumina ei, şi parcă se întinde şi peste noapte, nici bucuria nu se mai isprăveşte.

— Şi dacă ne năşteam pe vremea lui Noe cel cu corabia, mai zice Pantil, în rarele clipe cînd fraţii au răgaz să se adune laolaltă pe divanul din iatacul întunecos, ce bine era! Acolo în fiecare zi era nuntă;

ba se mărita o cămilă, ba se însura un cocoş cu găina lui, ba un vultur, ba o căprioară...

Un singur fel de sfadă turbură liniştea casei. Şi aceea avea ca pricină părul Blimei. Ţipra, de pildă, e de părere că se cuvine, că aşa-i datina, aşa a apucat ea de la străbunica sa, Şeine Şeindel, boiangiţa, femeie sfîntă, să-l tundă. Fetele cuvioase care pun cununia îşi tund părul şi poartă perucă toată viaţa. Dar pînă şi nărodul de Ţalic pare că s-a dat cu moda. Nu, să-şi poarte sănătoasă cosiţa! Mirele, fireşte, a fost de părere că nu-i nevoie să fie tunsă femeia şi sluţită pentru o prostie moştenită.

Serbarea de nuntă începe într-o zi de joi. De la amiază toată casa schimbă vestmintele : Blima — rochia albă, Ţipra — una de mătase neagră, cu mîneci umflate ca pantalonii călăreţilor ; Ţalic şi băieţii — cămăşi noi, albastre cu pătrăţele, straie noi şi ghete. Iţe cel mare pune pentru întîiaşi dată cravată. Înainte însă de a se îmbrăca, băieţii sînt trimişi la fîntînă să aducă o putină de apă. Atunci se pomenesc în faţa casei cu un cîine uriaş, ca un viţel de nouă luni, înhămat la sanie. Stă liniştit atîta vreme cît îl vede pe Casril alături. Dar cum se îndepărtează Casril, cum scoate un lătrat de se zguduie casele tîrgului, iar trecătorii de pe uliţă fug îngroziţi. Cîinele are o blană roşie cum au pletele unele fete, iar cînd se ridică pe picioarele dinapoi, e înalt ca un tată înalt. Cînd a văzut Ţipra namila în faţa casei, a sărit cu gura asupra lui Casril :

— Iar mi-aţi adus belea pe cap !... Ce să fac cu namila ? Ăsta-i în stare să sfîşie şi un bou ! De unde l-ai adus ?

Casril răspunde foarte liniştit :

— Mamă, Fidelea-i blînd tare ; nu se atinge nici de musca din perete. Uite...

Şi-l strînge în braţe cît e matahala de mare. Cîinele nu numai că se lasă alintat, ci şi pupă frumos urechile lui Casril.

— De ce să zică Pantil că numai de el ascultă cîinii, şi de mine, nu? L-am ţinut pe Fidelea în pivniţă la bulgari şi l-am hrănit cu ciolane de la caţapi. Şi uite, acu numai de mine ascultă : ştie că eu sînt tatăl lui... Aşa-i, băiatul tatii?

Fidelea se înalţă pe labele dinapoi, îmbrăţişîndu-l pe Casril. Îi linge cuşma roasă, o prinde în bot şi o ia la goană cu sanie cu tot. Cînd Bubi aude glas de cîine străin, îşi părăseşte ciolanele de sub pat, iese pe uşă să alunge namila cu lătratul său piţigăiat. Dar Fidelea se repede să-l sfîşie în bucăţi. Bubi o rupe de fugă ; chelălăie, cere ajutor. Fidelea e prea mînios şi sălbatic ca să se uite la miorţăielile unei javre fără putere. Se repede în casă şi, adulmecîndu-l pe Bubi, răstoarnă mesele pregătite pentru musafiri, se ridică în picioare şi, ajungînd cu labele la dulăpaşul spînzurat în perete, răstoarnă paharele, chiselele şi ceştile. Nici măcar Casril, care l-a ţinut atîta vreme pe mîncare şi se cunoaşte cu el, nu-l poate astîmpăra.

— Ţibă, cîine ! strigă Ţipra. Aduceţi călăii, a turbat... Ţi-am spus eu să nu-mi aduci moştenitori, că am destul de răul vostru...

Casril izbuteşte într-un tîrziu să-l momească cu un ciolan. Fidelea se ia după dînsul. Cînd îl văd iar înhămat la săniuţă, iese Ţipra pe prispă, mustrîndu-l pe Casril :

— O răscoală de asta să-mi faci mie? Şi tocmai de ziua nunţii Blimei?...

— Ce să fac, mamă, dacă dracul de Bubi s-a legat de dînsul?... Că de cînd mănîncă ciolane de pui şi şade în casă, s-o boierit, îşi închipuie c-o şi pus stăpînire pe toată gospodăria...

— De unde să hrănim noi un viţel ca ăsta?

— N-are decît să plece Bubi de-acasă, să-și găsească altă mamă... Eu îl vreau pe Fidelea, că-i harnic și face și treabă. El aduce polobocul de apă de la fîntînă ca un sacagiu, el are să ne care lemne. Și avem să-l învățăm de toate...

Dar Buiumaș, care a privit îngrozit felul cum s-a năpustit în casă Fidelea asupra lui Bubi, zice plîngînd :

— Mamă, pe Bubi să nu-l dai...

— Ba v-aș da pe toți la călăi, să nu vă mai văd în ochi și să nu-mi mai faceți supărări ! Măcar în zi de sărbătoare ! răspunde Țipra, poruncindu-i lui Casril să ducă dulăul de acasă, că altfel n-are ce căuta la nuntă.

De voie, de nevoie, Casril se vede silit să ducă cîinele și să-l ascundă în grajdul ciurarului, la Mochi Ciucălău...

După ce se liniștește casa și sînt puse la loc lucrurile răscolite de Fidelea, se pornesc calicii de toată mîna, veniți după cerut. Pe toți îi miluiește Țipra cu cîte un ban bortelit de nichel, o dușcă de rachiu, o felie de turtă dulce. Pe unii îi poftește în iatacul întunecos și le dă să mănînce supă gălbuie ca untdelemnul, gît umplut de găină, năhut cu orez. Cînd a dat soarele să asfințească, au început a veni rubedeniile, în straie de sărbătoare, Hanina hahamul — din care nu iese la iveală atît zîmbetul sau nasul gutunărit, cît blana lui de vulpe — apoi vecini, prieteni. Pe înserate, dascălul Berl, ceaușul de la sinagoga unde se roagă tata și bunicul, aduce un baldachin roșu, lăutarii ies pe prispă și încep a cînta. Șaia, îmbrăcat în haine albastre, noi, Blima, în rochia albă de mireasă, trec sub baldachin, petrecuți de nași ; Hanina cîntă frumos, părinții plîng, rubedeniile lui Șaia de asemeni. E prea frumos, de aceea mai toată lumea de față plînge de bucurie. Mai cu seamă hohotele bu-

nicului se aud mai tare. Dar el nu plînge poate de bucurie, ci mai vîrtos de necaz. Baldachinul de catifea roșie, ca un tron de împărat, e purtat de patru flăcăi, lumînările pîlpîie a veselie, altfel decît toate lumînările care ard pentru pomenirea morților sau vineri seara. Căci au și ele viața și obiceiurile lor. Întocmai ca oamenii și cîinii, care sînt și ei un fel de oameni. Lumînările de ceară, aprinse de sărbătoarea Macabeilor [1], sînt ca niște degete întinse spre gavanoase de dulceață sau grăsime de pasăre ; lumînările pe care le aprinde Țipra vineri seara au albeața rochiilor de mireasă, și tocmai de aceea nu sînt aproape de sufletul omului ; cele înalte cît omul, de spermanțet, ce sînt duse la sinagogă de ziua ispășeniei, întru pomenirea morților, par strigoi veniți pe pămînt. Doar lumînările de nuntă sînt vesele, pîlpîie dulce... Și parcă miros ca florile de sulfină. Prin mulțimea înghesuită în casă, numai Bubi și Buiumaș nu pot vedea totul și trebuie să se ferească, spre a nu fi călcați în picioare din nebăgare de seamă...

S-a isprăvit cununia. Lăutarii își încarcă sculele în trăsură, lumea gustă cîte un păhărel de rachiu de vișine, cîte o felie de turtă dulce și se împrăștie. Cei de-ai casei pornesc cu trăsurile încărcate cu dulciuri, oale de friptură, sarmale, tigăi și castroane, damigene și sticle spre sinagoga lui Țalic, unde s-a da ospățul...

Cînd se întunecă de-a binelea, se adună nuntașii la sinagogă, iar taraful nu se mai odihnește.

În încăperea dinspre uliță — aceea unde se roagă femeile — s-a întins jocul. În încăperea unde este altarul, chivotul cu sulurile sfinte și stranele, acolo unde se roagă bărbații, stau întinse mese lungi, acoperite cu sticle de rachiu, vin, tăvi pline de turtă dulce. Cum intră un musafir pe ușă, un ovrei roșu,

---

[1] Sărbătoare la evrei cu ocazia căreia timp de opt zile se aprind lumînări.

ținut parcă în var, strigă numele musafirului, scump ca și darul de nuntă ce făgăduiește, și poruncește tarafului să-i zică un cîntec în cinstea darnicului. Viorile suspină, rîd subțire, contrabasul ceartă vioara și flautele, iar zumzetele omenești par ecoul unui alt taraf, ascuns parcă sub pămînt. De Blima nu se poate apropia nimeni de al casei; nici de mirele ei. Vorbesc cu ei oamenii cum se vorbește de obicei cu un boier mare sau cu rabinii cei făcători de minuni care sosesc cu careta și curtea după ei. Ce mai zîmbește Țipra, potrivindu-și umflăturile de la mîneci, și cum mai rîde cu gura plină Țalic, arătîndu-și toți dinții! Din cînd în cînd își aduce aminte că are pălărie nouă de pluș. O mîngîie pe furiș și se bucură și zîmbește întocmai ca un copil în leagăn. În jurul băieților Țiprei — se cheamă frații miresei, de cîte ori în viață poate cineva fi fratele miresei? — roiesc băieți necunoscuți, care cer sarmale, colac galben. Au venit și Ira și Mochi, cu straiele lor cele mai curate. Ei se socot un fel de rubedenii, dat fiind că o cunosc pe mireasă, ba o și vedeau cînd se ducea la fîntînă să aducă o cofă de apă...

După ce bărbații și femeile — adevărații musafiri — s-au așezat la mese, se întinde și masă pentru băieții neajunși la vîrsta însurătorii, cei ce sînt departe de a trage sorții. Masa e pusă mai pe lîngă sobă, acolo unde se întinde masa calicilor pentru al treilea ospăț de sîmbătă. Ira zice că el vrea să se îmbete, să încerce ce se întîmplă; Mochi mănîncă pe ruptelea, ca și cum n-ar fi la nuntă, unde oamenii se poartă cuviincios. Printre îmbucături, făgăduiește să aibă grijă de Fidelea, să nu se piardă.

— Cîinele ăsta-i mare ca un cal, de aceea îmi place... Că eu, cum văd un cal, parcă l-aș vedea pe bunicul înviat...

Deodată, însă, se aude gurița lui Bubi : scăpase de acasă, unde fusese legat de piciorul patului, și dase buzna printre nuntași în sinagogă, împleticindu-se între picioare, căutîndu-i pe băieți, să-l apere. Dă din coadă și-și caută un ascunziș, înfricoșat de mormăitul contrabasului, de strigătele celor ce încearcă să-l gonească, să nu spurce lăcașul sfînt. Mai cu seamă dascălul ceauș îl caută pe sub masă și dă într-însul cu cîrja, strigînd :

— Afară, cîine ! Cine i-a îngăduit să treacă pragul vietății ășteia spurcate ? Păcatu-i așa de mare, că-s în stare să sară sfintele slove de pe suluri !...

Bubi se ascunde între picioarele băieților, se încolăcește ca un șarpe de pulpa lui Buiumaș, ca să scape de urmărirea ceaușului. Pînă la urmă, e silit să părăsească lăcașul, cu coada între picioare, scheunînd de furie, de rușine. Fiindcă se socoate nedreptățit. Pare că se socoate și dînsul un fel de frate al miresei.

— Nu-i păcat să canonească animalul ? zice Ira. La urma urmei, el o cunoaște mai bine pe Blima ca cocoșul ăsta roșu de dascăl știrb.

— I-a fost frică moșneagului să nu-i mănînce cățelul porția ! zice și Mochi Ciucălău, bătîndu-și joc de dascălul Berl.

Dar vinul băut, mai pe ascuns, mai în văzul oamenilor mari, a amețit capetele băieților. În timp ce frații se joacă cu prietenii, schimonosindu-se după oamenii mari, Buiumaș a adormit singur la masă. Din cînd în cînd strigătele răgușite ale crainicului darurilor, cîntecele tarafului îl trezesc. Între un somn și alt somn, ca între două ziduri de întuneric, se întinde parcă un cîmp de lumină, peste care lunecă săniuțe de argint și plutesc lumînări. Unde dulci de sunete se împletesc, se iau de mînă, zboară ca porumbeii și fulgeră pe dinaintea ochilor. Pare că o barcă îl fură pe Buiumaș

și plutește cu el peste oglinzi de aramă, peste oglinzi de apă rece...

Deodată îl zguduie cineva. Se deșteaptă. Îl vede pe dascălul roșu cum își scutură barba roșie și-și arată dinții galbeni, lungi.

— Într-o noapte ca asta tu dormi? De multe ori ai să mai vezi nunta soru-ti?... Geaba te-am învățat cum să te porți?...

Dascălul duhnește a rachiu și vin. Se vede pînă-n fundul gurii lui cum mestecă sarmalele, colacul gălbui, ca frunza de trandafir galben.

Buiumaș ațipește iar. Un vis greu îl copleșește. Se vede după zîmbet că e frumos ce se petrece acolo, în ungherele căpățînii sale. După obiceiul său, cînd visează ceva frumos, vorbește din somn:

— Vezi tu, Bubi, aici e un iaz mare, și din iaz își scot capetele peștii. Așa!... Aprind cu mînușițele ieșite de sub aripi lumînări și se rotesc în jurul casei de rugăciuni, cu rabinul lor în frunte... Așa... Și dacă te uiți bine, vezi că se plimbă pe uliți frumos pietruite, într-un tîrgușor care-i numai și numai al lor. Tu vezi, Bubi, și peștii au casă. Numai că seamănă cu niște gîlci ascunse sub răchiți. Au și două țintirime. Dar pe tine tot nu te lasă să calci pragul țintirimului, că ești spurcat... Tu ești cîine. Nu ești frate cu Blima.

— Cu cine stai, bre, de vorbă? aude Buiumaș o voce grea și simte niște degete osoase înfigîndu-i-se în carne.

Iar ceaușul, care joacă pe dinaintea ochilor și se stinge ca o flacără!...

Mai departe nu-și amintește Buiumaș ce s-a întîmplat: a dormit toată noaptea și nu s-a trezit decît a doua zi după amiază, o dată cu toți ai casei.

*

Nunta este, fără îndoială, în felul ei, o minune. Cine are soră mireasă doarme, visează minuni, și cînd se

deşteaptă, găseşte masă mare şi nuntaşi poftiţi la ospăţ.

Blima a fost culcată cu bărbatul ei în bucătăria de vară, la care te dai jos pe două trepte din iatacul întunecos. A doua mare schimbare se face în viaţa lui Buiumaş : e culcat împreună cu fraţii mai mari, pe divanul de scînduri, acoperit doar cu un ţuhal vechi. Înseamnă că-i în etate, băiat destul de mare, ca să nu mai doarmă cu tata sau cu mama, ci să ducă greul alături de fraţi. De schimbarea asta e foarte mîndru şi, îndată ce s-a dezmeticit, i se laudă lui Bubi, care-l ascultă cu mare băgare de seamă şi dă din coadă, în semn că aşa este şi că pricepe foarte bine dorul lui Buiumaş.

Sîmbătă dimineaţa s-au scos iar din casă divanul şi patul. Se întind iară mesele pentru ospăţ mare. Ziua zboară ca un fulg. După amiază vin femeile şi copiii care fuseseră şi la nuntă. Deşi s-a lăsat un ger straşnic, Ţalic cu băieţii lui mai mari şi cu mirele s-au dus la „şcoală", Buiumaş a rămas pe acasă, împleticindu-se între musafiri, ţinîndu-se de fustele mamei, cu Bubi după el. Pe înserat vin bărbaţii cu vestea unei întîmplări care altă dată ar fi fost ceva uluitor, şi care acum nu înseamnă mare lucru. Murise Falic, moşneagul care mormăie de zece ori acelaşi cuvînt. Bunicul îl caină pe „bietul Falic", dar cei mai tineri rîd de moartea lui ca de ceva plin de haz. Pantil povesteşte că moşul, după ce zăcuse două săptămîni, se lăudase în după amiaza sfîrşeniei că se simte mai zdravăn ca oricînd, că are o poftă de mîncare de căpcăun şi a cerut nevesti-si mîncare. Ea gătise prune uscate cu sfeclă, mîncare ce nu se prea obişnuia în nici o casă : era scornirea unei bucătărese ajunsă în mintea copiilor. Înfuleca adevărat ca

după boală. Se sfădea cu baba că nu-i dă destul; două străchini pline a leorpăit. După ce și-a umplut burdăhanul, abia atunci și-a adus aminte să se plîngă că nu se simte bine. A închis ochii. Dar i-a închis pe veci.

— A poftit să moară sătul, zice Țipra, că nu s-a îndurat de mîncare toată viața lui... Pentru cine o fi adunat, cînd nici tu copil, nici tu neam? Doar baba, cîte zile o mai fi avînd, să nu întindă mîna...

— I-am cerut un ban de aramă și n-a vrut să-mi dea! se amestecă Buiumaș. Bine că l-a luat dracu...

— Tu să nu te amesteci unde nu-ți fierbe oala... Și apoi ce căutai la Falic în casă?... a mai zis ea mai mult în șoaptă, pișcîndu-l pe ascuns, drept răzbunare c-o face de rîs în lume.

A fost poftit și rabinul tîrgului. Să rostească cele șapte binecuvîntări, cum se zice la rugăciunea pentru atare solemnitate. A fost așezat în capul mesei. N-au mai fost chemați lăutari, dar plescăiturile de buze și mestecatul bucatelor fac tot atîta zgomot cît un taraf de lăutari, iar mesenii își cîntă ei înșiși, ca niște copii. Atras de zarvă, a venit Precup, cel cu capul de nap vînăt.

— Hai, petreceți? Și pe mine m-ați uitat? Așa-i! Precup să stea în frig, și jupînii la petrecere!... Și urlați de credeam că vă ucideți între voi... Nu știți că nu-i voie să turburi liniștea uliței?

Țipra îi iese întru întîmpinare, ostenindu-se să-l îmbuneze pe oțomanul care umblă și după mituială și pentru pofta lui de a face rău.

— Așa să te uite necazurile cum te-am uitat noi, dom' Precup!...

Îl omenesc, îl ghiftuiesc și iar îl ghiftuiesc, îi dau turtă dulce, și friptură, și rachiu. El mănîncă în picioare, ștergîndu-și mereu mustățile pline de promoroacă. Rabinul se face că nu-l vede: și-a pus mîi-

nile streașină, să se uite pe ascuns la turburătorul petrecerii. Numai oamenii mai de toate zilele, care nu sînt nici cărturari, nici sfinți să nu se uite la sergenți de uliță și la muieri, glumesc cu Precup, îl bat prietenește pe umăr, să-și facă curaj și să-și dovedească lor înșiși că nu li-i frică de Precup. El a înghițit atîtea păhăruțe de rachiu, că se hlizește la toată lumea și nu mai zice : „Ia stai, harhăre, la zece pași de mine... că eu-s omu stăpînirii, și tu ce ești ?..."

N-a plecat bine Precup, și s-a năpustit pe ușă baba Clonț, care, după ce nu fusese poftită la nuntă, nici tocmită nu fusese măcar ca bucătăriță. Fără rușine de lume, a sărit cu gura asupra bunicului :

— Eu mă usuc acasă, și el, slăbănogul, mînă de ciolane moarte, barbă de țap jugănit, petrece la ospețe de nuntă pînă după miezul nopții !... Nătărău bătrîn, netrebnic, trezit, tîrîie-brîu cu vătămătură la cap ! Fecioru tău te-mbată, și pe urmă vii la mine să-ți leg capul, hai ?... Nu ți-ar fi rușine să te duci acolo unde o rușinează, se cheamă, pe nevasta ta cu cununie ?...

Oaspeții au încremenit cu bucățica la gură. Rabinul a rășchirat degetele, se uită ca prin rogojină la babă și întreabă :

— Cine este femeia despre care regele Solomon a zis că-i una din cele o mie ?

— Vă bodiți la mine ? N-ați mai văzut femeie necăjită, rușinată pînă și de păcătosul ei de bărbat ? bocește baba Clonț, vînătă la față ca o curcă.

Urîtă e de felișagul ei. În noaptea asta pare adevărată stafie zbughită din mormînt. Strigă și, văzînd că nu-i răspunde nimeni, se mînie mai tare :

— Haide, uitați-vă bine, că pentru voi îs nebuna de pe uliță !... Cine m-a adus în halul ista ? Nu șerpoaica de noră ? Mi l-a luat pe Țalic, pe care l-am crescut eu cu mîinile mele, că l-am găsit orfan de cinci ani, ros de viermi și de chelbe, caută-l în cap...

I-a căzut părul de chelbe pe alocuri !... Cine l-a ridicat om ? Eu i-am dat în mînă meşteşug, să aducă belşug în casă.

— Că bine l-ai mai îngrijit ! n-o rabdă inima pe Ţipra să nu răspundă. L-ai îngrijit, că era nevoit să fugă băietul de şase ani să se ascundă cînd te cuprindea mînia şi să doarmă în urzici, cu cîinii lepădaţi. Iar cînd s-a făcut mai măricel, şi carnea de pe el i-o rupeai !

— Las-o, las-o ! zice cu blîndeţe bunicul. Aşa mi-a fost scris : să n-am zile multe cu nevasta dintîi...

— Aşa ? ! porneşte meliţa întărîtată a Cloanţei, mai tare. După ce că eşti neputincios şi nu-ţi intră muşteriu în casă, după ce eu mă spetesc la nunţi, la cumătrii, după ce că spăl la feredeu toate muierile, ca să-ţi dau zeamă cu linguriţa şi pîne din belşug, mai ţii parte boieriţei de noră-ta ?...

Bunicul se ridică alb ca varul şi se vede că n-ar dori alta decît să se ascundă de ochii aţintiţi asupră-i.

— Hai să mergem, să nu ne facem de rîs faţă de atîta lume... şopteşte.

— Auzi-l, trîntorul ! Ruşine că stă şi suge şi crapă, iar pe nevasta cu cununie o părăseşte acasă ! Ce-i, başoaldă ? Frumosu-i să spăl eu muierile şi să le bat cu măturica de stejar la feredeu, ca să am de unde hrăni coşcogea animală ?... Dreptate e asta ?...

— Femeie, s-a ridicat rabinul tîrgului şi a strigat, îţi poruncesc să taci ! Şi apoi către bunicul : Du-te, Moisei, acasă, că la Dumnezeu eşti bun, ai trecut sub baldachinul morţii pe lumea asta ; pe cealaltă, te aşteaptă pregătit jeţul în şirul luminat al drepţilor.

Cuvintele rabinului stîrnesc spaimă printre meseni. Pînă şi baba Clonţ se fîstîceşte. Bunicul a luat-o spre uşă suspinînd ; Cloanţa, după dînsul. Cînd ajunge în

prag şi-l aude pe el izbucnind în hohote, numai ce se întoarce şi strigă :

— M-aţi ruşinat pe mine. Nu m-aţi poftit. S-ajungeţi de ruşinea şi rîsul lumii, să ţie împerecherea voastră cît ţine aburul ieşit din gură, cît ţine omătul pus pe plită...

— Femeie, blestemele tale prefacă-se în binecuvîntări ! i-a acoperit hîrîiala duşmănoasă rabinul, iar mesenii dau un „amin" plin de evlavie, după care se lasă o tăcere grea, prevestitoare de rău, pe care n-a mai risipit-o nimic...

*

Au pornit iar să curgă zilele cele obişnuite. De cînd cu blestemele Cloanţei, s-a risipit bună voia, sărbătoarea. Fiecare cu treaba lui : Ţalic — la masă şi maşină, la una din ferestre, cu acul şi foarfeca ; Iţe cel mare — la birou, la moară, iar seara, cu şcolarii lui ; Pantil, — gudurîndu-se pe lîngă negustorii de vite ; Casril — colindînd piaţa, să le aducă acasă boierilor coşurile de cumpărături, sau să-l bage bulgarii în pivniţă, să le cureţe putreziciunea de pe curechi, păstîrnac şi praz ; Ţipra — cu scărmănatul penelor, iar Buiumaş — la şcoală. Blima nu mai lucrează de cînd s-a măritat. Şade în cuhnia de vară. Se face foc în cuptor de hatîrul ei. Nunta a fost o minune care s-a dus. S-a trăit repede, bine, ca în vis. Acum, Şaia nu se mai simte dator, ca pe vremea logodnei, să aducă alune şi alte daruri. Mai mult, cam o săptămînă după nuntă, înainte de a pleca la dugheană, vine într-o dimineaţă sus împreună cu Blima şi-i zice lui Ţalic :

— Nevestei i s-a scurs lumina ochilor tot urmărind acul, toate degetele şi le-a înţepat şi, ca răsplată, îi opriţi zestrea... Să nu credeţi că dacă m-aţi

băgat în borta asta de șoareci — cuhnia voastră de vară — m-ați plătit!... Fără zestrea Blimei, iese o fumărie cît cea din hornul de la moară!

— Fiecare după puterile sale! răspunde Țipra în locul lui Țalic. Ce nuntă a fost? Numai cinste ți-am făcut. Lăutarii cei mai buni, vin vechi, fripturi ca la... Nici la împăratul moscalilor nu s-a pomenit petrecere mai frumoasă!

— Cu laude de astea nu ne cumperi. Nu ne sperii cu vinul și lăutarii; că am fost descîntați de mățăței!... Mie trebuie să-mi dați cele două hîrtii de zestre făgăduite, să mă mut într-o casă acătărea. Noi nu ne-am luat ca să umblăm cu cerutul...

— N-am zis nu! rostește blajin Țalic. Da' să mai prind oleacă de putere după cheltuielile din vremea din urmă... și îți dau ce ți se cuvine... Că eu știu una: pe unde a ieșit cuvîntul are să iasă și sufletul...

— Da' aveți să-i dați? se împotrivește cu înverșunare Blima. Aveți să-i arătați banii la oglindă. Dacă am muncit, am muncit pentru bărbatul meu, nu pentru străini...

— Zi așa, mă-ta, la care ai supt lapte, e străină, și nătărăul care miroase ca o lampă de gaz ți-i mamă! strigă Țipra, repezindu-se asupra Blimei s-o tragă de cozi.

Șaia se pune între mamă și fiică, Buiumaș izbucnește în plîns, Bubi scoate un lătrat furios, parcă i-ar ține partea Țiprei după felul cum se uită în ochii ei, hămăindu-i pe Blima și pe bărbatul ei. Blima o ia fuga spre bucătărie. De acolo se aud strigătele ei că în casa asta de jefuitori nu mai stă, măcar s-o și aurească.

Glasul Țiprei e înlăcrămat, iar Țalic — pe care nimeni nu l-a văzut plîngînd vreodată — nu se poate stăpîni, hohotește și smîrcîie, și lacrimi șiroaie curg din ochii lui. Șaia s-a dat înapoi, că nu știe cum s-o

scoată la capăt cu socrii, şi în cuhnie îi ajută Blimei să adune îmbrăcămintea, darurile de nuntă, ce brumă de boarfe au. Apoi se tot duc amîndoi, pe furiş. Nici rămas bun nu-şi iau. Ţipra se dă tocmai pe lîngă fereastră şi numai ce-o vede pe Blima a ei ţinîndu-l pe bărbat-su strîns de braţ şi scoate nişte răgete adevărat de femeie nebună şi cade leşinată. Se adună vecinii (printre care şi Basia lăptăreasa), şi după multă cazna, o trezesc din leşin. Atunci ea zice faţă de vecini :

— De-acu nu mai am fată ! Am îndepărtat-o din inima mea...

*

În casa Ţiprei nimănui nu-i mai este îngăduit să pomenească numele Blimei. Dacă vreun copil aminteşte de soru-sa, mama i-o retează :

— N-am avut parte de fete : Eche Pine a murit, [iar Blima] [1] e şi mai rău decît dacă ar fi moartă de adevăratelea. Şi-a blestemat părinţii. Să nu mai aibă odihnă nici pe lumea asta, nici pe lumea cealaltă... Pe urmă s-a auzit că-i neînchipuit de cîinoasă Blima ; spune la oameni că părinţi n-a avut, că din duh s-a născut. Mai aduc veşti binevoitorii precum că Blima s-ar fi dus la o vrăjitoare. A scornit ea, a scornit vrăjitoarea, de auzit s-a auzit că a pus-o pe baba înţeleasă cu ucigaşul să scrie numele părinţilor, numele fraţilor pe o cărămidă. La miezul nopţii, toate numele au fost şterse, ca să se risipească şi să se spulbere şi pomenirea lor de pe pămînt. Toate zvonurile astea o înnebunesc pe Ţipra, care plînge necontenit şi blestemă, totuşi ascultă cu mare luare-

[1] Cuvintele cuprinse între paranteze drepte lipsesc din ultima ediţie ; au fost reproduse după ediţia I.

aminte tot ce se aude despre Blima. Ba întreabă adesea cum stă cu sarcina. Numai cînd se vorbește de sarcina Blimei pare a se îmbuna :

— Să-i dea Dumnezeu dezlegare ușoară... dar eu, una, de știut n-aș mai vrea să știu de dînsa...

Frații sînt opriți sub jurămînt să calce pragul casei „dușmancei". Cei mai răsăriți, care cunosc tîrgul ca în palmă, nu se prea potrivesc și se duc pe ascuns la Blima. Buiumaș nici nu știe unde șade, altfel s-ar duce și dînsul, că-i e dor.

Buiumaș a pornit dimineața spre școala dascălului Berl. Se joacă pe drum, uitîndu-se la soare printr-un ciob de sticlă verde, ținteşte cu pietre vrăbiile, bagă mîna prin spărtura gardurilor, să rupă o floare, sare într-un picior. Începuse ziua cu bine : cafea cu lapte și făgăduiala mamei că la prînz face mămăligă cu caș dulce și poate și cu oleacă de urdă dulce. Ce fericire aduce gîndul despre mîncare, nu atît mîncarea însăși ! Pietrele trotuarelor sînt fierbinți ; încălzesc talpa desculță a piciorului, soarele arde și fluturi de toată frumusețea zburătăcesc peste tufele de pe marginea gardurilor. La răspîntia uliței potcovarilor — acolo unde birjarii își potcovesc caii, iar țăranii, boii — Buiumaș se ciocnește nas în nas cu Blima. De luni de zile de cînd n-a mai văzut-o a uitat și cum arată. Cînd voia a-și aminti — că dorul sufla ca un vînt rece în inima lui — parcă o vedea, parcă se ștergea iute fața ei. Nu mai e Blima cum a fost : are pîntecul umflat, așa cum îl au cei ce au înghițit paingi, capul îmbrobodit cu basma, iar obrazul plin de pistrui. Dă să fugă, ca să nu afle cumva mama c-a vorbit cu „dușmanca".

— Buiumaș, Buiumaș, de mine, care te-am crescut ca pe un porumbel, fugi tu ? îl strigă. Îi iese întru

întîmpinare, îi taie calea și-l prinde ca pe un pui de găină.

— Dacă mama zice că nu se cade să vorbim cu tine! Zicea chiar ieri c-ai făcut farmece să moară și mama, și tata, și noi toți, ca să rămîi tu singură cu „el"... Și apăsă pe *el* parcă l-ar călca în picioare.

— Cu cine cu „el"?...

— Păi „el" îi Șaia; mama a spus că nu se mai cade să-i spunem pe nume, numai „el" îi zicem de cînd ai fost neobrăzată cu mama.

Blima nu se dezvinovățește, nu se supără. Îl strînge la piept, îl sărută pe frunte, pe gură, unde se întîmplă. Zîmbește mulțumită:

— Bubi are inimă mai bună decît tine! În fiecare zi vine să mă vadă. De unde și cum m-a simțit, numai ce m-am pomenit cu dînsul. Dacă vii și tu la mine, nu-ți dau ciolane ca lui Bubi, îți dau dulceață de trandafiri și de cireșe amare... Că eu-s gospodină la casa mea... Și am să am un băiat. Mi-ar părea bine să semene cu moșu-său: cu tine.

— Aș veni, răspunse Buiumaș, dar mi-i că mă taie mama în bucăți dacă o afla că i-am călcat porunca. Da' tu unde te duci acuma?

— Mă reped pînă la bunicul. Îi tare rău de cînd și-a scrîntit mîna...

— Ne-am duce și noi. Ne ia la goană baba Clonț...

— Dacă vii la mine, Buiumaș, cînd oi face băiatu, toată turta dulce de la cumetrie ți-o dau ție, numai ție... Vino. Că mi-i dor de tine, și de mama, și de tata. Să-i spui tatii că nu din capul nostru am făcut noi toate; am fost puși la cale de dușman...

A făgăduit că vine fără știrea mamei și s-a îndreptat vesel spre școală, iar Blima, spre ulița bunicului.

Ajunge la sinagogă și intră în tindă. Nu-i nimeni. Dascălul n-a venit. Un zumzet se înalță dintre tufele de leuștean, și pietre zboară peste zăplaz. Buiumaș

iese în grădină. Băieții se joacă : spun că pe dascălul l-a luat la comisie Precup, care a intrat pînă în mijlocul sinagogii, a bătut din cizmă, poruncind copiilor să se împrăștie.

Băieții s-au prefăcut că pleacă. Dar s-au ascuns. Unii, în umblătoarea școlii (fiindcă erau mai mulți, nu le era frică de dracii care zburdă pe acolo), alții, după gard. Cînd au prețuit că nu mai e nici o primejdie, s-au întors la locul lor și s-au lungit în iarba înaltă și moale. Un neastîmpărat a fost de părere că ar fi bine, pînă se întoarce dascălul, să se joace de-a tîlharii și jăndarii. Ceilalți prinseseră însă frica lui Precup și n-au vrut, zicînd că-i mai bine să stea binișor, să nu-l zădărască pe tîlhar, că are inimă de cîine cu cerul gurii negru... Unul a văzut cum o țărancă pășea șovăind pe malul pîrîului, a rîs cu hohot și a arătat-o cu degetul. Credea că țăranca se va rușina. Nu numai că nu s-a rușinat țăranca, dar a strigat :

— N-ați mai văzut femeie, bată-v-ar crucea de diavoli !

O grindină de pietre s-a dezlănțuit asupra ei. Alerga femeia spre țigănime, ferindu-și în fugă picioarele de pietrele ascuțite, de cutiile, tinichelele, cioburile de sticlă aduse de revărsarea apelor. Dar nu știa de ce să se ferească mai întîi : de grindina de pietre ce-i ploua peste umeri, sau de așchiile ce i se înfigeau în tălpi. Au petrecut-o pînă ce a ajuns aproape de carul cu boi dejugat la potcovărie. Frica de țăran, bărbatul femeii, i-a oprit și s-au întors să se culce în iarba care mirosea a pămînt reavăn, străbătut de ploaie.

— Ei, zice Buiumaș, să fie aici Moișă Lungu, ce de-a povești ne-ar spune !...

— Da' tu ești cocuță de asculți minciunile lui Moișă Lungu ?... El minte că-nnoadă coada mîței cu a rîndunicii.

Un băiat care șade pe ulița feredeului zice:

— Are să vie zilele astea un rabin cu joben... pe la noi s-a auzit că se pune temelia unei școli mari. De aceea bogătașii care dau copiii la școala primară nu ne mai lasă pe noi să învățăm la dascălul Berl.

Dar neastîmpăratul care se gîndește mereu la țăranca alungată cu pietre zice:

— Măi băieți, rabinul cum face copii?... Tot ca oamenii? Adică nu ca mama și tata, ci ca Precup și nevasta lui?

Nimeni nu știe cum se plămădesc copiii. Toți își închipuie totuși că se petrece ceva de rușine, de care nu se poate povesti față de cei vîrstnici.

— Asta-i! răspunde un băiețel firav. Un rabin n-are voie, că n-ar mai pune mîna pe carte...

— Din ce se fac ploșnițele? îl înfundă împielițatul. Voi sînteți proști, dar eu știu!

— De la sine se fac. Parcă iarba se seamănă? Nu crește de la sine?...

— Berl are o fată și un băiat, zice iar nătărăul neastîmpărat. Cum dracu s-a întîmplat? I-a făcut, i-a găsit în ieslea grajdului, aduși noaptea de îngerul Gavrilă?

— I-a ajutat Dumnezeu!... zice cu tîlc Buiumaș.

— Dar pe cizmari, pe croitori, pe negustori de ce nu-i ajută, și lasă femeile lor borțoase?...

Cel de pe ulița feredeului rostește, ca unul ce știe:

— Dascălul face copiii ca toată lumea, dar rabinul tîrgului care are curtea, feredeul și sinagoga lui, ca și rabinul cel sfînt de la Ștefănești, nu cred...

— Ei, pîrlacii! se aude vocea dascălului. Ce tot puneți la cale?...

S-a întors de la comisie. Ține în mînă biciul de curelușe. Pare c-a plîns ; are ochii roșii.

— Să veniți la mine după prînz, acasă, că pe aici de ne prinde că învățăm, ne alungă și poate ne și închide... Este poruncă să nu mai învețe copiii carte. Nouă ni se ia pîinea de la gură, copiilor — mintea...

Buiumaș își aduce aminte din iarnă de trista melodie pe care o îngînau cînd se pomenea de mormîntul străbunei Rachila :

„Și dacă Nevizaraden a veni și a goni poporul nost' scump în surghiun, vor trec pe la mormîntul mamei Rachila ; lăcrămînd se vor tîngui ei, iar un ecou va ieși din mormînt și le va zice : «Uscați lacrămile și conteniți plînsul, că mîndreța și frumuseța lumii pe voi v-așteaptă !»"

Se deapănă în gînd, mereu mai triste, cuvintele pe care le repetă copiii... Precup se înalță ca un berbec dintr-o fîntînă. Precup, spun copiii, este pricina tuturor suferințelor. El bate din picior dascălului care deprinde pe copii cu buchile și, în felul său, este bărbat oarecum sfînt ; pe copii îi înjură ; cu ciubotele, cu care pășește pe unde au trecut și porcii, intră în sinagogă unde plutește alt duh decît cel la care poate ajunge un cap de ciutură de fîntînă seacă, și calcă apăsat, cu o cutezanță de mascur leșesc.

— De acum veniți la mine acasă, pînă a trece cumpăna. Bogătașii s-au adunat la epitropie și au hotărît să nu mai învățați carte. Ei vor să vă ducă la școala din deal, ca să deprindeți învățătura lor, care nu-i a noastră, așa cum am moștenit-o de la străbunii cei ce n-au ascultat de poruncile împăraților, și regilor, și boierilor, veacuri și veacuri... Și acum, la ascultare ! Cred : n-o da Precup peste noi ! Și dacă o da...

— Atunci stingă-se lumina în ochii lui! Să se uite şi să nu vadă decît brumă şi ceaţă, s-asculte şi să n-audă decît zumzet şi murmur şi urlet de fiare! blestemă copiii.

Fiecare copil rosteşte o frîntură de rugăciune. Cînd greşeşte, mai zice o dată şi încă o dată, la nesfîrşit, după Berl, care face: „Zi aşa, zi aşa", arătînd buchile cu pana de os ce-i zice deget de ciolan. Buiumaş este ascultat cel din urmă.

— Ei, răsfăţătură, face dascălul, tat-tău nu mai are de gînd să-mi plătească simbria? Sînt două săptămîni de cînd n-a mai dat semn de viaţă...

Buiumaş răspunde pe nerăsuflate, ca un om bătrîn:

— Tata n-are... au fost cheltuieli cu nunta Blimei, şi prin casă îi lipsă mare...

— Apoi spune-i lui mă-ta să cumpere peşte mai mic şi cocoş mai mic pentru praznicele de sîmbătă... Iar pacea[1] nu-i nevoie să mîncaţi... Dacă-i aşa, pupă cartea şi du-te acasă. După amiază, la mine acasă.

*

Buiumaş se îndreaptă spre casă pe din dos, să nu dea ochii cu Precup. Foc şi pară e în inima băieţilor pentru Precup, capul răutăţilor, izvorul ce înveninează viaţa părinţilor şi a copiilor. O jale amară îi pătrunde în inimă. La sinagogă era frumos de învăţat. Mai cu seamă serile de iarnă, cînd tălmăceau capitole întregi din scripturi şi se întorceau acasă cu felinarele de bostan în care se înfige o lumînare. În sinagogă ţi-e frică noaptea dacă arde o singură lumînare, numai la masa unde învaţă copiii, iar întunericul se îndeasă în jurul chivotului cu suluri...

---

[1] *Pacea* — mîncare făcută din picioare de viţel, cu ouă şi oţet.

Acasă, altă jale: Țalic a fost grabnic chemat la bunicul. Au și tocmit și adus cioclu să-l păzească. Zece oameni au fost adunați, cît mai are glas și cît mai înțelege, să asculte spovedania morții. Mama se repede și ea într-acolo; îl ia și pe Buiumaș. Pe toată ulița birjarilor — mare frămîntare. Un pîlc de femei șoptesc. Se dau deoparte cînd trece Țipra. Așteaptă și ele cu înfrigurare deznodămîntul. Se vede că se înfricoșează de moarte, dar moartea bătrînului o așteaptă ca pe o ușurare. N-a fost el omul cel mai de vază de pe uliță, ci sărac lipit pămîntului, dar răbdător, și n-a atins nici musca din perete; așa că, deși așteaptă, le lăcrămează ochii. Oricine moare aduce aminte că-ți vine și ție rîndul.

— Auzi? se spune că nu mai vorbește...

— Ei, să ajungem și noi la etatea lui...

— Dacă ar fi dus-o mai bine, ar mai fi putut trăi... Ia să se fi dus pe vară la stînă, să fie cășărar, ținea pînă la o sută douăzeci de ani!

Verii lui Buiumaș, de obicei neastîmpărați, au obrazele speriate, ochii plînși. Pînă și baba Clonț nu-i hărțăgoasă, gata să sară ca uliul: ți se face milă de ea. Îl plînge:

— Comoara vieții mele, fă-te bine! Nu mă părăsi în singurătatea lumii celei amăgitoare...

Bunicul zace întins pe divan, cu barba zburlită, cu nările larg deschise. Se uită cu coada ochiului la fecior, la noră, la nepoți și la nevastă... Parcă n-ar spune nimic privirea lui, parcă-i grea de o durere fără seamăn. Îi vine tare greu să se despartă. Lacrimi se rostogolesc peste pomeții galbeni. Face semn cu mîna să plece cioclul. Mîna cade moale, de prea mare osteneală.

— Săracul... face Țipra. I-a și crescut țărîna în nas... A și mirosit tabacul cimitirului...

Bunicul a auzit şi a înţeles. Privirea lui se îndreaptă străpungătoare ; plînge lin, cerşind îndurare : „Cruţaţi-mă !"

A venit şi nevasta hahamului Hanina : uscăţivă, cu nasul lung, cu buzele suflecate, de i se văd dinţii lătăreţi, de cal. E femeie, dar aşa de palidă, cu glasul ca un ecou, de pare o umbră a morţii. Îşi tîrîie tălparii, şalul căzut pînă la glezne, hîrîie cînd vorbeşte ca o rîşniţă ruginită. S-a apropiat de patul bunicului şi fornăie pe nas, că abia se pricepe :

— Gustă din zeama asta aurită, moş Moisei ! Gustă, că e zeamă din Gan Eden ! Asta are să te învie.

Bolnavul a tresărit auzind de înviere... Se uită lung, plînge mai tare : parcă ar recunoaşte-o, parcă nu, pe vecină, şi parcă s-a pierdut înţelesul cuvintelor ei.

— Lasă-l ! a zis baba Clonţ. Lasă-l ! Nu vezi cu ce lanţuri grele îi e sufletul legat de trup ?

Nevasta hahamului a oftat. S-a întors zicînd către cei din casă :

— Nu mai moare, sărăcuţul ! Cine ştie ce are de ispăşit că nu-şi dă sufletul...

Iar a tresărit bolnavul. Trupul lui, numai piele şi ciolane, tresare şi se zvîrcoleşte. În ochi, o lumină.

Un hohot de plîns a răsunat prin casă. Abia mai răsuflă bunicul. Ochii i se închid de somn, barba albă, împestriţată cu fire roşii, se zburleşte cu cît creşte nemărginită spaima lui de moarte.

Cum plouă lung, tihnit, subţire şi fără contenire, aşa se resfiră o mare tristeţe în casă şi susură plînsetele. Trezită din mahmureala plînsului, Ţipra îşi aminteşte de copii. Îi trimite să plece, să nu fie de faţă cînd şi-o da sufletul bunicul.

— Duceţi-vă, jucaţi-vă... Nu-i de voi aicea.

Copiii nu pleacă. Se așează pe prispă. Unul din verii lui Buiumaș zice :

— Cinci ani din viața mea i-aș da numai să mai trăiască !

— Dară eu ? întărește Buiumaș.

Vărul celălalt adaugă :

— Față de martori pun degetul că dau cîți ani trebuie...

Moișă Lungu intră în curte. Scoate din buzunarul scurtei sale verzui un fel de ștergar de cînepă, lung și lat cît o față de masă, și suflă nasul cu zgomot, parcă nechează un cal.

— Aicea a stat Moisei ?

— *Aici stă !* răspund copiii.

— Ha-ha ! Va să zică se mai chinuiește ? Nu și-a dat încă sufletul ?

— Nu. Mai vorbește ! Și poate că are să se și scoale din zăcere... răspunde Buiumaș.

— Mi se pare că tu ești odraslă de a Țiprei... Ia cheam-o pe mă-ta !

Se uită la Buiumaș de aproape, făcînd ochii mici ; sînt roșii, înecați în grăsime și păr.

Țipra iese din casă.

— Am venit la slujbă ! zice Moișă. Nu știi ? Dacă noi nu ne-am face datoria, rămîne mortul singur în noaptea cît mai rămîne pe lumea asta. Cîte se pot întîmpla ! Ți-l ridică Necuratul și-l mai azvîrle în iazul pochilor sau în cine știe ce fîntînă plină de broaște de cele mari. Se oprește și întreabă ca omul de breaslă : Mai gîfîie ?... Mai gîfîie ?...

Țipra se încruntă la Moișă Lungu, apoi oftează :

— Poate mai ține pînă diseară...

— Da' înăuntru cine-i ? Este cineva care îl veghează ?

— Cioclul Ușăr... El și coase straiele morților...

— Ușăr? Pe el l-ați găsit?! Mă mir că-l îngăduiți în casă! Are obiceiul să-l înăbușe pe muribund cu perna, ca să-l facă mai repede mușteriu...

Țipra n-are răbdare să-l asculte; se pomenește și cu Srul Polcuță, desculț, ca derbedeii tineri, cu caftanul slinos, barba hirsută și o pălărie tare, pusă pe ceafă, vorbind, stupind, în timp ce cuvintele îi trosnesc ca trestia uscată cînd o desfoaie vîntul.

— Pe mine nu trebuie să mă uitați! Eu am fost prieten cu Moisei. *Eu* trebuie să-l păzesc. Că de ce să-mi fure un străin pîinea mea? Nu se poate ca un străin să moștenească de la Moisei ceea ce-i partea mea... Că dacă nu mă veți avea în grijă, apoi ne judecăm pe lumea cealaltă. Și acolo aveți să mă despăgubiți... și încă cu dobîndă...

Țipra abia se mai ține de furie:

— Ca uliii sînteți... Ba și mai rău! Nu și-a dat răsuflul moșneagul, și, ca ciorile peste cînepiște... Vorba ceea, Srulea dragă, nu-i vinde pielea lui Moisei: n-a murit încă! Dacă moare pînă diseară, n-am ce face cu el, ți-l dau în brață... Dacă însă mai găsește putere să se scoale, poate te-a petrece dînsul pe tine pînă la groapă și a spune nevesti-ti să nu-ți mai ducă dorul...

— Atunci este altă poveste! se îmbunează Polcuță. Eu nu-i doresc moartea... De ce mă blastemi degeaba-degebuța? Ei, dar dacă n-a murit, ce caută Ușăr? De ce se uită pe fereastră? Vrednic e dînsul — om cu două fete la bordel — să coasă straie de mort? Ce mai caută și Moișă Lungu? Nu-i ajunge cît cîștigă la fiecare zi-ntîi, cerșește el într-o parte, nevastă-sa într-alta a tîrgului... Și de la cine nu cerșește? Ar lua de la vii, și de la morți... Lipitoare trebuia să se nască, nu om. Lipitoare de pus la cai, să le tragă sînge... Trebuie să fumeze numai țigări boierești?

Dar-ar pîntecăraia într-însul, să rămîie uscat ca surcica !...

— Vezi, zice apăsat Moişă Lungu, să nu-ţi cadă sub pumn măselele ca fasolele ! Unde-mi cade un mort, hop şi tu ! De cînd ai deprins tu, cîrpaci şi culegător de petice, să păzeşti morţii ? Aduni ciolanele de pe toloacă şi le vinzi lui Ioil Carobolă, care le trimite la fabrica de zahăr, şi ţi s-a năzărit că poţi fi şi cioclu ? Străbunicul meu, ştii tu, a fost cioclu, bunicul a fost cioclu, tata, pe timpul ciumei, tot cioclu...

— Da ! zice Polcuţă. Sărăcilă sin Sărăcilă ! Are şi cu ce se fuduli !

— Măi, cînd deprindea tatăl meu meşteşugul, tu trebuie să fi stat în punga lui tat-tău... Că altminteri ţi-ar fi dus şi ţie racla la cimitir, sau te-ar fi ţinut în pod, într-o lădiţă de portocale !...

Ţipra se întoarce în casă lăsîndu-i pe cei doi calici să se ciondănească şi să-şi verse unul altuia tot ce vor. Ei se aşază pe prispă, la rînd cu copiii, se liniştesc parcă.

— Al dracului hrăpăreţ mai eşti !... zice în glumă Srul Polcuţă, ca să se pună bine cu Moişă Lungu.

— De ce, măi, hrăpăreţ ? Că nu te las să mănînci pîinea copiilor mei ? Că nu împart moştenirea lui Moisei cu tine ?

— Copiii lui ? !... Păi şi ai tăi sînt copii ? Pui de năpîrcă... Au nevoie de pîine ? Copiii tăi ?... Azi trec de dimineaţă pe la tine prin curte. Pe cine văd ? Pe băieţii tăi. Pe amîndoi. Mîncau carne friptă. De dimineaţă, ca birjarii, casapii şi călăii care prind cîinii. Întreb : „Ce mîncaţi voi acolo dis-de-dimineaţă ?" Fatel al tău răspunde : „Carne de porumbel !" Am înţeles : înfulecau, mincinoşii, plămîie de vacă, plămîie friptă, şi se lăudau şi voiau să mă păcălească pe mine ? ! Va să zică tu ai de unde să le dai carne de

dimineață și nu trebuie să-mi iei mie pîinea de la gură! Că mie mi-e rușine să întind mîna!

— Pe Moisei îl cunosc de cincizeci de ani. Eu trebuie să-l păzesc în ceasul lui din urmă. Să plece de pe lumea asta cu obrazul unui prieten încremenit în ochi... curmă hotărît Moișă Lungu.

Srul Polcuță o lasă mai moale:

— N-ai cumva o priză de tabac?

— Otravă ți-aș da! Din păcate, n-am la mine. Poate că, altă dată, cînd m-oi aștepta să te întîlnesc ca pe năluca de la miezul nopții, am să-ți dau! stupește Moișă Lungu peste umeri. Scoate cutia de tinichea, răsucește o țigară. După ce o aprinde, se uită cu ochii mijiți la copii: Ehei! Și voi creșteți pentru unul ca mine, care are să aibă treabă cu voi cînd vă veți astîmpăra!... se hlizește și se bucură pentru ce va fi.

Vecinele s-au strîns în jurul gardului.

— Să vărsăm apa din casă? întreabă.

— Mai este, mai este! răspunde Srul Polcuță foarte încruntat. Parcă ar fi stat de vorbă cu însuși îngerul morții și ar ști cînd s-a hotărît să plece cu sufletul mortului sub aripă.

Țipra iese iar pe prispă.

— Mai este?... Mai este? e nerăbdător Moișă Lungu. Are țigara lipită de buză și gura căscată și așteaptă răspunsul potrivit.

— Se canonește, săracul, se canonește... ba doarme, ba se deșteaptă, ba leșină. Nu mai recunoaște pe nimeni!... Apoi către copii: Copiii, n-am spus, n-au ce căuta aici? Duceți-vă cu toții la mine. Pe unde tîrcolește moartea, vrăbiuțele nevinovate nu trebuie să ciripească.

Buiumaș se ia de mînă cu cei doi veri și o pornesc cam fără voie și fără poftă. Umblă întîi în vîrful picioarelor pe buza prispei ce înconjoară casa, apoi fac cei dintîi pași pipăind cu talpa glodul în care apa

chifteşte. Taie uliţa spitalului. Dintr-o căsuţă mică, băgată pînă la glezne în apa verde şi grasă a şanţului, îşi scoate capul un stoler. El este şi cioclu. Tocmai netezeşte cu rîndeaua o scîndură. Mişcă rîndeaua aplecat peste o masă, ca şi cum ar spăla pe cineva, muşcă dintr-o bucată de pîine, apucînd din strachina de pămînt un pumn de ceapă şi ridiche. Cu gura plină, printre ronţăituri şi îmbucături, cu o voce ce-i seamănă cu o apă mîloasă ce gîlgîie, îi întreabă pe copii :

— Ei, s-a isprăvit ?... Pot lăsa treaba asta şi să mă reped să-i iau măsura de straie lu bunicu vostru ?

Băieţii trec mîndri înainte, fără a-i răspunde. Ca şi cum nu l-ar fi auzit. De altminteri, nimeni nu intră în vorbă cu namila aceea de cioclu ; el e în stare să ducă racla cu mort cu tot ; el n-are inimă de om. Fie mort, fie viu, fie scîndură sau piatră, totuna pare a fi pentru dînsul. E nepăsător pentru toţi şi toate ; prieteni n-are, rude n-are, copii n-are. Numai o huidumă ca dînsul, cu trup de piatră şi cap de lemn, s-ar fi putut face cioclu. Întreabă pe copii, el însuşi îşi răspunde. Se spune că de-ar putea vorbi morţii, ei n-ar îngădui ca unu ca ăsta să pună mîna pe ei. Viii se feresc din calea lui, cum te fereşti de beţiv, de duhoare, de sergent de uliţă, de molimă, de nălucă.

Cînd ajung în faţa casei roşii, văruită cu o culoare de abator (casa unde-s adunate fetele fără bărbaţi), verii lui Buiumaş spun că se duc la tatăl lor, la feredeu, să-l ajute la legat măturile de stejar de biciuit trupurile la aburi. Buiumaş e nevoit singur să se ducă acasă, tăind ograda lui Buiumcă cîrciumarul, apoi uliţa mare. Trece pe la fabrica de sifon. Ca de obicei, sînt adunaţi acolo copii. N-are chef de joacă. Parc-ar fi bătut. În ograda cea mare a birjarului de peste drum se aruncă într-o cotiugă cufere, paturi, mobilă. Cvoc de la muzică îşi răsuceşte mustaţa, se învîrteşte

mîndru în călcîie. O strigă pe nevastă-sa, poruncește mereu altceva unui soldat, trage o palmă cîte unui copil de al său. Cvoc se mută. Băieții lui se laudă că se duc cu trenul tocmai la Galați, unde Cvoc a fost mutat la muzica militară.

Pe prispa casei din stînga Țiprei șade băiețelul zugravului. Mușcă dintr-un covrig gros. Umbra caselor se întinde pînă în mijlocul uliței. Soarele înclină spre soare-apune. Buiumaș face semn băiețelului să vină pînă la dînsul.

— Hm !... (dă din umeri, încăpățînat, celălalt) iaca nu vin... Tu vrei să-mi ceri covrig. Și mama a spus să nu dau ! Să mănînc tot-tot numai eu.

— Eu să-ți cer ? Păi știi cine-s eu ?... Tata are să fie diseară orfan... Și eu am să am bunic mort... Noi avem să dăm de pomană, nu să cerem.

Băiețelul se lasă ademenit. Vine. Se tolănesc amîndoi. Buiumaș dă să rupă o bucată din covrigul băiatului. Dar trece subșeful muzicii militare — negru ca ceaunul, cu gura roșie și dinții albi.

— Mă, se încruntă la Buiumaș, nu fura covrigul copilului !...

Se îndepărtează muzicantul. Buiumaș spune băiatului (nu mai îndrăznește a se atinge de covrig) :

— Tu ai văzut porumbel ca peștii, cu solzi ?... Noi avem în ogradă. În fiecare dimineață ies din pîrîu, vin în bucătărie să spună rugăciunea împreună cu mine.

— Porumbei cu solzi ? Mă păcălești...

Buiumaș trage cu urechea și ce aude că se șoptește prin casă el zice cu voce tare. Despre porumbeii cu solzi a auzit întîi și întîi de la fratele Ițe cel mare. Acela zicea că-n pîrîul din dosul casei se prăsesc un fel de porumbei cu solzi. De unde a scos-o, nu se știe. Poate că i-o fi spus-o și lui d-alde Iordache Mantu,

ca să-l înduplece să se ducă să-i aducă rachiu... Buiumaş a crezut-o. Şi acum o vinde feciorului zugravului.

— Ce să te păcălesc? Sînt porumbei cu solzi! Ei vin numai la rugăciune. Pe tine nu te dă mama la şcoală?

— Nu, că tata zice că-s prea măţăţel!...

— Nu eşti mic, dar tatăl tău nu-i credincios. Aşa sînt zugravii!...

— Şi unde-i ţineţi peste zi porumbeii cu solzi, cînd nu-s în rugăciune?

— Între carcadîri!

— Arată-mi-i şi mie!

— Eu nu ştiu dacă eşti bun la Cel-de-sus s-ajungi a-i şi vedea...

— Iar mă amăgeşti? Dacă mă amăgeşti, plîng, şi vine mama şi te bate cu cleştele de foc. Mai bine să-mi dai şi mie un porumbel, să-i arăt mamei...

Coboară pe ulicioară, în grădină. Se aruncă în iarbă. Măcieşii sălbatici sînt plini de gîze verzi, gîze străvezii, gîze cu şi fără aripi.

— Unde-ţi sînt porumbeii? Mincinosule! Buiumcă minciună! se supără băieţelul zugravului.

— Îmi dai o bucată de covrig, ţi-i arăt. Altfel, fac păcat.

Copilul se încăpăţînează. Ascunde covrigul subsuoară.

— Nu dau. Tu vrei covrig şi pe urmă nu-mi mai arăţi porumbeii.

— Nu-mi dai, faci mare păcat! face Buiumaş.

— Cum aşa, păcat?

— Pe cealaltă lume au să-ţi crească covrigi în loc de unghii, covrigi în loc de păr. Uite, ca semn că ai făcut păcat, s-a şi ivit o pasăre neagră!

— Nu văd decît o cioară...

— Cioară ? Dacă nu umbli la școală ca mine și nu știi carte, nici nu știi deosebi cioara de păcat. Cioara zice ceva din gură, păcatul tace.

Cuprins de spaimă, băiețelul rupe cu toată părerea de rău o fărîmă de covrig. Din porumbarul înfipt în mijlocul grădinii nesfîrșite, întins pe malul celălalt al pîrîului, se înalță un stol de porumbei.

— Vezi ce pomană ți-ai făcut ? spune Buiumaș bătrînește, așa cum a văzut că spun oamenii mari cînd li se face un bine.

Băiețelul zugravului se bucură. Ochii albaștri se fac mici și pîlpîie în ei o flacără de bucurie, cîrlionții alburii se zburlesc. Băiețelul are un cap bălan, de o mare frumusețe. Cînd țopăie de bucurie, seamănă cu un cîrlan cu mițele de aur. Nevasta zugravului îi taie însă pofta de hîrjoană :

— Să vii acasă repede, că-ți tund mițele și le pun în saltea !

Băiețelul pleacă. Buiumaș rămîne singur în umbra măcieșilor. Îl podidesc lacrimile ; se gîndește la bunicul care moare și pe care n-are să-l mai vadă niciodată. Un mort este ca o sîmbătă de bucurie, ce pleacă și nu mai vine niciodată. Vine altă sîmbătă, altă sărbătoare, dar cea dusă, într-o mare fără de sfîrșit, se îneacă undeva, și niciodată, niciodată nu te mai întîlnești cu bucuria ce ți-a dat-o.

— Buiumaș ! Buiumaș ! se aude chemat de Țipra. Hai, toarnă-mi niște apă.

O îneacă plînsul. A înțeles : bunicul nu mai este. Țipra își spală vîrful degetelor : așa cum îi datina, că nu se cade să intri în casa ta necurățit după ce ai stat în casa mortului.

*

Țalic n-a dormit acasă în acea noapte. Dar nici de dormit n-a dormit. S-a învîrtit încolo și încoace pe

uliță, pe dinaintea ferestrelor casei unde-și dăduse duhul taică-său. Țipra a dormit acasă. Înainte de zori a plecat. Feciorul nu putea intra în casa unde era întins mortul, pe lutul de pe jos, acoperit cu căftănelul său verzui, și cu picioarele spre ușă... Pe cîteva ceasuri s-a întors. Basia lăptăreasa s-a oprit în fața casei.

— Dumnezeu să vă ferească de jale și de moarte!

S-a oprit mai mult ca de obicei. Țipra îi povestește cum bătrînul s-a sfîrșit plîngînd și strîngînd pumnii; cum ar fi vrut să oprească viața în loc, cum sufletul lui a pîlpîit ca o lumînare. Buiumaș ascultă.

— Da' bietul Srul Polcuță, care a înnebunit? Mare blestem! aduce vorba lăptăreasa.

Se vede: Basia ar vrea să spună altceva. Îi e teamă să n-o ia gura pe dinainte și să spuie ce nu trebuie.

— Din pricina lui Moișă Lungu. N-are nevoie de tovarăș, să păzească mortul, ca să împartă cîștigul! îi taie vorba Țipra. Basi dragă, de ciocli, de moarte și de cerșetori să te ferești. Moișă ăsta se tot laudă că s-a născut între morți, că nu are nevoie de ajutoare. Cînd se nimerește să aibă la paza unui mort un tovarăș, pe un tremură-barbă și clănțăne-dinți ca Srul Polcuță, deprins să coasă polci țărănești și fuste pentru muieri, apoi știe el să scornească una, de să vuiască treizeci de ani tîrgul. Cît am stat noi, pînă după miezul nopții, în casa lui socru-meu, Moișă Lungu se făcea prieten cu Polcuță. A povestit unul una, altul alta. Moișă Lungu a povestit cum a tras una cu podul palmei unui mort de s-a deșteptat și a cerut mîncare, cum a alungat stafiile venite să fure un suflet... Cînd am plecat noi și a adormit bietul Srul, Moișă a dosit niște mîțișori sub zăbranicul mortului. S-a trezit Srul din somn. Îi sosise și lui timpul de veghere. Se cheamă că era de planton.

Moişă s-a întins pe cuptor lîngă soacră-mea vitregă, s-a prefăcut că doarme şi sforăia motanul bătrîn, parcă torcea. Numai ce o dată s-a auzit un suspin uşurel... începuseră a se mişca mîţişorii şi a mieuna. Întîi nu-i veni să creadă lui Srul. Dar cînd văzu şi văzu că zăbranicul se tîrîie singur spre uşă, s-a gîndit că a intrat strigoiul în mort şi că strigoiul se mişcă şi miaună. „Moişă! a ţipat Srul de s-a cutremurat casa şi s-a deşteptat toată uliţa. Moişă, scoală : mortul se mişcă!..." Moişă se prefăcea mereu că doarme dus, sforăia ca omul prins de cel mai dulce somn după mare osteneală. Srul Polcuţă şi-a luat picioarele la spinare şi a zbughit-o pe uliţă... Acu, cică, nu-l găsesc nicăieri. Mi-e să nu se fi aruncat în fîntîna vrăjitoarei...

— Ei, face Basia oftînd, tot de năcazuri a avut parte Moisei străinul. I-a murit nevasta dintîi otrăvită ; cea de a doua ea l-a otrăvit pe dînsul. Cine ştie cît a păcătuit ca să...

— Şi mata, Basia?... Doamne, iartă-mă! Crezi cumva c-a intrat diavolul în mort?

— Cine a zis asta să-i stea gura la ureche! Nu-mi place să mă amestec în vorbe ce se aruncă. Că odată şi odată dăm socoteala pentru fiecare vorbă. Crezi că ai cumpărat marfa asta şi nu costă nimic, şi odată şi odată te pomeneşti că-ţi trimite ţidulă şi poliţă şi trebuie să plăteşti. Sîntem vecine, se cheamă, de atîţia ani. Am păşit eu pragul casei tale şi am intrat eu la tine în casă altă dată decît atunci cînd ai avut tu un năcaz? Am intrat eu în casa zugravului decît în zilele cînd pe băiat îl apucă ducă-se-pe-pustiile?... Da, eu nu zic nimic. Aşa se vorbeşte în tîrg. Îţi vînd, vorba ceea, ce-am cumpărat. De mult nu s-a mai pomenit să învie un mort. Şi tocmai un om de treabă ca tata lui Ţalic. Să învie şi să miaune...

— Nu ți-am povestit, Basia dragă, cum ticălosul de Moișă Lungu a băgat mîțișorii sub zăbranicul mortului, cum mîțișorii au mieunat, și nu mortul ?...

— Tu știi cum e gura lumii : numai sapa și lopata le astupă. Zice că Moisei n-a avut răgaz să se curețe de păcatele părintești și ale lui. Eu, una, Basia lăptăreasa mă cheamă, știu de văcuța mea, de strujenii mei, în altele nu mă amestec. Spun numai : să vă ferească Dumnezeu de aici înainte de năpastă și jale !...

Basia o întinde înainte, tîrînd tinichelele cu lapte. Țipra intră în casă ; Buiumaș, după ea. Ar vrea s-o întrebe ce a vorbit cu Basia ; că erau atîtea și atîtea : și înfricoșătoare, și pline de haz. Se teme. Mama are toane ; mai cu seamă într-o zi de asta de durere fără seamăn. Țipra se învîrte prin casă ca și cînd ar fi pierdut o cheie. Vine Blima. Pe neprevăzute se aruncă la pieptul mamei, plînge cu hohote.

— Mamă, mamă, noi nu mai avem bunic !...

Plîng tustrei, ca și cum din casa lor s-ar scoate mortul.

— Tata s-a dus înainte la țintirim, să vadă cum au săpat groapa... Mă duc și eu, că acu scoate mortul din casă. Blima, rămîi tu aici cu mezinul nostru ! zice Țipra, ca și cum n-ar fi fost supărate niciodată.

Blima și Buiumaș coboară costișa din dosul casei ; se tologesc tocmai pe malul pîrîului și se uită la gîzele cu picioare lungi ce plutesc cu mare repeziciune.

— La toamnă, zice Blima, după ce-i pune Buiumaș capul în poala ei, fac și eu băiat ca tine !... Numai ca moșu-său cel mic să fie...

Buiumaș se uită cu ochii mari la soru-sa. Își amintește de ceea ce spuneau băieții mai alaltăieri. Blima

nu face copii ca sfinţii, de care ceru se milostiveşte şi nu-i părăseşte să lunece în păcat! Ea are să facă băiat ca toată lumea, aşa cum a făcut mama pe Eche Pine, care a murit de foame...

— Acum, mai zice Blima privind pîrîul, trebuie să-l fi spălat pe bunicul, să-l fi uns cu gălbenuş de ou, să-i fi pus furculiţa în mînă, ca să aibă pe ce se sprijini cînd om ajunge la învierea morţilor şi cînd are să treacă călare pe uliţi Mesia.

Izbucneşte în hohote. Buiumaş se uită la broaştele care sar în apă, îşi desfac picioarele şi înoată, urmărind gîzele cele iuţi de picior. Plînge şi dînsul. Nu ştie de ce. Doar că vrea să fie pe placul Blimei.

— Vra să zică, bunicul are să se întoarcă la învierea morţilor? Atunci, nu mai e atît de mult!...

— Cine ştie?... răspunde Blima. Poate să fie mîine.

— Mîine? Atunci, de ce a mai murit bunicul?

— Aşa se spune: au să învie morţii. Dar ştie cineva cît ţine? Poate să nu mai învie niciodată. Cine ştie care are norocul să învie? Deocamdată mor pe capete, lasă văduve, orfani şi nepoţi nemîngîiaţi şi umplu ţintirimele...

Buiumaş se culcă în poala Blimei. Simte nevoie de o mîngîiere. Ea îşi trage degetele prin părul lui de arici, mărunt tuns.

— Ştii ce? spune dînsa după o tăcere mai lungă. Hai să mergem şi noi! Acu nu ne mai uităm că-i baba Clonţ. Acolo a trăit bunicul, şi sufletul lui zboară în jurul opaiţului şi a paharului de apă legat cu cordeluţe rupte din giulgiul lui.

Suie dealul, pornesc pe uliţă. Lumea se uită după ei. Buiumaş se simte mîndru: că are un bunic mort, o rubedenie apropiată care s-a desprins dintre vii. Blima trece plînsă pe uliţă, fără a se uita încotrova.

Buiumaş ar vrea să fie văzut de toată lumea. Uliţa unde locuieşte bunicul e plină de băltoace, din apa scăldătoarei mortului... Stau pîlcuri de femei în mijlocul uliţei, vorbind despre mort, altele pe prispe, şi tot despre „acel bătrîn cîrpaci cu barbă sură-roşcată, care în viaţa lui n-a atins o gîză de pe perete". În ogradă s-au adunat toţi acei care stau toată ziua la sinagogă aşteptînd să fie tocmiţi să citească rugăciuni în cele şapte zile cît jelesc rubedeniile.

În casă, Liba şi baba Clonţ se tînguie, bocesc, legănîndu-se, smîrcîind şi tuşind. Cînd plîng cu hohote, parc-ar hui păsări de noapte.

— La drum lung ai plecat, Moisei al meu, cununa capului meu... iar pe mine m-ai lăsat zălog pe lumea asta, a amăgirii şi a deşertăciunii... Dar avem să ne întîlnim în poienile drepţilor şi prigoniţilor. Să fi ştiut că-ţi vine rîndul la moarte, cum m-aş mai fi purtat cu tine!...

Pereţii uzi, lutul galben de pe jos, chiftind de atîta apă ce s-a vărsat cu scăldătoarea mortului, au prins miros parcă de găină plouată.

Baba Clonţ şi Liba îşi înalţă glasurile, plîng tare, sfîşietor. Pînă şi verii, zburliţi, buboşi, sălbatici, flenduroşi, plîng şi suspină, şi lacrimile le curg nu numai din ochi, ci şi din nas.

După o răpăială de plîns, se liniştesc; un răstimp vorbesc cuminte, liniştit, lăudîndu-l pe mort cît de bun a fost, cum s-a canonit toată viaţa, şi apoi iar bocesc.

Baba Clonţ îşi aminteşte că în iarnă n-a avut de unde să-i facă un ceai măcar din frunză de gutui şi nici un vîrf de căpăţînă de zahăr n-a avut, şi plînge de părere de rău şi căinţă.

— Dacă ştiam, mă vindeam pe toată viaţa şi-i făceam ceai...

Ţipra aşază pe fereastră, lîngă divanul unde a murit bunicul, un pahar cu apă şi leagă de un cui o fîşie de giulgiu.

Se lasă linişte. Şi toţi sînt în aşteptarea lui Ţalic şi a băieţilor mai mari, care trebuie să se întoarcă de la cimitir.

IV

Țalic coase la mașina de cusut. Așezată turcește, pe podea, în prag, Țipra își soarbe cafeaua ei neagră. Cîteva cești mari de cafea bea dînsa pe zi. Dacă nu i-ar fi rușine, și-ar îneca amarul și ar bea și tutun!

— Dac-o vrea și s-o îndura Cel-de-sus, Buiumaș are s-o ducă ușor. Cu cartea în mînă, cu capul ușurel pe umeri, ca o floare, nu te pierzi... zice Țipra.

— Am ajuns zile neașteptate... Pe copii nu-i mai îngăduie să învețe carte veche. Se zvonea într-un timp că s-au sfătuit ei între ei, cei avuți, să adune copiii sărmani din tîrguri, să-i trimeată la învățătură tocmai la Vilna, să învețe carte bună și temeinică. Da' acum nu se mai aude nimic! oftează amărît Țalic.

— Și ai fi tu, adicătelea, de părere să trimitem copilul prin străinătăți?

— Numai să-l primească! Dar nu primește pe oricine. Trebuie să ai putere să-l ții pînă sfîrșește școala, pînă se găsește cine să-l înginerească.

— Avem să-l dăm la școala din dealul feredeului. Băiatul nostru are ținere de minte. Musai ajunge doctor...

Buiumaș s-a întins pe podea, ascultă; se uită la mama și se amestecă:

— Dar dacă am să mă fac doctor, am să umblu şi sîmbăta cu trăsura ?

— Îl auzi, păcătosul ? Sîmbăta, cu trăsura ! La păcat se gîndeşte, nu la noroc.

— Tocmai, tocmai, eu păcat nu vreau să fac...

— Dacă nu vrei, treci repede la şcoală, că tat-tău nu munceşte să-mi stai ca greierul băgat între scîndurile podelelor...

Mezinul este nevoit să plece, să nu mai audă cum sfătuiesc părinţii despre viitorul lui...

Arde şi înăbuşe căldura. Pînă şi umbrele cată parcă a se ascunde în casă. Picioarele îi sînt crăpate de mult ce umblă desculţ. Pietrele ard talpa. Ca fierul încins. Pe uliţă trece un ţăran cu căruţa venit cine ştie de unde. Vinde păcură. Mai trece Sevastiţa, copila poştăresei, cu coadele-n vînt : învaţă ea la şcoala de fete, dar se joacă numai cu băieţi. În vacanţă, toată ziua se hîrjoneşte cu dînşii şi îi cînd la furat castraveţi, cînd la meşterit puşcoace de soc, la joaca de-a bandiţii şi jandarii. Cîteodată, golanii cată s-o prindă în grajd, la Basia lăptăreasa, ca să se joace „de-a tata şi de-a mama".

— Vii să-ţi arăt ceva ? zice ea către Buiumaş.

El nu-i răspunde : i-a poruncit mama să nu-l vadă cu Sevastiţa, că-l ucide...

— Ce te ţii fudul ? Nu răspunzi cînd te întreabă fetele ? Peste doi ani sînt domnişoară : nici mîna nu te-oi lăsa s-o pupi ! Nu te vezi că eşti cu pantalonii spintecaţi, parcă ai fi femeie cu pestelcă ?

Buiumaş tace. Sevastiţa îl aţîţă, mereu în alt fel, ca să-l facă să vorbească :

— Vino, măi, să-ţi arăt ceva ce n-ai văzut de cînd te-a înţărcat mă-ta !...

Cînd Buiumaş întoarce capul, Sevastiţa a pus palmele cu degetele răşchirate la nas şi se strîmbă.

— De la nas trei palme-n jos, e ceva primejdios...
— De unde știe astea o fată de școală ?
Buiumaș se uită la ea înciudat. Îi vine să plîngă. Nu se cade.
— Dacă ți-a plăcut, zice Sevastița, să mai vii să-ți arăt și altă dată !...
Buiumaș coboară povîrnișul spre școala dascălului Berl, se uită înapoi după Sevastița. Urît ce a făcut, dar poate să fie ceva bun ce ascunde ! Buiumaș își mărturisește cîteodată, față de băieți, părerea de rău de a nu fi fată, ca să fie și altfel decît băiat...
Ajunge la școală. Îi găsește pe prietenii lui, gata rînduiți la masă, tălmăcind din *Biblie* capitolul ce pomenește despre blesteme și afurisenii grele.
Dascălul îl croiește cu biciușca de curelușă și cu plumb, că n-a venit la timp, și îl și ocărește :
— De pe acuma ai luat obiceiuri de Precup ? Nu-ți place cartea noastră ? Nu-ți place vorba dulce ? Pistolul și țignalul sînt pentru tine. Ca mîine ai să bei titiun și ai să înfunzi cîrciumile și cafenelele !
Ceilalți băieți se bucură, deși știu că fiecăruia îi vine rîndul la bătaie și ocară. Usturimea curelei îl face pe Buiumaș să mai uite de Sevastița, de zăpușeala de afară.
Au isprăvit de tălmăcit, învață pe de-a rostul binecuvîntările : cum se zice cînd tună și fulgeră, cînd plouă, cînd iese curcubeul, cînd mănîncă pîine, cartofi sau carne, cînd beau vin, cînd se spală pe mîini. Fiecare rugăciune e o cîntare.
Vaca tărcată a dascălului s-a întors de la cireadă. Gospodina lui — care stă la vatră și scoate spuma de pe zamă cu lingura de lemn — a ieșit în curte, să primească vaca și să-i deschidă ușa grajdului.
— Trimite copiii acasă. Vine o cumpănă cum nu s-a mai văzut ! Te uită numai cum se încaieră norii peste turla catedralei !...

Cum a pomenit de furtună, cum s-a întunecat mai tare, iar focul din vatră parcă a mai crescut. Lumina soarelui cade portocalie, parcă ar strînge-o de gît norii, glasul băieţilor tremură, mugetul vacii se face mai greu.

Dascălul zice :

— Hai mai repede, să nu v-apuce ploaia ! Dacă auziţi tunetul, ştiţi ce aveţi de făcut ?

— Ştim ! răspund, repetînd binecuvîntarea învăţată.

Fîlfîie vîntul călduţ ca nişte pînze subţiri. Zbîrnîie. De departe vin nori grei, negri, cu poalele cenuşii. Vacile se întorc de la cireadă cu ugerele pline, păşesc încet, rumegînd, se uită în dreapta şi în stînga şi mugesc ca şi cum ar chema pe cineva.

Copiii o dau razna peste tufele înalte de ruje[1], printre straturile de cînepă, pătrunjel şi mărar. Numai de gîştele de pe uliţă se feresc, ele se reped şi, sîsîind, dau să muşte, se feresc de vacile care se întorc de la păşune, vestind pe gospodine, cu mugetele lor prelungi, că au sosit la drobul de sare, la uruială, la muls. O jumătate de cer, spre miazăzi, este albastru-străveziu ; pe cealaltă jumătate, însă, se încaieră norii burtoşi.

Cad picuri grei, rari, care, cînd ajung pe iarbă, scînteie şi scot din pămîntul prăjit un miros de cărămidă.

Plouă, plouă,
Babele se ouă !...

strigă băieţii, aruncînd şepcile în văzduh.

Buiumaş îşi aminteşte de Sevastiţa. Se uită la picioarele sale desculţe, le aseamănă cu ale Sevastiţei.

---

[1] *Rujă* — trandafir.

Nu se deosebesc de loc. Doar că ea are ceva ce n-arată decît băieţilor în grajdul Basiei, lăptăreasa.

— Mă, intreabă el pe un băiat, Sevastiţa tot ca noi este ?...

— Sevastiţa ? Asta creşte una de acele care stau în casa de pe uliţa spitalului, de acele ce trag bărbaţii de mînecă !... răspunde băiatul.

Înfipt drept în mijlocul şoselei, Iordache Mantu vorbeşte cu Precup. Se vede că s-a îmbătat, după obicei, cînd pune mîna pe bani. Ar vrea să zbiere. Precup îi face semn să tacă şi-l ţine în frîu. De altcineva nu se teme.

— Asta nu mă poţi opri să ţi-o spun verde : banul nu-i bun de nimic. Mie mi-i silă de ban, de aceea îl beau. Şi dacă nu mă lăsaţi să-l beau, îl arunc în pîrîu, să facă ce or vrea cu el lipitorile.

Amurgeşte parcă. Norul se întinde. Departe se vede cum s-a întins o urzeală de ploaie. Lumea se uită la cer, măsoară cît mai este pînă izbucneşte furtuna. Muştele zburătăcesc, căutîndu-şi adăpost prin case, pe geamuri. N-a mai plouat de mult. Verdeaţa este prăfuită. Dealurile din împrejurimi, unde se duc vitele la păşune, sînt de cărămidă.

Buiumaş grăbeşte pasul. Acasă îl întîmpină, de departe, mirosul gîdilitor, bun, al fierturii de cartofi cu tăieţei, presărată cu pătrunjel verde. S-a întins un ştergar pe brazda de iarbă din dosul casei. Stau la masă ai casei. Mama îi întinde o strachină de pămînt şi lui. Toată lumea mănîncă cu linguri de lemn ; numai Iţe, cel mare, şade în casă şi mănîncă cu lingură de fier...

Tata se uită la nori şi e de părere :

— N-apucă soarele să apună, şi ţine-te ce cumpănă se pune !...

— Numai să nu ne dezvelească casa... Că şindrila e veche şi putredă, zice Ţipra, ca şi cum ar sta în puterea lui Ţalic să se îndure şi să cruţe acoperişul.

Norii parcă-s trei ciobani, cu glugile în cap şi cu cojoace grele. Unii nori albicioşi, întinşi pe cerul dinspre apus, seamănă cu o turmă de oi tunse. Un vînt iute s-a pus să bată. De departe, de pe uliţele din tîrgul negustoresc, se înalţă norii de praf. Pe uliţa de peste pîrîu, dincolo de grădina nemţoaicei, vîntul ridică fîşii de hîrtie; un zmeu turcesc s-a prins de firele de telegraf; alt zmeu, cu sfoară lungă, zbîrnîie, face tumbe. Se simte cum un băiat trage sfoara, pentru că zmeul cîntăreşte prea greu.

Tata zice:

— Şi Pantil cine ştie unde-i... Pe ce drumuri... Între străini şi oameni cu inima tare. Au să-l omoare vitele pe băiatul nostru! În primăvară, flacăra trăsnetului a trecut peste şarabana în care era. Nu mai are astîmpăr...

Ţipra dîrdîie, strînge repede ştergarul, străchinile.

— Cu băiatul ăsta numai năcazuri şi iar năcazuri! Carte n-a vrut să înveţe, la ţară trage, şi nu ştiu unde a ajunge...

N-au intrat bine în casă şi n-au tras uşile de lemn fără geamuri, că se porni să plouă cu găleata. Cît ai clipi din ochi, uliţa se umplu de şuvoaie lutoase, parcă ar fi cafea cu lapte. Peste acoperişul casei birjarului plouă cu atîta repeziciune, de se vede cum clocoteşte, face clăbuci apa cînd cade pe tablă.

— A fost rupere de nouri! zice Ţipra.

Tună, vîntuie, fulgeră, iar norii parcă şi-ar vărsa poalele peste acoperişurile de şindrilă. Ploaia sună ca şi cum s-ar fi răsturnat care întregi cu cuie. Uliţele-s prefăcute în şuvoaie, de s-ar zice că şi pîrîul din vale s-a suit în deal. O şarabană s-a oprit în faţa casei. Caii nechează parcă-i gîdilă cineva cu paiul în

nări și scutură coamele și zurgălăii. Un băiat cu haina trasă peste cap și un bărbat mustăcios cu suman se dau jos din șarabană : e Pantil și stăpîn-său. Pantil ține în brațe un ieduț alb, iar stăpînul lui duce un caș dulce, învălit în sac. Casa se umple de miros de caș și fîn. Țalic stă la fereastră și se uită afară, ca și cum uitătura lui ar fi în stare să alunge cumpăna...

— Ehei ! Asta trebuie s-o fi făcut talienii zidari : ei opresc și dau drumul la nori ! zice.

Stăpînul lui Pantil adaugă :

— Asta-i ploaie care nu ține mult. Numai mi-i frică să nu se reverse apele ; că și pe malul Prutului a fost rupere de nori...

Pantil iese afară în ploaie și acoperă spinările cailor cu saci, sub care așterne steble [1] de fîn.

Cînd se întoarce în casă, dosește cașul la întuneric, rupe un pumn și i-l întinde lui Buiumaș. Cașul șuieră printre dinți, e dulce. Țalic vorbește cu stăpînul, care îi numără ceva bani. Țipra ascultă cum sună golo-ganii, se uită pe fereastră și suspină femeiește din cînd în cînd :

— Mare prăpăd ! Să nu se reverse și pîrîul, să vină pînă sus, să ne intre în casă apa...

— Pînă în vîrful Muntelui Sinai ai auzit tu să se reverse Nilul ? întreabă în batjocură stăpînul lui Pantil.

— Știu eu ? Dacă n-am fost pe acolo, de unde să știu unde-i Sinai și unde-i Nilu ? își cere parcă iertare Țipra.

Buiumaș se strecoară prin iatacul întunecos prin cuhnie pînă în ogradă. Plouă cu clăbuci. Pantalonii și cămășuica se udă. Din ulicioara de lîngă casă te uiți în vale, în grădina nemțoaicei. Pămîntul galben fierbe sub biciuirea ploii ; pîrîul s-a revărsat pînă în

---

[1] *Steblă* — mănunchi.

mijlocul pomătului, și puhoaiele trebuie să fie adînci. Doar cîte un prun își scoate capul din valurile mîloase, care cară la vale răchiți dezrădăcinate, coteţe cu păsări, purcei de lapte, scînduri, căpițe de fîn...

Buiumaș se întoarce speriat în casă. Nu-i spune mă-si despre prăpădul ce l-a văzut, să nu-i facă inimă rea. După obiceiul ei, e în stare să leșine. Își aduce aminte de Sevastița. Și cum gîndește, lăsîndu-se furat de moleșala căldurii, se apropie Pantil și pune mîna pe el.

— Porcule, te-ai gîndit la lucru rău ! îl mustră.

— La nimic, Pantil. Știu că mama povestea de un băiat de țăran care s-a jucat cu o fată de-a mama și tata și a ieșit copil din joaca lor. Copilul semăna cu dînsul. Așa a aflat toată lumea cine-i făptașul. Care se joacă cu Sevastița tot așa pățește ?...

— Să-i spun mamei la ce-ți zboară gîndul ? îl amenință iar în șagă Pantil.

Țipra zice uitîndu-se pe fereastră :

— Ia te uită ce face bețivul !...

Toți se reped la fereastră ; Pantil, de asemeni (uitînd de amenințare). Iordache Mantu se uită în șanț, se apropie de uluca vecinului și-și pune capul dedesubt, se scaldă s-ar zice. După ce se udă ca o găină, vine spre casa Țiprei. Este mai puțin pornit ca de obicei.

— M-a murat ploaia, nu glumă ! se hlizește, scuturîndu-se și răspîndind cu adevărat duhoare de cîine ud.

Țipra trage un sac peste cap (numai nasul i se vede) și se repede în dosul casei. Se întoarce cît ai clipi din ochi și se vaită ca și cum i s-ar fi înecat un fecior :

— Vai de capul nostru, pîrîul s-a revărsat !... Să nu fi intrat apa la Blima ! Că ei n-au ca noi dealul ca zăgaz. Vin puhoaiele ca pe vremea potopului. Și noi nu sîntem păziți ca în corabia lui Noe...

— Dacă nu sîntem vecini cu Noeh Tabăche ciubotarul ! glumeşte Pantil.

Stăpînul său face zîmbre, se învîrte din colţ în colţ şi se plînge că pierde trenul. Iordache Mantu s-a aşezat pe divan ; îşi ţine capul în palme. Duhneşte a rachiu piperat. Şi-a scos scurteica cărămizie, cu manşete şi guler de catifea neagră, şi o scutură de apă. Iţe îl urmăreşte să vadă ce are de gînd să facă.

— Hai, te uiţi la mine ? Aşa-i dacă te bagi la stăpîn cînd nici capul nu te doare... Dracu m-a pus să vînd casa lui maţe-pestriţe ! Ba azi, ba mîini, mi-a bătut capul armeanul, pînă m-a amăgit. Şi acu nici rachiul nu-mi mai răcoreşte sufletul ! Măcar de-ar veni potopul să ne înece pe toţi, pe toţi !... Să nu rămîie leac din ce am muncit eu în laba lui maţe-pestriţe ! Laba lui îi zugrăvită pe mănăstire. Îi laba dracului, care mînuieşte ferestrăul cu care se taie trupuri de păcătoşi...

Afară nu mai plouă cu băşici ; dar şuvoaiele vin mereu, despletite, galbene. Verdeaţa de pe malurile şanţurilor s-a înviorat. Iordache Mantu se ridică de pe divan, pune mîna pe umărul lui Ţalic.

— Ehei, îl desluşeşte, pe aici, unde vezi uscat, tu, măi Ţalic, are să vie odată şi odată apa, au să vie puhoaie înspumegate, să spele toate spurcăciunile : pe armeanul şi jidauca lui botezată să-i înece, pe toţi care nu ştiu fura, dar fură ziua nămiaza mare, să le umfle burţile... Da' tu nu pricepi nimica. Tu stai la masă şi împungi cu acul. Pantalonii îi poartă jupîneasă-ta, Ţipra, şi pe tine de nas te duce, cum poartă ursarul ursul în lanţ... De ce nu mă ţin pînă la moarte, cum au zis, dacă mi-au luat casa armeanul şi jidauca lui botezată ?... Asta înseamnă a ţine : mereu îmi bagă în casa de sus fel de fel de chiriaşi, ba un şchiop cu cîne care are blană de tăieţei de cei mari, ba un

comisar, iar de damigenele de drojdie ce mi le-au făgăduit au uitat de ele...

Cu toţii se uită la Iordache Mantu cum te-ai uita la un nebun, nu zic nimic, să nu-l aţîţe la vorbă şi la furie, c-apăi nu mai scapă de dînsul. Iordache Mantu e cunoscut în tîrg ca nesupus, ca scandalagiu. Nu se teme de nimeni fiindcă îl ocrotesc boierii cărora le spală albiturile. Nici de poliţie nu se teme. Cînd are poftă, strigă, şi înaintea sergentului de uliţă nu-şi scoate căciula.

Plouă mai lin. Buiumaş simte că-l prinde somnul. Mama s-a repezit iar în ogradă. Aduce vestea bună că revărsarea pîrîului s-a oprit, numai în partea cealaltă, spre pomăt, au avut putere puhoaiele să se împingă, dar încoace, spre casa Ţiprei, i-a oprit dealul. Dacă la noapte nu-i rupere de nouri, apa nu se urcă pînă la deal. Pe afară caii se scutură de ploaie. Stăpînul lui Pantil scoate mereu ceasul din jiletcă.

— Ei, văd că nu mai plouă cu cofele! Nu mai stau. Mîine după amiază mă aştepţi în gară! face către Pantil. Ai auzit? Să vii la timp...

După plecarea stăpînului lui Pantil, Mantu iar îşi ia capul în palme. Oftează.

— Cine a fost aista? Are şarabană, dar nu-i om! Avea ceasornic, şi nu se potriveşte a fi boier... O fi jupîn...

— Aista, sare Ţipra, are atîtea stîni cîte degete n-am eu la mîini!

— Are?! se minunează Mantu. Şi ce face cu prea multe oi?... Că laptele lor nu-l poate bea, caşul nu-l poate mînca... Apoi oftează: Mari păcate pe capul omului! Cică demult a fost un băieţel, pe care l-a trimis tat-său la păscut vitele... (Aşa îşi începe Mantu toate poveştile. Nimeni nu-l ascultă, doar Buiumaş mai ciuleşte urechea, întredeschide un ochi şi se

luptă din greu cu somnul.) Acu ce-i pofteşte diavolului ? Să se ducă departe, departe de sat. A umblat ce-a umblat în urma turmei de oi, şi iaca, ajunse într-o pădure. Şi dacă a ajuns în pădure, a dat acolo de o poiană. Zice : „Aici e de mine !" Că era răcoare şi cîntau păsările. A lăsat oile să pască pînă la chindii, ba chiar pînă s-a înnoptat de-a binelea. Atunci şi-a adus aminte ciobanul că trebuie să se întoarcă acasă ; dar ia drumul de unde nu-i. Caută băieţelul poteca : i-a luat sfîntul vederea şi ţinerea de minte. Nu mai ţine minte pe unde a venit şi nu mai cunoaşte nimic din ce se perindase înaintea ochilor toată ziua. Dacă vede şi vede că n-are încotro — era, se cheamă, flăcău de vreo treisprezece ani — „haide, zice, să mînem în poiană !" Şi-a făcut culcuş din crengi, a supt de la ugerul oii celei mai darnice lapte şi s-a culcat, punînd la căpătîi, drept pernă, bîta. Şi aşa o zi, două, nouă, o săptămînă, o lună, pînă ce a uitat de casă, uitat a fost şi de ai lui. A stat băiatul cu oile în poiană cine ştie cîţi ani. Numai ce păscînd oile pe malul pîrîului ce tăia păduricea, vede pe celălalt mal biserica şi aude şi toaca. „Măi, uite biserică... cum era şi la noi. Mîine mă duc la biserică !" îşi zice. A doua zi de dimineaţă, hai la sfînta slujbă ! Cînd să treacă pîrîul, minune : nu i se udă picioarele ! Nu prea pricepe el cum de se poate apa să curgă, să clipocească, dar să nu ude. Nu-şi mai băgase picioarele în apă de mult, de mult. Da' el ce să ştie de cît timp o fi trecut ? Merge ce merge şi intră în biserică ! Acolo, ce să vezi ? Poporeni mulţi... cu sumane cu găitane şi cu pantaloni de aba, dar toţi, de la cel mai tînăr pînă la cel mai bătrîn, poartă cîte un gheb în spinare. Îşi aduce flăcăul aminte : în sat la el oamenii erau drepţi ca lumînarea. După slujbă, cheamă la o parte pe unul din

creştini şi-l întreabă în şoaptă : „Bade, mă rog, să nu vă fie cu bănat, pe la dumneavoastră bărbaţii şi muierile de ce poartă gheb în spinare ?..." Se uită omul la bărbaţi, la femei, la cunoscuţii lui, se uită şi la băietul străin : „Gheb ? La noi, de guşaţi şi gheboşi nu prea s-a pomenit... Poate că n-ai vederea bună, băiete. Pe la noi oamenii sînt curaţi ca floarea ! Du-te la fîntîna Parascăi pităriţa şi spală-te în zorii zilei cu apă, şi poate ţi-a trece." Se întoarce băiatul la oi. A doua duminică iar la biserică băiatul, iar nu i se udă picioarele. Iar vede cum muierile şi oamenii din partea locului îşi poartă ghebul. Şi aşa, mai o duminică, mai două, mai nouă, mai nouăzeci şi nouă. Trecea timpul. Numai ce se uită ciobănaşul la o fetiţă. Se întoarce înapoi în pădure... da' gîndu nu-i mai era numai la cintezoi şi piţigoi, la sticleţi şi privighetori, ci şi la... bucăţica de muiere, şi iaca, i se udă picioarele ! A doua duminecă nu numai că i se udă picioarele, da' era şi cît pe ce să se înece. Şi în biserică nu mai vede nici un fel de gheb în spinarea oamenilor...

Iordache Mantu povesteşte. Ploaia curge lin. În casă s-a aprins lampa. Lumina e roşie. Buiumaş visează pe Sevastiţa că se scaldă cu vaca Basiei în pîrîu ; pe Srul Polcuţă, călărind pe un viţel, pe Bălaşa nebuna, gătită ca mireasă, pe dascălul Berl, fluierînd din ţignalul lui Precup. Dar nu se mai aude şi nu se mai vede nimic ; în vis viaţa trece cu mare repeziciune...

*

Dascălul este din ce în ce mai necăjit, mai oţărît. El nu împărtăşeşte bucuria tîrgoveţilor, care gîfîie de nerăbdare să se deschidă odată şcoala cea nouă din dealul feredeului. Mai bine de un an s-a lucrat la

clădire. Au muncit zidarii, dulgherii, stolerii, zugravii din tîrg și au fost aduși fel de fel de meșteșugari subțiri și de aiurea. S-a înălțat un adevărat palat, cu scări, cu turle, cu ferești mari cît casa. S-a pus taxă pe găinile tăiate de haham. Din banii adunați se înaltă școala. Dascălul Berl tună și fulgeră, suduie și blestemă. Zice să vie cutremur de cel mai mare ca să scufunde școala în pămînt și să spulbere nisipul și cărămida din care a fost zidită, cum s-a spulberat Babilonul. Pe care copil îl află că s-a înscris sau au de gînd părinții să-l înscrie la școala cea nouă, îl zvîntă în bătaie.

— De asta au stat străbunii în robia Egipetului, ca voi să căutați alte slove, alte obiceie ?...

Pe Buiumaș — tocmai fiindcă-i cel mai deschis la cap — îl face vînătăi : îl pișcă și-l croiește cu biciușca.

— Te-am învățat c-am crezut că au să te trimeată să înveți la Vilna, ca la întoarcere să te aleagă rabin într-un orășel, nu să cresc un Precup m-am ostenit... Mai bine te naștea mă-ta cu un cap astupat... Altfel, cine știe ce-ai să mai scornești pe socoteala noastră...

După o astfel de bătaie, cu biciușca și pumnii, și după pișcături dureroase, Buiumaș se întorcea amărît acasă. Nici foame nu i-ar fi fost și nici acasă nu s-ar fi dus. S-a plîns mamei că-l bate degeaba rabinul, dar ea era de părere că rabinul cînd bate are dreptate.

Mînă călutul Ghitman sacagiul. E un ghiorlan înalt, cu capul mare, ce seamănă cu un bostan pe care a scrijelit un copil, jucîndu-se, ochi și gură și i-a lipit și cîteva fire de barbă. Poartă ciubote uriașe, date cu răbuială, o jiletcă îmblănită, pe care n-o dezbracă nici iarna, nici vara. Srul Polcuță se ține după saca. Se joacă ca un copil. Se preface că scoate cepul sa-

calei. Ghitman nu se supără. Cum stă urcat pe un fel de capră, se uită mereu înapoi, rînjeşte, îşi zbîrleşte cele cîteva fire de barbă şi pocneşte din biciuşcă. Srul Polcuţă scoate din buzunarul caftanului o foaie, bodogăneşte într-o limbă necunoscută, îşi fereşte obrazul cînd i se pare că Ghitman vrea să-l croiască şi face semn cu degetul :

— Să nu dai în mine, că eu sînt vrăjitor ; eu ştiu asmuţi lighioanele drăceşti, care au turburat visul lui Solomon, asupra noastră, cei plini de păcate ! Srul Polcuţă îşi întinde poalele caftanului, se preface că alungă păsări : Vezi, Ghitman, cum alung eu diavolii ? De la o vreme am şi învăţat să zbor.

Ghitman îşi arată colţii ca de mistreţ şi rîde. Dînd cu ochii de Buiumaş, îl mustră parcă :

— Asta-i moştenirea ce i-a lăsat-o lui Srul Polcuţă bunicu-tău...

Buiumaş ştie că sacagiul vrea să spuie din pricina spaimei cu mîţişorii.

Srul ciuleşte urechea. Ochii lui se limpezesc o clipă. Prohodeşte un mort nevăzut... Glasul îi sună straniu ! Tot ţinîndu-se după saca (Ghitman a îngăduit calului să meargă la pas), ridică o tinichea şi, ţinînd-o subsuoară ca o cutie a milelor — cum se obişnuieşte la înmormîntări — cere cu un glas ieşit ca de sub pămînt : „Mila fereşte de moarte !" Se uită şi la băieţel cu o privire de smintit şi pe urmă începe a juca după saca ca la un ospăţ de nuntă, cu mîinile băgate în jiletcă.

Buiumaş iuţeşte pasul, îl lasă pe smintit să ţie tovărăşie sacagiului.

Pe uliţa lor s-a iscat zarvă. Iordache Mantu şade ca stîlpul în mijlocul uliţei şi ţipă, turbatul... Vecinii s-au ascuns prin case. E îmbrăcat sărbătoreşte : cu haina lui cafenie, cu manşete şi guler de catifea neagră, cu ghetele cu scîrţ ; are favoriţii zburliţi,

asemeni aripilor de uliu pregătit de zbor: cînd are de gînd să se îmbete, e sărbătoare pentru dînsul.

— Să vie aici armeanul cu mațele pestrițe și cu jidauca lui botezată! Să vie la judecată! Eu cu Sarsailă îl judec, înainte de ziua cea de apoi. Că am făcut tovărășie cu tartorul iadului, altfel nu mai merge.

Buiumaș se strecoară pe lîngă gardul sifoneriei ca un cățel speriat de bici. Cum îl zărește, Iordache Mantu îl și strigă:

— Măi, tu, de colo, diavolul cel mic al Țiprei, ia repede-te pînă la crîșma lui Buiumcă și adu-mi sticla mea de rachiu!...

Buiumaș ascultă. Nimeni nu se pune cu Iordache Mantu cînd e cu chef sau are chef de beție.

S-a oprit și dulgherul mahalalei. Se gudură pe lîngă Iordache. Dulgherul, cel cu bărbuța căruntă, adus din spate, cu mîinile tremurînde, pare un copil pe lîngă Iordache. De aceea îi dă tîrcoale voinicosului bătrîn, pipăie catifeaua gulerului, plescăie din limbă și zice:

— Măre, ce mai cămașă scrobită ai! De adevărat moșier... Poate dacă știai să scrii, te făcea portărel, sau cine știe ce, mai mare...

Iordache nu clipește măcar la lingușeala dulgherului.

— Poftești și tu rachiu din care beau eu? Bați șaua să priceapă iapa?... Adu-i și lui, măi diavole, o sticlă!

La ferestre, printre mușcate, pe după perdele, pîndesc vecinele, care s-au risipit ca potîrnichile de pe prispele unde ședeau la taifas și s-au ascuns în case. Nici una nu cutează a ieși din casă. Nimeni nu se arată cît îi ulița sub stăpînirea lui Mantu. Cum îl apucă furiile, lasă fierul de călcat, cîteodată îl aruncă după Anica, și ea o rupe de fugă. Intră toți dracii într-însul. E furios pe albituri, pe mobile, pe ceaunul din vatră, pe sticlele de pe polițe. Sparge, strică, urlă

şi pe urmă iese pe uliţă, ferches ca în zi de Paşti, caută a se răcori şi se apucă de băut. Se plimbă, ţipă, bate, se leagă de care o trece pe lîngă dînsul, ocărăşte şi calcă în picioare. Nici nu s-ar zice că om bătrîn ca dînsul e atît de tare. Înalt şi lat în spete, pare un adevărat stejar uriaş luat de valuri. Cînd deschide gura, furtună îi ţîşneşte din gîtlej. Te aştepţi să ia foc spirtul şi să ardă cu flacără albăstruie. Mătuşa Anica, baba lui, ca de obicei, s-a băgat în gaură de şarpe. Cînd el se îmbată, nici s-o vadă. Vede roşu. Şi caută cuţit s-o înjunghie. O singură dată l-a înfruntat dînsa la beţie, şi atunci s-a ales cu ochiul drept scos. De altminteri, ca şi altă nevastă (cea dintîi, a lui Iordache). Nevasta dulgherului, cealaltă mătuşă Anica a uliţei, trebuie să se fi ascuns şi ea. Spre deosebire de baba lui Iordache Mantu, cîteva luni ea îl ţine de scurt pe dulgher, îl pune să mestece mintă-creaţă uscată şi să ronţăie cuişoare şi să nu bea. Cînd nu mai are de lucru, îi scapă ei din palmă. Atunci, paşii dulgherului, mărunţi, devin repezi, laba mîinii nu-i mai tremură, ci se mişcă din umeri ca şi cum ar vrea să răstoarne oamenii şi casele şi e apucat de o poftă de a-şi răzbuna zilele de cuminţenie, că nimic nu-l mai poate opri. Mai întîi înfulecă tot-tot ce găseşte prin casă. După aceea smulge un par din gard şi o cotonogeşte pe nevastă, să-l ţie mine. Dacă vreun străin se amestecă, vai de laptele pe care l-a supt de la mă-sa !...

Pentru că i-a prins obiceiul, cum îl simte că-l apucă nebunia, fuge şi se ascunde. De obicei în cuptoarele de copt pîine ale vecinilor, unde ştie că n-o mai găseşte !

Pînă să treacă uliţa la cîrciumă, Buiumaş aude cum Mantu se leagă de o femeie care trece cu traista în spinare. Dulgherul îi ţine isonul.

Femeia îi blestemă :

— Nu v-ar ține pămîntul de bețivani, lipi-vi-s-ar limba de cerul gurii !...

Mantu se răstește, și femeia o rupe la fugă ținîndu-și fustele.

Dulgherul se hlizește și se uită cu smerenie la Mantu, așteaptă un picuș.

Buiumcă stă în pragul crîșmei, cu brațele întinse și mîinile sprijinite de usciori, s-ar zice un păianjen ce vrăjește de departe. Deși Buiumcă-i mititel, ține la depărtare pe cei mai înrăiți bețivani. Nici în cele mai turburate clipe nu ar îndrăzni vreunul să-l supere cu o vorbă. Are o nevastă uscată, cu un cap lung de scrumbie, cîteva fete care par mai mult mamele decît fetele lui, așa-s de trupeșe. Pe trupu-i scund Buiumcă poartă un cap de pătlăgică vînătă, bărbuța tunsă cu mașina, ca părul din cap, un ochi mai mic, unul mai mare, și cînd vorbește, pare că o morișcă se învîrte în gîtul lui. Îmbrăcat în străițe de lînă, pare că a adunat cîte ceva din fiecare uliță, din fiecare tîrgoveț. Seamănă cu toată lumea și nu seamănă cu nimeni. Poartă bărbuța piperată, tunsă cu mașina (ca să-l împace pe dumnezeul ovreilor, care cere barba ca un fel de uniformă, și e și pe placul tîrgoveților, care cred că omul fără barbă e mai frumos), și pantaloni trași peste cizme. Buiumcă macină, vorbește, rîșnește vorbele atît de repede, că nu-l înțelege nimeni. E ca un spiriduș viclean, lunecos, pe care nu știe nimeni de unde să-l prindă.

— Ai venit, îi spune lui Buiumaș, să iei adăpătura bețivanilor. Iar l-a luat dracu pe Iordache ?...

Buiumaș cere o sticlă de rachiu tare, iute ca piperul, pentru Mantu, una de piperment pentru dulgher. Și după ce cumpără, fuge să le ducă.

Mantu a dat sticla pe gît. Își scoate pălăriuța, pocnind sticla de chelia cu pielea arămie. Se uită la Buiumaș cu ochiul șerpiu-galben, se mai scobește în

jiletcă şi îl trimite după altă sticlă. Drept răsplată îi face o făgăduială :

— Eu am să mor înaintea lui tat-tău şi a mă-ti. Şi cînd m-o lăsa sîn Petru să trec pe poartă, am să mă rog şi pentru tine...

— Lasă, lasă, domn' Iordache ! face Buiumaş.

— Acu să poftească aici armeanul, maţe-pestriţe, cu jidauca lui botezată, să vadă casă !... „Avem să te ţinem toată viaţa pe mîncare şi băutură", maimuţăreşte Mantu vocea armeanului. Povesteşte iar cum l-au ameţit să le vîndă casa pe care el a înălţat-o, cu mîna lui, din furtişaguri... M-au scos din minţi ! Unde-s ? Să-i sfîşii cu dinţii ! Acu să mă bage pe mine în beci, să putrezesc cu guzganii ? Mă doare capul de atîta ce calc albiturile boiereşti cu mangal... şi eu am să-mi pierd minţile ca Bălaşa, nebuna din bordei...

Dulgherul încuviinţează clătinînd din cap :

— Ei, nu trebuia să le vinzi casa de veci !... zice el cu smerenie. Mai bine le-o închiriai. Că meşteşugul mătăluţă se cheamă e subţire, nu ca al meu. La mine : cuiul şi laţul, barda şi jalăul. La mătăluţă, domnu Iordache, freacă rufa, uşurel, scrobeşte-o, calc-o... Nu degeaba spală toţi moşierii albiturile la Iordache Mantu !

Iordache nu-i dă nici un fel de ascultare. Stă crăcănat, sprijinit pe labele picioarelor ca pe nişte lespezi de piatră, urlă şi rage :

— Măi nepricopsitule, ce pricepi tu din viaţă ? Eu am şaptezeci de ani şi am trăit o sută treizeci ! Noaptea n-am închis ochii ca tine. Două neveste am trimis la ţintirim, iar tatii i-am scurtat zilele, că mă bătea la cap : „Măi Iordache, păzeşte-ţi cinstea !" Ce era să păzesc ? Spală-i gulerele lui boieru şi crohmoleşte[1]-i fustele albe ale cucoanei, şi dantela de la

---

[1] *A crohmoli* — a scrobi.

pantalonii ei, netezeşte-i cu fierul plin de mangal ce-ţi ameţeşte capul. Care cinste ? Ştii tu ce-i aceea cinste ? Nu mi-au dat ce mi se cuvine, îmi luam singur. Şi încă nu atît cît s-ar fi cuvenit... Casa asta de mîna mea am ridicat-o toată. Că eu noaptea nu dormeam, ci făceam o spargere, şi a doua zi cumpăram cuie, leaţuri, stîlpi sau căram şi căram scînduri tocmai de la depozitele de la moară.

Cine să cuteze a se apropia de Mantu ? Şi uliţa e neagră de lume. Doar Precup dacă stă mai deoparte şi zice din cînd în cînd, încruntîndu-se :

— Ei, ce vă uitaţi ? A sărutat omul gîtul şipului, ei şi ?

Oamenii se dau înapoi şi se uită. Buiumaş aduce alt rînd de rachiu. Mantu dă o jumătate pe gît. Dulgherul trage o duşcă, se înveseleşte, cîntă şi bîiguie :

— Cumătre Iordache, acu mă duc şi eu să-i trag o sfîntă de bătaie muierii, că trebuie să-mi răcoresc şi eu o dată bine de tot sufletul... Cînd sînt treaz, mă freacă cine nu vrea, mă freacă şi dînsa, acu îi frec eu ridichea !

Lui Iordache nici nu-i pasă de lăudăroşia dulgherului. Rămîne împlîntat în mijlocul uliţei, urlă ca şi cum ar face-o cu ţinta să adune lumea, nu să se răcorească. Se uită după dulgher, pornit cu un pas de porumbel care umblă în jurul porumbarului, şi ţipă din cînd în cînd :

— Unde-i armeanul maţe-pestriţe, care se închină la cîine, şi jidauca lui botezată, care s-a lepădat de lege, să le arăt cum am să le prefac casa în movilă de moloz ? !

După ce a adus şi a doua sticlă de rachiu, Buiumaş s-a ascuns în casă. Mama îi dă mămăligă cu chişleag. Priveşte şi ea pe fereastră, ascunsă pe după perdea. E destul ca Mantu să vadă că se uită cineva, ca să intre în casă şi să zbiere.

— Dacă s-ar mai duce în sus, în tîrg, zice Ţipra, poate l-ar lua la comisie, să-l ţină în beci o noapte, două şi să-l astîmpere : că nu mai ştie de nici o frică. El spală albituri la boieri, ei rîd pe seama lui şi nu îngăduie nimănui să se atingă de beţivan.

Iţe se apropie şi dînsul de geam, Ţipra n-apucă să-i aducă aminte să nu se arate la fereastră, că Iordache l-a şi văzut :

— Ei, logofete... ai tras sorţii ? Nu ? Atunci ce te boldeşti ? Nu m-ai văzut ? Vină să-mi ajuţi la noapte să dărîmăm casa lui maţe-pestriţe, şi nu mă măsura !

Iţe se doseşte după perdea. Mantu urcă treapta ca să le vie în casă. Aproape cînd să intre în casă, se întoarce dulgherul.

— Moş Iordache, hai să mai luăm o secărică, că muierea nu mi-am găsit-o...

Mantu face calea întoarsă. Ajuns în mijlocul uliţei, îl ameninţă pe Iţe cu degetul şi-l cheamă. Iţe nu vrea să se ducă. Ţipra îl îndeamnă. E mai bine să se ducă decît să vină beţivul în casă. Iţe iese, întreabă mieros ce pofteşte.

— Toate perjele mi le-ai mîncat cînd erai măţăţel. Acu să-mi faci şi mie un bine : ajută-mi să ţin maiul, să dărîmăm casa lui maţe-pestriţe, îi păcat să-mi stăpînească păgînul munca, sîngele şi sudoarea mea.

Iţe dă din cap că aşa este. Cine ar cuteza să nu-i facă pe plac lui Mantu, mai cu seamă atunci cînd e beat ?

— Dacă zici ca mine, de ce nu vii să-mi dai o mînă de ajutor ?...

— Las', moş Iordache, acu trebuie să mă grăbesc ; mă cheamă slujba ; diseară musai că vin.

Tîrît de dulgher, Iordache Mantu coboară treptele, luînd-o spre tîrg, ca să-şi umple măsura beţiei pe care o socotea că nu-i încă plină ochi.

După plecarea lor, iese din ascunzătoarea ei din cuptor mătuşa Anica a dulgherului; neagră de funingine, plină de cenuşă.

— Acu pot să mă duc la nănaşa. Să-ţi lungească Dumnezeu zilele, o binecuvîntă pe Ţipra, m-ai scăpat de mînia păgînului! Că tare cumplită-i! Uite, aşa mă ucide în bătăi cînd mă prinde, şi pe urmă mai vrea să-l hrănesc cu julfă[1] de cînepă, lapte de vacă şi poate şi de bivoliţă...

*

Tocmai se întorsese de la şcoala dascălului Berl.

— Du-te la pîrîu şi spală-ţi picioarele! îi porunceşte Ţipra lui Buiumaş. Le-ai lăsat pline de rapănă pînă azi.

Să-şi spele picioarele în zi de lucru înseamnă că-i de aşteptat să se petreacă ceva nemaipomenit. Buiumaş stă locului, năucit: se uită lung la Ţipra, la Ţalic, aşteaptă să i se spună ce s-a întîmplat.

Şi ei nu se lasă rugaţi.

— Hai, grăbeşte-te, numai astăzi mai este zi de înscriere la şcoală! se răsteşte Ţipra.

A înţeles. O bucurie fără seamăn îl zguduie. Se repede la pîrîu dîndu-se de-a berbeleacul. Pielea picioarelor e solzită de crăpată ce-i. O freacă cu nămol, cu piatră. Dar numai talpa se albeşte şi se curăţă. Cum întîrzie cu frecuşul, Ţipra îi strigă nerăbdătoare să se grăbească. Buiumaş e atît de copleşit de vestea neaşteptat de bună, şi totuşi e aşa de înfricoşat că va trebui să se arate în faţa cine ştie cărui fel de boier care poartă pălărie înaltă, neagră şi inel cu piatră în deget, că nu mai ştie cum să-şi albească picioarele. Cînd, în cele din urmă, îl silesc ţipetele şi sudălmile

---

[1] *Julfă* — mîncare făcută din sămînţă de cînepă pisată cu apă şi amestecată cu miere.

Ţiprei a nu se mai bălăci atîta şi să vie sus, îl spală ea pe obraz cu săpun înmiresmat — ce înţeapă la ochi — dar el nu plînge decît puţin. De mînă cu el, mama porneşte pe uliţele dosnice ale feredeului, spre şcoala din deal, aceea ce se vede din orice parte a tîrgului. Bubi a înţeles că el nu poate fi lăsat acasă şi s-a luat după dînşii. Au aruncat cu pietre într-însul, l-au alungat, el s-a oprit, a scheunat puţin, s-a prefăcut că şchioapătă, că se înapoiază acasă, apoi iar s-a luat după dînşii, gudurîndu-se, dînd din coadă. Cît de supărată şi de grăbită e Ţipra, n-are inimă să dea cu piciorul într-însul, ci-l mustră numai :

— Dacă nu te astîmperi, să ştii că te alung şi nu mai ai ce căuta la mine !

Bubi a suspinat pe limba lui, s-a retras între buruiene, pe malul pîrîului — pe acolo unde vine acasă Buiumaş cînd e necăjit — şi s-au pomenit cu dînsul cînd au ajuns la feredeu şi au dat să suie dealul şcolii.

— Acasă, fire-ai al dracului, că te dau la călăi să te mănînce uns pe pîine !

Bubi s-a prefăcut că se întoarce, şi cînd au intrat pe poarta şcoalei, zdup ! şi el înnebunit, să se ascundă pe undeva, ca să nu fie văzut !...

Şcoala de piatră e cu adevărat palatul din basme unde-şi închipuiau tîrgoveţii că locuiesc mărimile mărimilor. În mijlocul unei ogrăzi uriaşe, avînd în faţă o grădină de flori de toată mîndreţea şi în fund cel mai întins, cel mai des şi îmbelşugat pămînt al tîrgului, se înalţă clădirea în care se pot ascunde cel puţin cincisprezece case de-ale Ţiprei. Ţipra îl tîrăşte de mînă pe Buiumaş, căruia i s-au tăiat picioarele de nedeprins ce este cu priveliştea în care se mişcă.

— Mamă, are el putere să zică, dacă află dascălul Berl că am călcat pragul şcolii, mă ucide în bătăi cu biciuşca...

— De mîine nu te mai duci la învățătură la roșcovan. După sărbătorile de toamnă, treci la școala as' mare...

Într-o sală uriașă, cu podeaua albă, netedă și curată, așteptau mame cu copii, intrînd pe rînd printr-o ușă păzită de odăiaș. Țipra s-a oprit să vorbească cu niște cunoscute, iar Buiumaș s-a apropiat de fereastră, ca să vadă unde s-a dus Bubi. Cînd îi vine rîndul Țiprei, îl trage de la fereastră, îl împinge înainte și, ciupindu-l de pulpă, îi șoptește la ureche :

— Cînd îi intra, să zici : „Bună ziua, domnule !" Și să scoți șapca, dobitocule !...

În odaia cu multe scaune, cu două mese pline de călimări, pene și penițe și cu un ceas de perete, un domn cu mustață și ochelari scrie la masă, altul, cu barbă și ochelari de aur, mai înalt decît Iordache Mantu și mai fioros decît toată lumea — cu toate că are o barbă bălană, ca floarea de tei uscat, și niște mîini cu degete lungi, subțiri, ca de copil — stă în picioare.

— Întîi la Dumnezeu și pe urmă la domniile-voastre am venit să vă dau în primire pe mezinul meu ! zice Țipra și face o adîncă plecăciune înaintea namilei cu barbă.

— Bună ziua ! răspund cu răceală bărbații care stau în încăperea aceea.

Buiumaș se uită ce plecăciuni face mama. Și e plin de mirare. Poate că nici nu-și dau seama că *asta-i Țipra : mama !* Mai mamă ca toate mamele ! Se uită cu coada ochiului la uriașul cu barba și ochelarii de aur (care mai poartă un fel de caftan negru, tăiat pe măsura unei ciori uriașe), se uită și la cel care scrie la masă, și i se face frică să deschidă gura, să spuie ce l-a învățat mama. Țipra îl ciupește iar de pulpă, ca să-i aducă aminte că l-a învățat ceva.

— Bună ziua ! șoptește Buiumaș cu ochii în pămînt.

Nici unul din cei doi bărbați nu răspunde, dar îi pun Țiprei întrebări pe care Buiumaș nu le pricepe. Un singur lucru înțelege cînd Țipra întinde celui care scrie actul de naștere și începe să suspine :

— N-avem de unde... că bărbatul meu nu prea are cîștig. Lucru puțin, și cît este de lucru, nu se plătește...

— Cum te cheamă, băiețele ? îl întreabă atunci pe Buiumaș cel înalt, privindu-l cu niște ochi verzi, care par că înțeapă.

— Buiumaș a Țiprei... răspunse el roșindu-se.

— Nu așa, băiatule. La școală nu merge așa. La școală se spune Al Țiprei Buium ! La mama acasă te alinți. Aici nu merge cu alintare... Ai înțeles ?

Țipra suspină puțin, încet, fără lacrimi, se înclină față de cel care scrie la masă și zice :

— Dumnezeu să vă lungească zilele !

— Acu du-te, și la zi-ntîi vii la școală...

Afară îl aștepta Bubi, care nu mai putea de nerăbdare și de bucurie că-l regăsise.

1 9 1 1

V

Despre școala dascălului Berl se zice că era o școală de toate zilele, ținută de un nevoiaș pentru copii de nevoiași ! Fete și băieți de meșteșugari au deprins a ceti și a se ruga și a tălmăci la școala asta a dascălului Berl. Cei cu dugheni au nevoie ca odraslele lor să învețe a ceti pe limbi străine, a ține socoteli ca să numere banii. Dar nevoiașii de ce învață ? Că-i tare frumos să știi, că-i mai ușoară lumea dacă îți trec ochii peste carte ca peste un cîmp verde, și nu ca peste o uliță grunjoasă. Veneai de acolo desculț, cu spuzeală de bube dulci pe obraz, cu lumînări la nas, cu cămășuica țîșnind din pantaloni, la spate, ca un fel de coadă de cîine. După ce plecai de la școală, te băgai în pîrîu să cauți pietricele, te bălăceai în puhoaiele galbene, scurse pe marginea șanțurilor, jucai oina pe uliță. La școala lui de acasă — mai cu seamă după ce o risipise Precup pe aceea de la sinagoga de lîngă pîrîu — vaca își băga capul pe fereastră, încercînd să pască mușcatele sau gheața, gospodina se amesteca la învățătură și țipa :

— Dacă n-ai să înveți și ai să umbli după furat poame, au să-ți crească broaște cu carapace în pîntec, șopîrle veninoase ca chifterițele au să-ți crească în urechi.

Clubul cărții digitale 2022

Şcoala era o casă ca toate casele.

Şcoala din deal — cea înălţată de curînd, din fel de fel de dări ce le-a plătit prostimea după hotărîrea mai-marilor obştii evreieşti — arată a palat de piatră, cu beciurile, treptele şi încăperile-i nenumărate. La şcoala din dealul feredeului trebuie să vii îmbrăcat în vestminte de sărbătoare, încălţat cu ghete sau cu cizme, tuns, cu unghiile tăiate. Un clopot mare ca de catedrală sună intrarea, clopotul subţire, ca de la biserica nemţească, sună recreaţiile din ceas în ceas. Profesorii au gulere tari, cravate, manşete rotunde, de cauciuc, ca nişte burlane puse pe braţe, frizuri sure, mustăţi date cu pomadă, ceasornice la jiletcă, inele de cununie în deget. Îndeosebi directorul, namila ceea cît stîlpul de telegraf, cu bărbuţa rară şi ochelarii de aur, bărbat ca dînsul nu s-a văzut ! A ieşit o vorbă — şi toate mahalalele cred că aşa o fi — că directorul, care a slujit ca rabin la curtea lui Frantz Iosef, a fost trimis de împărat încoace. De aceea n-ar purta perciuni, barba şi-ar rotunji-o şi ar vorbi cîteva limbi străine. Dar cine ştie ?... Ceea ce are îndeosebi minunat şcoala din deal este că măsori timpul cu ceasornicul, nu după soare, că ceasurile sînt ţinute în rotiţe felurite şi că timpul trebuie să treacă întîi prin ceas. Este obositoare sărbătoarea necontenită, să vorbeşti altfel decît acasă, cu cuvinte alese, să nu întîrzii, să nu calci iarba, să nu te zbengui, să te urmărească şi în somn ochii profesorilor, dar e bine...

Dis-de-dimineaţă Buiumaş pleacă la şcoală, cu ghiozdanul de pînză de sac, înflorit de mama cu lînă albastră pe de margini, cu numele „Al Ţiprei Buium, clasa I B" brodat într-un pătrat. N-o ia spre şcoală pe căile dosnice, ci pe uliţele mari, pe acolo unde-i văzut de Ira, cel ce vinde lumînări de cununie, aba şi faguri de miere la o dugheană, de Mochi Ciucălău,

care-i ucenic la un steclar. Băieţii se uită cu jind la dînsul. Ira zice cîteodată cu un fel de pizmă :

— Tu ai capul deschis, ca şi frate-tău Iţe! Noi n-avem norocul vostru...

Buiumaş îşi dă osteneala să fie cel dintîi în clasă. Dimineaţa, cînd învaţă buchile memorizării : „Căţeluşule, să-mi spui, unde-i laptele ? vezi că nu-i...", sau aritmetica, cu profesorul cu ţăcălie, iar după prînz, cînd învaţă evreieşte, cu profesorul roşu ca jăratecul, mereu este în întrecere cu cei mai buni şi-i pus monitor peste cele trei şiruri de bănci. De aceea, cînd sună clopoţelul cel mic şi băieţii ies în ogradă să se joace, vin să-i puie fel de fel de întrebări, ca şi cum el ar pătrunde toate tainele profesorilor.

Pînă la vacanţa de Paşti timpul trece în zbor. Dar se petrec unele întîmplări cînd băieţii rămîn atît de năuciţi, de le pare că s-a oprit timpul în loc. Aşa, de pildă : s-au fotografiat toţi băieţii, dimpreună cu cei doi profesori, pe scările şcolii. Cei mici şed jos pe scară, cu mîinile la piept, cei înalţi, în picioare, sus, la uşă. Şcoala e bucuria fără de margini a copiilor şi stîrneşte bucuria şi în părinţii şi rudele lor.

Niciodată n-a fost atît de cald înainte de Paşti, niciodată nu s-a zbicit mai tare glodul lutos, gălbeniu al uliţei. Scînteie ferestrele, miroase uliţa a gaz, a terebentină, a var stins. Căsuţele sînt văruite cu sineală, ca paharele albastre.

Cu o zi înainte de Paşti, Pantil aduce miei şi copite — papuci de miel — să aibă cu ce se juca Buiumaş. Se scot din pod tacîmurile, vasele de Paşti, se încinge cuptorul, în care sînt arse oalele de tuci spurcate de mîncăruri dospite, se pun la copt în spuză cartofi. În ajunul Paştelui, dimineaţa, după ce au ospătat cu cafea cu lapte şi covrigi, Ţalic adună din toate ungherele fărîmiturile de pîine şi, legîndu-le cu

cîrpă într-o lingură de lemn, arde lingura în foc anume pregătit în grădină. Ţipra a scuturat scoarţele, s-a retras apoi în cuhnia de sub iatacul întunecos. Totul se petrece pe un tărîm strălucitor: casa-i nădejde şi aşteptare. Seara Ţalic se duce cu Buiumaş să tîrguiască o sticlă de vin roşu — sticla de cleştar albastru, înfundată cu dop de cartof — iar cînd se întorc acasă, odăile strălucesc a sărbătoare. Ospăţul, rugăciunile lui Ţalic, felul cum se mănîncă, culcat, felul cum e aşteptat profetul Ilie şi cum deschid uşa, să poftească la ospăţ, aprind mintea. Somnul cade ca o brumă pe ochi; visul — ca o fulguire uşoară. Buiumaş ascultă glasul tatii, rugător, cînd cere Celui-de-sus să-şi reverse mînia şi focul peste popoarele ce nu l-au cunoscut şi n-au vrut să-l cunoască; săltăreţ ca o flacără jucăuşă, cînd pomeneşte de căpriţa bătută de băţ, de băţul pîrjolit de flacără, de flacăra stinsă de apă... Îi place mai cu seamă cînd tata pomeneşte de băieţelul de 17 ani, ales căpetenie de oaste, căruia, spre a-i fi ascultată porunca de supuşi, o minune i-a încărunţit părul într-o singură noapte. Buiumaş adoarme visînd şarpele de aramă, spînzurat în mijlocul taberei de corturi implîntate în nisipul deşertului, coloana de foc ce luminează înainte calea fugiţilor în Egipt prin valurile împietrite ale Mării Roşii. În vis şarpele se preface într-o tavă de aramă plină cu turtă dulce, coloana de foc, într-un curcubeu încolăcit în jurul casei Ţiprei, iar casa, în lucie oglindă. Ziua de Paşti se deschide cu un soare strălucitor şi cu rugăciunea de la sinagogă, veselă, zburdalnică, prevestitoare de mari bucurii. Atîta veselie vuieşte în suflete, că nu mai e loc de întristare, de foame. Tronează mulţumirea în casă, că pînă şi Ţipra, care niciodată nu arată, dă a înţelege că ea-şi iubeşte copiii, că-i şi sînt scumpi şi că nu se ruşinează să-i alinte. Ce belşug de bucate!

Borșul de sfeclă murată cu o lună înainte pare un vin tare, chifteluțele de cartofi îmbibate în grăsime de pasăre, friptura de pasăre, pasca prăjită la tigaie în ou și cartofii fierți nu se mai măsoară cu porția. Țipra, neliniștită de obicei, încruntată din voia ei, silindu-se a fi mai posomorîtă decît e, poftește copiii să mănînce, darnică și de o voie bună de mamă care se topește de dragul copiilor. Apoi, toți sînt bine îmbrăcați, se simt ca și cum le-ar fi crescut altă piele, alți ochi, alte urechi și alt pipăit și miros. Țalic a scos din sipetul său căftănașul de panama, surtucul cafeniu cu pătrățele ; Ițe a pus cravată, ghete cu scîrț ; Pantil, ghete galbene ; Casril, haine cumpărate de gata, iar Buiumaș, șapcă și haine albastre de marinar. Cînd se așază după masă cu băieții în ceardac, ronțăind pasca unsă cu grăsime, povestind minunile din Egipt, obrajii i se îmbujorează, simte că-și cumpără lumea de apoi — cum spune mama — povestind ce frumos s-a înecat faraonul cu carăle, călăreții și cu arcașii lui...

A fost și o petrecere mai mare. Au plecat cu toții să se plimbe pînă la cimitir. Au trecut prin fața casei lui Iordache Mantu. El stă în poartă și se sprijină de stîlp. Așa se odihnește el : în picioare, ca un fel de cal.

— Da' unde porniți ? La hram ?...

— La ce hram ? Ne ducem la părinți.

— Păi tu nu ești orfan, bre Țalic ?

— Orfan oi fi, dar părinți am avut, și ei hodinesc la țintirimul de pe Dealul lui Codău. Și de ziua asta mare ne ducem la locul lor de odihnă, să ne vadă că ne bucurăm că străbunii noștri robi au fost și s-au îndîrjit pînă au ajuns oameni slobozi.

— Măi ! Măi ! face Mantu disprețuitor și-i lasă în plata lor.

Pe la poștarul Neamțu nu-i nimeni să-i vadă. Gardul ascunde orice vedere. Trec pe lîngă fîntînile sacagii-

lor. Suie cu încetineală dealul mahalalei, cea plină de cîini cu botul negru, iar cînd au ieșit pe toloacă, părinții o iau înainte. Băieții se dau de-a berbeleacul ; zic : că așa a fost și pe Muntele Sinai cînd, de după nori, se auzea tusa măgărească a îngerilor răi și trîmbițele celor buni. Țintirimu-i risipit pe culme, înconjurat de un gard înalt cît doi oameni puși unul peste altul, și seamănă din pricina pietrelor de la morminte cu o strachină plină cu oase. Doar casa de la poartă, cărămizie, cu ferestrele rotunde, cu înfățișare puțin de sinagogă de bogătași, puțin de han pentru negustori de vite, cu coroane agățate la geamuri și cu un dric adăpostit la umbra ei, arată că este cimitir. Tot neamul Țiprei și-a pus obrazele pe geamul prăfuit. Se minunează ce se minunează de masa de scîndură de stejar pe care se spală morții, de coroanele cu cordele rămase de la morții de soi, după aceea o iau printre șirurile de morminte. Vorbesc despre Paștele întins peste tot pămîntul, Paștele ce aduce atîta bucurie, mîncare, saț oamenilor : borș de sfeclă, zeamă de găină, gînd bun. Și se opresc taman la mormîntul bunicului. De cînd tot vin să-l vadă, cu ochii închiși l-ar recunoaște.

— Aici se odihnea bietul tata cînd venea în fiecare sîmbătă la cimitir ! oftează Țalic. S-a culcat în iarba înaltă după ce s-a uitat dacă nu se ascunde vreo șopîrlă.

— Ehei ! Am vrea și noi să ajungem la vîrsta lui... Da' oamenii din vremea noastră îs șubrezi. El, sărmanul, și-a ales locul ! răspunde Țipra cu alt fel de oftat.

Se uită peste cîmp. Undeva, departe, odihnesc și copilași de ai ei : morți înainte ca limba lor să fi putut rosti măcar vorba „mamă".

Băieții se risipesc prin cimitir ; slovenesc scriitura de pe pietrele mormintelor. Buiumaș își scoate șapca

şi fugăreşte aerul ce zbîrnîie, să prindă cărăbuşii ce plouă din pomi, şi nu se îndepărtează de mormîntul bunicului, nu cumva să iasă cine ştie ce mort străin şi să-l ocărască.

— Ce scrie pe piatră ? mai înreabă Ţipra.

Ţalic îşi pune ochelarii şi, pipăind cu degetul fiecare slovă de pe piatra cu lei săpaţi de daltă şi cu mîinile împreunate, citeşte că bunicul s-a stins în vîrstă de aproape o sută de ani şi adăugă de la sine :

— Tata lu tata e îngropat la Iaşi ; bunicul tatii şi străbunicul, la Briceni, tocmai pe la Hotin, şi mai departe nu mai ştiu... Se pierde urma. Neamul nostru e ca apa : nu ştii de unde izvorăşte şi unde se duce.

— Tata, se laudă şi Ţipra, e îngropat la cimitirul vechi, bunicul şi străbunicul, la Mihăileni, pe unde treci vama şi te-ci în lumea mare ! Noi aici ne-am apucat de cînd ne ştim ; tot cusătorese şi croitori, din neam în neam.

După fiecare cuvînt scot cîte un oftat, se uită, peste pietrele de morminte, la alţi cunoscuţi şi necunoscuţi, care vin şi ei să se plimbe şi să vadă unde hodinesc rubedeniile. Într-un sfîrşit Ţalic mai spune :

— În zilele noastre se umplu repede cimitirele ! Altădată aştepta în poartă paznicul, să-i cadă pleaşca... Erau tari ; fiecare trăia pînă la sute de ani, să-şi vadă strănepoţii la cuibul lor. Acu ? Lume slabă şi fără vlagă. Ca ieri, îmi aduc aminte, s-a îngropat în cimitirul nou primul mort : fata care încă nu pusese cununie şi o boceau părinţii că n-o să aibă vecine de mormînt şi are să-i fie urît singură ! Acu nu se mai ştie unde-i este groapa...

Au vorbit între ei despre multe Ţipra şi Ţalic, băieţii cei mari s-au pus pe colindat, citind ce scrie pe mormîntul celei dintîi moarte care a arvunit cimitirul şi jucîndu-se cu potcoavele bătute pe leagănele de pe şirurile unde sînt mormintele copiilor, însemnate

cu cîte un leagăn sau o lădiță de portocale. După ce și-au umplut hainele de vînt și sufletele de răcoare, s-au întors la locul unde-i așteptau părinții. Țipra a oftat. S-a ridicat de pe iarbă.

— Ei, acu am petrecut, l-am văzut și pe bunicul, să mergem acasă! Și dacă om mai avea zile, la altă sfîntă sărbătoare mai venim!...

A doua zi de Paști, după ospățul de la prînz, Ițe zice că vrea să meargă cu frații să vadă cimitirul vechi. Pornesc pe ulița mare, ce urcă spre cazarmă, tivită cu cireși înfloriți. Dar cum cimitirul e departe și nu mai pot de strînsoarea ghetelor noi (că sînt strîmte, făcute să nu se lase prea repede pe picior și să ție mai mult), cînd ajung la cazarmă, se opresc să se descalțe în umbra unui pom. De oboseală, Buiumaș adoarme. Stă culcat alături Pantil între tufele de nalbă înaltă, cu frunza pufoasă, floarea albă și fără miros. De sub florile scuturate iese un bumb verzui, tocmai bun de cusut la cămașă. Din vîlcea vîntul aduce miros ascuțit de leuștean verde, apoi fel de fel de miresme, ca cernute prin sită, ale mărarului și pătrunjelului. Zarzărele se leagănă sub frunziș, peste zaplazul unui pomăt. Adierea vîntului îi aduce din cînd în cînd mirosul de cenușă al ierbii grase de pe toloacă. Deasupra, cerul se leagănă, albastru, înalt, peste măsură de înalt. Nu e amețeală, dar somnul îl cuprinde pe Buiumaș și pe Pantil ronțăind între dinți bumbii de nalbă și cu un fir lung de iarbă plin de noduri. Cînd se deșteaptă, are o strîngere de inimă: Pantil a plecat. E tăiere la abator, și el se duce devreme. Îl cuprinde un dor năprasnic pe Buiumaș. Și nu știe, e din pricina boarei înmiresmate, ce pare să tot legene ca într-un scrînciob dealul, sau din pricina fratelui plecat, pe care nu-l vede și nu-i poate spune nimic, să-și mai răcorească inima? Îl deș-

teptase o goarnă. Dar el visase ceva măreţ, că se găsea pe culmea unui deal nespus de înalt, că veneau călăreţii... Şi mai departe nu-şi aminteşte. Somnul care-l făcuse una cu pămîntul s-a risipit. Pomul sună din frunză şi se joacă cu umbra lui, dealuri se întind înainte-i, leneşe ; în vale, trenul şuierînd, trăgînd dîre de fum pe cer. În dreapta tîrgului se întinde — cum trebuie să se fi întins ţara făgăduinţei în faţa ochilor lui Moise, pedepsit să nu intre pe moşia lui — un cîmp nemărginit, presărat cu lumină aurie. Se uită Buiumaş jur împrejur, după fraţi. Îşi aminteşte de Iosif. Se mai uită dacă nu trec ţigani pe şosea ca fraţii să-l vîndă rob în Egipet. Dar nu sfîrşeşte gîndul şi s-arată Pantil, iar în urma lui, şi Iţe, şi Casril : îşi spală mîinile în poarta cimitirului. Fuseseră deci şi la cimitirul cel vechi de sute de ani, unde şi pietrele se măcinaseră.

— Haide ! zic. Haide acasă, c-ai dormit ca o mîţă în cotlon şi ne-a fost oarecum să te trezim...

Plimbarea la cimitirul vechi a însemnat pentru băieţii Ţiprei ceva grozav : nu mai ştiu cum să se laude prin ce primejdii au trecut, de vedeniile ce au avut prin cavourile oamenilor bogaţi şi alte multe păţanii. Se ameţesc cu minciuni şi, ameţind-o şi pe Ţipra cu pălăvrăgeli, nu bagă de seamă decît spre seară că Bubi, care în ultimul timp era ţinut în lanţ într-un coteţ în dosul casei, nu mai este. Numai de blestemăţii se ţine cîinele ! Cît se dădea numai la copiii vecinilor, l-a răbdat Ţipra ; mai mult, ea, care nu prea îndura orice, zicea :

— Să nu-l necăjească... Că de florile mărului nu se leagă Bubi de nimeni...

Cînd a sărit să muşte şi pe un muşteriu al lui Ţalic, atunci şi ea şi-a luat mîna de la inimă.

— Văd c-ai înnebunit de tot. Te-ai săturat, se vede, cu slobozenia ! Am să te leg în lanţ ca pe un nebun !...

Şi, adevărat, l-a legat cu un lanţ gros de urs, nelăsîndu-l slobod decît foarte rar, noaptea. A doua zi după Paşti, în lipsa băieţilor care mai vedeau de dînsul, Bubi a izbutit să-şi scoată grumajii din lanţ, să se facă nevăzut. S-a băgat de seamă lipsa lui abia cînd Iţe i-a adus o strachină de oase şi nu l-a mai găsit. L-au strigat, l-au căutat. Zadarnic. S-au dus Pantil şi Casril pe la Blima, poate că s-a dus să-l ocrotească Blima — nici acolo nu era. A doua zi nişte copii au adus vestea că au trecut călăii pe uliţă şi au dat să-l prindă pe Bubi. Ca un turbat s-a războit cu cei doi călăi, pînă ce, în cele din urmă, răzbindu-l osteneala, a căzut grămadă, şi tîlharii au ajuns să-i puie juvăţul pe gît. Cînd a fost însă să-l azvîrle în lada cu zăbrele, s-a deşteptat din leşinul lui de cîine, i-a muşcat pe călăi pînă la sînge şi le-a scăpat din labă. Atunci, cei doi călăi s-au repezit după Bubi şi nu l-au prins decît după ce i-au dat la cap, să-l ameţească. Se adunase toată lumea de pe uliţă să vadă cum se războieşte un căţel cu doi oameni... Pesemne că nu l-au ameţit numai, i-au făcut şi de petrecanie.

Casril şi Pantil au pornit în căutarea lui. Se întorc abia la prînz, dar au ochii plînşi, iar pe Bubi nu-l aduc. Ţiprei îi trece prin gînd că numai Saniil Cărucerul, mai mare peste umblători, prieten cu călăii — se cheamă că au acelaşi meşteşug ! — poate scăpa de la moarte căţelul. Atîta îi trebui lui Buiumaş. Ca fulgerul aleargă la dugheana unde slujeşte Ira. Băiatul Cărucerului tocmai bagă în traista ţăranilor cumpărături de Paşti : boia de ouă, lumînări de ceară, legături de bumbac, tulpane. Ira se laudă lui Buiumaş că ştie schimba fulgerător ţărăncilor fişicurile de piper rîşnit, dîndu-le în schimb fişicuri cu colb negru. Dar cînd află pentru ce treabă este căutat, zice că de ar fi să fie prinşi şi o sută de căţei ca

Bubi, şi tot n-ar putea părăsi dugheana. Cu ochii împăienjeniţi de plîns, Buiumaş încearcă şi la dugheana unde Mochi Ciucălău vinde pălării. Pe tejghea e întins un munte de pălării : verzi, cu pene la spate, cenuşii şi albastre, pălării rotunde şi mici de ungureni, pălării tari de domn, pălării de catifea cum poartă rabinii. Mochi aşază pălăriile în rafturi sub privigherea stăpînului. Parcă l-ar călca pe picior pe fratele profesorului său, Iţe : îi face semn să nu vorbească faţă de stăpîn. Buiumaş îl ia deoparte şi-i şopteşte la ureche păţania cu Bubi. Mochi Ciucălău se roşeşte la faţă şi atîta zice stăpînului :

— A trimis după mine mama pe băiatul ăsta de pe uliţa noastră. S-a întîmplat ceva mai aşa... trebuie musai să mă reped pînă acasă. E mare nevoie de mine... Pînă într-un ceas vin înapoi.

— Tocmai azi, în zi de iarmaroc, şi-a găsit mă-ta să mi te fure ? Mai bine te-ar ţinea mereu pe lîngă fusta ei, că încăpăţînat şi neobrăzat cum eşti, tot n-ai să ajungi negustor cu dugheana şi firma ta !...

Mochi Ciucălău nu mai e grăsunul de altădată, stînd cît e ziulica de mare la pîndă pe gardul fabricii de sifon. E băiat mare : cu tuleie în barbă, cu ghete în picioare şi pantaloni lungi. Băiat de prăvălie, el n-are pace cu stăpînu-său : toată ziua stă ascuns după tejghea şi citeşte cu nesaţiu, în loc să fie smerit şi blînd. Puţin îi pasă lui de glasul hodorogit al jupînului. Adevărat că stăpînul lui Mochi era poreclit Nebunul, deoarece neamul său fusese blestemat să nu dea naştere la nimeni cu mintea întreagă. Măcar şi răţuştele de sub pat să se ţîcnească la ei în casă ; să vorbească verzi şi uscate, să se bîlbîie şi să nu-şi poată stăpîni pînă şi gîndul. Şi Mochi e soi de acela, în stare să scoată din sărite şi un înger. Cu nevasta stăpînului el e necuviincios, îi răspunde la orice ; pe copii nu-i duce la şcoală

(zicînd că el nu s-a tocmit dădacă), iar pe muşterii numai că nu-i ia la bătaie dacă nu se poartă cum trebuie cu dînsul şi dacă vreunul cutează să-i spuie: „Măi, mucosule, ia scoate-mi o pălărie!" De aceea, cînd stăpînul se supără că lasă prăvălia în zi de vînzare mare, pe Mochi nici în cot nu-l doare; îl lasă să bombăne, îl ia pe Buiumaş de mînă, ca pe un frate, şi pornesc amîndoi spre casa Cărucerului.

— Iţe-i prea boieros, iar Casril şi Pantil tot au să meargă cu noi pînă la abatorul cîinilor dacă Saniil Căruceru n-o vrea să-şi mişte picioarele lui crăcănate... zice Mochi.

Casril tocmai stă de vorbă pe prispă cînd au ajuns în faţa casei Ţiprei.

— Haideţi, că nu se poate să nu pună o vorbă bună pe lîngă călăi. Păcat ca unui căţel cu atîta inimă să-i putrezească ciolanele în apele Jijiei!

Asta luminează feţele lui Casril şi Pantil; pornesc spre casa Cărucerului. Casa lui Saniil e proaspăt văruită, pe jos e lipit lut galben, încăperea e plină de miros de borş şi chiftele prăjite; pe după cuptor, fata pleşcăie smîrcîind mulţumită, nevasta tuşeşte şi-i aduce lui o farfurie plină de carne şi cartofi. Mochi deschide vorba:

— L-au prins călăii pe Bubi al Ţiprei...

— Mai puţin un drac pe lume!... Are Ţipra destule guri de astupat! le-o taie Saniil Căruceru. Şi înghite un cartof întreg, mestecînd, plescăind cu poftă mare.

— Matale cunoşti pe călăi şi ne-am gîndit să pui o vorbă bună, că-i păcat de o vietate a lui Dumnezeu... se roagă Mochi.

— Eu sînt mai mare peste lătărate! se răsteşte Căruceru. La cîini nu mă amestec! Eu nu trăiesc din osînza cîinilor...

Nevasta lui tuşeşte, fudulă parcă de bărbat-său, şi adaugă:

— Ferească Dumnezeu să ajungă bărbatu-meu să prindă javre de pe uliţe... El numai supraveghează, se cheamă, pe golani şi măsoară cu băţul dacă s-a umplut bolobocul. Nu s-a văzut să stea bărbatul meu de vorbă cu călăii... A, da, de poruncit, nu zic, porunceşte... Da; ce are el să se amestece la prinsul cîinilor ?

— Ce te tot lauzi acolo, vacă bătrînă ? Am eu nevoie să mă laud faţă de nătărăii ăştia cu lumînările la nas ? !... o repede Căruceru. Face apoi semn băieţilor cu mîna, ameninţînd cu vocea duhnitoare : Hai, căraţi-vă, că vă smulg picioarele din şold !

Mochi se opreşte în prag, scoate limba şi strigă ca să se răzbune :

— Curat că sufletul ţi-i plin ziua de ceea ce aduni noaptea !...

Căruceru se preface că se repede după ei, dar pînă să se scoale, băieţii sînt departe.

Ajunşi la Ţipra, se pun pe sfătuit ; pînă în cele din urmă, Mochi ia o hotărîre :

— Buiumaş rămîne acasă. Noi ne ducem la călăi. Îl scoatem cu forţa pe Bubi. Măcar de o fi să ne batem cu ceata toată. S-a înţeles ?

Mezinul nu se lasă pîn' nu-l iau şi pe dînsul. Au tăiat ţigănimea, au cotit-o pe drumul morii, unde îşi au stivele negustorii de lemne, prin tîrgul vitelor, peste drumul-de-fier, pînă la abator. Pe drum Mochi nu vorbeşte decît cu Pantil şi Casril, pe Buiumaş socotindu-l prea mititel ca să priceapă ceea ce vorbesc „oamenii mari". Rîde de stăpînu-său ; povesteşte din cărţile pe care le citea de la unul care umblă cu coşul prin iarmaroc. Pantil se laudă şi el cu meseria lui de caţap, povestind cum sînt duse vitele la abator, în ce fel sînt înjunghiate, iar Casril vorbeşte de nişte salate bulgăreşti de vară, de-ţi lasă gura apă. Cum încearcă Buiumaş să scoată o vorbă, îi taie piuitul.

— Tu să taci !... Din pricina ta l-au prins călăii. Dacă încremeneai acasă și nu pofteai și tu — ca femeia borțoasă — după plimbare la țintirim, nu scăpa cîinile din lanț ! Tu ai să dai seama pe lumea cealaltă de sufletul lui Bubi dacă nu-l mai găsim viu...

Trecînd de rampa drumului-de-fier, dau de toloaca verde, de dîmburile, de lutăriile galbene și cu mirosul lor uscat, de șoseaua plină de căruțe și șarabane țărănești, ce se întorc sau se îndreaptă spre tîrg. În marginea șoselei e un fel de șură, o căsuță ca o colibă și o ogradă uriașă, înconjurată de un gard înalt de scînduri, iar în mijlocul uriașei ogrăzi, un plop înalt, un singur plop. Acolo sînt canoniți cîinii, ținuți în lanțuri trei zile, pînă să-și aducă aminte de ei stăpînii, să vie să-i răscumpere, iar dacă după acest timp nu vin, apoi cîinii sînt uciși și jupuiți. Pieile sînt vîndute la blănari, hoiturile azvîrlite în apele rîului, iar grăsimea se zice că o mănîncă, întinsă pe pîine, călăii. Abatorul cîinilor e între abatorul de vite și dubălărie. Pantil cunoaște locul, le arată celorlalți cum trebuie să sară pe din dos gardul și să-l răpească pe Bubi fără să-i vadă cineva. Nu este însă nevoie de planul lor hoțesc întocmit dinainte : nu e nimeni nici în locuința călăilor — în căsuța de la poartă — nici în șură.

Cînd au simțit cîinii legați în lanțuri picior de om, au pornit să latre cu furie, cu deznădejde. Buiumaș a rămas în poartă să vegheze și să fluiere dacă vine cineva, iar frații, împreună cu Mochi Ciucălău, au intrat în ogradă, fiecare dibuind alt ungher unde l-ar putea găsi pe Bubi închis în vreo ladă.

Cu mîna streașină la ochi, Buiumaș se uită în dreapta și în stînga șoselei. Nu trec decît căruțe țărănești. Numai cînd, de departe, i se pare că vede apropiindu-se o șatră de țigani, i se face rece : un fior îi trece prin șira spinării și începe să fluiere cu

toată puterea. Frații și Mochi Ciucălău ies în poartă. Dîndu-și seama că frica lui a fost zadarnică, ca să nu-i mai sperie zadarnic, îl iau și pe el în ogradă.

Numai atunci au băgat de seamă că în dosul casei călăilor, bătute pe o scîndurică, sînt întinse la soare trei piei de cîine: printre ele e și blănița roșcată, udă, plină de sînge a lui Bubi...

Au stat locului, tăcuți, încremeniți de uluire, de durere; plîngînd fără lacrimi, se uită prostiți cînd la blănița întinsă pe scîndură, cînd la cer, cînd la portița deschisă.

Mochi Ciucălău se repede în șură. Aduce de acolo, abia purtîndu-i greutatea, o ladă acoperită cu piei uscate de cîine.

— Lasă, că le-o coacem noi! Să ne țină minte... Haide, mă, dați aici mînă de ajutor...

Pantil și Casril, bănuind că a pus mîna pe o ladă de piei, ca să-i despăgubească de pierderea lui Bubi, îi dau ajutor.

— Ce ai acolo? întrebă totuși unul. Cum avem să ne cărăm pînă la tîrg cu racla asta uriașă?...

— Las', că aveți să vedeți! zice el și o ia înainte, ca să le arate drumul și locul unde trebuie lăsată lada.

Cînd au ajuns la ușița din dos a casei călăilor, Mochi dă un brînci lăzii, aruncînd-o înăuntru, și închide grabnic ușa.

— Acu hai la fereastră, să vedem! zice tot el, gîfîind.

Se reped tuspatru la fereastră. Din ladă țîșnesc zeci și zeci, sute și sute de șoareci — micuți, golași, șoricioaice grase, cenușii, șoareci negri cu ochii ca acele de gămălie — și se risipesc pe divanele de scînduri, pe masă, pe pereți, prin crăpăturile podelelor, se fugăresc înnebuniți de spaimă. Unii încearcă să se întoarcă în culcușul din ladă, alții tîrăsc pieile după

ei și chițcăie cum țiuie vrăbiile înfometate, subțire, asurzitor.

Casa călăilor pare o cușcă de scatii și lilieci care țiuie și zburătăcesc.

— Ai văzut? mai zice plin de mulțumire Mochi. Le-am copt-o! Acu să vedem unde or mai sta călăii la iarnă... Să simtă și ei oleacă de bucurie, cum a simțit bietul Bubi, Dumnezeu să-l ierte...

Băieții Țiprei nu mai sînt veseli. Sînt numai uluiți, prostiți de priveliștea fugii nebunești a șoarecilor. Aruncă cîte o privire cînd spre blănița lui Bubi, cînd spre iatacul călăilor, care, plin de șoareci, pare acum o călimară plină de muște și nu știu dacă trebuie să se bucure și să rîdă sau să se întristeze și să hohotească de plîns.

Se mai uită ce se uită. Apoi, fără a spune un cuvînt, o iau la goană, plîngînd cu hohote.

În urma lor vine liniștit, hotărît și de loc speriat, Mochi Ciucălău...

1 9 1 2

VI

Alt Paşte vesel. Cumsecade. Ca o privighetoare ce ar cînta fiecăruia la ureche, aşa cum e Paştele, binevoitor cu toţi oamenii, a căzut ca din senin. Şi sînt toate ceasurile ceasuri de fericire şi dor, de dor şi fericire. Pînă într-o după-amiază ţine seninătatea, tihna, lumina cea de-o unică mîndreţe şi fericire. Au început turburările, care s-au ţinut apoi lanţ. Vecina Nuţa Cîrna, precupeaţa, nu s-a mai dus în piaţă să vîndă gîştele ei îndopate, găinile tîrguite la barieră. Nuţa Cîrna are o gaură în loc de nas şi o gură strînsă în zbîrcituri. De aceea pare mai mult o arătare decît fiinţă vie. Din gura ei nu iese glas, ci un soi de lătrat de căţel-al-pămîntului. Cînd o văd golanii cum şade şi se leagănă, cînd o văd cum se uită după fiecare trecător şi rînjeşte, se adună în jurul ei şi, cum se obişnuieşte, îi scornesc cîntec :

Niţă Nuţa Cîrna,
Legată la nas cu bîrna,
Ascunsă în buruiene,
Caută izmene.
După multă căutare,
Ce se arată în zare ?
Găseşte baba caţa
Pe fata ei, Raţa...

Înfuriată, Nuța se ridică de pe scăunașul ei scund și fornăie pe nas :

— Dambla în falca voastră ! Dihori, șerpi să intre la miezul nopții în gîtul vostru, ciolanele nu v-ar putrezi și să rămîneți de rîs la învierea morților !...

În loc să-i sperie, mai mult îi ațîță. Le azvîrle în obraz străchini de cenușă amestecată cu piper : să-i orbească. Dar pînă să-i ajungă colbul, se ascund între buruiene, între tufele de catină. De acolo răsună mai tare cîntecul, Nuța se plimbă înfuriată în ceardac, ca un cîine turbat, blestemă și plînge cu lacrimi de sînge.

La întoarcerea Raței (care se dusese la fîntînă după apă), îi iese întru întîmpinare Iordache Mantu.

— Lasă-mă, fată, să beau și eu o gură de apă ! se roagă țiganul.

Nuța Cîrna din ceardac se repede să-și verse focul asupra lui :

— Ai mîncat pîine și vrei să-mi spurci cofa mea de Paști ?

— Vezi-ți de treabă, că dacă ți-a ros sfrența nasul, să nu-ți pască și părul !... a răspuns cu mîndrie Iordache, mirîndu-se că arătarea are cutezanța să nu-i intre în voie.

Se iscă încăierare. Iordache Mantu o prinde de piept. Rața i se încolăcește de pulpă. Îl mușcă, se cațără pe el ca pe un copac, îl strînge de gît și-i smulge favoriții. Cu cît urlă mai fioros Iordache, cu atît Rața îl mușcă mai tare de obraz, de nas. Ceea ce întrece orice închipuire. El, care băgase groaza în toți, de toate vîrstele, care s-au perindat în mahala, e bătut, stupit, zgîriat și făcut de rîs de o codană cu cozile roșii. O dată se scutură însă Iordache și o azvîrle pînă în mijlocul uliței. A ieșit din casă șeful muzicii militare — harapul — să-i despartă, dar s-a ales cu zgîrieturi. A venit fuga Precup, șuierînd din țignal, dar

cînd a văzut că Iordache Mantu e în joc, s-a dat deoparte, privind liniştit, la fel ca cealaltă lume adunată. Nuţa se învîrteşte, trasă de cozi. Raţa se anină ca un zmeu de gîtul lui Iordache ; Mantului îi curge sînge din obrazul zdrelit, căţeii de curte, cu blănile zborşite, latră, copiii căţăraţi pe garduri bat din palme, ca la nuntă... Numai cînd Nuţa Cîrna cade leşinată, Iordache Mantu se lasă păgubaş. Raţa toarnă peste mă-sa o cofă cu apă. Lucrurile s-au liniştit, dar duşmănia mocnită abia a pornit. Ori Nuţa şi cu Raţa, ori Iordache Mantu trebuie să părăsească mahalaua.

În timpul ăsta s-au strîns nori groşi peste turla catedralei. Cerul s-a roşit la asfinţit. Se stîrneşte vînt de cumpănă. Praful se înalţă de pe uliţi, bucăţi de hîrtie, pănuşi uscate. Trecătorii iuţesc pasul, aleargă să se adăpostească ; o furtună uscată se abate asupra tîrgului, şi la fiecare cîţiva paşi se fac acele vîrtejuri unde dacă împlînţi un cuţit, curge sînge, fiindcă dracul se joacă în mijlocul lor. Cel puţin aşa se zice...

Ţipra stă cu Ţalic la masă, jucînd concina pe năsturaşi de sidef, Pantil s-a culcat în iatacul întunecos şi sforăie. E aşa de ostenit, că de aproape trei zile doarme mereu. Casril, aplecat peste umărul tatii, îi suflă ce carte să arunce, care s-o ţină. Ţipra bombăne :

— Aşa nu mai joc !

Ţalic rîde arătîndu-şi colţii puternici, mîngîindu-şi barba neagră. Ceea ce pe Ţipra o scoate din sărite.

— De cînd îţi tot cînt, de la războltă... să-ţi dai cu cridă barba... că altfel te mai prinde şi te trimite la miliţie !

Iţe stă deoparte ; citeşte.

— Trebuie că s-a spînzurat cineva ! zice deodată Ţipra.

— Da ! răspunde Ţalic, ridicînd ochii de pe carte. Se cam spînzură oamenii ! În noaptea dintîi a Paştelui

și-a făcut seama cotiugarul vînăt, cel de pe șesul morii, megieșul lui Inghel cațap și al lui Ioil ciurar... Acu cine știe care și-a mai făcut felul...

— Ce diavoli or mai fi intrat în cotiugar? se mînie Țipra. Om bătrîn, să-și facă singur felul?... Mai aștepta un an, doi și se isprăvea de la sine...

— Cînd intră nebuneala în om, cine i-o mai scoate? L-a dus nu-ș' care negustor la poliție, l-au bătut și i-a intrat în cap că polițaiul a intrat în burta iepei. Pînă cînd în noaptea Paștelui s-a spînzurat în grajd, și iapa a sugrumat-o cu juvățul...

Țipra aruncă o carte pe masă oftînd, trage una cu dosul palmei lui Casril, care se uita în cărțile ei, își scobește dinții cu limba, și zice:

— Diseară nu putem aprinde focul, că se aprinde casa! Ai văzut, Țalic, cum stă hornul pe acoperiș ca un cocoș?

Vîntul s-a întețit. Parcă ia în brațe casa, îi zdruncină măruntaiele în strînsoarea lui de uriaș. Cîte un trecător fuge pe uliță, străbătînd cu greutate prin norii grei de colb. Sună și bate darabana în tabla acoperișurilor, iar coșul morii se vede prin praf, șters, ca prin pîclă...

Țipra și Țalic se ridică de la masă. În casă s-a lăsat beznă grea.

— Nu știu ce-om mînca diseară... spune Țipra.

— Om răbda!

Din iatacul întunecos sforăitul lui Pantil se aude parcă ar răspunde: „Om răbda, om răbda!"

A înnoptat. Vîntul șuieră puternic, muge și guiță, s-ar zice: toate sălbătăciunile pămîntului colindă văzduhul. Întunericul a umplut casa. Pe perete se clatină dulăpașul de mosoare și pe alt perete umbra dulăpașului. Țipra aprinde lampa și o agață în cui. Lumina vișinie se întinde ca o pată peste umbrele cenușii. Țalic crește uriaș pe perete, umbra Țiprei

fuge de pe un perete pe altul. Buiumaş se apropie de perete să-şi prindă umbra cu mîna. Mama se răsteşte :

— Nu te mai juca cu Satana ! Îţi trage el palma, de rămîi surd toată viaţa şi îţi pierzi uneori şi minţile !

Iţe, cu faţa suptă, citeşte cu glas tare, ronţăind o bucată de pască. Ascultă cu toţii. E vorba de un cneaz leah, îndrăgostit de fata unui orîndar evreu. Povestirile lui Iţe pătrund ca o aromă îmbătătoare : le umple gura de un gust de vin vechi, şi nările de miresmele ce le visau mereu. El rosteşte vorbele ca pe sunete de vioară... Vîntul bubuie înfricoşător din darabane şi bombăne cu glas de contrabas. Cu răsuflarea tăiată, ascultă pe Iţe povestind. Citeşte repede, s-ar fi zis că ceea ce povesteşte i s-a întîmplat lui. Glasul lui Iţe pare un om cu umbrela deschisă, care umblă prin furtună peste valuri înspumate. Dulce, ca melodia rugăciunilor de Paşti, vijelios ca un vîrtej, iar obrazul lui Iţe, cu tuleie, se limpezeşte, prinde trăsături de o năprasnică frumuseţe. Ţipra îl priveşte cu dragoste, Ţalic se apropie de el şi-l mîgîie pe ceafă. Au un flăcău frumos şi bun. Şi vor fi bunici de pe urma lui. Iţe citeşte cu poftă, cu bucurie din ce în ce mai sporită, sorbind ca şi cum ar mînca ceva bun. Lampa fumegă. Noaptea se îndeasă. Vîntul suflă în pustiu, nu mai are praf să înalţe, acoperişuri să cojească. Ţipra a pus pe masă o farfurie plină cu pască uscată. Fiecare ia cîte un pumn de surcele, ronţăind zgomotos. Buiumaş udă fărîmiturile de pască cu apă, presară sare peste ea şi adoarme cu bucăţica la gură...

A treia zi vine la masă Blima, cu bărbatul şi copilul ei. Şaia spune că în noaptea cînd a bîntuit furtuna un vapor mare-mare, care plutea peste cea mai întinsă mare a lumii, ce se numea *Titanic,* s-a ciocnit de un sloi de gheaţă şi s-a scufundat. Buiumaş se

uită la copil cum își suge degetele de la picioare, rîzînd cu hohote ori de cîte ori el zice:

— Tu știi că eu-s moșu-tău?

— Moș, moș, zice Blima, zîmbind cu un zîmbet de sărbătoare mare, ca în zilele cînd era fata tatii, dar dacă i-aș da drumul, praf te-ar face! El e iute de picior ca cerbul și cutezător ca vulturul.

Buiumaș se uită la nepotu-său, la burtica lui grasă și, cu coada ochiului, la soru-sa:

— Cum să mă facă praf cînd nici să umble nu știe?...

— Nu poate umbla? Nu știi cum fuge în fiecare noapte! Ți-am mai spus, ca un cerb! El are un nume de înger — Gavril — și de aceea poate orice.

Țipra vine din cuhnie cu o farfurie de chiftele de cartofi și făină de pască. Țalic întinde fiecăruia un pahar de șliboviță. Se mănîncă cu poftă, pomenindu-se mereu de vaporul care s-a înecat, de triburile prea pripite care au ieșit din Egipet înainte de a se fi împlinit sorocul robiei, din care pricină și-au semănat oasele pe întinsul deșertului. Mii și mii zac sub nisipuri și așteaptă cu nerăbdare să vie ziua cînd pe mădările înghețate va sufla iar boarea vieții.

Bărbatul Blimei spune apoi, ca ceva fără însemnătate, că peste cîteva zile pleacă în America. I-a venit cartea de vapor de la soru-sa. Cumnații nu se mai satură privind-o. Îl pizmuie că pleacă atît de departe. Țipra se pornește a jeli și, cît nu mai poate plînge ea, o ajută Blima... Ai casei s-au întristat, dar s-au și bucurat. Mai mult s-au întristat, fiindcă au băut vin și nu e cine știe ce bucurie plecarea lui Șaia în America. Ce-l poate aștepta între străini?

*

Îndată după Paști s-au petrecut multe, multe schimbări. Atît de multe, că Buiumaș nici nu le poate reține.

Mai totdeauna în pragul primăverii lumea uliței se primenește. Unii pleacă în străinătăți să se sprijine pe diferite rubedenii, topindu-se ca nălucile fără a lăsa vreo urmă, alții se mută. Se rup tovărășiile dintre copii, prieteniile dintre cei vîrstnici. Numai cîțiva de pe ulița Țiprei au casele lor. Cei mai mulți plătesc chirie. La început de primăvară și toamnă părăsesc ulița, cu lampa și oglinda în mînă, după cotiuga ce cară patul, dulapul și așternutul, cei mai mulți scoși cu de-a sila, fiindcă n-au putut plăti. Mai cu seamă în casa din stînga Țiprei, casa grăsanului mustăcios, nici un chiriaș nu prinde mușchi. Primăvara vine un rînd de copii; toamna, altul. În anul din urmă se mutase în casa de alături un ciubotar cîrpaci, cu o casă de copii, mai toți ologi. Ziceau cei răuvoitori că un blestem spînzură peste casa omului. Dar altora le este milă. Și ajutor de dat nu pot da. Pînă la 10 ani, băieții lui umblau ca toți copiii, zdraveni, la prima vedere, șchiopătînd, dar umblau. De la 10 ani, picioarele și mîinile se muiau, se încovrigau ca aluatul, se dămblăgeau, că trebuiau hrăniți de mama lor cu lingura, dezbrăcați și îmbrăcați de ea și purtați cu cotiuga, la cerșit, de tatăl lor.

Buiumaș se împrietenise cu mezinul ciubotarului, cel care n-avea decît piciorul drept răsucit de la gleznă. Ăsta își răzbună anii viitori de stat pe loc. Colinda tîrgul în căutarea sîmburilor de zarzări. Cu dînsul se învîrtea Buiumaș pe lîngă tarabele precupeților, de furau cîte o roșcovă, un măr. Mezinul nenorocosului ciubotar îl sfătuia cîteodată să oprească pe cîte un boier și să ceară de pomană, iar dacă l-ar întreba cumva al cui este, să răspundă că nu știe, că nu și-a cunoscut niciodată părinții, că-i orfan. Buiumaș îl asculta. Pînă într-o zi, cînd șchiopul ciubotarului l-a dus la scăldătoare și l-a împins să se scalde, deși el nu se băga în apă. De acolo Buiumaș s-a întors cu

durere de gît. Mama l-a pus să facă gargară. L-au ascuns ca să nu-l ducă la spital, să le închidă casa, să le pună sergent în poartă și cruce roșie la ușă. Așa cum se face la casele unde este un copil bolnav de gît. Buiumaș a zăcut ascuns în iatacul întunecos pînă au trecut sărbătorile de toamnă, după deschiderea școlii...

Și acum, cu băieții ologi, ciubotarul se mută la cimitirul vechi, unde a intrat ca paznic. Zugravul, cu copilul bolnav de ducă-se-pe-pustii și cu chip de miel cu mițele de aur, se mută și el; casa a trecut în altă mînă: a fost cumpărată de un ciubotar care ține și panoramă cu călușei în iarmarocul de pe șesul țigănimii.

Șaia a plecat în America; Blima, cu băiețelul ei, s-a mutat la părinți, în cuhnia de vară, căreia mai demult îi ziceau, în derîdere, „bortă de șoarece"; Saniil Căruceru s-a bătut cu țiganul de la muzica militară — din pricina golanilor care vin noaptea cu poloboacele pline — și a fost nevoit să se mute în altă mahala; Ira s-a dus în țară în jos, la o rubedenie, să se facă bărbier.

Cea mai mare schimbare e totuși că se mută fabrica de sifon. Orice mutare lasă, de bună seamă, o părere de rău și durere. Băieții care se jucau se despart cu greutate, crezînd că în altă parte nu se mai găsesc tovarăși de joacă; mobilele cărate cu cotiugele se strică, mindirile își risipesc paiele, și în locul gospodinelor care se cunosc între ele — împrumutîndu-și una alteia un căuș de făină, un păhăruț de untdelemn, două-trei bețe de lemne, o bucățică de zahăr căpățînă, un chibrit, o lampă de gaz — vin altele, necunoscute, care, la început, se privesc cu vrăjmășie. Nici o durere nu poate fi însă mai mare decît mutarea fabricii de sifon. Cea mai mare bucurie și petrecere a copiilor se duce! Joaca cu papuceii de miel sau țurca e mai mult

pentru fete; joaca de-a hoţii şi jăndarii, pentru cei voinici şi ghiftuiţi. Dar pentru copiii uliţei, flămînzi, flenduroşi, buboşi şi speriaţi măcar şi de o umbră, fabrica era mai mult decît un iarmaroc. Pentru cea din urmă oară au spînzurat ciorchinii vii pe gard în ziua cînd s-a pornit mutarea. Dar pompele nu mai huruie, limonăzile umplute nu mai şuieră. Căruţe pleacă cu zeci de lădiţe de sticle, şi mormane de sticlărie stricată se înalţă în fundul ogrăzii. Într-o jumătate de zi nu mai rămîne nimic din fabrică. Casa cea mare, portocalie — locuinţa — a rămas pustie, golită, cu ferestrele deschise. Copiii uliţei se bagă prin odăi, strigînd, ca să-şi audă ecoul răsunînd prin încăperile pustii. Apoi încep a scotoci prin mormanele de sticlărie în căutarea bilelor şi a verigilor de gumă, printre hîrţoagele aruncate ca să găsească poze, iar printre rămăşiţele de lucruri aruncate, ceva de mîncare. Unii găsesc cîte o bomboană, pe care, după ce o şterg de cămăşuică, o sug cu mare poftă; alţii ling cutiile goale de sardele, care mai au pe fund puţin untdelemn. Cu toată porunca Ţiprei, Buiumaş nu se poate împotrivi ispitei de a se duce şi el să caute prin gunoi cărţi rupte, jucării stricate de ale copiilor de boier...

A treia zi a venit un boier cu mustaţă albă, cu băţul ridicat ca o sabie, întovărăşit de alţi oameni. La un semn al lui, copiii sînt alungaţi, şi de atunci s-a întins o mare linişte, linişte boierească, linişte fără seamăn în jurul casei portocalii, o linişte făcută să bage groaza în copii...

Paştele o dată trecut, pare că s-a stins o mare lumină peste pămînt. Cum face sărbătoarea ca nu numai oamenii să poarte vestminte noi, ci şi tîrgul cu nevoile, cu necazurile, cu peticile lui să fie învăluit în şaluri-şaluri de lumină! Buiumaş se simte lipsit de ceva ce înmiresmează zilele şi înviorează nopţile.

Bucuria cea mare a rămas școala. Pe o coală mare de desemn face harta județului, îi hotărnicește în culori conturul, trage dealurile cu cafeniu, apele cu verde, numele satelor le scrie cu slove de tipar... Se umflă ca un păun cînd profesorul îl pune să repete ce a înțeles. Numai o dată, cînd profesorul a întrebat ce este pasărea și n-a știut nimeni, a mîncat bătaie : nu spusese decît că pasărea este, ca parte de cuvînt, adjectiv...

— Cu adjectivul se bate ? a întrebat profesorul, trăgîndu-i cu linia la palmă.

De atunci i-a și rămas porecla Adjectiv.

În timpul recreației îl cuprinde o mare bucurie : se urcă pe o stivă de lemne cu unul din verii lui, care știe povesti neasemănat de frumos. Amîndoi visează să-l întreacă pe Pantelimon haiducul, cel care oprește pe avuți, îi buzunărește și ce ia dă celor sărmani. Au să oprească și ei șarabanele, au să-i buzunărească pe negustorii de vite, au să-și scobească sub pămînt o peșteră, palate, cu scoarțe scumpe, cu rufărie de olandă, cu argintărie și sfeșnice de argint, cu pietre nestemate așternute pe jos — ca un prundiș — iar cînd vor veni poterele, vor asmuți asupra lor fel de fel de cîini sălbatici, ba chiar și lupi crescuți de ei cu lapte de căprioară. Și vor da tuturor, să stîrpească neamul calicilor. Ceasurile de școală sînt repezi, sapă adînc, deprind a te deosebi de hoinarul de pe uliță. Zilele sînt și mai repezi.

Îl încîntă atît de multe pe Buiumaș : e pus să sublinieze subiectul cu o linie, predicatul cu două, iar profesorul așterne un „foarte bine" peste pagina scrisă cu cerneală violetă. Seara, cînd recită lecția pentru a doua zi, pomenind de numele lui Ștefan cel Mare care se suia pe tron, în minte cerul se preface într-o sală uriașă de tron, străbătută de glasul lui Ștefan cel Mare, care, cu coroana pe cap, cu pletele

căzîndu-i pe umeri și pelerina pe spate, urcă trepte, trepte, așezîndu-se pe coama unor lei...

Îndată ce vine de la școală, se repede în vale la pîrîu. Se joacă cu broaștele, sădește pomișori smulși din grădinile altora, stă ceasuri privind cum se încrețește apa pîrîului. Adesea îl strigă Iordache Mantu :

— Mă, diavole, ia vin-încoace, să-mi citești...

Casa lui Mantu arată ca o cetățuie înălțată pe deal, cu spatele sprijinit pe acareturi. Numai în cămașă, Mantu șade pe un fel de tron, pe prispă, rămasă din una din odăile locuite de dînsul pe vremuri. Căci în fiece noapte dărîmă un părete de casă, răzbunîndu-se în felul ăsta împotriva armeanului și ovreicei botezate, care, cumpărîndu-i casa, îi făgăduiseră să-l țină pînă la moarte pe masă și casă. Din pricina furiei lui Iordache de a nărui ceea ce clădise, casa frumoasă din deal seamănă cu un om jupuit de viu, clătinîndu-se de durere. Iordache aduce din casă un fel de poză fumurie, zugrăvită în culori vișinii : un balaur împărțit în șapte, închipuind caznele păcătoșilor. Cînd Buiumaș ajunge să silabisească durerile pe care le vor îndura tîlharii, Iordache Mantu izbucnește în plîns :

— Vai de laptele ce l-am supt de la țîța mamei, vai de pîntecul ce m-a purtat ! Că și laptele și pîntecul au fost blestemate...

După ce-i citește și *Minunile sfîntului Sisoe*, Iordache bagă cărțulia în sîn, răsplătindu-i truda lui Buiumaș cu cîteva roșcove sau alune, zicînd :

— Na, măi, îndulcește-ți sufletul, că numai tu ai să mă pomenești după ce n-oi mai fi...

Vacanța ar fi fost minunată dacă nu s-ar fi revărsat ciudățeniile pornite în iureș după Paști. Casa a de-

venit neîncăpătoare. Nu atît de gloată prea multă, cît și din pricina necazurilor. Blima fusese primită cu inima deschisă. Dar a devenit în curînd o povară : copilul bolește mereu. E adormit cu ceai de mac, îmbăiat în buruieni ; i se toarnă plumb, și totuși slăbește, se îngălbenește, se zbîrcește pe dînsul pielea. De-abia are putere să suspine. Blima s-a urîțit, s-a subțiat, s-a înrăit. Stă pe după cuptor ; plînge, blestemă copilul, care nici că moare, nici că trăiește, se ceartă cu Țipra. Nici Buiumaș nu este cruțat de supărare. Într-o zi a venit unul Azriel, ciubotar de lux — adică de cipici de mort — de felul său puțin pețitor, care mai ține în arendă un han unde poposesc diligențele. L-a cerut pe Buiumaș să-l ia în gazdă, să se înzdrăvenească... Acest Azriel își zice rudă cu Țipra, fiindcă el neavînd copii, Buiumaș a fost numit cu numele lui tat-său mort. Țipra e mulțumită că pleacă copilul de acasă. De altfel, ar fi mulțumită să-i dea de suflet pe toți copiii. (Numai pînă pleacă : pe urmă îi pare rău și-i bocește.) Azriel, care are bărbuța tunsă și o bubă lipită de obraz (ce pare o floarea-soarelui fără sîmburi), l-a luat de mînă și l-a dus cu el. Buiumaș se simte tare mîndru că e dus în partea cealaltă a tîrgului, acolo unde crede el că începe altfel de toloacă. Se simte și mai fudul cînd Azriel, așezîndu-l pe prispa casei, îi spune :

— Dacă vine diligența de la Mihăileni, să deshame caii în fundul curții ; dacă vine cea de la Darabani, să tragă în fața... Hamurile să le ducă în casă, să nu le fure cineva...

I-a întins o floarea-soarelui uriașă. Zîmbește de i se văd niște colți roșii și înnegriți și zice :

— Ce nu fac eu pentru tine ? Și floarea-soarelui am căutat, ca să-ți țină de urît. Eu mă duc. Să ai grijă de han, să nu tragă cumva țăranii căruțele în ogradă...

A plecat. Rămas singur, Buiumaş se uită la dealul urcat pe spinarea Jijiei, cu scrînciobul înfipt în vîrf, la cerul care e tăiat pe jumătate de grajdul uriaş, la căsuţele înfipte pînă-n gît în şanţuri, la harabagiii, cu ciubotele date cu răbuială [1], care deshamă diligenţele, la călătorii ciudaţi. E frumos şi bine. Dulceaţa seminţelor de floarea-soarelui unge cu bucurie inima. Cînd smulge cel din urmă sîmbure, şi floarea-soarelui rămîne ca o răzătoare, îl încearcă o mare, mare părere de rău. Au plecat diligenţele, iar soarele a început să încline spre apus. I se face foame, dor de casă. Foamea muşcă, dorul trage, a înserat, iar Azriel nu vine. Buiumaş se duce la poarta hanului să-l aştepte. De undeva vine un miros de pîine caldă şi borş. Îl cuprinde ca un fel de ameţeală. De-abia cînd a înnoptat de-a binelea vine şi Azriel. Cere socoteala de ce au plătit harabagiii şi-l trimite pe Buiumaş să cumpere un sfert de pîine caldă şi o felie de harbuz. Din sfertul de pîine, ca şi din harbuz, îşi ia sieşi două treimi, iar numai o treime i-o întinde lui Buiumaş.

— Harbuzul cu pîine, făgăduise Ţiprei, îngraşă ! Ce mai pepenaş îţi trimit acasă !... Dacă vrei, îl ţin pînă la toamnă, cînd se coc gutăile...

Buiumaş ar vrea să arunce pe jos pîinea, de ciudă, cum făcea acasă, dar foamea îl munceşte prea tare. O înghite cu furie. Azriel îl culcă cu el pe divan şi se acoperă cu o plapumă de culoarea vişinei putrede şi cu lîna ţîşnită prin satinul rupt.

A doua zi de dimineaţă, Azriel a plecat şi l-a lăsat iar singur. De astă dată măcar şi fără floarea-soarelui drept tovarăş. De aceea, pe măsură ce se înalţă soarele, creşte foamea, dorul de acasă. Şi nu ştie ce-l muşcă mai tare : foamea, sau dorul ! Cînd se pomeneşte că trece soarele de amiază şi că Azriel nu se

[1] *Răbuială* — unsoare preparată din păcură.

mai întoarce, Buiumaş o rupe de fugă, lăsînd hanul în plata lui. După vreun ceas, Ţipra s-a pomenit cu Azriel, care se tînguie :

— Am vrut să-l fac om, să-l cresc ca pe copiîul meu, dar fă din coadă de cîine sită de mătase... Au plecat diligenţele neplătite, a lăsat poarta grajdului deschisă şi, pe deasupra, zeama de aur, pregătită pe diseară pentru dînsul, am s-o mănînc singur. Ce mi-a făcut ! Numai pozne... Dacă ştiam aşa, nici nu mă încurcam. Găseam alt copil să-l apropii de inimă. Alt copil să-l iau de suflet. Aveam eu nevoie de zeamă dacă nu-l pofteam ca musafir ?...

Buiumaş s-a ascuns în dosul casei, între brusturi, să nu mai fie nevoit a se întoarce la hangiu ; nu mai are poftă să se mai îngraşe cu felie de pepene şi floarea-soarelui...

1913

VII

— Ehei! așa răsar și apun luceferii... zice așa deodată Șifra, ca și cum despre asta a mai fost vorba. Aruncă cel din urmă caras viu în oala cu borș și-și șterge ochii cu pestelca. Bărbatu-său, Ioisip, pune palma pîlnie la ureche.

— Ai zis ceva, mamă dragă?

— Nimic! N-am zis nimic... Ce mă iei cu mamă?... Îți amiroase borșul la nas?

A trecut pragul nepotul lor, Buiumaș, cu obrazul rumen, gîfîind, parcă-l gonea cu biciul cineva din urmă.

— Voi n-aveți școală de te dai pe gheață? îl întîmpină mătușă-sa.

— Nu este... Că s-a închis... În clasa a doua s-au bolnăvit băieții de scarlatină! răspunde el, gîfîind.

— De aceea trebuie să te dai pe gheață, să tocești perechea de tălpi?...

— Nu se tocește: am pureci la talpă și potcoave la călcîie.

— Hai, descalță-te de ciubote, urcă-te pe divan și stai de mănîncă cu noi o strachină de borș... Țipra ce mai face?

— Mama l-a bătut cu cleștele pe Pantil... să nu se mai ție după fete...

— Cu cleştele? Aşa a ajuns?... După fete? Ti-ti-ti! Ce-i trebuie fete? Nici sorţul nu l-a tras... zice Şifra.

Buiumaş rămîne la mătuşa Şifra. Acolo, zicea Ţipra, „se cade" să mănînci. Fiindcă, oriunde ai intra şi te-ar pofti să guşti, nu trebuie, că nu poate fi curat, gustos, ca la mama.

Aerul din casă e pîcliu şi cu iz de curechi. Sîsîitul ibricului înţeapă tăcerea, ca şi cum ar tipări flori de chiciură, ca şi cum cine ştie ce fel de ţinte ale pămîntului ar ronţăi, cu dinţişori drăcesc de ascuţiţi, tinicheaua ibricului. De pe deal, de la săniuş, strigătele băieţilor, ca o grindină căzută peste cine ştie ce geamlîc, sună prelung.

Unchiul Ioisip înfloreşte cu flori de lînă albastră, roşie, verde, cărămizie poalele unui cojoc. Întinde, zgîrceşte dreapta. Freacă acul lung de frunte, împungînd cu răbdare. Cu stînga îşi îndreaptă mereu ochelarii, ce-i cad peste nas pînă în musteţe. Şifra îşi potriveşte pielicica de iepure îmbibată cu rachiu şi piper — leacul la boala ei de piept — pune pocrişe de mangal la fereşti, să se dezgheţe geamurile, se învîrte prin casă, morfoleşte, blestemă pe ţiganii care n-au lege şi nu ştiu de frica celui ce toate le potriveşte în lumea asta, dar îşi mărită fetele fără zestre; înjură pe bogătaşii care crapă unt cu pîine, halva, lacherdă sau alte bunătăţi de băcănie, şi apoi se repede la plită, ca să supravegheze oala ce clocoteşte.

Ioisip tace. De treizeci de ani — precum spune şi Şifra cînd îşi aminteşte cîteodată de tinereţea ei şi a lui Ioisip — de cînd s-a însurat şi s-a mutat în ţigănime, nu s-a mai dus decît la sinagogă şi la primărie, ca să declare că iar „i-a venit pe lume" un copil, ori că a închis ochii altul. Barba i-a încărunţit, fruntea i s-a întins pînă în creştet, albul ochilor se

face roșu. A început să pună o pereche, două perechi de ochelari, una peste alta, rămînînd, în cele din urmă, cu una singură; Șifra s-a uscat ca o smochină (scade din înălțime, se îmbolnăvește mereu de altă boală), dar țigănimea e tot țigănime. Șes gras, smîrcos, presărat cu covălii, căsuțe cu acoperișuri țuguiate, același șes locuit de țigani care urcă pe scara vieții în felul lor: părinții, adică cei bătrîni, sînt lăutari la nunți deocheate, la cîrciumi dosite — cunoscute de bețivanii cei mai învechiți — și la scrînciob; copiii, muzicanți, în uniformă, la muzica militară, iar nepoții, telegrafiști, meșteri zidari, hamali în gară. Pe șosea se plimbă în toate anotimpurile porci cu urechile ca frunza de sfeclă, cîini, mîțe cu blănurile jupuite ca niște cojoace de calici care umblă la cerut; se îngrămădesc pe la potcovari și rotari mînji, cai suri bolnavi de dalac, mai cu seamă în zilele de tîrg. Țigănimea a fost și rămîne cuib de sărăcie; lumea robotește în liniște, cu încetineală, cumințenie. Beții, nunți, cumetrii sau altfel de petreceri sînt rare. Dar cînd sînt, apoi iese cu mare zurba[1]. Și nu una de se petrece doar într-o ogrăjoară, ci din acele ce se întind și cuprind toată țigănimea. Numai toamna poposesc panorămile, năvălesc saltimbancii pe tăpșanul havuzului, și țigănimea se preface în iarmaroc, spre bucuria copiilor. Și nu se știe, intră sau nu mai mult belșug prin case, dar parcă-i mai multă voie bună și oamenii nu-s așa de posaci, puși pe harță și bătălie.

— Șifra, mamă, dă-mi o ulcică de ceai... Că mă doare la inimă! scoate un oftat Ioisip.

— Ți se năzări de ceai? Tocmai acum? Fierbe borșul cu pește și pun strachina pe masă... Nu mai

---

[1] *Zurba* — zarvă.

risipi bunătate de poftă cu apă chioară! Ar da ei nătărăii care se ghiftuiesc cu vin de stafide și găluști de piept de găină să aibă la belșugul lor pofta noastră. Noi ne uităm la pîine ca la o stea, ei se uită la friptură și turtă dulce ca la scîndură și cărămidă.

Gerul s-a întețit. Sfîrîie lemnele ude în sobă, și ciotul ieșit pe portiță fierbe, răspîndind aburi verzi. Glasurile copiilor de la săniuș se aud prin ceață ca o răbufnire de aburi. Cîte un strigăt de om mînînd boii pare piatră azvîrlită în apă. Șifra este, ca nicicodată, veselă.

— Ioisip, tată, să ieșim din iarnă, să mai mărităm fata, și am isprăvit-o!... Atuncea, poate nici foame n-are să ne mai fie și nici frică de cel cu fonciera și corporația. Avem să răsuflăm ușurați! zice tușind.

Și fața ei cu pielea de pergament s-a luminat.

Ioisip îi răspunde cu un oftat. O grijă creste în casa lor ca un oleandru otrăvit, fata, Dina. Fiindcă șchioapătă, e un blestem pe capul părinților, ca și al singurei lor rubedenii, Țipra. Fiindcă are gîtul subțire ca dihorii, trupul de cîrjă răsucită din mijloc, o rîd, o îngînă și o ocărăsc copiii numai cînd trece ulița. E drept, Dina se vede puțin pe uliță, ea se ferește a ieși prea des și fără nevoie, de groaza diavolilor. Destul totuși să iasă pentru o singură clipă, ca să-i stîrnească pe copiii strînși în cîrduri, să se audă și să se vorbească zile de-a rîndul că „iar au logodit-o diavolii pe Dina cojocarului". Stăpînii o trimit cel mult pînă la abatorul de păsări, să le taie, la haham, o rață sau un cocoș. Pentru bucuria ei, în folosul ei, Dina nu-și mișcă picioarele decît în zilele de sărbătoare, cînd vine acasă, după amiază, iar seara se întoarce la slujbă.

Pentru Dina, un hîtru a stîrnit un fel de cîntec, pe care i-l ţiuie la ureche drăcimea, cel puţin o dată pe săptămînă :

Cînd Dina se scarpină,
Purecii încalecă pe armăsari,
Cînd Dina îşi încalţă papucii,
Sfeclele îşi cumpără ghete...

Din pricina ei Şifra a fost supărată cu soru-sa Ţipra. Mulţi ani nu şi-au călcat una alteia pragul, nici nu şi-au vorbit. Din pricina ei nici acum nu se prea văd. Ţipra zicea ca fata să nu fie dată la stăpîn, că în neamul lor nu s-a pomenit cineva să robească la casă străină. Numai cu ruşinea se alege, altfel, cu nimic. De cîte un meşteşug s-au ţinut şi cu meşteşugul şi-au ţinut zilele toţi din neamul lor : croitori, cojocari, cusătorese. Toţi meşteşugari subţiri, care nu lucrează în colbăraie, ca ciurarii, sau în duhoare de pap, piele şi talpă, ca ciubotarii. Şifra răspundea că dacă ţine ca nepoata să nu slujească, n-are decît să-i facă o zestre. (De unde ?)

Cu toate că părinţii o blestemă, Dina îi iubeşte după priceperea şi socoteala ei. Toată săptămîna munceşte, sîmbăta după amiază şi în zilele de sărbătoare mare vine acasă. Ca semn că i-a fost dor, aduce o bucată de budincă rumenă, împănată cu stafide, o aripă de gîscă, cîteva smochine furate. Părinţii spun în faţa ei că nu de dor îs darurile, dar că le aduce fiindcă-i cad sub mînă şi n-are alta ce face cu ele. Cînd n-o văd, suspină de înduioşare : li se rupe inima de nenorocul ei, bună, blajină, muncitoare, dar strîmbă şi şchioapă.

Mai aduce Dina şi simbria la sfîrşitul fiecărei luni. Dar Ioisip o ceartă că ea nu ştie socoti şi că poate i-au rupt cîţiva pitaci. Numără şi numără, pînă ce la

urmă iese socoteala. Destul că, îndată ce ospătează stăpînii, Dina își pune berta[1] și pleacă, strecurîndu-se pe ulițele cele mai dosite. Ajunsă acasă, aproape că se rostogolește peste prag, urmărită de alaiul cîrdurilor de șoltici.

— Mai bine nășteam o piatră decît pe tine! blestemă și plînge Șifra.

Iar după ce se răcorește de plîns, iese Ioisip cu ciomagul, să alunge șolticii. Ei nu prea se sperie; îi făgăduiesc că au să vină în sîmbăta dinaintea Paștelui, să-l ducă în Egipet cu toți chelboșii. Dina se ascunde după sobă, își piaptănă pletele cu gaz, se așază la geam și privește după ce se potolesc diavolii. Maică-sa se uită cu ochi mici la dînsa, se îmbună și, urcîndu-se pe masa de lîngă geam, ca să nu-i dea prea mult nas, se răstește:

— Haide, caută-mi în cap. Nu-ș' ce m-a mîncat toată săptămîna... Tare mi-i că tot tu ai adus păduchi de păsări, sîmbăta trecută... Că ziceai: stăpînă-ta ține două cotețe cu rațe și găini.

Dina pune capul mă-si în poală, caută, caută în cap, scoate un țipăt de triumf și veselie lăudînd-o pe Șifra că a scăpat de „orătănii". Dinții scrîșnesc din cînd în cînd. Altfel, nu scoate nici ea, nici mă-sa un cuvînt. Ioisip s-a tolănit pe cuptor, învelit cu un cojoc, și sforăie și vorbește din somn. Se întoarce pe o parte, pe alta și zice fel de fel... Șifra și cu Dina ascultă. Cine știe ce vești le poate aduce...

— Vine! Vine! morfolește Ioisip între gingii.

— Cine vine? întreabă Șifra.

Ține mîna Dinei să nu-i mai caute în cap... Așteaptă: prin gura somnorosului cine știe cine vorbește?

---

[1] *Bertă* — broboadă mare de lînă.

— Vine prorocul... Da... Ile este. Carul lui cu roţi de foc trece peste nori... şi curge lînă ţigaie, şi piei de miel, şi de ieduţ, şi de vulpe, şi de vidră...

— Pleaşca asta nu-i pentru tine! La tine trage meşina, cojocul de oaie cu căpuşi, ca umezeala la sare... La noi, să iasă de o mămăliguţă şi de pepeni muraţi, să iasă fiertura de fasole cu tăieţei cu său de vacă şi zic slavă...

Ioisip îngaimă mereu din somn:

— Ba-i vulpe de la caucul[1] dreptului de la Ştefăneşti...

— Roagă-te mai bine de Ile prorocul, dacă zici că-l vezi, face Şifra cu toată încrederea, să verse o baniţă de galbeni în pragul casei noastre, în noaptea întîi de Paşti, s-o vedem în sfîrşit la casa ei pe Dina...

Iară vorbeşte Ioisip din somn, şi ea îl ascultă şi-l mustră mereu. Pe înserat el se scoală, se întinde, cască şi porneşte la sinagogă, la masa cea de a treia, dăruită săracilor. Cînd se arată prima stea pe cer şi înserează de-a binelea, Şifra izbucneşte într-un fel de bocet, rostind o veche rugăciune. Dina îi urează săptămînă bună, aprinde lumînarea, pune iar berta, se întoarce la slujbă, nici mai amărîtă, nici mai voioasă, ci ca totdeauna: ea nici măcar să se mărite nu trage nădejde.

— I-ai pus borşului usturoi, Şifra?

— Mi se pare că trece Teivel, peţitorul! Ia să-l poftim... Cine ştie?... Poate să fie într-un ceas bun, că tot vorbeam de măritişul Dinei! răspunde Şifra. Vin de gustă dintr-un borş de sfeclă cu caraşi, dres cu usturoi! îl pofteşte Şifra, gudurîndu-se.

Teivel bănuieşte ceva; se preface că nu pricepe.

---

[1] *Cauc* — căuş.

— Scrie ceva cumnatu tău din America? îl întreabă el pe Buiumaş.

Bate în felul lui şaua. Vrea să spuie : ajută cu ceva zestre cel din America pe Dina?

— A scris! A scris. Nu găseşte de lucru... Săptămîni şi săptămîni tot caută şi caută. De găsit nu se găseşte... Acolo, scrie el, cine nu vrea să se întindă lihnit de foame, apoi trebuie să lase fudulia deoparte. Şaie al nostru nu era fudul... Orice făcea. Numai să iasă o pîne pentru dînsul şi copii. A vîndut pe stradă bomboane, bragă, a călcat pantaloni, a cusut bumbi la scurteici, degeaba!

Şifra pune o faţă de masă ca de sărbătoare, alege tacîmuri lucioase, Teivel îşi freacă mîinile, saltă, parcă ar juca.

— Tot am eu de scris o cartă poştală pentru o partidă la Bîrlad! spune lui Buiumaş.

— Lasă, că afacerile cele mari şi bune se încheie după ce pui ceva la inimă! zice glumind Şifra.

Se aşază cu toţii la masă, după rînduiala bogătaşilor, păstrată de ei pentru zile de sărbătoare. Teivel uită că trebuie să se poarte ca la o masă de ospăţ. El uită de toate, dar că a fost sacagiu şi că-i este foame, asta nu uită niciodată. De aceea îmbucă voiniceşte, îşi frige cerul gurii, morfoleşte carnea albă între gingii, ţine în mînă cîte o bucată de sfeclă, înroşindu-şi mustaţa şi barba, se şterge cu mîneca, cu un boţ de mămăligă, şi plescăie şi clefăie de mare, foarte mare plăcere.

— Mulţi oameni îngheaţă pe drumuri! mai spune Şifra, ca şi cum ar fi tare îngrijorată.

— Ehei, de-abia ieri s-au găsit o pereche de picioare de negustor... L-au sfîşiat lupii!... e gata să se înece Teivel.

— Nu se cuvine să vorbeşti cît mănînci, face Ioisip.

— Noi, mulţumită lui Dumnezeu, avem colo sfertul de cafea în casă, căpăţîna de zahăr, chiar şi două lămîi şi un sac de cartofi. Iar de cînd nu mai umblă Ioisip pe la ţară, să caute de lucru, e bine că nu mai mă tem să-l mănînce lupii... se laudă mereu Şifra.

— Bine-i de acela care se pregăteşte de cu toamnă! dă din cap Teivel. (El ştie, ca fost sacagiu şi ca „prostănac" de cei ce fac fel de fel de treburi, ca să iasă de oriunde un pitac!) Şi nevastă-mea, ştiţi, s-a întors la mine, a văzut ea că-i rău ca vădană şi fără Teivel, a pregătit trei gavanoase cu peltea de gutui, a cumpărat trei şiraguri de ceapă, un şirag de usturoi, şi, de om trăi, le-om mînca. Acu, de cînd m-am lăsat de cofă şi saca, curge, nu pică: ca la moară apa, şi apoi făina. Zece partide am încheiat în iarna asta! se laudă şi dînsul, luînd pilda Şifrei.

Pînă şi Buiumaş ştie că nici unul nu spune adevărul, ci numai se laudă, ca să ascundă cîtu-s de amărîţi.

— Ehei, şi noi stăm bine! A fost o toamnă îmbelşugată. A fost atît de mult de lucru, că am pus şi oleacă de parale deoparte. O singură grijă avem, vorbeşte răspicat Şifra, să mărităm fata... Ce-ar fi să-i cauţi un mire bun? adaugă ea, ca să nu prindă Teivel ce este mai de seamă din vorbele ei.

— Caut. Cum să nu caut? Asta-i treaba mea: să fac bucuria părinţilor şi să aduc mulţumire fetelor...

Vorbesc de una, de alta, Teivel se dă în vorbă cu Buiumaş mai muştruluindu-l de ce a fugit pe vară, cînd a vrut să-l îngraşe Azriel hangiul, mai trăgîndu-l în şagă de urechi, pînă ajung la scrisoarea către holteiul de la Bîrlad, pe care vroia să-l însoare cu o fată de barîşnic[1] din Herţa...

---

[1] *Barîşnic* — mijlocitor la vînzări şi cumpărări.

De cînd era în clasa a doua, Buiumaş e socotit ca cel mai bun scriitor de cărţi poştale. Luase locul lui Iţe cel mare. La dînsul vin să le scrie cărţile poştale babele care au copii la New York, la Montreal, la Calcutta, la Galaţi, Brăila sau Buenos Aires, tocmai de la celălalt capăt al tîrgului. Cînd primeau mandate poştale de la copii, pentru osteneala lui, Buiumaş îşi primea răsplata.

Cînd isprăveşte cartea poştală, Teivel mai spune lui Buiumaş să scrie că-l roagă pe domnul poştar să nu rătăcească cartea. (Aşa-i cer să facă toate babele.) A plecat Teivel, făgăduind că musai aduce mirele, şi cît de curînd.

— Acu du-te şi tu acasă. Să-i spui mă-ti să se mai abată pe la pietrar, să-l mai ia la trei păzeşte, poate a găti piatra pentru mormîntul bunicii. Că nu mai e decît o lună pînă o punem... zice Şifra. Şi să-i mai spui Ţiprei că poate mă păleşte norocul : a fost Teivel pe la noi şi am vorbit de Dina. Da' numai atîta să-i spui ! Ai auzit ? Mai mult să nu pui de la tine, cum faci cu răvaşele care vorbesc de pe hîrtie singure. Alta ? N-ai văzut, n-ai auzit...

Au trecut cîteva zile numai. Se petrec fel de fel de ciudăţenii. Din Galiţia năvălesc cete de calici : care de care cu beteşuguri mai grele, surzi, orbi, ciungi, şchiopi. Poporenii i-au poreclit „puşcaşi", că umblă din casă în casă, sprijiniţi în bîte, şi cer cu atîta furie, parcă ar fi jăndari mascaţi în calici, parcă ar vrea să împuşte lumea ce nu-i miluieşte. De năvălit, adevărat este, năvălesc ei în fiecare an. Dar niciodată n-au fost mai mulţi, mai plini de cele mai scîrnave beteşuguri, mai furioşi, mai flămînzi. Pe sus, pe la ei, prin

Pocuţia şi Bucovina, nu s-au făcut bucate şi vin în Moldova să fie miluiţi. Scapă cîte o vorbă: că pe la ei pier oamenii de foame, măcar şi acei vrednici şi voinici, că nu-i de lucru. Şi pe capete fug, şi se duc peste mare. Nu mult după ce se împuţinează calicii — porniţi să cerşească în alte tîrguri ale Moldovei — un predicator poposeşte la sinagoga cojocarilor sau la „şcoală", cum i se zice, şi cuvintează despre Mesia, care vine călare pe cal alb, iar după plecarea predicatorului, mulţi au văzut o stea cu coadă arcuind peste turla bisericii. Nu s-a arătat însă steaua cum s-arată de obicei alte stele, adică pe înserate, ci tocmai spre miezul nopţii. Precup a văzut cel dintîi steaua, s-a speriat şi a şuierat şi a sculat lumea din somn. Şi nu o uliţă, ci tot tîrgul. S-a strîns lumea pe uliţi, desculţă, privind îngrozită cerul aprins.

— Moare un împărat! şi-a dat cu părerea unul de pe uliţa feredeului.

— Ba se bate turcul cu rusul! s-a împotrivit altul.

— Şi bine mai seamănă steaua cu Frantz Iosef, împăratul Austriei! a adăugat cineva. Să nu însemne că i se apropie sfîrşitul.

Uitîndu-se bine, toată lumea a zis la fel.

S-au uitat la stea, i-au tîlcuit în fel şi chip înţelesul, s-au culcat iară, dar de aţipit n-a mai aţipit nimeni în noaptea aceea, precum n-au mai dormit cîteva nopţi în şir, aşteptînd pe uliţi să se mai arate steaua care seamănă leit cu Frantz Iosef, cel cu bărbia rasă şi cu favorite cărunte. Dar steaua nu s-a mai arătat.

Se întîmplă şi altele. Într-un tîrg — la Rădăuţi, Darabani sau tocmai în Siretul, sau poate şi satul Tereblecea Bucovinei — un făt a ţipat în pîntecele mame-si. După ce a ţipat, s-a născut înainte de vreme. Apoi trei ceasuri în şir a vorbit, într-o limbă pe care

n-o pricepu nici tat-său, nici mă-sa, nici rabinul și nici vreun tălmaci. După ce a tăcut, a închis ochii. Dar a lăsat poruncă ce să fie și ce să se facă după ce el n-a mai fi printre cei vii, de aceea l-au și înmormîntat ca pe un om în toată firea. Și nu s-a isprăvit cu asta. Timp de trei zile din mormînt tot vorbea și spunea: „Auziți furtuna cum bubuie și colcăie în adîncuri"... Un cutremur a zguduit pămîntul din temelii sîmbătă pe înserate, înainte de a se aprinde stelele, tocmai cînd sufletul copilului venise să se scalde în paharul de apă, ca să se spele de păcate lumești.

•

...A dat să se desprimăvăreze și a început a se umfla pîraiele, a ploua cu negură și a musti tîrgul. A intrat în ceainăria unde se adună negustorii de vite un străin. Avea o pălăriuță rotundă, verde. Păláriuța-i ascundea creștetul chel. Nasul îl avea cum îl au urangutanii: cîrn, lung și întins pe jumătate de obraz. Perechea-i de buze groase, încondeiate cu mustăți, și musca[1] se întindeau pe cealaltă jumătate a obrazului. Haine de catifea, cu pantaloni băgați în cizme întregeau chipul său de vînător straniu. Potrivit de stat era străinul, dar cizmele îi retezau parcă genunchii, iar cordonul hainei îi tăia în așa fel mijlocul, de părea cusut din bucăți: din ce rămăsese poate de la alți oameni, care nu se deosebesc de oamenii de rînd.

Străinul a cerut o porție de ceai. Negustorii și „credincioșii", cum li se zice oamenilor de încredere, adică fel de fel de misiți, de barîșnici, l-au privit întrebător. El s-a prefăcut că nu-i vede. Și-a băut ceaiul și a ieșit din cafenea fără a da binețe cuiva. Au

---

[1] *Muscă* — smoc mic de fire din barbă, lăsat să crească sub buza inferioară.

început a-și da cu părerea: unul, că trebuie să fie spion turc (doar de aceea seamănă a armean), altul, că trebuie să fie negustor de vite, fiindcă dă din mînă ca și cum ar fi mîngîiat cerbicea boului, altul, că poate să fie moșier venit să tocmească oameni la munca cîmpului, că doar prea are pălăriuța „fantezi"; în sfîrșit, puțini, că mutra străinului le pare foarte, foarte cunoscută. Poate să fie un localnic plecat demult, care s-a întors, dar nu-l mai recunoaște nime.

Străinul s-a plimbat cîteva zile în șir pe străzi, cu mîinile la spate, cu capul în sus, și n-a aflat nimeni nici unde doarme, nici unde mănîncă. Cînd are chef, vine la cafenea, joacă cărți cu cafegiul, pe o porție de ceai, rîde cînd cîștigă, se încruntă cînd pierde și, aruncînd cărțile, pleacă. S-ar apropia de masa lui negustorii mari de vite, care trimit boii pînă la Galați, dar străinul e așa de încruntat și de posac, de le îngheață și umbra de îndrăzneală. Vorbește și joacă numai cu cafegiul. Dacă pierde, scoate portofelul umflat cu bumăști. Dacă se întîmplă să cîștige, îi spune cafegiului, ducînd un deget la pălărie, ca ofițerii: „Am o porție de ceai la 'mneata". Văzînd că poartă bănet asupra lui, unii au răspîndit zvonul că este un bogătaș de peste mare, venit să-și caute niște rude pierdute. (Dar le caută în taină, ca nu cumva să afle păcălitorii și amăgitorii și să se dea drept rude ale lui.) După cîteva zile, s-a aflat adevărul: vînătorul, spionul, americanul caută de lucru pe la scorțari și boiangii. Și asta n-a aflat un om, o cafenea, o uliță, ci tot tîrgul: de la copilul de țîță pînă la moșneag. Nu e nici un fel de boier, ci un fecior de cîrpaci care fusese îngropat cu talerul. Și n-are un nume de cel frumos, nemțesc. Nu-l chema decît Caceabule. Numele sună atît de ciudat, că pufnesc tîrgoveții și, cîntînd, potrivesc: Caceabule cu

bandrabule, iar diavolii mărunți — copiii — i-au și făcut un cîntec:

Caceabule,
Nepotul lu Naftule,
Mănîncă bandrabule
Fiindcă are urechi fudule
Și nasul de marule...

Cum coboară pe ulița povîrnită, ce se rupe din ulița mare și se prăvale pînă la podul azvîrlit peste pîrîu, cum se arată fețe nenumărate pe la ferestrele dughenelor, pe după perdelele ferestrelor. El pășește țeapăn. Ca un comandant de pompieri. În urma lui se hlizesc comișii de băcănie, băieții de la cîrciumi, jupînii, nevestele lor, iar copii se iau după dînsul, cîntîndu-i cîntecul. Numai că el nici capul nu întoarce...

Unul dintre cei dintîi care l-au cîntărit și prețuit așa cum se cuvine este Teivel pețitorul. L-a oblicit[1] pe străin ieșind din casa Ruhței. Aceea care are un fel de casă, dacă se poate numi casă bordeiul ei turcesc cu cat deasupra, lipit ca un cuib de rîndunică pe sub streașina dealului ce dă spre ulița spitalului. Ruhțea, nume care sună ca un strănut de gutunariu, e o muierușcă uscățivă, cu un obrăjor cît pumnul de copil, cu ochișori lipicioși, și cumu-i plină de dor și amar, ea crește o capră, ea hrănește un bărbat bărbos, bolnav de ochi, și cîțiva băieți de asemenea bolnavi. E de rîsul lumii și nu trece ulița fără să nu-și lase copiii jocurile și repezindu-se asupra ei s-o tragă de fuste, să se strîmbe după ea. Cînd se sfădește cu vecinele, glasul ei ascuțit seamănă cu un behăit de țap...

Cum l-a oblicit, deci, Teivel s-a repezit la Ruhțea. O iscodește cine și ce este străinul care a trecut pragul casei ei, ce caută prin tîrg; și se preface — vul-

---

[1] *A oblici* — a dibui, a descoperi.

poiul! — că l-a asemuit cu un perceptor. Ruhțea înțelege numaidecît: că de multă cinste s-a bucurat casa ei. Dă drumul guriței și se pornește a se fuduli, că degeaba nu-i dau toată cinstea neobrăzații din ziua de azi, dar că străinul e fratele ei, Caceabule, cel care a lucrat douăzeci de ani la Brăila și că, murindu-i nevasta, s-a întors în tîrg să-și caute nevastă de al doilea, să crească două orfane cu care Dumnezeu i-a binecuvîntat îmbelșugata lui căsnicie.

Atît este destul, și Teivel s-a și pus la pîndă; numai să pună mîna pe Caceabule.

Teivel scosese din pămînt holtei și iar holtei: mereu aducea la vedere alții, din care să-și aleagă ginere Ioisip. Pînă a picat în tîrg Caceabule, multe șiroaie de sudoare au curs pe fruntea lui Teivel. Holtei se găsiseră: văduvi suri cu gulere tari și cravate roșii, verzi și albastre, cum nu poartă decît lăutarii; holtei tomnatici, subțiați de boală; tineri însoțiți de mame care se priveau cu subînțeles...

Ca soră mai mică și ca mătușă mai bogată a Dinei, era chemată la sfat, mereu, Țipra. Aducea cu dînsa pe Buiumaș, ca mezin ce era, și nu putea fi lăsat singur el acasă. (Asta era vorbă: că Țalic rămînea pe acasă, dar adevărat, nu era socotit mai mult ca un scaun vechi în casă de trufașa Țipra.) Băiețelul lua parte, ca un om în toată firea, la viața familiei. De altminteri, tata și spunea: „Copilul începe a fi în deplinătatea puterii minții de la zece ani. Buiumaș are unsprezece." Încă doi ani, și avea să împlinească 13, de cînd, după vorba lui Țalic, avea să-și poarte singur sacul cu păcate, răspunderea deplină de viața lui.

Dina era chemată acasă în fiecare seară — oricît mîrîia stăpîna — spălată pe gît și picioare, stropită cu apă de colonie. Nici unul din cei veniți n-a plăcut-o. La drept vorbind, nici ea n-a plăcut pe nimeni. Era prea ostenită cînd o chemau acasă, după o zi de trudă, și-i era lehamite de mire și de tot...

— V-am adus de încercare! spunea mereu Teivel cînd i se cerea să nu mai aducă cioturi, ci lemne netede. Sînt om cinstit: la mine merge pe încercatelea! Fiecare se naște cu perechea lui. Pîn' nu se aude din ceruri strigînd: „Însurați-l!" nu se pot apropia pețitorii de el. Eu una vă spun: să așteptăm, să trăim, să vedem!...

Cînd a vestit Teivel că are să vie și unul pe nume Caceabule, Dina a fost adusă acasă, pieptănată cu codițe multe, împodobită cu șorț de dantelă, îmbrobodită cu testemel pestriț, așezată pe tronul de nuiele, ca un fel de crăiasă. Șifra deretecă în casă ca de Paști, deschide geamul și ușa, arde zahăr pe cărbuni, acoperă mașina de cusut cu un șal, scoate la vedere cele cîteva tingiri de aramă și sfeșnicele de alamă. Pe Ioisip îl trimite de acasă, să se mai plimbe, iar cojoacele cu mirosul de tăbăceală sînt urcate în pod. Pe înnoptatelea, cînd sosește „ginerele" cu pețitorul, Șifra îi primește de la ușă:

— Intrați, vă rog! La mine e curat ca de Paște! Miroase frumos. Am ars zahăr. (Așa se face în casele cele mai mari! Nu-i așa, Țipriniu?) Știți, sora mea are casa ei, și fata ei este unde curge aur și lapte și miere. Ginerele ei are păduri și-i inginer... Poate vă miră că bărbatul nu lucrează? Se vede, nimica nu-i pregătit. Nici nu ne așteptam la musafiri. De altminteri, nici prin gînd să ne treacă că aveți să ne faceți cinstea să veniți. Fata mea, domnișoara Dina, o vedeți, stă mai mult la un unchi al ei decît pe acasă. Din cînd în cînd o poftește soția unuia care

are canțilerie cu loterie să-i scuture prin casă: că nevasta ăstuia cu loteriile moare după fata mea. Să nu care cumva să credeți — ferească Dumnezeu! — că-i slujnică. În familie la noi, argat nu s-a pomenit. Tata meu zicea: „Nu ești vrednic să fii ieșit din Egipet de te bagi slugă". Însă ce să-i faci dacă o iubește nevasta celui cu loteriile? Ioisip al meu, apoi, lucrează puțin, că nu vrea să se lase de meserie, cum aș dori eu. S-a obișnuit să tragă la ham, ca un catîr. Noi trăim — nu-i așa, Țipriniu? pune și tu o vorbă! — mai mult din proțente! Și proțentele astea au socoteala lor... Eu cu soru-mea Țipriniu ne pricepem mai bine ca bărbații. Dar tu, Dino, de ce nu scoți dulceața de cireși amare, să cinstim pe musafiri? Să mai rîșnești din cafeaua pe care am prăjit-o aseară!...

Dina se scoală de pe tronul de nuiele, iese pe ușă, să urce în pod după dulceață. Caceabule o privește din spate, strîmbă din nas.

Buiumaș ține în mînă o carte și, prefăcîndu-se că citește, aruncă din cînd în cînd o privire furișă lui Caceabule. Nu știe de unde să-l ia. Pare întîlnit dintr-o carte.

— Ce te uiți așa speriat la domnul? îl întreabă Șifra și adaugă: Buiumaș al nostru este cel mai prima și prima și dezghețat școlar. Are să ajungă departe. Cumnatu-său de acolo de unde-i, nu știu cum se cheamă țara, abia așteaptă să crească mai mare ca să-l scoată acolo. Așa-i cînd se naște cineva cu noroc. Cu o minte ca a copilului ăsta se face aur! Și nu numai aur, da' și pietre scumpe...

Șifra vorbește, vorbește, îl întreabă pe Teivel mereu altceva și nu așteaptă răspuns, se laudă cu neamurile ce le are în Australia, la Cernăuți, la Mihăileni, în America, la Cairo, la Constanța, la Buhuși și Lespezi, și o dă ca mostră pe Țipra, care, dacă la casa ei lăsa

melița să-i umble, aici tace chitic și joacă teatru, pe sora cea avută... Atunci însă cînd i se pare Șifrei că lui Caceabule nu-i place Dina, îl măsoară din creștet pînă în tălpi. Ginerele ales pare de aceeași vîrstă cu Ioisip ! Ca să uite mutra lui, îi mai strigă fetei :

— Tot te urci, mamă dragă, în pod, ia un căuș de grăunțe și dă-le curcanilor. (N-are curcani, dar crede să-i facă în ciudă nătărăului năsos.) Dulceață poți aduce și de coajă de harbuz, că dumnealor o să ne ierte că e și oleacă zaharisită... Așa-i bună dulceața de coajă de harbuz.

Dina s-a întors. Pune de cafea, umple ceștile. Cînd o prinde după sobă Șifra, o întreabă :

— Ei... place ?...

— Ce să placă ? Sînt eu pusă să aleg bărbat ? După gură pare să fie năselnic ; mi-e frică să nu mă și bată. Apoi, prea plescăie cînd mănîncă. N-ai văzut cum soarbe cafeaua ? Leorpăie ca un porc din troacă...

Nu s-au plăcut ; nu s-au înțeles. Vederea se făcuse totuși. Teivel îl întovărășește pe Caceabule, apoi se întoarce într-un suflet la Ioisip.

— Ioisip, vezi că am găsit ? Ginere să-i zici ! Ginere din țara ginerilor ! Pe tine, știi tu, n-am să te păcălesc nici cît negru sub unghie. După cum ți-am mai spus, e văduv. Văduv ? Care nu poate rămînea văduv ? Parcă ai tras bilet de asigurare cînd te-ai însurat ? Ce are însă a face văduvia cu însurătoarea ? E scris undeva că văduvul să nu se mai însoare ? Are și două copilițe. Dar sînt mici și date la orfelinat. Cred că nu gîndești să găsești pentru o șchioapă un... un... doftor...

— Am zis eu asta ?

— Nu zic că ai zis... da'... da' știu eu... s-ar putea s-o zici. Nu cu glas tare, să te aud, nici în șoaptă : în gînd. Da' să nu crezi și tu că fată ca a ta nu se mai găsește. Ție nu-ți trebuie un ginere fudul : cu guler,

cu băț cu măciulie de argint în mînă și cauciucuri la călcîie. Ție îți trebuie unu să-i dea pîne. I-o dai unuia, ras ca un purcel la tavă, și după cîteva luni ți-o trimite cu burta la nas. N-am dreptate ?... Mata ce zici, Țipra ?... Dacă fata dumitale ar fi — ferească Dumnezeu ! — Dina, ai mai căuta calul de dar la dinți ?...

— Știu eu... răspunde Ioisip. Eu una îți spun, Teivel : dacă mai ai de gînd să-mi ocărăști fata, lasă-te de pețitorie !

— Vezi, te-ai și supărat !... Mie nu-mi place să am de-a face cu oameni supărăcioși. Spune-mi, cu ce te-am mîniat ? Ți-am spus — ferească Dumnezeu ! — că Șifra nu-i cinstită, că tu ești un hoț, că l-ai căsăpit pe tată-tău ?... Am zis numai că fata șchioapătă puțin și nu e portret de pus în ramă. Cel-de-sus nu i-a făcut pe toți oamenii frumoși. Dacă ar fi plăsmuit pe toți frumoși, nu s-ar fi născut Dina ta, poate nici eu, nici tu. Da' să nu ne încurcăm. Cînd zici să-ți aduc ginerele, să-i logodim pe copii ? Și acu, Ioisip, să batem palma, că s-a făcut ! Facem logodna diseară ?...

Teivel se grăbește. Fără vrerea mirelui, fără vrerea miresei, a părinților, a rubedeniilor, logodna trebuia să se încheie. Și se face. Scriitorul cu litere înflorite e trezit din somn, adus cu birja, pus să scrie zapisul de logodnă, de adunat sînt adunați zece oameni, care întîmplător nu dormeau încă la ceasul acela (și bineînțeles Țipra cu Țalic și Buiumaș al ei), ca să fie martori la scrierea zapisului. Se sparge farfuria de porcelan, se întinde un fel de ospăț cu ghiudem, vin roșu, cafele negre și pîine caldă, abia scoasă înainte de miezul nopții din cuptorul pităriei. Dina și Șifra plîng, Ioisip moțăie și oftează, musafirii morfolesc în silă mîncarea, să nu rămîie de rușine. Ceva se petrece fără vrerea și totodată cu buna lor voie. Caceabule

scoate din deget un inel de aur, cu slove turcești (era cumpărat la cafenea de la un barbugiu cu care juca la Brăila), îl pune în degetul miresei și dă s-o sărute pe gură. Dina se ferește cu mîna, iar Caceabule nimerește cu buzele inelul. Numai Teivel e vesel și cîntă :

Haman, cîine rău cu dinți de oțel,
Cum a mai vrut să ne sfîșie el...

Se satură de cîntat de unul singur. Vede că cei zece somnoroși îl privesc înciudați ; îl ia deoparte pe Ioisip :

— Acum, că s-a făcut, dă-mi ce mi se cuvine și vezi de-ți arvunește ginerele cu o parte din zestre, că altfel e în stare să fugă, trăsnitul !...

La fel se poartă cu ginerele. Taie piuitul cu graba lui. Iar cînd e la spartul tîrgului, pleacă întîi el, apoi musafirii. Pe Caceabule l-au culcat în singurul pat, Ioisip pe jos, iar Șifra cu Dina, pe cuptor...

*

O dimineață de sîmbătă, sîmbăta cea mare — cum e denumită — dinaintea Paștelui. Tîrgul miroase cum miroase cărămida stropită de ploaie. Surd sună, ca un cazan, cerul, iar soarele se prinde în oglinda orbitoare a geamurilor. Mușcatele de la ferestre au înflorit, gheața cu frunza apoasă, ofilită de respirații otrăvite, reînvie. Buiumaș a fost îngăduit să nu se ducă la sinagogă : se plînsese de durere de cap. A fost crezut. Nu-și închipuie Țipra că minte mezinul. El se tolănește în dosul casei, pe o ladă ce slujește drept coteț caprei aduse de Pantil. Mîngîie barba caprei, și ea se uită la dînsul cu ochi mari, mirați. Se miră cum seamănă cu barba turtarului de alături, numai că bărboasa rumegă și-i miroase degetele, parcă ar căuta turtă dulce în palma lui. Îl cheamă cineva :

— Buiumaş, vii ?

E Pantil. Ţine un cal de dîrlog.

Nu-i mai cere învoire mamei. O întind spre toloacă. Unde paşte cireada tîrgului. La barieră Pantil încalecă. Buiumaş se sperie. Sîmbăta e deprins de mic că nu se cade să încaleci. Ceea ce face frate-său i se pare păcat de moarte.

— Hai, vino la mine în braţe ! zice fratele.

Îl cutremură nelegiuirea. Se codeşte să suie în scara şelii. Îi vine să creadă că nu poate fi sfînta zi de sîmbătă ; n-ar cuteza să păcătuiască Pantil, mai trăgînd în iad şi pe altul după dînsul. Se suie în cele din urmă şi pune braţele în subsuoara lui Pantil. Căluţul porneşte la trap. Un cîine se ţine cu limba scoasă, după cal. Nici n-au simţit cînd au ieşit pe toloacă. Stîlpii de telegraf frunzăresc parcă văzduhul. Zvonul lor surd zbîrnîie în aşa fel parcă citesc şi parcă se roagă în inima lemnului o mulţime de moşnegi. Porumbei se înalţă din porumbare şi plescăie în văzduh ca într-o apă. Vîntul pare un cearceaf mare pus la zvîntat. Gîşte pasc colţii de căpşuni sălbatici. Un cal priponit de ţăruş se uită blînd în urma calului lui Pantil. Cocorii acoperă o fîşie de cer, altă fîşie e parcă găurită de stoluri de corbi, părînd muşuroaie de furnici ce şi-au luat zborul. Cireada tîrgului e împrăştiată pe deal. Fiecare vacă pare întruparea unui răcnet al văcarului, care scoate de sub sumanul pus pe umeri măciuca, ameninţînd.

Cînd ajung la gardul cimitirului evreiesc cel nou, Pantil zice, şi glasu-i tremură :

— Să ne dăm jos de pe cal ! Aici ne văd bunicii. Sufletul lor pluteşte peste piatra de la căpătîi şi se uită peste gard...

O răcoare grea umple inima lui Buiumaş. Plouă cu cărăbuşi. Din cireşii sădiţi de-a lungul gardului, din plopii tremurători de pe aleea cimitirului creştinesc.

Par pomii din basme, încărcaţi cu păsărele mici de aur. Cînd se mişcă păienjenişul alburiu, aşternut peste iarba măruntă, pare a se mişca şi cîmpul, pare că şi-ar trage o plapumă de dantelă peste cap...

— Nu e păcat, Pantil?...

Pantil tace. De-ar răspunde, tot nu s-ar auzi. Vîntul preface sunetele în bîzîit de bondari, Pantil îşi apropie gura de urechea lui Buiumaş :

— Păcat?... Parcă cine ştie ce-i acela păcat? Scorniturі, scorniturі... Să-ţi fie foame nu-i păcat? Să te lase să te întinzi şi nimeni să nu-ţi dea, acela nu-i păcat?...

— Este...

— De cîte ori am păscut noi iarba ca mieii, că nu era nici de mămăligă în casă?

— Adevărat... Şi cuibarele de sub hambarul lui Buiumcă crîşmarul le răscoleam, şi nimica nu găseam... Fioros şobolan e foamea cînd îţi intră în burtă... muşcă şi are colţi de oţel, şi fără îndurare este.

— Dumnezeu este ascuns sub şi în lucruri ; cine-l caută îl vede...

— Dar noi nu sîntem buni... Noi am păcătuit... Tocmai în sîmbăta cea mare am păcătuit!

— Ne ducem la pîrîu de Anul nou, lepădăm fărîmiturile din buzunare, lepădăm şi păcatele!... se mîngîie Pantil.

Pe Buiumaş nu-l linişteşte. În dreptul cimitirului, pe un vîrf de dîmbuleţ, e stîna şi tîrla. Dulăii se reped. Un cioban îl întîmpină. Un fum înecăcios învăluie stîna. Miroase mămăliga şi zerul. Buiumaş este ospătat cu un pumn de caş dulce, proaspăt închegat ; Pantil vorbeşte cu ciobanii, la ce brînzari trebuie dus caşul, urda, cui să se trimită un căuş de jintiţă şi spumă.

— Să duci şi mieii la abator!.., vorbeşte el poruncitor.

Apoi se întorc. Tata trebuie să fi venit de la sinagogă. Acuma s-a deschis cuptorul. S-a scos paceaua de picioare de vacă, zeama de găină, budinca de tăieţei. Au ajuns tocmai la timp. Tata gustă din răcitura de crap, îşi clăteşte gura cu secărică. Mama se plînge de Buiumaş, care se face pe zi ce trece mai nelegiuit, mai netrebnic şi, în loc să se ducă la sinagogă, se duce cu Pantil la stînă!... Tata tace, sugînd oasele groase de peşte...

Deodată răsună glasurile băieţilor, care veneau cu un fel de sperietoare de păsări în proţap, strigînd: „Chelboşii la Egipet! Plecarea chelboşilor la Egipet!... Pleacă vaporul!..." Buiumaş lasă mîncarea, ca să se ducă cu ceilalţi băieţi, să colinde străzile, să se oprească pe la casele unde sînt chelboşi...

Trec şi pe la mătuşa Şifra.

— Să vie Dina cu noi, c-avem poruncă de la faraon s-o aducem pentru moştenitorul tronului pe mireasa lu crai vechi de Caceabule!

A ieşit Ioisip. Dar cînd dă cu ochii de Buiumaş — care, deşi se ţine mai departe, se vede totuşi că este şi el colindător — îl cuprinde furie şi jale.

— Şi tu, lua-te-ar dracu de nepot, ai venit să-mi faci de rîs casa?

A dat fuga după Buiumaş şi nu s-a lăsat pînă nu l-a petrecut acasă, dîndu-l pe mîna Ţiprei, să-l chelfănească, să ţie minte toată viaţa lui.

*

A doua zi după logodnă, după cît s-a ştiut mai tîrziu, Şifra şi-a văzut cum trebuie ginerele. A găsit — cum îi mărturisea Ţiprei — că nu-i prea urît. „Ceaunul" de carne de pe obraz — că aşa preţuiseră toţi că-i cîntăreşte nasul — îi şade foarte frumos. De un om cu nasul mare se teme lumea. Cei cu curţi,

moșii, baronii, ba chiar și împărații au nasul mare. Musca de sub buza de jos pare un păianjen care-i suge din bărbie. Dar și păianjenii aduc noroc. Dacă-i vezi cum se plimbă noaptea pe perete, veste bună aduc și nădejde mare. Mustața pare un fluture de noapte. Însă dovedește bărbăție. Ochii sînt deștepți, deși par muște prinse într-un păienjeniș. „Apoi ce înseamnă frumos?" se întreba și-și răspundea Șifra. Noroc și cîștig bun! Dacă nu-l cîntărești și răscîntărești, Caceabule seamănă cu un frumos bîrlădenaș de cei ce vin să cumpere vite. Dacă ar fi puțin mai bătrîn și i-ar încărunți părul și și-ar lăsa barba să-i crească, ar semăna cu moșul din „scara vieții" în culori, tablou ce spînzură în perete, mai în toate casele, alături de al proorocului Moisi. Dina nu ține să-și dea părerea; ba-i este frică să și-o dea, că nu e decît o șchioapă bătrînă, care argățește pe la case străine. Găsește și ea că mirele e frumos, se rade zilnic, are carnet în care își trece socotelile, batistă cu care își șterge nasul.

Doar Ioisip se arată îngrijorat. A doua zi după logodnă, scoate cojoacele din pod și se pune pe trudă. Oftează. Au crezut că oftează așa cum e obișnuit. Scoate *Psaltirea* de sub căpriorii casei, citește psalmul cu *Nu mă părăsi, Doamne, la bătrînețea mea.* Și suspină. Caceabule se uită chiorîș: mormăie și fornăie pe nas. Își arată în felul lui un fel de supărare. Iese pe ușă, bodogănind ceva, și, de bună seamă, ca de obicei, s-a dus la cafenea, să soarbă o porție de ceai, să joace un tabinet.

După cîteva zile, ginerele cere jumătate din zestre. Cere în așa fel că nu i se poate spune nu, nici să poată fi amînat și dus cu vorba. I se dă. Cînd intri în horă... El, din banii ăștia, îi cumpără miresei o pereche de cercei și un șal verde.

— Deocamdată o unge cu mierea ei... mormăie Ioisip.

Şifra sare ca friptă de urzici :

— Aşa eşti tu ! Nu te mulţumeşti că vine omul să-ţi scoată piatra din casă, vrei să te mai şi ungă cu miere şi să te scalde în lapte ?...

Se ciondănesc, se împung în fel şi chip — fiecare rămîne cu a lui — pînă se întoarce mirele de la cafenea. Iar cînd intră el pe uşă, aduc vorba de altceva, să nu-l supere. Caceabule simte el ceva, că e trecut prin ciur şi dîrmon şi spălat în toate apele Dunării şi ale Mării Negre, dar se preface că nu pricepe. Îşi ia mireasa şi se duce să se plimbe unde se plimbă de obicei tineretul : la grădina publică, la parc, cum se zice. Spre bucuria Şifrei, bineînţeles, care sare ca un căţel care vrea să-l iei cu tine. Se întîmplă însă, deşi a înnoptat, deşi nu e lună plină, ca un diavol care nu aţipise să-i vadă cum trec : Dina păşind ca o curcă lovită la picior, ţinîndu-se de braţul lui Caceabule, care fumează şi se fuduleşte, stupind printre strungăreţe. După ce că sînt cum sînt, însemnaţi cu beteşuguri, mai păşesc cu mîndrie şi mare mulţumire de sine. Puiandrul de haimana — care văzuse cum rîd oamenii bătrîni de astfel de întîmplări şi arătări — a zbughit să-i deştepte din somn pe cei de o etate cu dînsul. Cît ai clipi uliţa se umple de duzini de diavoli : strigă, maimuţărindu-i pe fericiţii logodnici, cîntîndu-i fiecăruia cîntecul. Întîi, logodnicii nu înţeleg că ei stîrnesc toată veselia. Numai cînd îşi dau seama că diavolii sporesc cu fiecare uliţă trecută, abia atunci nu mai încape pentru ei nici o îndoială că ei, şi nu alţii, sînt pricina batjocurii. Şi nu-i destul alaiul cu cîntec. Cînd ajung pe tăpşanul havuzului, copiii sînt mulţi, cîtă iarbă şi frunză. Mirii o iau la goană, urmăriţi de grindina de pietre şi strigăte. Dar cu cît gonesc, cu atît diavolii,

iuți de picior ca niște gonaci, îi fugăresc cu înverșunare, urlînd și strigînd de bucurie. Caceabule sare un gard ca să taie o grădină și să scurteze drumul. Dina dă să sară și dînsa, dar rămîne prinsă ca o rufă, de i se văd pantalonii roșii de flanelă. Atît le trebuie diavolilor. Chiote, rîsete, de răsună ecoul pe ulițe deșarte, și ține-te de fată și trage-i fustele, trage-i încălțările din picior, rîzi și acoper-o de ocări !

— Au ieșit la plimbare strigoii ! Au ieșit strigoii !... Jupoi pielea lui Sarsailă...

Silit să se întoarcă, Caceabule abia o scoate pe Dina din mîinile derbedeilor și, împreună cu dînsa, o ia la fugă, să se ascundă în ograda abatorului de păsări. Și aici diavolii cu ochii de mîță îi descoperă. Toate cărămizile, toate tinichelele, toate cutiile goale și ruginite de sardele, cioburile de oale plouă peste capetele lor, și nici apa de pîrîu plină de mîl nu lipsește.

Sleiți de oboseală, zgîriați, cu straiele rupte, boțite, otrăviți în sufletul lor, logodnicii se tîrăsc pe malul pîrîului, și mai mult cad în casa lui Ioisip decît îi trec pragul. Dina leșină, Șifra de asemeni, iar Ioisip iese cu cocioarba, învîrtind-o ca pe o suliță. Dracii nu se lasă. Numai speriindu-i că vine Sarsailă să-i strîngă în traista lui — și cu mare greutate — ajunge a-i risipi.

După ce se liniștesc, plîng, se vaită unul cîte unul, apoi cu toții, și cînd sînt aproape să se culce, Caceabule deschide gura :

— În tîrgul ăsta nu-i de trăit !... Parcă mai bine e să te lepezi de legea lui Moisă, să intri în poliție ; numai așa ajungi să bagi spaima în fiare de astea. Dacă nu sînt strănepoții celor din Sodoma, îmi dau capul !... De aceea am fugit de aici... Ehei ! să fi găsit o altă fată decît Dina și alt socru, mai cu avere, nu

stăteam un ceas după ceea ce s-a întîmplat. Aşa, cine ştie ce s-alege din mine...

Şifrei nu-i plac de loc vorbele ginerelui. Nici lepădarea de legea lui Moisă, nici înţepătura cu socrul avut, nici poliţia... Cine nu ştie că acela care se bagă la poliţie sau la pompieri e soi atît de rău, că nu numai că ascunde în piept o inimă de lup, poartă o minte de cocoş, dar urăşte tot ce-i om, tot ce-i curat şi bun. Dar fiindcă e prea tîrziu, fiindcă de-abia leşinase, tace şi se culcă, gîndindu-se să aducă vorba altă dată, să se plîngă, a doua zi, soru-si, Ţipra...

Într-o zi, dimineaţa — înainte de a-şi pune încălţările mireasa — Caceabule i-a zărit picioarele: vinete, umflate, seamănă cu cartofi mari. Se uită ca omul căruia i-e greaţă şi se simte amăgit, atras în cursă, jefuit...

Asta s-a întîmplat cam la două săptămîni după plimbarea cea cu alai de pomină.

Se vede: ginerele-i nemulţumit. Nemulţumirea se poate risipi. Dar el caută cearta cu lumînarea. A simţit şi Ţipra, după ce au plecat mirii, într-o seară cînd trecuseră şi pe la ea, să-i facă vizită. Ioisip se aşteaptă la orice. De la omul care la supărare nutreşte gînduri să se lepede de legea lui ca să rupă cu cei de o seamă cu dînsul, de la huiduma care jinduieşte să intre în poliţie, să fie călău, nimic nu e de mirare, la orice să te aştepţi! Pentru Şifra, a rupe logodna înseamnă să se năruie căpriorii casei, cerul. De aceea caută să-l cruţe, să-l linguşească, aşa cum o sfătuise şi Ţipra, care zicea că: „Ai intrat în horă, trebuie să joci pînă la capăt". Ca de obicei, din ziua logodnei, de cînd stătea în gazdă la ei pe mîncare şi băutură, îi aduce la pat cafeaua gingirlie[1], gudurîndu-se, întrebîndu-l dacă n-are nevoie de tutun,

[1] *Cafea gingirlie* — cafea turcească cu caimac.

dacă a visat bine. Acum, cînd mirele face ochi, răspunde mormîind :

— Mai lăsaţi-mă dracului în pace, că nu sînt nici cocuţă, nici bolnav ca să mă giugiuliţi !... Eu pe şarlatan îl miros de la o poştă : urmăriţi să mă păcăliţi, de aceea mă ţineţi ca pe oul de pus sub cloşcă !

Deşi îşi dau osteneala să-i intre în voie, pe fiecare zi Caceabule se înciudează mai tare. Pare mai mult un soldăţoi duşman dat în cvartir decît ginere ! De făcut nu face nimic toată ziua. Iar cînd se înnoptează, vine să mănînce. Bombăne ca un paşă şi ca un cneaz şi face nazuri că nu-i place fiertura de tăiţei cu fasole, că el e obişnuit cu friptură de gîscă, mititei şi graşiţă, că nu-i bun tutunul anume pregătit pentru dînsul.

Într-o seară a zis, culcîndu-se :

— Să ştiţi că-mi iau lumea în cap !

Şifra şi-a muşcat buzele, Ioisip a zis pentru sine :

— S-a dus nunta !...

A doua zi Caceabule s-a trezit devreme de tot, a scos portofelul de sub pernă, a numărat banii şi s-a pornit pe sfadă :

— Mi-aţi furat banii din portofel ! În ce casă m-a băgat afurisitul vostru de Teivel ? !... Bine zice cine zice : după sacagiu să nu te iei, că te-neacă în fîntînă.

Şifra plînge cu lacrimi de sînge, şi inima ei zvîcneşte, se zbate să-i spargă pieptul, se jură, cu jurămintele cele mai grele, că în casa ei, nu se întîmplă de astea, Ioisip oftează şi mormăie : *„Păzeşte-mă, Doamne, de năpastă !"* Dar Caceabule urlă din răsputeri. S-au adunat vecinii să vadă ce se întîmplă. Ioisip plînge ca un copil :

— De ce mă dai de ruşine, vînzător de oameni. putină deşartă şi fără suflet ? !...

— Eu vă dau de ruşine, după ce mi-aţi furat banii?

Şifra cheamă un copil, şoptindu-i ceva la ureche. Nu trece mult, şi soseşte Ţipra. Dar Caceabule nu se înfricoşează.

— Mi-aţi adus-o pe „bogătaşa" neamului vostru, ca să-mi închideţi gura? Eu sînt descîntat. N-am gîşte să mi le speriaţi... Jupîneasă Ţipră, zic să te duci acasă, să nu-ţi fac şi mătăluţă un zavrac[1]...

Atunci nu-l mai rabdă inima pe Ioisip, îşi ia inima în dinţi şi-l dă afară...

De la sinagoga de lîngă pîrîu, pînă în cafenele, pretutindeni, se vorbeşte şi se vorbeşte de întîmplarea lui Ioisip cojocarul. S-au împărţit oamenii în tabere: care cu cojocarul cu şchioapa lui, care cu veneticul. Pînă şi la şcoală nu se vorbeşte decît de asta.

În fiecare zi, cum vine de la şcoală, mătuşa Şifra îl aşteaptă pe Buiumaş să-i scrie cărţi poştale de ameninţare lui Caceabule, care şi el trimite zilnic misiţi, cerînd să fie despăgubit: să i se dea înapoi banii furaţi şi să fie despăgubit pentru ruşinea păţită de el, care-i om umblat prin lume, nu o capră rîioasă ca Ioisip şi neamul lui.

După ce s-au împroşcat cu blesteme prin scrisori vreo două săptămîni, Caceabule s-a făcut nevăzut...

Abia cînd a fost să se dea vacanţa cea mare, şi Buiumaş a trecut în clasa a patra primară, s-a văzut că Caceabule nu plecase. L-au găsit spînzurat în podul unui prieten al lui, un flăcău pitar, care se îmbăta şi colinda uliţele cîntînd din armonică. Vestea s-a aflat în casa Ţiprei într-o vineri, cînd mîncau tocmai nişte vişine aduse de Pantil. Ţipra spuse lui Ţalic:

---

[1] *Zavrac* — scandal.

— Aşa răsar şi apun luceferii !

De ce a fost dat tocmai bietei Şifra ca să i se întîmple nenorocirea ?...

A întrerupt vorba. S-a iscat o zarvă ciudată. O gloată de copii, şi mai cu seamă de golani, cu muzica militară în frunte, cu un boier bătrîn care comanda, au pornit spre cazarmă, strigînd : ,,Ura ! Ura !" cîntînd unii *La arme* şi alţii :

Eu sînt mobilizat,
Eu sînt mobilizat,
Eu mă duc la moarteee...
Tu rămîi acasă...

Clopotele tuturor bisericilor sună prelung, greu, acoperă, poate, zarva, sau o sporesc, dar fiorul din inima oamenilor îl sporeşte...

1914

VIII

Ițe a plecat în armată : s-a dus tocmai la vînători. E frumos și muncitor, și fetele îl iubesc. Plecarea în armată e ca și osînda la cîțiva ani de temniță. Pentru toată lumea plecarea lui Ițe la vînători este cu părere de rău ; pentru Țipra plecarea înseamnă cea mai cumplită durere... Greu e să trimiți copilul între străini, măcar și la stăpîn, cu simbrie, că nu știi peste ce sămînță de om nimerești. Dar să-l dai pe mîna celor care au să-l culce în glod, au să-l bage în apă, au să-l bată și au să-l învețe să tragă în oamenii de la care mănîncă o pîine : mușterii țărani care își cos vestmintele la Țalic. Cu miliția doar nu te joci în bunghi. Apoi, după ce a bîntuit holera, după ce o seamă de băieți din tîrg și-au lăsat ciolanele prin Bulgaria, nu mai e nici o mîngîiere să-ți ia copilul în armată... Cu atît mai vîrtos cu cît iar și iar te zăluzesc fel de fel de misiți de-ai boierilor, că se aude că izbucnește războiul cum nu s-a mai văzut.

Un val puternic de neliniște vine din țara de jos, și mai de dincolo, dinspre Dunăre. Bulgarii s-au luptat cu turcii, cu sîrbii, cu grecii. Cofetăria lui Petcu bulgarul s-a închis. El și băieții lui au fost goniți, duși, cu de-a sila, cine știe unde. Atîta au aflat și copiii, că nu mai trec pe uliță bragagii bulgari și

turci; că au fugit cafegiii. Iar la „şcoală", după ce se isprăveşte rugăciunea, vorbesc oamenii numai şi numai de război. Şi după feţe se vedea că-i trec fiorii, ca la feredeu cînd îşi toarnă cîte o cofă de apă rece pe spinare.

Casril, mai mult, o amărăşte pe Ţipra. N-a vrut să înveţe carte, nici meşteşug. E un pierde-vară: îşi petrece zilele în piaţă, înhăitîndu-se cu oameni de nimic. Ţipra nu mai ştie cum să scoată capul de ruşine. Casril este nepăsător, dar tot stă închis în casă vreo două săptămîni, pînă s-a uitat păţania...

Casril a ajuns a fi socotit mai rău ca netrebnicul, mai rău ca nemernicul care taie frunze la cîini. El este pentru tîrgoveţi o lepădătură în stare să ajungă şi ucigaş de l-ar păli vremuri prea grele. Pe el îl iubeşte totuşi mai mult Buiumaş, cu dînsul se înţelege mai bine. Casril e un flăcăiandru subţire, uscat, desculţ, flenduros, care şuieră printre dinţi, cîntă în gura mare, pe uliţă, cîntecele ce se rostesc cu mare evlavie şi cu nespusă strîngere de inimă de sărbătorile de toamnă, acele cîntece prelungi, tărăgănate, ce pătrund în minte ca o aromă de rai, ca umbra unei spaime, mult după ce trec sărbătorile. Şi bătrînii zic că el îşi bate joc de ceea ce ei au mai scump. Dar el nu-şi bate joc. Cîntă numai cînd îl cuprinde jalea. Altfel, munceşte ca un catîr şi nu simte osteneala de voinic ce este.

Se dă vacanţa la şcoala israelito-romînă. Acum abia îşi dă cu adevărat seama Buiumaş cît de scumpă a fost pentru dînsul şcoala. E băiat destul de mărişor ca să fi prins în ce fel se înşiruie zilele vieţii tîrgoveţilor. Ziua de azi trece pe sub nasul lor fără s-o simtă: ca o mîncare care nici sărată, nici piperată nu-i. Dar în amintirea lor totul se preface în mîndreţa şi frumuseţa ce nu au simţit-o la timp şi n-au băgat-o de seamă. Creşte într-înşii şi stîrneşte un dor

puternic ca să mai fie ce a fost bun. Atunci își dau seamă că nu numai foamea îi mînă cu biciul din urmă. De bună seamă, negustorii altă viață duc decît sărăcimea. De Paști, pasca lor e albă, cartofii lor — galbeni, cozonacii lor — ca aurul, piroștile — ca untul, și dulciurile nu-s chiftele îndopăcioase de cartofi sau de păstărnac, ci torturi de albuș bătut, cu pete de cafea, și, îndeobște, nu numai de Paști, dar și în celelalte zile lucrătoare, totul la dînșii e ca puful de ușor : viața, mîncarea. Dar pentru săraci izbucnesc bucurii, de obicei, cînd se gîndesc cum a fost o sîmbătă, un Paști, niște Rusalii, niște sărbători de toamnă..

Deschiderea școlii din deal a făcut din copiii flenduroși, buboși, desculți, puși pe hoinăreală și pișicherlîc, niște vietăți foarte importante. Cît erau cu ghiozdanul în spinare, nu îndrăznea un Precup să-i sperie și să le strige : „Harhăre !"...

Zilele de examene la stat trec la fel ca noaptea dintîi de Paști. Pentru Buiumaș e un altfel de ospăț decît cele gustate pînă atunci. Îndeobște, foamea-i mișcă din loc în loc pe mai toți : că altfel îi trage la somn, ca zilele de ceață și moină. Din pricina foamei visează treji.

Cînd povestește că profesorii de la stat, de la școala cea cu bustul lui Asachi în grădină, i-au spus : „Toată viața să-ți dai osteneală să răspunzi bine", și Țipra și Țalic izbucnesc în plîns... Țipra zice printre lacrimi :

— Cine hotărăște de soarta lui ? Plouă cînd plouă fără voia noastră. Troienele ne îngroapă căruțele în omăt, și fără voia noastră cerul e biciuit de fulgere și tunete, iar trăsnetul mi-ți retează cireșul de o sută de ani, și tu nu vrei. Cu nimica nu ne putem împotrivi... Și curînd cînd întocmesc legi d-alde Stavrat

și Cneazu și trimit lipitorile să te sugă... Să fim bărbați, noi, femeile, cum ne-am mai împotrivi?

De ce zice așa tam-nisam, nu știe Buiumaș. Pe Țalic îl îneacă pînsul: cum nu vrea să se arate slab de înger față de copil, își mușcă buzele. Dar nu-l îngăduie inima să nu-și verse la bucurie amarul adunat în ani și ani la împunsăturile cu acul, la drumurile pe jos, la țară, pe ger, pe arșiță și ploaie...

— Țalic... face deodată Țipra îmbărbătoșată, și albituri pe la boieri am să spăl, ca Varvara, gheboasa, care bea titiun și se îmbată la crîșmă, numai și numai să-l vedem pe Buiumaș al nostru la școală mare, în haine cu vipuști roșii, șapcă în cap cu cozoroc de lac... Cîte-s de făcut cît umbli pe lumea asta? Și el n-a fi ca mine o proastă, o năroadă, o neisprăvită.

— Ce-ai să-l faci? întreabă cu nevinovăție Țalic. Rabin? Haham?... Apoi adaugă: E lumea zădărniciei lumea asta? E lume aievea? Cîți nu se întreabă? Îi prinde somnul. Și nu-i deșteaptă din somn și din vis decît foamea. Atîta spun, dacă îl îndrumi să se facă de ăștia care țin la ban și la lumea amăgirii, apoi nu-i de bine.

— Nu-l fac nici de ăștia să trăiască pe spinarea norodului. Îl facem doftor: să facă bine la oameni; să smulgă din colții morții lăuze, copii de țîță.

Îl podidesc lacrămile și pe Buiumaș. Sînt zile de hotar pentru dînsul: ca ziua cea mare, ziua înfricoșătoare a ispășeniei, cînd se hotărăște dincolo, unde se țin catastifele cu însemnările de faptele oamenilor, care va pieri de sabie, care de molimă, care de foc sau apă... Cînd mama plînge de dragul lui, de dorul de a-l vedea norocit, își aduce aminte cum îl trăgea în iatacul întunecos, după cuptor, cum scotea din buzunarul fustei de dedesupt un gologan și-i dădea să-și cumpere ba un covrig, ba un caiet pe care

era zugrăvit aviatorul Blériot[1] pe tartaje[2]... Pe gerul acela de crăpau pietrele, cînd ea se ducea la piață, după ce cumpăra un cocoș, căline uscate, hrean, rădăcină de pătrunjel, punea totdeauna deoparte cîțiva gologani pentru mezin. Iară gologanii puși bine pentru mezinul ei, ca să-i ușureze învățătura, erau așa de scumpi pentru dînsa, că nu i-ar fi dăruit nici măcar pentru cutia milelor înțeleptului Meir, făcătorul de minuni, care este, după unii, cea mai mare pomană. Își punea ea cațaveica cea cu fața verzuie, căptușită cu blană de motan roșcovan, înfofolea capul în bertă, gătea mîncare pentru multe guri, îi ajuta lui Țalic la înseilat și la făcut borțile pentru bunghi, la cusut cătărămile, bunghii de la pantaloni, și ce putea, aduna, ca să aibă mezinul ei caiete, și plumburi, și condeie de sticlă umplute cu apă roșie...

De bucuria lui se bucura dînsa.

Profesoara cu cozile negre înnodate la ceafă — care l-a ascultat la examene — locuiește aproape. El se împlîntă mereu în ușa ei. Ea, cînd îl vede, îl zice cu voce dulce, subțire, de școlăriță :

— Mata ai răspuns foarte frumos la examene.

El îi soarbe cu o plăcere nespusă vorbele, parcă e apa cea mai bună și răcoroasă. Și răspunde :

— Am să-mi dau toată silința, doamnă profesoară.

După aceea se deșteaptă în Buiumaș un mare dor de hoinăreală. Jalea din casă îl alungă. Chiar din cele dintîi zile Țalic și Țipra și-au dat seama că n-au să aibă ei putere să-l ție la „școala de gimnastică" în uniformă. Și-i doare că „onoarea" familiei se duce și nimic nu-s în stare să facă. Pornește cu băieții la scăldat în Jijia. Nu acolo unde se scaldă femeile și fetele, în cămeși, și băieții mici, goi — pe o întindere de

---

[1] *Louis Blériot* (1872—1936), inginer francez, constructor de avioane și pilot, unul dintre protagoniștii aviației.

[2] *Tartaj* — copertă.

apă lină, pe care a pus stăpînire un surdomut cerînd plată pentru scăldat — ci acolo unde malul este rîpos, cu ostroave de podbal[1], sau ținut în gheare de sălcii. Rîul e plin de bulboane. Un băiețandru de cațap, care s-a retras de la școală și e căpetenia băieților la joacă, pornește în fruntea cetei la scăldat. Buiumaș se ia după alții, deși nu-l ia în seamă nimeni. E plăpînd, stîngaci la fugă, nedibaci la oină. Nu le pare vrednic a intra în ceată. Toți cetnicii au pantaloni despicați ca pestelcile, cioburi de sticlă în picioare, brațele scrîntite, dar sînt voinici, și chiar cînd le intră cîte o caia de cal în călcîi, nu se tînguie. Numai Buiumaș pare față de ei adevărat pirpiriu, netrebnic : ușor ca fulgul de păpădie și ca frunza de toamnă. I-o și aruncă de la obraz : „Tu pentru az-buche și-un păduche ești bun, nu pentru voinicie ! Are dreptate mă-ta cînd zice că ești netrebnic !"

Se bagă cei din ceată în nămolul vînăt, se leagănă în răchiți și se aruncă în bulboane ca niște veverițe. Buiumaș nu știe înota. Se ține la mal, prins de răchiți, se scufundă doar sub apă cu creștetul capului, ca moșnegii la feredeu. Se prăjesc cît se prăjesc șopîrlele la soare și, după ce se usucă, foamea îi scoate din apă, năvălesc în pomături, jumulesc pomii, lăsîndu-i goi de fructele crude. Buiumaș nu are curaj să sară gardurile de teama cîinilor, a urzicilor, a scaieților, a cătinii cu țepi, ce năpădesc hotarele grădinilor. După ce se scaldă, de-a valma cu băieții, se oprește în piață, unde își face veacul Casril. În piața pustie, în fiecare după-amiază, numai bulgarii țin gheretele deschise, porcarii și cîte un cațap care vinde carne tăiată de hahami. Măturătorii adună rămășițele de gunoaie, lăsate de țărăncile care întinseseră marfa pe tarabe, tăifăsuiesc între ei, amenin-

---

[1] *Podbal* — plantă mică cu flori galbene ; se întrebuințează în medicină, frunzele ei servind și ca aliment.

țînd cu măturile cîinii încîrligați, cățelele cu cerul gurii negru. Pare că măturătorii încarcă în tărăboanțele lor soarele, lăsînd în urmă numai umbră. Casril șade, de obicei, în ghereta unui bulgar, așteptînd ceasul cînd li se face negustorilor foame. Șade de vorbă prietenește, fără teamă, cu spaima copiilor din tot tîrgul : Avrami Pompier.

Avrami Pompier este ovrei, dar seamănă la port, la vorbă, la porniri cu cel mai adevărat și mai zdrahon și necioplit mahalagiu gras, hirsut, năselnic. E doar mai flenduros, plin de bube, cu urechile însîngerate, cu căciula țurcănească spartă în fund și cu un fel de straie de șiac. Avrami Pompier se poartă cu un șoșon și o ciubotă cînd nu e cu desăvîrșire desculț. Este iute la mînie, fiind puțin zălud. Are și el povestea lui, cum o au toți cei care nu-s rostuiți ca oamenii. Tat-său, mare mărchitan, dar feciorul nu a ținut să calce pe urmele lui. Nu e bețiv, nu e muieratic, dar „oțoman de negustor" nu ține să se facă. Și nu-i numai atît. Are și un sticlete în cap. Cum vede copil, cum mîrîie și suduie și bate din picioare. Copiii fug din calea-i strigînd : „Avrami Pompier"; el se ia după dînșii. Dacă prinde pe vreunul, fie și nevinovat, care din întîmplare trece și l-a zărit „pompierul", apoi îi rupe urechile, îi însîngerează gura, îi zgîrie obrazul cu niște unghii ca ghearele de erete. Dar și pe el cînd îl prinde vreun părinte de odraslă speriată, apoi îl zvîntă în bătaie : unii îl duc cu alai la poliție, să doarmă cîteva nopți la beci, dar lui la nimic nu-i folosește. Abia se simte bine că-i dus la odihnă. Copilăria lui Avrami Pompier a fost de odraslă de negustor avut. Copil cu sînge iute și cu porniri rele. Nu i-a plăcut școala ; a urît și a blestemat negustoria. S-a băgat la pompierie înainte de a trage sorțul. L-au dat afară din pompierie că nu se înțelegea cu nimeni. După ce și-a terminat miliția, a ajuns de rîsul lumii.

De ani de zile doarme iarna pe cuptoarele pităriilor, vara, în piață, unde e tocmit pîndar de noapte. Urechile lui sînt forfecate ca frunza de pătrunjel ; ochii — sîngerii... Cu acest alungat din neamul oamenilor a legat prietenie Casril. Nu se mănîncă între dînșii, cu toate că sînt concurenți. Cînd unul, cînd celălalt se bagă în văzul boierilor să le ducă acasă coșul cu cumpărături și să cîștige un ban. Avrami Pompier are pentru Casril îngăduința dulăului pentru cățelușul de curte. Prietenia lor, firește, se răsfrînge și asupra lui Buiumaș. Frățiorul lui Casril este singurul copil din tîrg care are voie să stea lîngă Avrami fără a tremura, fără a se pomeni plesnit din senin, însîngerat, călcat în picioare. Clocotește de răutate acest Avrami Pompier apucat de furie... Buiumaș se ferește totuși din calea lui Avrami, cum ocolești poiata unui cîine rău, deși e legat în lanț și nu te poate ajunge. Cu Avrami Pompier nu ești niciodată în siguranță. Nu se poate ști cînd îl apucă năbădăile. Față de alți copii, care colindă piața — căutînd cocene de mere, coji de harbuz, sau dîndu-și osteneala să șterpelească de pe tarabe roșcove, stafide, prune uscate, sau migdale — apoi e fudul că poate fi văzut alături de Avrami, spaima copiilor. Ca și cum ar sta alături de-o nălucă, și lui nu i-ar cășuna nici un rău. E mîndru ca și cum le-ar arăta că mîngîie o coamă de leu.

Cînd soarele se ascunde pe după gherete și vacile se întorc de la imaș, Avrami pregătește într-o strachină o salată uriașă : vinete și ardei grași, copți la pitărie, ardei iuți, ceapă și ridichi de lună, castraveți, pătrunjel și mărar, toate înotînd în untdelemn de măsline și în zeama lor proaspătă. Pentru salata asta se alege tot ce este mai bun. După ce amestecă salata cu o lingură de lemn, aduce cîteva pîini calde. Se adună bulgarii : pornește un clămpănit de fălci, cu plescăituri de buze și smiorcăieli de nas. Ei se

uită la salată trăgîndu-i lui Avrami cîte un picior, drept mulțumire pentru osteneală, se uită la Buiumaș ca la o făptură curioasă. Unul zice :

— Ei, acu, cît mai e cald, zburdă și el. Cînd o veni frigul și n-o mai avea încălțăminte, se ascunde după cuptor...

Lui Casril nu-i place ca să-i fie umilit frățiorul :

— Nu-l mai căinați, că are el ghete și îmbrăcăminte cît îi trebuie... Dar e strîngător și cu grijă de munca lui tat-său. La toamnă intră chiar la gimnaziu.

— Ca să-i fie rușine cu tine... răspunde același bulgar, cu mustățile îmbibate de untdelemn.

— Frățiorul meu nu-i ca aceia ! Nu-i capră de cele rîioase, să ridice coada în sus și să nu cunoască cine-i al lui ! zice Casril îngălbenind și roșindu-se de necaz ; se uită la Buiumaș și parcă-l întreabă dacă-i așa cum zic oamenii.

Casril a auzit că vestmintele scumpe sucesc capetele cele mai înțelepte. Sînt fel de fel de povești despre astea. Doar nu iese povestea pînă nu se întîmplă cu adevărat și-i este oarecum teamă să n-ajungă și Buiumaș să-l dea de sminteală.

Avrami Pompier se uită lung la Buiumaș ; ochii îi sînt roșii, turburi, înecați în grăsime, ca de guzgan buimăcit.

— Așa departe ai ajuns tu ? Tii, tii !... Uniformă !... Da' ușor cap trebuie să ai !

Avrami dă să-l mîngîie cu mîna lui crăpată, plină de pîraie de sînge închegat, dar Buiumaș se ferește.

Bulgarul care-și bătea joc de Casril mai zice cu gura plină :

— Dacă s-o întîmpla să ajungă ăsta doctor, nu se mai uită la un berbec bolnav de gălbează ca tine...

Un alt bulgar zice :

— Măi Casrile, poate că n-a intra la gimnaziu ca să-i fie rușine cu tine... Atunci ai tu noroc... Nu-ți fie

teamă, că și la anu tot cu pantalonii rupți și desculți îl vezi... Că mîine îi iei tu locul lui Avrami Pompier, și frățîne-tău, locul tău...

Țipra-i cam îngrozită de izbucnirea de golănie a lui Buiumaș. Parcă nu mai e mezinul ei cel alintat. Parcă-i hrănit cu jăratec și cu ardei iute și parcă e mușcat de streche. Nu mai stă cuminte, lipit de prispă, ca în alte vacanțe, ci mereu pe drumuri.

Țalic se tînguie că el n-are putere să-l dea mai departe la școală, dar Țipra ține morțiș ca mezinul s-o ia înainte. Vecinele rîd : „S-au văzut alții mai breji care n-au intrat la gimnaziu, are să intre odrasla Țiprei ?"

Într-o zi, cum se pregătește să plece la hoinăreală, îl ia mama de mînă — ca pe un copil care n-a fost încă la școală — și-l duce de-a dreptul la un misit, să-l bage într-un birou. Misitul are și dînsul birou pe ulița boierească, lîngă tribunal. Țipra zice cu voce plînsă, deși își ține lacrimile :

— Întîi la Dumnezeu și pe urmă la mata am venit, să scoți om din copilul meu...

Misitul îl măsoară din ochi cum măsoară geambașii mînzul. Clatină din cap, o străpunge cu privirea pe Țipra și zice oftînd, săltîndu-și burta :

— Prea mățățel pentru birou !... Mai ține-l cîțiva ani acasă. Cu unul ca ăsta ce să faci ? Să măture un birou nu poate ; de scris ?... Ăștia de ies acum din școală au o scriere să le retezi degetele !... Să se mai coacă. Îi prea crud. Ca zarzărea abia ieșită din floare.

— Nu știi cum scrie... Răvașele lui vorbesc singure.

— Mai dă-i țîță ! sfîrșește nerușinatul.

Ţipra roşeşte pînă la urechi.

— Adevărat, cel sătul nu crede celui flămînd...

O mare nădejde îşi pusese Ţipra în misitul care vinde şi sferturi de loz la diferite loterii. N-o spusese, dar ea avea atîta credinţă că el îi înţeles cu norocul, că dorise să-şi împingă mezinul, fără să ştie nimeni, ca să stea de mic tocmai la locul unde izvorăşte norocul.

Dar cum se ţine mîndru nătărăul de misit, Ţipra pleacă amărîtă, tîrîndu-l după ea pe Buiumaş, cărîndu-i repede, îndesat, pumni după ceafă (ca şi cum el ar fi vinovat că misitul nu-l primeşte în slujbă).

— Netrebnic ai fost; netrebnic ai rămas. Cu toate bunătăţurile te-am giftuit, şi nu mai vrei să creşti, ca să te ieie lumea în seamă şi să cîştigi o pîine! Cît să te mai ţin?... De ce nu creşti, să te bagi şi tu să stai sub cişmeaua norocului?!

Nu-l dor atît pumnii, cît îl doare ruşinea că-l vede lumea. Cine vede cum se necăjeşte maică-sa, cum îi cară la pumni, îşi închipuie că pentru cine ştie ce poznă îşi primeşte chelfăneala binemeritată.

— Şi nici un butuc nu ştii să spinteci, ca să am cît de cît un folos de pe urma ta!...

În dreptul catedralei îi întîmpină multă lume adunată. Un slujbaş de la primărie citeşte o gazetă, tîrgoveţi, săteni, măturători, aruncă priviri peste umărul lui. O clipă uită Ţipra de necazul ce-l are cu mezinul. Se opreşte să întrebe şi dînsa ce s-a întîmplat...

— Iese iar cu mobilizare şi cu trecerea Dunării ca la şap'şa' şi la treişpe. L-au omorît pe feciorul lui Frantz Iosef şi pe noru-sa! o lămureşte un necunoscut.

Nu prea înţelege cum vine mobilizarea şi moartea feciorului lui Frantz Iosef. Ea nu-şi închipuie că pe fecioru împăratului austriacilor îl pot atinge glontele, cuţitul, deoarece crede că împăraţii şi neamul lor se poartă numai în platoşe de aramă şi de fier. O ia

înainte, tîrîndu-l iar pe Buiumaş după dînsa. La fiecare răspîntie de pe uliţa mare se adună alţii, citesc unul peste umărul celuilalt gazeta şi par mai mult a fi cuprinşi de clocot decît a se linişti.

— Feciorul lui Frantz Iosef a fost ucis de sîrbi ! zic cu mirare. Şi nu le vine să dea crezare.

— Are să fie război, mai crîncen decît cel de anul trecut... prezic unii.

— Război ?!

Ţipra se dumireşte în sfîrşit : izbucneşte în plîns, şi în plină lume îl boceşte pe Iţe, ca şi cum el ar fi fost ucis, şi nu feciorul lui Frantz Iosef...

Cu neputinţă i-a devenit lui Mochi Ciucălău, fire nerăbdătoare, răzvrătită, dreaptă, să mai îndure viaţa din tîrg. Dacă mai rămînea, cine ştie ce boroboaţă ar fi făcut. A plecat de acasă. Şi dus este. Au plecat şi alţi băieţi : unii cu îngăduinţa, alţii fără îngăduinţa părintească ; unii goniţi de foame, sărăcie, alţii doritori să-şi caute norocul, lacomi de avuţie. Dar fuga lui Mochi Ciucălău altfel s-a petrecut decît a tuturor. A scris pe numele său oarecare lei de argint găsiţi în portofelul lui taică-său. Şi dus a fost, fără ştire. Nici măcar o cămaşă de schimb nu şi-a luat. A scris doar după cîteva săptămîni o cartă poştală, ca să se ştie că trăieşte, că în tîrg nu se mai întoarce în vecii vecilor. Cărţile, cărţile i-au sucit mintea : nu mai credea în Dumnezeu, frică de stăpîn nu mai avea. Scria : „Voi credeţi în sfîntu Sisoe ; voi vă închipuiţi că norocul vă stă în ajutor. Iaca, eu, unul, nu cred decît că noi cu toţii — care mîncăm pîine din ce scoatem cu mîna şi osteneala noastră — putem schimba să nu mai fie calici şi putregai de bogăţie ; lumea trebuie schimbată. Altfel nu mai merge..."

Se vede că s-a dat cu socialiştii.

Nu a răsărit bine soarele, cînd o diligență s-a oprit în fața casei Țiprei : pare mai mult o droagă, cu cai negri, decît diligență. Pleacă şi Blima. Pe la Mihăileni, prin tîrgul Siret, prin Cernăuți, pînă la Rotterdam. Acolo o aşteaptă, se zice, vaporul. Şi Buiumaş, ca şi familia întreagă, îşi închipuie că un vapor gata pregătit numai pentru dînsa aşteaptă. O întovărăşeşte băiatul unui cojocar, care fuge de armată tocmai în Canada. Cîteva săptămîni au sunat zurgălăii diligenței, ca strigătul straniu al cioclului care umblă în urma năsăliei, sunînd gologanii în cutia milelor : „Mila izbăveşte de moarte".

Un dor fierbinte după Blima, după nepoțelul palid, bolnăvicios — pierduți amîndoi dincolo de orizontul care a înecat *Titanicul* — umple casa. Mereu îşi aduce aminte careva din casă de diligența neagră, de glasul vizitiului, greu, încărcat de brumă, de suspinele sugrumate. Țipra boceşte cu vorbe, pomeneşte de diligență, de cai, de vaporul cu care trece fiică-sa marea uriaşă, mama Mării Roşii. S-ar zice că plînge un mort ce trebuie scos din casă.

Tristețea uliței, ca şi a casei, se răsfrînge şi asupra lui Buiumaş. Vrea să învețe, părinții au ajuns să fie împotrivă. De unde pînă la isprăvitul şcoalei primare se nutreau cu nădejdea că a ajunge cîndva doctor, acum zic că n-au nimic împotrivă să rămînă şi golan, la fel cu frații săi mai mari, Pantil şi Casril. A amenințat că se aruncă în fîntîna lui Iordache Mantu dacă nu intră la gimnaziu, dar nu-l cred ei în stare. Cu toate că oarecare îngrijorare tot îi încearcă.

Cineva îl învață să ceară de la primărie certificat de paupertate : ca să fie scutit măcar de taxe.

— Aşa se fac lucrurile în viață : întîi apuci un deget, şi pe urmă tragi toată mîna.

Fără a întreba pe ai casei, întocmeşte o jalbă, o iscăleşte pe Ţipra (ştie că Ţalic n-ar da pentru nimic în lume ochii cu mărimile şi n-ar iscăli prin punere de deget măcar de s-ar scufunda lumea). Jalba o duce la primărie. Umblă desculţ, numai în cămăşuică şi în pantaloni. Şi dacă odagiul de la intrare nu l-ar vedea cu coala de hîrtie cu timbru, şi Buiumaş nu l-ar întreba: „Unde se depun petiţiile?", de bună seamă că nici nu l-ar lăsa să intre. Îl îndreaptă către registratură şi o lasă acolo, pe o ferestruică. Din clipa aceea nerăbdarea creşte. Nu mai este băieţelul cuminte, cu adevărat necăjit, îmbrăcat de bogdaproste, dar cu ochii căprui şi limpezi, ci are ochii roşii, neliniştiţi de temere şi nerăbdare. Şi nici că are astîmpăr. În zorii zilei pleacă de acasă. Nu ia nimica în gură, fiindcă nici nu are ce. Fuge la primărie. Stă la pîndă pe trotuarul de peste drum, ca şi cum ar aştepta acolo pe cineva foarte cunoscut. Se aude un fîlfîit de aripi în grădina catedralei. Îşi ia zborul o cioară. Se aşază drept pe capul bustului lui Kogălniceanu, înălţat, cu doi ani în urmă, din osîrdia holteiului bătrîn şi burduhos — primarele. Buiumaş aşteaptă. Îi vede pe toţi slujbaşii sosind: de la cel care mătură scările pînă la „ofiţerul stării civile", îmbrăcat în haine de mătase albă, stăpînul pomătului celui mai frumos, cu piersici, cu pere mari cît capul de copil, agrişe, zmeură şi butuci de viţă. Ciorile se pornesc pe croncănit în frunzişul arţarilor din grădina catedralei, se suie sus, în vîrful crucii, şi apoi trec în vîrful turlei primăriei... Buiumaş stă şi priveşte. Uneori cutează să se apropie de omul cu părul roşu, care mătură scările cu mătura lungă de nuiele.

— Mult trebuie să aştepţi pînă iese un răspuns la o jalbă?

— Ce fel de jalbă? La noi se face petiție, nu jalbă. Că asta era pe vremea veche, cînd tu nici nu erai pe lume.

— Vreau să scot certificat de paupertate.

— Apăi pentru asta agentul de la percepție face cercetare la fața locului, dacă plătește fonciera și alte cîte mai sînt și dacă n-are nici un capăt de ață. Care-i sărac lipit pămîntului are drept la paupertate, care nu, nu... Fără paupertate, să-ți dai sufletul, și nu te primește la spital și nici n-ai să intri, nicuță! zice omul icnind.

În fiecare zi Buiumaș întreabă dacă-i de așteptat, și măturătorul la fel îi răspunde. După asta se repede la primarele. El are palat și parc cu flori, cu păuni și porumbei. Îl pîndește ceasuri întregi să iasă și să-i ceară într-un fel oarecare să zorească eliberarea certificatului de paupertate. De cuvîntul ăsta îi e lehamite, mai cu seamă că nici nu știe ce înseamnă. Poate, de-ar ști că-i vorba de sărăcie, din mîndrie, ar da înapoi.

Într-o zi s-a întors acasă mult după amiază. A avut un necaz peste necazurile obișnuite. Un băiețandru l-a întrebat:

— Ce tot pîndești în fiecare zi?

— Să-mi iasă certificatul de paupertate... ca să intru în liceu...

— Tu să intri la liceu?!... Păi te-ai gîndit ce înseamnă asta? Au fost ei mai dihai ca tine, cu ghete, cu pantaloni lungi, și tu... desculț, fără pantaloni lungi, vrei să te bagi la liceu, ca să fii una cu feciorii doctorului Crivăț și ai prefectului Gheghel? Să știi de la mine: te dă pe ușă afară, îți strigă că ești neobrăzat și te omenește cu patru părechi de palme!

Cu ce inimă s-a întors pe ziua aceea acasă!

Aci găsește pe unul cu mustață gălbuie, ochi albaștri, cu ceaslov de biruri subsuoară. Stă pe scara

prispei, vorbeşte cu Ţipra. Altul cu darabană îl însoţeşte. Este pus să adune lumea cînd s-or vinde pernele pilote. Şi cel cu darabana se uită la cel cu ceaslovul, aşteptînd să înceapă cîntecul.

— Păi, jupîneasă, cum ceri certificat de paupertate cînd ai casă şi loc de grădină?... Apoi de plătit, dacă v-aş vinde maşina de cusut, şi patul, şi pernele, şi straiele de sipet, încă nu v-aţi plăti. Datoraţi statului. Nu vă gîndiţi de loc că statul are nevoie de parale.

Cel cu darabana porneşte să bată. De pe uliţa mare se arată curioşi.

Ţipra nu pricepe de loc despre ce atestat e vorba. Îşi dă seama că a căzut o năpastă pe capul ei şi sînt în stare să-i vîndă lucruşoarele din casă.

Înfricoşătoare este pentru dînsa împărăţia asta care trimite la casa omului sărac fel de fel de zurbagii cu darabane, să-i scoată în vînzare şi gunoiul de sub pat!

Agentul de percepţie ridică un deget în sus şi zice:

— Chitic, zi cîntecul mai cu foc! Avem nevoie de muşterii!

Ca un om mare, Buiumaş îşi varsă tot ce are pe suflet faţă de omul cu ceaslovul şi îi povesteşte: că el e acela care a făcut cerere pentru certificatul de paupertate, ca să poată pătrunde la gimnaziu...

— Atuncea, e încurcată rău, logofete... Iscăleşti oamenii fără să ştie... Cu asta se poate socoti poliţia... Dai rău de dracu...

Se tărăgăneşte în tocmeli cu agentul venit să bage cu tot dinadinsul spaima în jupîneasa Ţipra. Ajung la înţelegere. Buiumaş are să-i mediteze copiii, Ţipra are să-i cîrpească cearşafurile şi feţele de pernă din casă. E singurul mijloc de a-i îndupleca pe părinţi ca să n-aibă nimic împotrivă, ca să urmeze cu învăţătura mai departe.

Cel de la percepție pleacă mulțumit. Nu și neamul Ţiprei.

Le-a scurs sîngele dintr-înșii de rușinea vecinilor. A amenințat — cît ținuse tărăgăneala și tîrguiala — că-s buni, și mama și feciorul, de băgat nu la beci, ci de-a dreptul la „cremenal", cu tîlharii de drumul mare. Și lumea — care nu știa despre ce-i vorba — și-a închipuit că mama și fiul au prădat pe cineva. Le-a tot cîntat apoi că l-au pus la mare încurcătură și cine știe ce o păți că a tot păsuit-o cu dările pe jupîneasa Ţipra, pe bărbatul ei, Ţalic, care lucra pe ascuns meseria. În cele din urmă a zis că îi e milă de băiatul care de dragul învățăturii și în fîntîna bețivanului Mantu era să se arunce... A cerut deocamdată de cîțiva pitaci arvună și a zis că el are să-i scoată „profesărului" copiilor săi certificat că-i om sărman și n-are nici casă, nici grădină, nici găină...

Și astfel a ajuns Buiumaș, supt, galben, cu ochii roșiți de nesomn, ziua aceea a înscrierii la examenul de capacitate.

Ţalic își pune ciubotele de sărbătoare cu turetcile moi, haina cafenie, țesută în pătrate, și pornește cu Buiumaș spre gimnaziu. Clădirea este un pălățel ascuns între copaci seculari și între parcurile dese ca sihla dintre bisericuța de lemn și catedrală.

Amurgește. Pomii aștern umbre catifelate pe trotuare. Nu se știe cui îi bate mai tare inima : tatălui — care n-a mai călcat niciodată în viața lui pragul vreunei autorități — sau fiului ! Cîtă stăruință din partea Ţiprei și a mezinului pînă să-l hotărască pe Ţalic că trebuie să se ducă să-l înscrie la școala înaltă.

— Ce vreți de capul meu ? Pînă acum eu am trăit ca liliacul, și amu vreți să mă scoateți privighetoare ? Nimica nu știu ce-i spune boierului !

— Nici nu e nevoie. Numai dacă te întreabă, zici doar atîta : ,eu i-s tată. Şi taci ! l-a dăscălit Ţipra.

Drumul este un chin. De zeci de ori îi vine să se întoarcă. Cînd suie scările, îi vuieşte capul ca o scoică.

Un domn cu mustăţile mari, încrucişat, îl întreabă cum îl cheamă, îl măsoară cu dispreţ pe Ţalic, căruia îi bate nespus de tare inima să nu-l întrebe : „Da' cu miliţia cum stăm, jupîne ?..." Îi este frică să nu-l înhaţe la cazarmă. Îl înscrie pe Buiumaş la examenul de 1 septembrie.

— La noi, zice el totuşi, sînt mulţi chemaţi, dar puţini aleşi... Dacă reuşeşti, intri, dacă nu... Dar unde ai învăţat pînă acum ?

— La şcoala israelito-romînă ! răspunde milităreşte Buiumaş.

— Hm !... mormăie domnul, aruncînd lui Ţalic, apoi lui Buiumaş o privire care spune mai mult decît strigătul mirat, sugrumat : batjocură, ocară, dispreţ.

Ce mai nerăbdare îl cuprinde în zilele acelea ! O întovărăşeşte pe mama la amîndouă cimitirele tîrgului, unde se duce să plîngă pe mormintele părinţilor. La poartă o întîmpină, cu mîinile întinse, calicii, în frunte cu Moişă Lungu. Ea pătrunde în ţintirim cu căciuliile de usturoi, să le semene pe morminte, iar pe Buiumaş îl lasă la poartă. (Căci în luna dinaintea năprasnicelor sărbători de toamnă nu se cade ca cei care nu-s orfani să intre acolo unde odihnesc pe veci cei ce s-au perindat pe lume. S-au deprins să-i zică lună de căinţă, cînd şi peştii în apă tremură de mînia acelui ce judecă în ziua Anului nou şi pecetluieşte hotărîrea de ziua ispăşeniei...)

Niciodată Buiumaş n-a mai fost cu Ţipra în luna asta la ţintirim ; acum s-a dus, ca să-l vadă peste gard bunicul... ca umbra lui să vină la examen, să-i dea sprijin şi curaj !... Asta face şi Ţalic, zicînd :

— Ce putere am eu şi ce sprijin au de găsit copiii mei în mine ? Îl podidesc lacrimile. Deşartă suferinţă... Întîi a tras necazuri bunicul, apoi tata, acuma-s eu, şi le-a venit rîndul băieţilor mei...

Alt examen decît cel dat în vară. În ziua asta Buiumaş se simte cu desăvîrşire ameţit. Şi, o dată cu dînsul, toată casa.

— De ce te-ai apucat să-l scrii ? îl mustră Ţipra pe Ţalic. Nu vezi ce-a ajuns băiatul ?... Obrazu-i ca de hîrtie a ajuns !

Intrat pe poarta de fier a gimnaziului, între copiii îmbrăcaţi în straiele de acasă, pestriţe, sau băieţii în uniformă, fudui, dispreţuitori, nu ştie pe ce lume se află. Copacii din curtea întinsă a gimnaziului nu sînt salcîmii obişnuiţi sau castanii porceşti, ci arţari, plopi palizi, uriaşi. În fundul curţii este un hulubar, care, în loc să fie plin cu hulubi, e prevăzut cu un soi de maşină de măsurat umezeala din văzduh. Deasupra hulubarului sînt înfipte punctele cardinale. La poarta gimnaziului băieţii îşi lasă şi deprinderile de acasă, şi glasul, şi neastîmpărul. Sălbăticia veselă, zburdălnicia slobodă de la şcoala israelito-romînă nu se pomenesc. Se vorbeşte în şoaptă, răbufneşte răcoarea umbrei din grădina catedralei şi a bisericuţei de lemn, din stînga gimnaziului, şi îngheaţă cuvintele parcă.

În ajunul Anului nou [1] sînt lipite, pe una din ferestrele care dau în curte, listele : s-a hotărît cine-i bun şi cine nu este. Într-un salt a fost acasă : pare de aer, atît de uşor este. Ţipra rîde veselă, dar în acelaşi timp se întristează :

— Ce am crezut şi ce iese !... La ce folos c-ai s-ajungi doftor dacă mie tot au să-mi pună o piatră

[1] La evrei Anul nou se sărbătoreşte toamna.

grea pe mormînt şi n-a avea cine se ruga ca mezin pentru iertarea păcatelor mele ?...

Ţalic, care se duce numai de cîteva ori pe an la feredeu, îl ia cu dînsul şi pe Buiumaş. Baia geme de lume. În timpul anului, în ajunul oricărei mărunte sărbători, vin oamenii bătrîni cu nepoţii la feredeu. În ajunul Anului nou şi al zilei ispăşeniei, la feredeu se pot vedea nu numai bărbi şi obraze spîne de copil, ci şi de acei care îşi tund cu maşina sau îşi rad cu briciul barba : acei ce nu se ţin bine cu credinţa... În preziua Anului nou rîură săpunul pe băncile de la baia de aburi, bătrînii se vaită de plăcere, asudă şi se bat cu măturici de stejar, stau claie peste grămadă. Prin aburii usturători de-abia se văd oamenii care mişună, cu cofele de apă rece în mîini. O larmă de iad forfote, iar ecoul se ţăndăreşte de tavanul de piatră, căzînd cu plescăit surd pe lespezi. Pietrele prind miros de sudoare fierbinte. Bătrîni cu bărbi încîlcite, sure, cu hernii mari, picioare uscate, par umbre drăceşti, mişcate sub potopuri de apă, împinse de aburi. Pe toate băncile sînt prinşi ciorchini de oameni ce stau întinşi, cu ştergare de apă rece la cap, ca să nu-i ameţească dogoreala. Oftează, suspină de bucuria de a trăi, de-a asuda. La frig, acolo unde un moldovan trage apa rece cu pompa, e plin, de asemeni, la cele trei dezbrăcători : la negustori, la boieri, la calici.

Cele două zile de sărbătoare ale Anului nou — zile de toamnă timpurie, luminoasă — sînt pentru toată lumea aducerea-aminte a tuturor anilor ce au trecut. Ca un ghem se deapănă zilele, ca fulgere scapără întîmplările. Foamea, rugăciunile, cîntecele prelungi, sunetul de bucium subţiază feţele. Poporenii se roagă să fie judecaţi nu după fapta lor, ci după gîndul bun ce au avut şi nu l-au putut duce la îndeplinire. Femeile izbucnesc în bocete înalte cînd cantorul pomeneşte pe cei sortiţi să moară de ciumă, de holeră, de

sabie ţinută de mînă duşmană. Zilele astea le sînt tuturora sfinte şi scumpe fiindcă se simt pîndiţi de Dumnezeu, aproape de el şi totuşi gata oricînd să se supere împotriva lor. Toate sărbătorile din timpul anului schimbă pe oameni, îi înfrumuseţează, îi curăţă. Peste toate sărbătorile tronează o bucurie ce se îmbibă în trup. Sărbătorile de toamnă, însă, sînt pline de spaima unei luni întregi, lună cînd li-e dat oamenilor să se reculeagă, să colinde cimitirele, să se căiască. Sperietura ei [este] [1] picurată ceas cu ceas, timpul se răcoreşte, brumele văruiesc buruienile, roadele se zbîrcesc, soarele îngălbeneşte, şi frunza care tremură strecoară temeri în suflete. Umbre se îndeasă şi oglindesc parcă spaima cimitirelor, unde şi morţilor le clănţănesc dinţii, să nu se întîmple ceva rău rubedeniilor lor care mai sînt în viaţă...

Sîmbătă, „şcoala", lăcaş de rugăciune, este plină. Dar în aste zile mari, oameni care nu i-au călcat pragul timp de un an se îmbulzesc să-şi răcorească inimile, să se împace cu puterile necunoscute de ei...

Ziua ispăşeniei mai grea este de ţinut ca în alţi ani. Întîi : se zvoneşte că primarele nu mai îngăduie cu nici un preţ ţintirim ovreiesc vecin cu cazarma. Are de gînd să treacă cu plugul peste morminte, să răstoarne pietrele de pomenire, să le ducă şi să le aştearnă în ograda prefecturii... Şi e jale mare cînd şi morţilor li se turbură tihna. Peste oseminte are de gînd să răsădească brazi, ulmi, plopi şi să facă parc de plimbare pentru tineret. Apoi acelaşi primare a poruncit să nu se mai aducă la sinagogi lumînări de spermanţet, înalte cît omul. Asta este datină, pe care nu vor s-o calce. De ziua ispăşeniei trebuie să le fie lumină în morminte şi celor ce s-au dus, şi numai o lumînare cît

---

[1] În ultima ediţie *este* a fost omis ; am corectat confruntînd cu ediţia I.

statul de om e în stare să-şi trimeată lumina pînă în fundul gropii. Toate le răstoarnă şi le calcă în picioare.. Pe vii îi necăjeşte şi-i amărăşte... În ajunul zilei ispăşeniei, ceasurile trec ca şi altădată. De la prînz a pogorît o mare temere, ce strînge în cleşte inimile. Ca în ziua de vară, cînd a fost cea mai mare eclipsă de soare şi părea de cenuşă văzduhul şi cerul, iar la soarele întunecat se uitau copiii prin cioburi de sticlă verde. E senin, dar un soi de ceaţă umple pămîntul. Ţalic îşi duce băieţii la feredeu, să se cureţe şi să se arate curaţi în faţa judecăţii. Iordache Mantu aduce şi el Ţiprei o lumînare, s-o aprindă la slujba cea mare. De asemeni, aduce o lumînare, ca în fiecare an, şi ţiganul şef al muzicii militare (mahalagiii se tem de furia acestei zile ; şi fiindcă nu ţin legea negustorilor, care e veche de mii de ani, măcar de ziua înfricoşătoare a ispăşeniei, trimit în dar o lumînare).

Pe la chindii, după ce se întorc de la feredeu, cu rufăria şi straiele primenite, Ţalic îl ia pe Buiumaş şi pleacă la sinagogă.

Pe podeaua sinagogii sînt aşternute rogojini. Fiecare se roagă în gînd pentru sine. Dascălul Berl îşi face slujba de ceauş, de astă dată cu cîştig. Cu biciuşca de cureluşe croieşte pe cei ce îngenunchează pe rogojină şi primeşte drept răsplată cîţiva gologani. Asta înseamnă că el îi bate pentru greşeli şi el îi iartă. Mai-marii sinagogii şi-au pus la uşă o masă şi aşteaptă, cu strachina pusă dinainte, să arunce fiecare cîte ceva pentru întreţinerea lăcaşului. Hanina hahamul are şi el strachina lui, să-i cadă darurile.

Hanina se uită la Ţalic, la Buiumaş.

— Ei, vra să zică băiatul a intrat la gimnaziu, după cîte se aude ?... Este şi cinste mare, dar şi... Ştii tu, Ţalic, că moldovanul are o vorbă : obrazul subţire cu cheltuială se ţine... Bine !... Foarte bine !... Lasă-l să înveţe, să ai cine te ţine la bătrîneţe... Ceilalţi feciori,

slabă nădejde! Cu apucăturile lor, cu cine se înhăitează, să nu fii nevoit a-i scoate de la „gros"... Dar cu mezinul o să te cam coste învățătura asta în uniformă... Tu știi: numai învățătura noastră de mii de ani e învățătură. A lor e ca hainele de gata. Nu-i după măsura omului, ci a nevoii lor ca să facă bici dintr-însul... Pe urmă și școala lor... Amăgire, fudulie... Și nu-i ca la Berl (Hanina scoate burta înainte, de i se vede și pielea păroasă de pe piept): cărți, uniformă, taxe! Da' ți-a mers bine anul ăsta, se vede...

Țalic nu răspunde: îl măsoară doar pe haham din creștet pînă-n tălpi, își plimbă privirile asupra candelabrelor de alamă cu leii bătuți, le oprește asupra chivotului[1] cu draperia țesută cu fir, oftează din rărunchi, parcă ar sughița.

— Ce să-i fac? Ducă-se și la gimnaziu dacă așa îi e voia. Are cap deschis. Isteț. Mai bine era poate dacă-l vedeam urmașul dumitale la abator și aici, școala noastră, la altar. Dar dacă nu-i pe voia mea...

— Rînduiala lumii nu-i după placul inimii numai. Meșteșugul de haham nu se deprinde: eu l-am moștenit de la tata, tata l-a moștenit de la bunicul. Să fi avut glas băiatul, scoteam eu dintr-însul cîntăreț... vorbește hahamul.

Bate el șaua să priceapă iapa. Numai că nu-i spune deschis: „Bre Țalic, tu ești cîrpaci, fecior de cîrpaci, și vrei să te măsori cu noi: luminile, sarea și piperul și bunătatea pămîntului?"

Cît vorbește Hanina cu tata, Buiumaș dă tîrcoale meselor și străchinilor. Ceva ciudat s-a așternut în sinagogă: toți calcă în vîrful picioarelor, parcă li-i teamă să nu deștepte pe cineva care nu se vede, dar

[1] *Chivot* — cutiuță așezată în altar în care se păstrează cuminecătura.

doarme un somn adînc. Pe geamul deschis care dă în grădină se uită Mihalache, tocmit să supravegheze arderea lumînărilor disează şi mîine.

Mihalache este unul din cei trei nebuni ai tîrgului. Doi sînt evrei, iar dînsul, al treilea, moldovan. Mihalache, se spune, a fost nu numai gospodar mare, ci şi primar în satul ce se cheamă Pomîrla. Are straie pe jumătate ţărăneşti, pe jumătate tîrgoveţe: poartă opinci înnodate cu nojiţe şi iţari, dar surtuc de aţă şi pălărie plesnită-n fund. Toate sînt flenduroase pe dînsul, mînjite cu lut. De aceea se şi zice că Mihalache poartă veşminte de tăieţei, de cei laţi, numiţi tocmaci, unşi cu chit. Mihalache doarme pe cuptor la o covrigărie de pe uliţa feredeului; pentru cîteva stacane de saramură în care fierb covrigii, face treabă: taie lemne, cară coşurile cu covrigi, aduce apă. Derbedeii îl aţîţă strigîndu-i: „Mihalache, arde Pomîrla!..." Cum i se pomeneşte de Pomîrla, îl apucă furiile, aruncă cofele, fuge ca o sălbătăciune, nimic nu-l poate opri. De obicei, mai tot timpul anului, Mihalache e blînd şi face bucuria copiilor care îi aţin calea, dîndu-i o bucăţică de jurnal s-o citească. Mihalache o ia în mînă şi sloveneşte:

— La vară s-or face bostani mulţi; da' pîine de loc. Păpuşoiul are să-l mănînce rugina, uliii au să prindă păsările, iar poama au s-o ciugulească cucuvăile...

Pe timpul căldurilor de vară îl apucă năbădăile, şi mai cu seamă cînd îl supără derbedeii. Dar nu este nici atunci prea primejdios, fiindcă este lesne liniştit: cîteva cofe de apă rece turnate în cap.

În fiecare an Mihalache este tocmit să supravegheze lumînările, tocmai fiindcă nu se prea teme lumea de ţîcneala lui...

El se uită la Buiumaş şi rîde strîmbîndu-se. Are o uitătură blîndă, caraghioasă: şi gura o suge şi o

cască, pare că ar trage necontenit din lulea. Deşi nu fumează de loc.

Dascălul roşu îl vede pe Buiumaş cum se uită la Mihalache.

— Te uiţi, face el cu răutate şi i se zburleşte barba roşie, te uiţi cum ai să arăţi tu după ce-i isprăvi învăţătura care te îndeamnă să mînui sabia împotriva dreptului şi focul împotriva pruncilor?... E bun lăutar cel de la muzica militară în uniformă ? Nu e ! Nici învăţătura în uniformă nu-i bună. Dacă învăţai mai departe cu mine, poate ai fi ajuns ceauş şi dascăl ca şi mine, aşa, cine ştie ce netrebnic or scoate...

Mihalache se clatină, se uită la dascălul ceauş şi zice :

— Stăpîne şi jupîne, musai să sameni mata cu un sfînt zugrăvit în biserica din Pomîrla!... Mă tot bate gîndul cu cine sameni, cu cine sameni ? Şi anţărţ tot la asta m-am gîndit. Da' uite că nu-mi aduc de loc aminte cu care... O fi sîn Vasile ?... Nu... sîn Iliei... sîn Matei... Nu-mi aduc aminte... Da' era unu care semăna şi cu mine... I se zicea sfîntul Chihai neabunu... Stăpîne şi jupîne, şi mătăluţă trebuie că eşti rubedenie cu sfîntul neabunilor...

După ce Ţalic plăteşte ce se cuvine pentru lăcaşul de rugăciune lui Berl, care l-a bătut cu cureluşa (ca să nu-l bată soarta mai rău), şi lui Hanina, după ce miluieşte pe toţi calicii adunaţi în tinda sinagogii, se întorc acasă.

Un zumzet, ca o umbră răcoroasă şi ciudată, se ia după ei. Dughenile se închid. Birjarii şi cotiugarii grăbesc caii. Gospodarii se întorc acasă cu luminările subsuori. Nici o urmă de femeie pe uliţă. Nici copiii nu se joacă.

Masa îmbelşugată se înghite la repezeală : să nu-i apuce noaptea. Ţipra aprinde lumînări în sfeşnicele de alamă, ca în fiecare vineri seară, dar izbucneşte

în hohote mai de zile mari. Plînge din adîncul inimii. Este un fel de a plînge lunea, sîmbăta, şi alt fel de ziua ispăşeniei. Pune mîinile pe obrajii copiilor, rugîndu-l pe Dumnezeu, cu glas straniu, să fie bună şi în ăst an hotărîrea lui, să-l cruţe pe Iţe, s-o binecuvînteze pe Blima, să-i dea cîştig bun lui Pantil şi Casril şi har în ochii tuturor lui Buiumaş. Cînd a ajuns cu pomelnicul la Buiumaş, începe a plînge şi mai tare, zicînd :

— Doamne, şi nu ţine seama de păcatul pe care-l făptuieşte, că mezinul n-a mai putea urma toate poruncile tale... Că intră pe mîini străine şi au să-l veghez dușmani.

Pe înserate pornesc din toate casele, tăcuţi, ca şi cum ar pluti în văzduh îngerii morţii, bărbaţii cu talesul[1] lor alb-gălbui şi vărgi negre subsuori, femeile cu cartea de rugăciune, legată în piele şi cu catarămi de alamă, copiii purtînd lumînarea înaltă, înfiptă într-o tinichea umplută cu pămînt. Ca umbrele se strecoară, plînşi, cu inimile strînse.

Lăcaşul de rugăciune se umple. Pe măsură ce se înnoptează, se aprinde o lumînare ici, în sfeşnicele de alamă bătute cu lei şi mîini împreunate ; dincolo, în cofe umplute, în cutii de tinichea sau oale vechi, stricate, umplute cu pămînt, se aprinde ca o cunună de foc la altar, acolo unde trebuie să slujească Hanina hahamul. Calicii care n-au prea mult de mîncare sînt cei dintîi, pe urmă vin cei ce nu duc foamea şi, în sfîrşit, cei cu pipotele grase, ca gîştele îndopate. S-au aprins mai toate lumînările. Pîlpîie iar fumul, flăcările şi mirosul de spermanţet se simt nu ca un miros greu, ci ca un zumzet. Cîte suflete de pomenit, atîtea lumînări. Bărbaţii cu talesul în cap par stafii ; zumzete, foşnete, murmure sporesc atmosfera apăsătoare, răs-

---

[1] *Tales* — veşmînt din mătase albă, care se îmbracă la rugăciune.

colitoare, de spaimă. Rugăciunea de *Kol Nidre*[1] se spune că vin și morții s-o asculte. E singura dată din an, spun datinile bătrînești, cînd li se îngăduie să iasă din nemișcare și să vie între cei vii. Buiumaș stă lîngă tata, ascultînd plîngerile : nu înalță ochii de pe carte, să nu dea de hîrca rînjită a vreunui mort.

Fiecare are alt fel de suspin : unii chițcăie ca șoarecii, bătrînii cu vocile subțiate mîrîie ca dulăii, cei cu firea ascunsă parcă miaună. Ca un val de sînge rece, roșu, vine din sinagoga de alături un vuiet de plîns. Hohotele de toate zilele ale muierilor, muieri obișnuite, năroade, care spun tot ce știu și nu știu, plîng cînd trebuie și nu trebuie, sînt lăsate în urmă, ca niște ecouri de cîntarea femeii, așa-zise cărturare. Pentru dînsele ea citește dintr-o carte de rugăciune tipărită anume în idiș, fiindcă altfel n-ar pricepe cuvînt din limba veche a scripturii. Glasul babei Clonț se aude mai tare decît glasurile tuturor femeilor învățate ; îi sună dinții în gură ca și cum ar suna într-o sită grăunțe de păpușoi. Cu bocetele lor, ele, femeile, desăvîrșesc atmosfera de groază. Parcă ar fi în așteptarea sfîrșitului lumii.

Bărbații și-au tras talesul peste cap, cei cucernici stau cu ochii împlîntați în pămînt, cei mai obișnuiți cu morții, ca și cum ar pîndi în jurul unei vizuini, să iasă o fiară. Mihalache și-a luat locul în grădină, lîngă zarzărul cu frunze arămite, se uită pe fereastra de lîngă altar și se clatină așa cum vede că face și dascălul-ceauș ; din cînd în cînd se uită la o stea și-și face semnul crucii. Dascălul Berl îi face un semn cu mîna că nu se cuvine să amestece crucea, îl cheamă să intre în sinagogă, ca să îndrepte mucurile lumînărilor...

---

[1] Rugăciunea de *Kol Nidre* se rostește de ziua ispășeniei, în preajma Anului nou, în amintirea morților.

Căldura se lasă din ce în ce mai grea, mai înăbușitoare; de asemeni, duhoarea. Se aude cum sună ca niște lumînări de spermanțet scoase din legătura lor... Buiumaș nu cutează a ridica ochii de pe carte, să nu întîlnească găurile reci ale hîrcii, unde scînteiaseră în viață ochii mortului. Cine știe ce se poate întîmpla! Glasul lui Hanina e adînc, vine de departe, înfricoșător de frumos, dar auzul acestei voci, ce vine ca dintr-o hrubă, jalnic, e de o frumusețe care stîrnește dor și durere. S-ar zice, o dată cu cîntecele lui, inimile sînt smulse din piepturi, creierii — din țeste. Ca pe vremea cînd evreii se tînguiau ascunși prin pivnițí de groaza Inchiziției din Spania. Fel de fel de întîmplări înfiorătoare din Spania sînt povestite de ziua ispășeniei.

S-a isprăvit *Kol Nidre*. Ca un vînt răcoros, trece prin sinagogă adiere dulce de împăcare, de înseninare. Mijește parcă pentru fiecare o speranță în anul ce vine. După strigătul rugăciunii, ce seamănă cu strigătul de durere cînd o gheară de vultur se înfige în inimă, copiii urmăresc în gînd ieșirea morților din țintirim, calea lor întoarsă ce o fac trosnind oasele, după ruga de *Kol Nidre*. A fost un ceas de sfîșiere și apăsare. Acum, morții care locuiesc în țintirimul vechi au ajuns de bună seamă la răspîntia ulițelor, unde-i împlîntată casa Țiprei; morții din cimitirul nou trebuie să fi ajuns aproape de rohatcă. Pe măsură ce se îndepărtează, pașii lor de pîslă nu mai sună a ceva straniu, în „școală" se face mai rece, se luminează. Nu mai stăruie acea temere de ceea ce poate veni și care se punea ca un nod în gîtul oamenilor...

Din sinagoga femeilor pătrunde asemeni unui ecou plîngerea stinsă, palidă a femeilor trudite, care acum așteaptă bărbații, să plece împreună spre case. Rugăciunile se țin lanț pînă la miezul nopții. Femeile,

copiii, bărbații, meșteșugari sau fără meșteșug, mă rog, prostimea, pornesc spre casă. Numai unii prea pioși veghează, peste noapte, în rugă. Ei nu dorm în noaptea asta. Postul foamei, al setei și al somnului, ca ruga să fie primită, și obștea să fie ferită de năpaste grele. Pentru ei noaptea asta e zid de cetate înălțat împotriva prigonitorilor. Să turbe acei ce din viață n-au ales decît lăcomia, setea de sînge, beția, pofta de muiere ; ei nu-și vor strica datina de a trăi în așa fel ca să nu-și încovoaie spinările și să fie mîndri în sărăcia lor. Pe ăștia îi pîndește Mihalache cît îndreaptă mucurile, ștergîndu-le lacrimile de spermanțet, grele, ca mărgelele de la gîturile curcanilor. Fiindcă el crede că vine naiba la miezul nopții și-i răpește cu papuci cu tot. Ar vrea să vadă și dînsul cum arată dracul și cum prinde, ca uliul, un jidov cucernic, cu barbă și colțuni, și-l duce plocon lui Sarsailă...

Noaptea de post este una din cele mai minunate nopți ale verii ce se duce și se lasă furată de brumele argintii, de zvonurile amarei toamne. Buiumaș a plecat cu Țalic de la sinagogă. Tat-său îl ține de mînă, ca pe vremea cînd era mățățel și nu era în stare să umble fără sprijin. Ulițele sînt unse cu polei de lumină, rarii oameni, umbre, umbrele caselor, pete de șocolată întinse peste arginteala nopții ; aerul e sărat, acrișor și bun. Țalic tace. Poartă numai tălpari și ciorapi albi, ca toți cucernicii, care nu încalță nici ciubote, nici ciuboțele de ziua ispășeniei.

Țipra este de mult acasă : răgușită de atîta plîns, tușește însă mulțumită, zîmbește — în lumina opaițului care arde și acasă întru pomenirea unui străbunic uitat — ca și cum i-ar merge strună treburile. Se citește pe fața-i că-i sigură : nădejdea ei se va îndeplini.

Atît de nemărginită e noaptea, cu cerul, cu luna ei

nouă, cu mulțimile ei de stele, atît de scumpă și catifelată, că farmecă mințile tuturor acelora care au pornit postul.

Dimineața zilei începe cu rugăciuni oarecum obișnuite, pînă aproape de prînz, cînd iar se-ncinge văzduhul. Tineretul a ieșit să se plimbe pe uliți : miroase gutuile împănate cu cuișoare, batistele muiate în amoniac și se uită cu mîndrie la încălțările nouă, la vestmintele nouă cumpărate cu multă trudă și caznă și rupîndu-și de la gură. Unul pe altul îl vede că are îmbrăcăminte și încălțăminte nouă, dar se face că nu vede.

Cînd, s-a petrecut ceva ciudat.

De la locul său din grădină, Mihalache supraveghează arderea lumînărilor. Dacă i se pare că un muc se obrăznicește, că o lumînare se apleacă prea tare peste umărul celeilalte, să plîngă, îndată se repede, cu un fel de foarfece, prinde flacăra zănatică și o astîmpără pe veci dacă nu ascultă cu binele să stea dreaptă și să nu zburde. Fiindcă Mihalache vorbește cu lumînările ca și cu mieii, cu vacile, ba uneori și cu oamenii. Pe un muc îl socotește bărbat și-i zice : „Nu vezi, bre moșnege, că ți s-a apropiat flacăra de feștilă și tot faci cu ochiul ?..." ...Unei lumînări mai înălțate îi zice : „Îi fi tu mîndră, da' cozi n-ai. Numai muci la nas ai. O dată te apuc de nas și ți-l sucesc... Să nu-ți pară rău... Ei, tu, de colo, abia ai ieșit la joc, și te strîmbi la mine că m-am uitat prea mult la astălaltă ? Fără Mihalache, tu, de colea, șterge-ți singură mucii !"

Lumînările așezate în dosul sobei sînt mai greu de supravegheat. Mihalache nu poate vedea totul din grădină, iar ceaușul nu-l poate îndruma, fiindcă într-o zi sfîntă el nu înțelege să se spurce vorbind în altă

limbă decît cea a scripturilor. Îi face semn, dar prostul răspunde cu : „Hei şi hăi, las', că vin, jupîne..."

O lumînare de după sobă a căzut pe rogojină. Rogojina s-a aprins, flăcările au ajuns pînă la fereastra încăperii unde se roagă femeile. Ţipete. Mihalache păşeşte greoi, mormăie şi întinde botul lui de pescar cu lulea şi bombăne. Un copil de afară strigă : „Mihalache, arde Pomîrla !" Atîta îi destul ca să se spulbere cuminţenia şi liniştea lui Mihalache. Asemeni fiarei scăpate din cuşcă, sare peste lumînările aprinse, suflînd în unele, aprinzînd altele. Se culcă în flăcările care se fugăresc peste iazurile de spermanţet topit şi, nechezînd din răsputeri, strigă din cînd în cînd cu vocea stranie şi grea :

— Arde Pomîrla, arde Pomîrla !...

Cîţiva birjari voinici îl scot pe sus şi aruncă o rogojină ca să înăbuşe flăcările, iar rugăciunile se întrerup cu venirea pompierilor şi trezirea din leşin a muierilor slabe de înger.

Anul ăsta e cel dintîi an cînd şi Buiumaş a intrat în rîndul bărbaţilor. Nu ca înainte. Posteşte. Ţalic zice că e flăcău prea mare. Aşa se cuvine, să postească. Mai ales că, într-un fel, are să-şi schimbe viaţa şi e nevoie să păşească pragul şcolii celei noi ca bărbat care nu dă de sminteală nădejdile puse într-însul, nici nu-şi face de rîs bunicu.

Cu ani înainte, el nu postea. Ţipra avea grijă să-i lege într-o batistă, albă şi curată, un ciorchine de strugure, o felie de pui rece, cîteva felii de pîine. Buiumaş se ascundea pe sub masă, pe rogojină, şi înfuleca atunci cînd nu se rosteau rugăciuni grele, adică atunci cînd melodia era simplă, stihuri din Spania, şi Provenţa, şi Maienţa, care nu sînt citite în toate sinagogile unde vine prea multă prostime printre negustorii înfumuraţi şi fără răbdare.

Acum gîndu-i zboară la gimnaziul care se va deschide peste cîteva zile, la mîndria de a purta uniformă, la toate clipele care îţi strîng ca în cleşte inima, şi foamea sapă galerii, sapă în carne. Pentru Ţalic, la fel ca şi pentru ceilalţi bărbaţi vrîstnici, postul nu e decît o prelungire a zilelor lucrătoare. Ba chiar este mai bine. Te frînează să nu mănînci o zi şi o noapte şi pe urmă te îndoapă nevasta cu bunătăţi. Şi masa o porneşti cu fărîma de pîine muiată în miere, să-ţi fie dulce tot anul. De altminteri, posturi negre ei ţin cîteva pe an. Sînt bărbaţi care postesc şi în timpul săptămînii — în zile lucrătoare — cîte două zile : să-i ajute Cel-de-sus, să le meargă bine. Nu s-ar putea spune că le merge bine. Le rămîne totuşi o mîngîiere : leapădă din grăsime, să le facă în ciudă viermilor şi să nu le ducă pe cea lume de crăpelniţă. Buiumaş simte un leşin că-i vîntuie pe dinăuntru din pricina postului.

— Nu te mai frămînta, zice Iechel, e primul tău post, şi poate cel din urmă ! La şcoala de gimnastică a voastră n-ai să mai posteşti... De ziua asta ai să înveţi a mînca slănină... prostii despre cer şi pămînt.

Toţi care stau pe lîngă Ţalic — pe locul unde a şezut treizeci de ani bunicul — nu părăsesc o clipă sinagoga, nu-şi îmbibă batistele în amoniac, nu miros tabac sau gutui. Ei se canonesc ca să le fie postul bine primit şi să-l îmbune pe Cel-de-sus.

Totuşi, pe la chindii, înainte de rugăciune (despre care se zice că-i cheia care deschide porţile cereşti ferecate), Buiumaş părăseşte sinagoga ; se duce şi dînsul să se plimbe. Ţipra deschide fereastra şi-l cheamă, nu de alta, dar ca să se mîndrească cu dînsul faţă de gospodinele aşezate la aceeaşi masă cu dînsa. Şi ca ele să ştie de ce se mîndreşte ea, zice :

— Postește, mamă, postește ! Ca să-ți meargă bine la școala de gimnastică. Peste cîteva zile te vedem, mamă, chipeș, ca un ofițer !

Baba Clonț lasă deoparte cartea ei pătată de lacrimi de spermanțet și zice, cu un glas ce pare de surcele sparte :

— Lasă-l, nu-l mai alinta atîta, că nu moare dacă nu mănîncă într-o zi ca asta. Să ceară iertare pentru păcatele ce are să le adune de amu înainte...

Cînd Buiumaș se înapoiază printre bărbați, lumînările sînt scăzute, supte de pămîntul din oale și tinichele, glasurile sînt leșinate, stinse, răsună cele din urmă bocete ale femeilor cărturărese, tocmite să facă cetaniile : sînt ca pîlpîirile albastre, cu stropituri, ale lumînărilor.

Iar cînd se aprinde cea dintîi stea, mulțimile pornesc să se reverse spre străzi și se-ndreaptă spre case.

Noaptea se lasă cu belșug peste tîrg, ca într-o podgorie vînătă, minunată.

1 9 1 5

IX

I-a venit rîndul lui Pantil să fie luat la miliţie. Casril i-a luat locul în negoţul de vite. A înaintat, de la parlagiu pus să care în spinare jumătate de vacă şi cîteodată viţelul întreg, nespintecat, a ajuns şi el să-şi mute cîmpul în tîrgul vitelor, pe şesul morii, aproape de depozitele de scînduri. N-are de loc, însă, de loc uşurinţa, sprinteneala lui Pantil. Aduce el în casă acelaşi miros acru de sînge închegat şi miros iute de grajd, aceeaşi golănie zgomotoasă, dar nu-i isteţ şi iute la treabă ca Pantil. Pantil lăsa în prag năravurile urîte : prieteşugurile ce le legase în lumea gheretelor şi a cirezilor de vite cu negustorii de ceapă şi praz şi caţapi... De felul său, Ţalic este sfielnic şi blajin. Deprinderile meşteşugului, jocul d-a v-aţi ascunselea cu fel de fel de perceptori, de guleraţi de cei ce umblă cu pîre şi trebuie să te fereşti l-au făcut şi mai sfielnic.

— Toată tinereţea te-ai ascuns de viaţă ! îl ocăra Ţipra. Şi, iată, Casril răstoarnă lumea şi de nimica n-are frică. Pantil nu i-a adus în casă niciodată pe mîrşavii lui prieteni. Casril cheamă la masă pe unul desculţ, Dumitru Găină, chelbosul, cu trupul noduros, cusut parcă cu noduri de odgoane. Văcarul uriaş cu barba rasă cu coasa, zborşit, cu mustăţi pleoştite peste

o gură dinţoasă, nu poartă niciodată opinci sau pălărie şi nu ştie vorbi decît cu vacile sau cu buhaii, adică strigînd. În casă pare un urs furios, scăpat din lanţ; între oameni este stîngaci. Ţipă cu glas de tunet vacilor: „Şapte cuţite şi un cuţitoi să intre-n tine, şi al şaptelea să te ucidă!" Iar vita, cît de nărăvaşă ar fi, se sperie, se face micuţă şi se îmblînzeşte... La masă îşi bagă labele cu gheare negre — ca nişte gheare de vultur — în farfurie, plescăie, leorpăie, se îneacă şi mestecă parcă ar bate din două lemne. Dumitru Găină nu se pofteşte niciodată numai singur la masă, ci aduce cu el şi un musarfir: un dulău negru, plin de jigodie. Cînd Dumitru Găină trece pragul casei Ţiprei, se zguduie temeliile, iar pereţii de bîrne subţiri se zgîlţîie ca nişte măsele în lutul şi paiele în care sînt băgate. Dulăul îi vesteşte sosirea prin lătratu-i puternic şi prin aceea că-şi arată colţii. Cît grohăie Dumitru Găină mîncînd şi aruncînd priviri de dulău care se teme să nu-i tragă cineva strachina de sub nas, uitîndu-se la Buiumaş, care-şi face lecţia, dulăul mîrîie, se suie pe genunchii văcarului, cerînd de mîncare. Cînd văcarul nu-l cinsteşte cu ciolan, se repede cu colţii în divan, muşcă şi urlă...

Casril nu găseşte nimic de zis de purtarea lui Dumitru Găină, care, după ce înfulecă şi înfulecă şi ar înghiţi boul cu piele cu tot, apoi scoate beşica de porc şi-şi răsuceşte o ţigară groasă cît degetul mare de la picior şi îneacă în fum şi duhoare acră, iute, toată casa.

Dar nu-i numai Dumitru Găină. Casril aduce şi pe alţii. Între ei, pe unul Ioilik Guzan, deşelat şi cepeleag. Cînd Ioilik intră în casă, pare că năvălesc raţele lumii întregi, atît de limbut este. Tustrei — Găină, Ioilik şi Casril — se aşază la masă, se îndoapă cu tot ce li s-a pus pe masă. De bună seamă şi scîndurile le-ar roade dacă le-ar pune pe masă Ţipra. Aceeaşi

labă uriaşă cu care se scarpină, Ioilik o bagă în farfurie ; îşi umple gura, se îndoapă de se îneacă. Găină îşi scarpină din cînd în cînd creşteştul şi-şi scutură pletele, iar Casril nu se lasă mai prejos ca purtări : ce a pus pe masă Ţipra el socoate că-i doar mizilic. Mai scotoceşte. De obicei nu se găseşte decît un căuş de făină şi o ceapă ! Fierbe repede o măliguţă şi le astupă gura şi cu asta... De săturat nu se prea satură ei, dar nu mai e nimic în casă, au stins tot ; ies tustrei pe uliţă, unde aşteaptă vitele care pasc iarba pe marginea şanţurilor. Dumitru Găină învîrte pe sus bîta, strigă de se aude pînă la cealaltă barieră. Ioilik ţipă şi el cu glasul lui răguşit, iar Casril îi mustră că-s fără „coraj" şi fără inimă.

— Ca mîţele miaunaţi !... Cum vreţi să vă asculte *animala ?*

Scoate dînsul un răget de îngheaţă nutreţul în apa cu care a fost adăpată vita.

În urma lor, Ţipra blestemă. Ţalic se uită ca la fiare fioroase, cărora nu trebuie să le stai în cale. Buiumaş este mulţumit că pleacă, se face linişte, şi el îşi poate face lecţiile.

Durerea Ţiprei este că mijlociul, Casril, nu leagă prietenie decît numai cu golani răpănoşi şi se ţine şi de femei ; ceea ce nu s-a pomenit în neamul lor de cînd s-au apucat, din tată în fiu. Iţe, de pildă, s-a îndrăgostit de o fată. Părinţii fetei au un bordeiaş sub dealul ce dă în uliţa spitalului. În fiecare sîmbătă Iţe se plimba cu Şeiva pe toloacă, se duceau la gară să privească la sosirea şi plecarea trenurilor, se înfundau la cimitirul vechi sau nou, unde stăteau la taifas pe morminte, cuminte, gospodăreşte. Şi nu cutezau să puie mîna unul pe altul. Nu era fată de nasul lui Iţe cel mare. Cu cine să te încuscreşti ? N-avea socrul spete să te sprijini la o nevoie. Ţipra îl ameninţa că-i sfîşie cravata de-l mai prinde cu golaşa.

înainte de a-l tîrî aceea în sărăcie, are să-l tragă ea pe toate ulițele tîrgului. Și Ițe s-a astîmpărat. Pantil a vorbit și dînsul cu fata unui stoler, de pe ulița negustorilor. I-a cumpărat cercei semănînd cu luna crainou, un evantaliu cu flori. Țipra avea un fel de a-și bate joc de astea ; „Joacă o dragoste". Și l-a dezgustat de fată tot zugrăvindu-i-o ca pe un butoiaș vopsit cu roșu pe deasupra, umplut cu ulei de candelă, ba ca pe o buruiană care cată arac pe ce să se agațe...

Spre deosebire de frații mai mari, Casril n-ascultă de Țipra. Dar ea n-are nici de cine să-l dezguste, fiindcă nu se ține de o singură fată. Slujnice, țărănci, fete mari, văduve de mahala, nu alege. Îi joacă ochii după fuste, și lor, vorba Țiprei, „li se scurg ochii după mîndrețea de flăcău". Se aprinde el la față cînd vede fustă, ciulește urechea cînd aude călcătură de muiere, dar noaptea îl pîndesc femeile și de acasă îl iau. Puițele la dînsul trag toate.

Are însă inimă de aur Casril : pe cheltuiala lui se ține casa, el trimite bani lui Ițe și Pantil ca să aibă cu ce-și cumpăra o pîine la cantina regimentului, el a înzestrat-o pe verișoară-sa Dina șchioapa (cînd a fost să se mărite cu văduvoiul bătrîn, zănaticul care s-a spînzurat) ; el a plătit meșterului pietrar piatra pe mormîntul mătușii-si Șifra, care s-a stins în iarnă ; el îl mai ajută pe Ioisip cojocarul, care a orbit. Nici pe baba Clonț n-o uită. Lui Buiumaș îi aduce mereu cîte o carte. De aceea Țipra îl ocărăște mai mult în șagă. Și cînd nu-i de față, zice : „Decît un bătrîn netot cu barbă, mai bine un Casril fără barbă, așa cum se ține el, de toate fustele".

Și Țalic, care nu glumește și nu-i îngăduitor cu ce-i păcat, adaugă ca un ecou :

— Saltă și te-nveselește, băiete, cît ești tînăr !

Buiumaş „învaţă bine". Aşa se laudă Ţipra cînd n-o aude dînsul. Aşa s-aude prin tîrg. Şi se cam înghesuie negustorii să vie un ceas pe seară, să supravegheze învăţătura odraslelor lor. În sinea ei Ţipra-i mîndră: parcă l-a întrecut mezinul şi pe Iţe, întîi născutul... Dar... Parcă ţi-e frică să te bucuri, să nu se răstoarne doniţa de lapte tocmai după ce ai muls vaca.

Dis-de-dimineaţă, de cum se scoală, Buiumaş repetă lecţiile, se roagă, îşi pregăteşte ibricul cu cafea cu lapte şi pleacă de acasă înainte de a se scula părinţii. Uniforma totuşi îl însingurează de cei cu care era mai apropiat. S-ar zice că-i mîndru, dar el e ascuns, frămîntat tare. Ţipra, că-i mamă, îl simte: parcă s-ar rupe de neamuri, parcă se petrece ceva cu copilul... Cînd intră în mahala, îmbrăcat în uniformă, rîd unii vecini şi zic că se fuduleşte, dar în sinea lor[1] îl pizmuiesc. Între ei şi Buiumaş s-a înălţat nu ştiu ce zid nevăzut...

Cum se arată în colţul uliţei, Ţipra zice către Ţalic:

— Pluteşte el cu bărcuţa lui... dar să-l ajute Cel-de-sus s-ajungă unde trebuie... Noi nu ştim să-l îndrumăm, că nici pe noi nu ne-a îndrumat nimeni...

Zilele de şcoală sînt ameţitoare. Economul stavrofor, profesorul de religie, stăpîneşte puzderia de copii cu statura-i uriaşă. S-ar zice, după felul cum explică lecţia, că nu-i învaţă pe băieţi, ci că-i şopteşte lui Dumnezeu la ureche. Profesorul de matematică e surd, nu cunoaşte pe nici un elev: de aceea cei leneşi plătesc pe cei silitori să iasă la lecţie în locul lor. Cel de zoologie, spîn, cu favoriţi, poartă redingotă, cămăşi scrobite de Iordache Mantu şi aprinde minţile băieţilor citindu-le despre viaţa cizmarului Tom Edwards, *Coliba lui moş Toma*[2]. Profesorul de caligrafie şi

[1] În textul de bază, greşit: *lui*.

[2] Opera scriitoarei americane *Harriet Beecher-Stowe* (1812—1896).

desen este un ţigănuş mititel, cu glasul subţire de ied, şi pune note mari băieţilor voinici, să nu-l prindă cumva noaptea şi să-i tragă o sfîntă de bătaie. Profesorul de gimnastică se poartă cu haine de culoarea cafelei cu lapte, cu gambetă de aceeaşi culoare, are nasul vînăt deasupra mustăţilor răsucite în zilele cînd e senin; în cele cînd e tulburat, nasul e roşu şi arată recunoştinţă pentru băutura ce i s-a dat. Profesorul de gimnastică pune note mari numai fiilor de cîrciumar. La ora lui povesteşte cum s-a urcat în Turnul Eiffel, de unde, sărind, a ajuns în America şi s-a tocmit pompier, de a stins focul cu apa trasă din Ocean pe un furtun făcut din maţ de balenă. Mai povesteşte că, izbucnind războiul de la 77, s-a întors din America în ţară, a pus căciula de călăraş şi a trecut Dunărea. Odată, plecînd cu sania spre Plevna, s-a rupt buza calului şi a cusut-o cu sula... Ora de gimnastică e oră de adevărată petrecere; rîd băieţii zburdînd printre aparatele de gimnastică; nici nu le pasă de profesor. Cîteodată el se mînie, bate cu pumnul în masă şi ţipă:

— La mine mîţa nu mănîncă oţet!...

Ameninţă cu notă rea la conduită întreaga clasă. Alege din ochi pe unul (un veşnic ţap ispăşitor), băiatul celui care ţine feredeul, îi plesneşte cîte o pereche de palme, îl dă afară şi strigă în urma lui:

— Aizic, ia-ţi cărţile şi du-te acasă! Să vii cu tat-tău...

În orele de clasă Buiumaş şade închircit în bancă, pîndind parcă pe vrăjmaşul nevăzut care vrea să-l răpuie. La ora de gimnastică, mai vîrtos ca la toate celelalte ore, se simte asemeni puiului golaş, abia ieşit din găoace, şi caută un loc unde să-şi ascundă fiorul şi goliciunea. Pe coardă nu poate juca; pentru paralele n-are muşchi la braţe; peste capră nu ştie sări. Mişcările leneşe, nedibace stîrnesc rîsetele colegilor,

rîsul scîrțîit al profesorului, care se bate pe genunchi, măcăie ca un rățoi răgușit și zice :

— Tu ești în stare să faci treizeci de gimnazii de rîs ! Ce m-aș face dacă ar veni un inspector ?

Buiumaș s-a apropiat totuși de profesorul de gimnastică mai mult decît de ceilalți. Asta din întîmplare. Într-o seară se întorcea de la o lecție. L-a întîlnit pe profesor, care tocmai ieșea dintr-o cîrciumă. L-a oprit, l-a luat să-l ducă acasă. De atunci se întîlnesc mai în fiecare seară, colindă cîrciumile, bea ici un pahar, dincolo altul, și apoi îl duce pînă în pragul casei pe profesor. Pentru asta maestrul de gimnastică îi rămîne recunoscător și-i pune notă bună, fără a-l mai sili să se cațere...

Trece anul de gimnaziu. Ceasurile au devenit obișnuință, cărțile citite în afară de școală, altă obișnuință.

Buiumaș trece parcă dintr-un fel de vis în altul. Acasă nu pricepe nimeni de ce-și pierde timpul cu o învățătură ce nu folosește la nimic ! Țalic este cu desăvîrșire nepăsător. O singură grijă are : să împlinească Buiumaș 13 ani, să-i predea sacul cu păcate, iar dînsul să scape de răspundere, ici și pe cealaltă lume. Iar Țipra, care nu se poate mîndri cu negustoria lui Casril, care-i mîrșavă, după părerea ei („negustorie de baligă", cum zice în sinea ei), nu poate suferi nici învățătura lui Buiumaș : a rupt copilul de inima ei.

— Ce ne-a fost dat nouă, Țalic ? Gard n-am pus între Simcă turtarul și noi, gard n-am pus între grădina noastră și Zindel Bandit, și între copilu nostru mezin și noi, învățătura asta de gimnastică pune un zid...

Gimnaziul a pus fără îndoială un fel de stavilă între dînsul și părinții săi.

Pentru Buiumaş zilele sînt împovărătoare. Cade seara de trudă şi somn după întrecerea de toată ziua cu băieţii mai iscusiţi, mai isteţi, mai bine hrăniţi şi mai îndemînatici, mai cu putere şi mai mintoşi decît dînsul. De mîncare — el nu spune — dar de găsit nu prea găseşte întotdeauna acasă. Mai cu seamă în zilele cînd Casril este dus în jos cu vitele, atunci şi coaja de pîine şi sfertul de „ţubulcă", ceapă vînătă lipsesc. Nu-i vine să mănînce mereu ceapă, ca să nu se ferească la şcoală colegii de dînsul, că-s răutăcioşi şi băgători de seamă. Care fac ei pe deştepţii, au fost la doctor şi i-a trimis la băi să bea zeamă de ceapă crudă şi sacîz de usturoi. Cîştigurile lui Buiumaş de pe urma lecţiilor sînt înghiţite de nevoile casei. Nici n-ajunge să se bucure de banul cîştigat. Cum îl ia, jap ! a şi pus mîna Ţipra. Parcă era mai duioasă cu dînsul cît era mai mic. Atunci îi întindea pe ascuns un gologan. Îi ocăra pe cei mai răsăriţi, pe el îl alinta. Acum timpurile s-au înăsprit. Bătrîneţea suge puterile lui Ţalic, îi suge şi ei puterile. Cînd se vede cîteodată în oglindă, se sperie de palid ce-i. În loc să se înalţe, parcă ar descreşte. Uniforma curge de pe dînsul. Ţipra se uită cîteodată cu milă la dînsul şi-l mustră, să mai lase naibii cartea, că-l suge ca un paing din cei mai răi. Izbucnirile de înduioşare sînt grabnic uitate. Necontenit e privit cu duşmănie. Nu mai ştie cum să-i mulţumească : oricum s-ar purta, nu le poate stinge focul din suflet. Numai cînd vin cei care au de trimis scrisori la rudele din străinătate şi-l aşteaptă pînă vine acasă, Ţipra îl primeşte cu mai multă bunăvoinţă, oarecum ca pe un musafir... Ca să le dea a înţelege străinilor că trebuie să-l cinstească, că şi ea, ca mamă, îl cinsteşte.

Atunci el adaugă cîte ceva la cîştigurile împuţinate ale lui Ţalic, şi bucuria i-o plăteşte cu cîteva vorbe bune.

Sfîrşitul anului dintîi se apropie. Gimnaziul şi-a înteţit marşurile, în frunte cu muzica militară. Voievozii zugrăviţi în cotloanele din sala cea mare a gimnaziului au fost restauraţi. Corul face repetiţii dimineaţa şi după amiază. Pe lîngă profesorul de gimnastică, este adus ca ajutor comandantul pompierilor. Profesorul de gimnastică învaţă pe băieţi să umble după marşul lui Garibaldi, iar comandantul pompierilor, îmbrăcat în pantaloni scurţi, cu ciorapi lungi şi cu genunchii goi, cu pălărie mare pe cap, ca cercetaşii copii, comandă marşurile. Se fac fel de fel de pregătiri. Pentru ce, nu se spune. Şi de nicăieri nu răsuflă nimic. Cu toate că turbă de curiozitate şi ar da orice numai să ştie pentru ce paradă se pregăteşte gimnaziul. Ca în preajma unei furtuni, domneşte mare nelinişte. Directorul e mai neastîmpărat, mai năselnic cu elevii şi, ca să-i facă pe plac, şi ceilalţi profesori îi sîcîie pe elevi şi-s mai aspri ca de obicei.

Într-o după-amiază cade în inspecţie, pe neprevăzute, ministrul de instrucţie : bărbat uscăţiv, cu mustaţă roşcovană şi ochelari de miop. Se porneşte o furtună printre profesori, parcă s-ar fi băgat un cîine într-un cîrd de gîşte. Se aflã în treabă pe sala lucioasă pe care lunecă, trec din clasă în clasă, ameninţă cu ceva mai grozav ca potopul şi pe urmă îşi caută zăpăciţi pălăria, bastonul sau tabachera.

Băieţii îşi curăţă ghetele cu cîte o batistă, unghiile cu lamă de briceag. Ministrul nimereşte în clasa a II-a, la ora de germană. Elevii sînt dezamăgiţi. Piscul muntelui şcolii, cel pe care-l închipuiau ei mai măreţ decît e Ceahlăul, Parîngul, Omul sau Caraimanul, pare vlăguit. Poartă o mustaţă roşcovană şi ochelari ; fumează, are un mers de funcţionar de primărie, iar vorba de capră behăită. Şi în faţa lui să tremure toate şcolile din ţară ? Îl privesc cu nedumerire şi nu pricep cum un om fără barbă, un băieţandru miop, firav, despre

care s-ar zice că-i mereu gutunărit, poate speria mii şi mii de profesori, părinţi şi elevi !...

Tovarăşul de bancă al lui Buiumaş îi şopteşte chiar:

— Vezi, n-are dungă la pantaloni ! Ia la sigur notă rea la forma exterioară ! Nu-i mai dă voie cel mai mare decît dînsul, şi nici directorul nu-l mai primeşte.

Ministrul nu s-a suit la catedră, cum se aşteptau. A venit pînă în mijlocul clasei ; se aşază în bancă, lîngă un elev, la întîmplare. Profesorul se uită la dînsul. Îşi scarpină bărbuţa. Pune întrebări. La întrebarea : care sînt punctele cardinale în nemţeşte ? n-a răspuns decît unul singur. Întrebat cum îl cheamă, băiatul şi-a dat numele. Ministrul zise în treacăt :

— A, matale eşti ebreu !... Ebreii ştiu bine nemţeşte !

Vorba lui s-a răspîndit în toată şcoala, în tot tîrgul, dar nimeni n-a găsit ce înţeles are : a vrut să blesteme, ca Bileam, sau să laude ?

Altceva, nimic. Se mirau numai cei ce vorbeau că ministrul cel mai mare peste şcoli e atît de pustiu de gînduri... Şi ziceau : „Ei, bietu Duca-i tînăr... Nu seamănă cu Gh. Lazăr."

După cîteva zile se răspîndeşte vestea cea mai mare, aproape de necrezut. Vine regina Maria. Împarte ajutoare. A mai trecut prin cîteva oraşe din Moldova... Marşurile s-au înmulţit şi mai mult. Exerciţiile de defilare sînt mai dese, de-a dreptul chinuitoare. O modă : copiii să nu răsufle cînd defilează, ţepeni să se ţie. Şi asta nu pe distanţe mici, ci mari. Că nu se ştie unde are să primească regina defilarea ! O atmosferă aspră, apăsătoare, de cazarmă. Profesorilor le sare ţîfna din te miri ce şi se vînează greşeala cu tot dinadinsul. Băieţii de ţăran au gazde pe la mahala. Cît de departe locuiesc, în cine ştie ce cotlon, se pomenesc cu directorul, pe înnoptate, că-i suduie dacă-i găseşte culcaţi, sau îi ocărăşte dacă-i găseşte

treji. Nu știu copiii cum să se mai poarte ; fiindcă profesorii nu știu ce vînt o aduce pe regină. Cei mai neastîmpărați sînt dați afară ; părinții — chemați la școală. Cînd se întinde frontul în curtea gimnaziului, profesorii își trec palma netedă peste creștetele tunse, ca peste un gard de lemn-cîinesc ; pipăie nasturii de alamă strălucitori, se uită la luciul ghetelor și pînă în cele din urmă nimic nu-i mulțumește. Trebuie să fie mai altfel, mai de sărbătoare, mai de paradă. Exercițiile de defilare se fac pe șesul Pîrîului-Întors din dosul cimitirului. Dacă un cap nu înțepenește cumva la comandă, dacă privirea nu se împlîntă în ochii reci ai comandantului de pompieri, dacă un pas greșit îi face pe alții să greșească pasul apoi, întreaga școală e pedepsită să se întoarcă la punctul de pornire, să repete la nesfîrșit marșul *Gata oricînd, tot înainte!*

Fiind cel mai scund, Buiumaș rămîne la urmă. Coada cozii. Mereu se întîmplă că rămîne stingher. Nu se potrivesc alți patru prichindei cu dînsul, cu care să facă o patrulă.

— Măi, ție ar trebui să-ți punem o piele de cîine și să te facem cîine sanitar ! glumește pompierul.

În clasă, la adăpost, și mai ales la teză, are curaj. Pe cîmp, în mijlocul priveliștii largi, nu mai triumfează, ca la ora economului stavrofor (dovedind cum a fost Isus cuvîntul lui Dumnezeu întruchipat, fiindcă Avraam și-a jertfit pe Isaac, și Iosef a fost vîndut de frații săi !) ; pe cîmp se simte nemîncat, pus ca în scutece în hainele de șiac, fîstîcit, greșind pasul, iar comandantul de pompieri îl strigă mereu :

— Tu, prichindelul din coadă, schimbă pasul ! Așa, stîngul... Nu dreptul, stîngul am zis ! N-ai urechi ?

Într-o zi se înfurie directorul. Îl batjocorește în fața întregului front. Și, de mînie, îi trage o palmă. După ce-i plesnește palma, de-i roșește obrazul asemeni racului fiert, îl mustră că n-are uniforma reglementară,

batistă cu ce-şi şterge nasul n-are, că poartă pantalonii traşi peste ciubote. Cu cît îl doare pe Buiumaş mai vîrtos falca, cu cît îl ustură mai cumplit ruşinea, cu atît mai pornit e directorul.

— Ia să mi-l scrii pe dezmăţatul ăsta pe listă... De oghide d-astea netrebnice n-avem nevoie la defilare.

Buiumaş se întoarce acasă amărît. Se simte nimicit. Nu mai dă pe la meditaţii. Pînă atunci şi-a putut îngădui, cît de sărăcuţ, de prichindel era, să aibă oarecare mîndrie. Se ştie că-i bun la învăţătură. În asta-i stă tăria. Părinţii celor leneşi îl tocmesc mai mult crezînd că odraslele lor au să se umple de la el de boala de a învăţa bine decît fiindcă au mare încredere în marea-i înţelepciune. Acum simte ca şi cum l-ar fi uns cu catran şi l-ar purta gol pe uliţi...

Ce să ştie cei de acasă? Îl aşteaptă cu nerăbdare cei care îl ştiu pe cel de scrie răvaşe vorbitoare şi ţine locul lui Iţe cel mare. O bătrînă se plînge Ţiprei că moşneagul ei mereu lasă udul, că musai să afle şi fiică-sa de la Calcutta. Teivel, peţitorul, ascultă, o sfătuieşte să-i dea ceai de coada-şoricelului. Alţii, cunoscuţi sau necunoscuţi, îşi aşteaptă rîndul: fiecare are un răvaş, o jalbă, o cartă poştală de scris.

Buiumaş este umilit. Nu poate uita ce a suferit la şcoală. Cei care îl aşteaptă, neştiind de nimic, îi surîd şi au şi chef de glume.

— Mă doare capul, mamă! se plînge dînsul înainte de a trece pragul uşii (îşi închipuie că astfel are să-şi alunge muşteriii).

Ţipra se face că n-aude. Nici vorbă de cei ce-l aşteaptă! De ce mai învaţă la şcoala de gimnastică şi nu-i în stare să dovedească a scrie cîteva răvaşe? Neavînd încotro, se lasă ameţit de vorbăria băbuţei. Scrie cu vorbele ei, fără a-i înfrumuseţa gîndul, fără a ascunde ceva din boala moşneagului. Citindu-i ce a

scris, băbuța își ridică una din fuste, scoate un ban, plătește.

— Ce-ți dau ție să-mi întoarcă Cel-de-sus înapoi cu dobîndă ! zice înainte de a da banul din mînă.

— Ai vrea și dobîndă la dobîndă ? glumește Teivel.

— De ce nu ? Mare lucru la el, care are atîta aur cît noi nici nu putem visa, să-mi trimeată noaptea într-o tărăboanță ?

Plecă binecuvîntînd pîntecul care a zămislit copil isteț și scriitor bun de răvașe.

Teivel însă aveà poftă să strice o logodnă. O încheiase un altul, și asta l-a scos din sărite. Cere lui Buiumaș să scrie răvaș părinților logodnicei că „ginerașul" a fost mușteriul care a făcut de rîs pe toți pețitorii din toate orășelele Moldovei : c-a fost plimbat de la Iași la Tecuci, de la Tecuci la Buhuși, de la Buhuși la Dorohoi, de la Dorohoi pînă la Pitești, unde s-a rătăcit un mărchitan[1] din Sulița și a luat o arvună pe care nici pînă acum n-a dat-o înapoi. Ține să le împlînte măcar o țeapă în inimă, cum că ginerele-i bețiv, cartofor, muieratic. Pe deasupra — dacă vor să știe adevărul adevărat — a luat arvună nu numai mărchitanului din Sulița, ci și la cîteva orfane care cîștigaseră la loterie, iar după ce le-a mîncat arvuna, a rupt logodna și s-a făcut nevăzut.

La urmă de tot rămîne Moișă Lungu ; a așteptat să plece toți : să nu mai rămînă nimeni.

Ori de cîte ori Țipra l-a tot îndemnat : „ E rîndul dumitale, c-ai venit înainte și înaintea tuturor, hai spune, ce scrisoare vrei să-ți scrie ?" Moișă s-a tot codit și a tot dat bir cu fugiții.

— Așa mi-a fost, se vede, mie scris : tot la urmă și la urmă să stau. Alții să mi-o ia înainte... Ce-am fost și ce-am ajuns ? Eu, Țipriniu mămucă, la țintirim stau

[1] *Marchitan* — negustor ambulant.

la poartă, la școală, ascuns pe după ușă, în tîrg, pe la ușile oamenilor, pe din afară se cheamă, și întind mîna.

Nu este totuși Moișă calic din cei răbdători și tăcuți. El nu cere pomană, ci pretinde să i se dea, că i se cuvine mai mult ca oricui.

După ce au plecat toți acei ce au avut de scris cuiva și nu mai rămîn decît cei ai Țiprei, Moișă mai pune atunci o întrebare lui Buiumaș :

— Înainte de a încheia afacerea cu mine, să-mi spui ceva secret. Tu ești de cei în uniformă și musai că știi ! Că la voi se aude și se știe tot... Vine sau nu vine Maria ceea mare ?

Răspunde Țalic în locul mezinului :

— De unde Maria ceea mare ?... Asta cade tocmai cînd se coc perjele... Mai este pînă atunci.

— Țalic, vorbești ce nu trebuie. Maria asta nu cade. Maria asta se scrie. Dacă vrei să știi, s-a și suit... S-a suit pe tron.

— De cînd ai scos că Maria s-a suit pe tron ?...

— Apăi nu Maria, sfînta din călindar, plescăie Moișă și clipește lung, lung și mult din ochișorii săi mici, pe Maria aceea nici în vis n-aș vrea s-o văd, eu întreb de Maria care poartă coroană...

— Ce ai tu cu Maria care poartă coroană ?

— Eu ? Nimic. Dar ea are ce are cu noi. Trăiți pe altă lume. N-ați auzit ? Colindă tîrgurile și împarte comoara pe care a moștenit-o de la moșu-său bătrînu, care a închis ochii toamna trecută și le-a lăsat lor avere mare și tronul...

— Dintr-al ei dă ?... întreabă Țalic. Nu dau ăștia nici din al lor, nici din ce-au moștenit.

— Și, la urma urmelor, dacă ai ceva cu Maria, ce-l amesteci pe Buiumaș al meu ? se burzuluiește Țipra.

— Dau nu dau, dintr-al lor sau al altora, mie, zice Moișă Lungu către Buiumaș, mie să-mi faci o jalbă

către regina Maria. Să-i scrii că a venit timpul să-mi îndulcească bătrîneţile. Că şi eu am să-i dau băietul la armată cînd a veni timpul. Aşa merge treaba în viaţa asta.

— Mi-e frică să nu-mi cunoască la şcoală scrisul şi să mă dea afară! zice cu glas subţirel Buiumaş.

Ţipra şi Ţalic găsesc că băiatul are dreptate, are dreptul să se teamă. Cine ştie ce nenorocire mai poate aduce calicul pe capul lor?

Moişă nu se lăsă păgubaş:

— Să se strîmbe gura celui ce a deschide-o ca să mărturisească cine a scris jalba! se jură dînsul.

— Pentru ce creşte copilul? îi explică Ţipra. Să-ţi salte inima de bucurie cînd el ajunge la strachina cu piroşti. Şi cum să salte dacă vrei să-l nenoroceşti ca să ajungă a întinde mîna ca dumneata... Vrei să-mi nenoroceşti mezinul? Regina nu coboară la vale, la noi, ca să dea. Noi putem ţine o regină dar ea pe noi, nu!

Ţalic stăruie, că se înfricoşează gîndindu-se să nu cadă cine ştie ce năpastă pe capul lor.

Dar Moişă se roagă, plînge, blestemă, ameninţă, o întoarce pe o parte şi pe alta, măguleşte şi binecuvîntează şi făgăduieşte că numai pentru ei are să se roage, apoi zice că are să se judece cu ei pe cealaltă lume:

— Pe mine Dumnezeu m-a trimis, cel de sus, la băiatul tău, şi dacă tu-mi stai mie împotrivă, care sînt omul Celui-de-sus, linişte pe cea lume nu mai ai... Să ştiu că ies din mormînt să mîn cîrdul de gîşte la miezul nopţii, cum face hahamul de pe şes, să ştiu că apasă mii de blesteme aspura mea, şi tot nu te las!

Înspăimîntată de amenințările de blesteme, de gura lui spurcată, cu strîngere de inimă, Țipra îi îngăduie lui Buiumaș să scrie jalba.

În vederea sosirii reginei, gimnaziul a fost prefăcut într-un fel de palat de cleștar. Grădina este numai flori, și copacii, tunși cu figuri, parcă de cei mai iscusiți bărbieri, au coroanele ce seamănă cu capete de oameni văzute de la ceafă; ferestrele par de cleștar. Nu încape îndoială: fiecare elev a frecat cu apă și nisip și apoi cu glaspapir partea lui de pupitru, după care a dat-o cu bradolină, așa cum a poruncit directorul spanchiu; în sălile cu ciment te poți oglindi, și fiecare ferestruică este oglindă expusă la soare. Ulița cea mare este acoperită cu nisip, cu prundiș; tribune, arcuri de triumf au crescut ca din pămînt în piața catedralei și a primăriei; de gîtul bustului lui Kogălniceanu s-a încolăcit o coroană de frunze de stejar. Casele de pe ulița mare sînt văruite, să vadă și regina ce curați sînt oamenii din tîrg, în ce belșug trăiesc sub slăvita ei domnie.

Buiumaș este chemat la cancelarie de director: îi interzic să se arate la defilare.

— Să nu te vadă nimeni înaintea ochilor la vizita reginei, să te ascunză ai tăi undeva într-o groapă de cîrtițe... Ai auzit?

Îl doare, dar nu plînge... (N-are batistă ca să-și șteargă lacrimile, dacă ar trebui, față de director.) Cînd îl întreabă colegii de ce l-a chemat directorul, minte; zice că i-a cerut chitanța de plata taxei pe trimestrul trei.

Sosește și ziua cînd trebuie să vie regina. Se scot steagurile, să fie veselie, și pentru orice întîmplare

să fie pregătită lumea să strige: „Trăiţi!" şi să presare flori în calea reginei. Dar se porneşte dimineaţa, aproape de sosirea trenului, o ploaie. Nisipul şi prundişul este cărat de şuvoaie repezi, varul de pe case este spălat, pomii tunşi se apleacă ca şi cum ar vrea să îngenuncheze, iar curtea gimnaziului se umple de puhoaie galbene.

Buiumaş nu se poate ţine şi porneşte de dimineaţă spre şcoală. Împotriva poruncii directorului. Are de ales: să nu afle poate cei de acasă ce ruşine a păţit, şi pedeapsa ce o primi. Uliţele ude, steagurile culcate fîlfîie veştede. Cîte un strigăt îndepărtat, şters, ca ieşit din fund de fîntînă, se aude prin ploaie. Ajunge în faţa gimnaziului. Toate clasele sînt adunate în sala de gimnastică. Echipele de cercetaşi, cu pălăriile mari de păr de cămilă, cu pantalonii scurţi şi ambulanţe mici, trase de cîini — adunate pe sub arţari. S-a întins frontul. Profesorul de gimnastică se opreşte în faţa lui Buiumaş, îi face cu ochiul, prieteneşte, ştrengăreşte, dîndu-i a înţelege că-i mai bine s-o şteargă. De astă dată colegii nu mai rîd. Prea toarnă o ploaie de saramură, rece, biciuită de un vînt tomnatic, ca să le mai ardă de defilare! Mulţi ar dori să-i plesnească şi pe ei norocul lui Buiumaş. Dar au uniforme noi, şepci cu cozoroace de lac, pelerine negre cu guler de catifea şi sînt „tari la gimnastică şi la marşuri"... Buiumaş şterge putina înainte de a-l zări spanchiul. Rîde în sine însuşi gîndind: „Toate le-au potrivit, numai soarelui nu i-au putut porunci să iasă dintre nori".

Buiumaş nu se întoarce acasă. Se bagă prin mulţimea, ce aşteaptă rînduită pe trotuare, alcătuită din oamenii de la mahala, pe jumătate tîrgoveţi, pe jumătate săteni. Un ceas de aşteptare. Şi parcă trec nopţi şi zile. Ploaia-i cu hachiţe: cînd suspină lin, cînd spumegă turbată. S-ar zice că norii au hotărît

cu tot dinadinsul să se împotrivească poliţiei. După ce-l moaie ploaia pînă la piele, răsună ţignalele. O dată cu şuierul pătimaş, neîntrerupt al sergenţilor de stradă, norii plesnesc şi se rup cataractele cerului. Fiecare poală de nor negru este un poloboc vărsat de sus, de la mare înălţime. Tocmai atunci intră în goană trenul cu regina. Se cunoaşte drumul ei; căci sergenţii de stradă nu şuieră numai, ci slujesc şi ca telefon fără fir: din om în om transmit ce se petrece. Prefectura, poliţia, primăria, armata au pregătit pavoazarea, potrivind ca pîlcuri-pîlcuri de femei să stea la toate răspîntiile, să întîmpine automobilul reginei şi să-i arunce în cale crini albi, crini-regali (crini aduşi cu vagonul din ţara de jos, şi ţinuţi în ciubere cu apă timp de o săptămînă). Şi nu doar atîta osteneală şi-au dat autorităţile. Din cei ce n-au visat să poarte în viaţa lor uniformă au făcut sergenţii de stradă. Cu o săptămînă înainte, toţi măturătorii de stradă, toţi odagiii de la tribunal, mahalagiii tocmiţi cu ziua au fost îmbrăcaţi ca sergenţi de stradă şi supuşi unei severe instrucţii. Iar în ziua sosirii au fost postaţi la toate răspîntiile. Măcar şi pe uliţele cele mai dosnice ale mahalalelor.

Cei de pe peronul gării trimit ştafete să vestească pe cei de pe uliţa gării:

— A coborît din tren regina cu suita... Pe peron îi iese înainte cu flori coana lu prefectu... Apoi sînt coborîte cupelele şi maşinile...

Pînă în Crivina, mahalaua de peste drum de cazarmă, pînă în Gheţăloaia, mahalaua cu biserica nemţească, pînă pe şesul Călăncenilor, pe unde curge Jijia, se aude din om în om ce face şi ce drege regina şi suita ei. Dacă s-au adunat norii, au zis cei mai mulţi că are să fie ploaie de vară, să ţie preţ de un ceas, două. Miroase lemnul pomilor, frunza verde — vine mereu alt val de miresme grele. Se aude: auto-

mobilele au și pornit spre oraș. Suie dealul spre primărie. Defilare. Cucoanele din suita reginei fac semne, defilează elevii școalelor, cercetașii, armata. Automobilele se înapoiază în gară. Lumea mai află că regina, curtenii ei iau masa de prînz în vagonul lor. Se știe și ce mănîncă : icre de știucă, roșii și negre, sardele, raci, unt, cornuri, pe urmă ciuperci care înoată în smîntînă și miroase a piper... Apoi se încurcă lucrurile... Iată, unul zice că s-a adus friptură de clapon, altul, de curcan, un al treilea, de cocostîrc... Și sticle cu felurite vinuri. Cît e de femeie, se aude că regina bea zdravăn, nu se încurcă de loc... Dinspre gară se aud, ca răbufniri de tunet, uralele. Școlile primare, gimnaziul, fetele de la școala profesională al fost înșirate pe trotuarul catedralei, primăriei, al Băncii Naționale. Uralele cresc. Deodată, prin mijlocul mulțimii trece, parcă zburînd, un convoi de mașini. Într-una, cea mai frumoasă, șade o boieriță care face semne cu mîna, rîde, arată dinții. În alt automobil șed doamne cu mantale de ploaie pe ele, în alta generalii, apoi vin mașini pline cu ofițeri în uniforme de paradă, cu fireturi, și, în sfîrșit, niște trăsuri cu polițaiul, prefectul și primarele. Automobilul cel mai frumos sună dintr-o trîmbiță plăcută : parcă ar fi goarnă de roșiori. Dar unora le amintește de sunetul de trîmbiță al roșiorilor veniți la 907 să înăbușe răzvoltele țărănești. E totuși plăcută trîmbița în ziua asta mohorîtă, mai ales că sunetul pare că vine de undeva de unde strălucește, vesel, soarele. Cînd mașina ajunge la răspîntia unde se răsfiră o uliță spre tribunal, una spre prefectură, alta spre poștă, se poticnește : un om s-a aruncat în mijlocul șoselei. Îngenuncheat, își duce la frunte palma mînjită cu noroi, înalță ochii la cucoana din automobil ca spre o stea, îi întinde o jalbă făcută sul și învelită în beșică de bou. Cucoana dă s-o ia. Moișă Lungu — el era ! — o

trage înapoi, nu mai vrea s-o întindă. O rumoare, un zumzet surd trece prin mulţimea adunată. Un ofiţer trece, în goană, călare ; alt ofiţer, cu eşarfă, aleargă învîrtind sabia, un gardist călare, cu casca în cap, dă vînt calului, şi în urma lor, un pîlc de muieri mai tinere şi mai vîrstnice, toate cunoscute pleşcăriţe şi pomanagiţe, toate muieri care trag cu urechea să prindă unde e rost de ros un ciolan, de supt un pahar de secărică, un' se dă colivă şi colaci, toate muierile care au stat, ca cerşetorii, la poarta bisericii şi pe scările primăriei, fuga după automobil, sărind peste băltoace, ţinîndu-şi fustele. Mii de capete se întorc spre locul unde a oprit maşina. Buiumaş încearcă să se strecoare pînă acolo. Îl zăreşte pe Moişă Lungu. Înţelege : nu a dat jalba prin slujbaşii primăriei, cum au făcut toţi cei care au cerut ajutoare, ci s-a tologit — coşcogea namilă ! — înaintea automobilului, nu l-a lăsat să treacă, ca să-l vadă crăiasa, cu ochii ei... Spun unii că a pregetat să întindă jalba. I-a făcut semn unde îi e coroana din cap şi că de aceea nu-i sigur că ea este regina. A îngenuncheat. Dar nu uită să le aducă aminte pe moldoveneşte că el este cel mai de seamă cerşetor, că cine-şi face pomană cu dînsul îşi cumpără locul cel mai bun pe cea lume, în poiana raiului ; iar cine nu-l miluieşte de-a dreptul la iad se duce.

Cucoana cea bălaie pune mîna pe jalba lunganului, îi face semn — scînteie, ca o steluţă, o piatră în inelul de pe degetul ei ! — să se ridice şi să aibă răbdare, că nu-l uită.

Automobilul lunecă îndreptîndu-se cu mai mare repeziciune spre prefectură. Muierile cu şalurile în spinare, după maşini, ca nişte cîini ce se iau la întrecere cu trenul ce porneşte. Nu după mult timp se întoarce automobilul, urmat de alaiul muierilor, vesele fluturînd bani de hîrtie... Ploaia răpăie din ce

în ce mai furioasă. Cît nu răpăie ea, tună uralele, vuiesc muzicile. Mîini ude de ploaie, șepci, pălării se înalță în văzduh. Gardurile vii de oameni se mișcă, ca arbuștii pe întuneric și vînt.

Buiumaș ascultă ce spune unul, altul, se uită cu jind, cu pizmătăreață furie la colegii ce-au întins front lung pe trotuarul catedralei. Uitîndu-se cu pizmă la colegi, se pomenește cu Moișă Lungu, împlîntat în bîtă alături de dînsul. Inima îi îngheață. Îi este teamă să un fie zărit și bănuit că el ar fi acela care a întocmit jalba calicului. Fuge. Încotro? Nu știe. Dacă n-ar fi plouat, ar ieși pe la rohatcă pe toloacă, dar acum nu știe unde să găsească adăpost. E sfîșiat de gînduri. Acasă nu se poate întoarce, Țipra l-ar mustra pentru netrebnicie: „Cum să nu te arate și pe tine reginei, să spui și tu colea o poezie, să te audă cu urechile ei?..." Între școlari nu poate sta. Acolo unde dă lecții nu se poate arăta.

De aceea o întinde spre piață, unde nădăjduiește să nu întîlnească cunoscuți, să-l întrebe: „Cum se face că un școlar silitor lipsește de la serbare?... Doar nu toate femeile îs regine, nu în fiecare zi poposește în tîrgul nostru o regină." Dar... pe mese — e drept — sînt întinse mereu marule, morcovi, zarzăre, verze, oale cu smîntînă, brînză de vaci, găini ude. Țărăncile nu știu, ori sînt cu desăvîrșire nepăsătoare de ceea ce se petrece. Puținele gospodine venite după tîrguieli trec printre șiruri de tarabe, sfădindu-se cu precupețele, oprindu-se la cațapi, la pescari. În jurul gheretelor cu carne de porc și carne de vită mișună cîini flămînzi, se încaieră, ca totdeauna, pentru o falcă azvîrlită, pentru un picior de vacă sau de porc. Înghemuit lîngă gheretele bulgarilor, pe sub o streașină, stă de pîndă Avrami Pompier, cu falca legată. Mormăind ca ursul croit de bici. Îl vede pe

Buiumaş trecînd, dă să se repeadă, dar se opreşte, recunoaşte pe fratele lui Casril...

Şi el pune întrebarea:

— Doftore, nu te-a poftit şi pe tine la ospăţ Maria cea cu coroana în cap?... Geaba se laudă frate-tău că eşti la şcoala de gimnastică! Nu eşti în rîndul oamenilor. Dacă te-ai născut în casă de meşteşugar, nu te poftesc boierii la ospăţul şi la nunta lor...

Prin piaţă se vorbeşte despre goana reginei şi a curtenilor cu automobilele, că s-a oprit la nevasta meşterului zidar de pe şesul Călăncenilor; el face armata la vînători şi a fost trimis la Dunăre. S-a oprit la nevasta cu cinci copii a unui miliţian, tocmai lîngă ţintirim. Se aude că dă. Ce şi cît nu se ştia, dar multora le lasă gura apă.

Un moşneag cu ochii roşii lăcrămează.

— De ce plîngi, unchiule, că n-ai văzut-o şi mătăluţă pe femeia cea mai mare din ţară?...

— Plîng că nu mai sînt tînăr...

— Şi ce-i dacă nu eşti tînăr? Doar n-ăi fi os de domn să crezi că...

— Dacă eram tînăr, mă înghesuiam şi eu, şi poate îmi cădea o carboavă de argint, să beau eu ceva mai bun.

Buiumaş coboară dealul pieţei — unde se face tocmeala bostanilor, porcilor şi bucatelor — spre tăpşanul havuzului. Piaţa rămîne în urmă, cu muşteriii, cu negustorii uzi, cu miresmele iuţi şi acre. Se afundă în ţigănime, ca să ajungă acasă tocmai cînd se va isprăvi parada. Trecînd pe lîngă ograda lui Ghitman sacagiul, ogradă ce se învecinează în fund cu şesul ţigănimii, se abate pe acolo, să vadă ce se întîmplă. Ograda toată este o băltoacă. Şirul de bordeie înfundate pînă-n gît în zloată este stropit cu glod ud. În fiecare odaie locuieşte o familie întreagă, de la patru-cinci pînă la doisprezece oameni. În odaia

cea mai din față, cea dinspre stradă, locuiește Ghitman, sacagiul, proprietarul ; în a doua, un bătrîn cotiugar, în a treia, un hamal la moară și, în sfîrșit, Moișă Lungu, care are nevastă chioară de ochiul drept, fata chioară de ochiul stîng și doi golani zbanghii, desculți, cu mînecile și pantalonii veșnic prea scurți. Casa lui Moișă Lungu fiind ceea mai din margine, are numai trei pereți. Peretele ce dă spre fundul ogrăzii s-a năruit. N-a mai fost clădit. Ghitman zice că n-are putere să bage cît bănet ar trebui în bîrne, lut frămîntat cu șomoioage de paie, iar Moișă Lungu zice : „N-are decît să se prăbușe și ceilalți pereți... Eu n-am moștenit pe Rouciul (Rothschild), ca să-i dreg bordeiele lui Ghitman bogătașul !" Casa, necontenit udă, mai este întunecată și de grajdul în care își ține Ghitman iepușoara, și de hambarul închiriat, unde-și țin grînele unii negustori.

S-au făcut mari pregătiri la Moișă Lungu. Fata chioară stă în prag și pîndește, uitîndu-se spre uliță, așteptînd pe cineva. Ochiul sănătos este legat, cel ce curge e slobod să vadă ce se petrece pe lume. Pe cuptor (după cît se vede) este întinsă nevasta lui Moișă Lungu, de asemeni legată la ochiul ei cel sănătos... Ea se tînguie... Dar greșește tînguitul și se bate cu palma pe frunte :

— Ce vacă mai sînt, nici de cerut nu știu ! Și-s doar nevastă de calic, noră de calic și nepoată de calic !

— Taci, mamă, că te-aude cineva. N-ajungi de rîsul și batjocura lumii, dar nu-i mai dă Maria lui tata ce i-a fost făgăduit.

În ogradă sînt întinse punți de scînduri pînă în stradă.

Se aud trompeți. Soldații se întorc la cazarmă. Se vede că parada s-a sfîrșit. Și mulțimea se scurge spre case. Norii s-au subțiat. Parcă s-ar însenina. Vine

Moişă Lungu, sprijinit în bîtă. Miop cum este, bîjbîie înfigînd băţul în pămînt înainte de a face un pas, trece pe lîngă Buiumaş şi nu-l recunoaşte.

Fata chioară iese întru întîmpinarea lui tat-său, behăie ca o capră, dar se laudă :

— Am mai turnat trei cofe pe pereţi... să fie mai uzi... şi am învăţat cum să ne facem mai bolnave !

— Bine, bine ! După amiază avem musafiri mari ! răspunde Moişă Lungu, se încovoaie şi intră în casă. Să fie totul pregătit cum s-a vorbit aseară. Să nu mă daţi de sminteală !...

Cînd soarele începe a coborî, o mulţime se adună la gardul de ostreţe al lui Ghitman. Doi sergenţi, cu mănuşi albe şi căşti, stau la poartă. Cele două automobile, urmate de altele şi de foarte multe trăsuri de casă, se opresc. Însă la a treia casă după a lui Ghitman sacagiul. Cineva a făcut semn de oprire, citind greşit jalba lui Moişă Lungu. Încurcătură. Au nimerit o crîşmă vestită : a unui Froiche grăsunul, acolo unde petrec mahalagii stricaţi, muieri beţive, înrăite ca scroafele mistreţe. În dreapta crîşmei este un gang întunecat, dincolo de care se întinde un adevărat tîrg, de o neasemuită mîrşăvie. Acolo cad şi se zvîrcolesc, cu spume la gură, de ducă-se-pe-pustii ; acolo se stoarce baliga în gura beţivilor, acolo sînt ateliere de caretaşi, acolo locuieşte o lume care se mută nu de Sîmedru şi sîntu Gheorghe, ci la lună, ba chiar şi la săptămînă. De jur împrejurul ogrăzii, în fundul gangului locuiesc plăpumari, potcovari şi rotari, negustori de plăcinte, de mălai cald, şi golani fără nume şi fără meşteşug. În mijlocul ogrăzii, plină de mormane de băligar, de căruţe stricate, droşte, moloz şi animale pierite, se săpase o fîntînă ce fusese sfinţită, după datină, de un popă. În ograda asta sînt aruncaţi de obicei cei care beau prea mult în

cîrciumă şi-şi pierd minţile; în ogradă sînt tîrîţi scandalagiii şi bătuţi pînă la sînge.

Regina şi curtenii coboară din maşină. Cea mai mare mirare stîrneşte că ele umblă ca toată lumea. Au pătruns în gang. Froiche, crîşmarul, gros cît butia cea umflată de vin, slinos, cu cîteva guşi de grăsime sub bărbie, s-a ascuns în pivniţă. A lăsat-o în dugheană pe nevastă-sa, o uscăciune galbenă, că dacă s-o întîmpla ceva, poate le-a fi milă de slăbiciunea ei. Fiindcă este încredinţat că numai bine nu pote aduce o regină care se bagă în ganguri unde se oploşesc bolnavii de ducă-se-pe-pustii şi fel de fel de cerşetori care au stat şi la ocnă. Toţi chiriaşii care nu sînt la zi cu birul ori au cine ştie ce încurcătură au fugit de asemeni să se ascundă. Au rămas în ogradă o scroafă leşească, cu purceluşii ei, unii copii, unele babe care, fiind surde şi căzute în mintea copiilor, nu mai au a se teme de nimic şi de nimeni. Şi cînd sergenţii le îmbie să ţipe: „Trăiască!" ele întreabă cine-i acela care să trăiască. Boierii localnici, ca şi cei din suita reginei, îşi ţin batistele la nas, să nu se înece de duhoarea de băligar, de gunoaie, de putreziciune. Toate căruţele, cu potcovărie cu tot, ascunse de după gangul lui Froiche crîşmarul, par mai mult bube de-ale pămîntului decît aşezări omeneşti.

Alaiul reginei se îndreptă spre fundul ogrăzii. Băbuţele cad în genunchi, cer de pomană, privesc pitacul căzut în palmă, se pornesc pe binecuvîntări. Dar ca o furtună se iscă rumoare la intrarea gangului.

— Am să înebunesc! Am să înebunesc! rage răguşit Moişă Lungu. Împarte banii mei! Mie ce are să-mi mai rămîie?... O fi scris greşit pîrlacul care mi-a întocmit jalba! N-o fi scris numărul casei! Lua-l-ar dracu! Ochii îi scot dacă-l prind!

Mulţi vor să-l ţie în loc, dar el dă din coate, dă la o parte sergentul de stradă, se bagă prin mulţime,

pînă ajunge printre curteni. Îngenunche iar în fața reginei. Ea zîmbește. Îi face semn că-l recunoaște...

— Cred că trebuie să fie o greșeală că ai poposit *matale* aici! Aici nici nu sînt săraci adevărați: aici se oploșesc bețivi, ciungi, ologi... nici nu știu să ceară. Trebuie să vii la mine: eu îs cu jalba...

Cei din alai îl privesc zîmbind cu bunăvoință. Un ofițer cu fireturi de aur îi poruncește să se scoale.

— Hai, moșule, nu te mai tăvăli în glod. Trece măria-sa și pe la tine!

Moișă mijește ochii săi miopi și, strîngîndu-și șura de gură, ca o fetiță cuminte răspunde ofițerului:

— Da' de ce să nu vie *amu, îndată,* la mine? *Eu am poftit-o întîi și întîi.* Ș-apoi să-mi arăți altul să fie mai calic ca mine, mai plin de beteșuguri, mai de neam de cerșetori! Eu pot fi a zecea spiță. Eu sînt bun la Dumnezeu. De aceea m-a ajutat să le fac bine oamenilor să se milostivească de mine ca să se înscrie la catastif că ei îs oameni de omenie; cine-mi dă mie ajunge la rai.

Ofițerul nu răspunde. Întoarce capul să nu-l mai vadă pe calicul cutezător, obraznic. (Întorsul capului este ca cea mai strașnică înjurătură ce se poate rosti înaintea femeii încoronate?)

Ce vede ograda lui Froiche! Cucoanele lăcrămează. De milă, zic unii. Adevărul e că le ustură ochii și nările duhoarea ascuțită de gunoi putred. Băbuțele dau drumul la bocete: multe din ele sînt bocitoare la înmormîntări, cerșetoare din cele ce-și leagă un ochi sau scot cîte o mînă din mînecă, de fac pe ciungele, și cîntă și se jeluiesc în zilele de iarmaroc, în gura pieței sau în tîrgul vitelor.

Se bagă în picioarele curtenilor, îngenunche și îmbrățișează cizma vreunui ofițer sau, ridicînd puțin fusta unei dame de onoare, îi îmbrățișează piciorul, ca și cum s-ar ține de un stîlp cînd sînt bete. Obișnu-

ite să primească pomană, și-au dat seama că le picase prea puțin, se osteneau ca, stîrnind scîrba curtenilor, să silească pe regină și suită să dezlege mai larg băierile pungii! Curtenii au inima tare, degete închircite și fețe pe care nu se citește nici milă, nici îndurare. Își croiesc cale dînd la o parte adunătura prin semne. Semnele lor se schimbă în mișcări ale ofițerilor și sergenților de stradă. Alaiul trece în ograda lui Ghitman. Cînd dă regina să treacă pe poartă, lunecă pe o scîndură, și cît pe ce să pice. O reține nevasta unui plăpumar. Îi sare în ajutor. Pe mantaua albă cîțiva stropi de lut rămîn ca niște pecetuțe mici. Generalii se încruntă. Regina mulțumește cu un zîmbet femeii. Femeia îngenunche în băltoacă, sărută mîna și spune ceva pe evreiește. (Care să fi crezut că o regină să nu știe evreiește? Dacă regii sînt doar unși de Dumnezeu, care nu vorbește decît ebraica și puțin idișul, apoi ei trebuie să cunoască limbile astea.)

— *Ja!... Ja!...* răspunde regina pe nemțește, prinzînd din cînd în cînd înțelesul vreunui cuvînt din cele ce le spunea femeia.

Plăpumărița este atît de mulțumită că regina i-a spus: *„Ja! Ja!"*, că s-a băgat printre femeile adunate, care îi pipăie brațul ce a sprijinit o regină, și le tot spune:

— Miroase a sulfină și a sunătoare. Și m-am gîndit că am să uit a ce miroase...

— N-a prins miroznă de minte-broștească, că nu trăiește la baltă! zice una rea de gură. Mai bine-ți dădea să cumperi o văcuță decît să dea din fălci și să zică: *„Ja! Ja!"* Ți-a spus: *„ja! ja!"*, dar n-ai avut ce lua, că nu ți-a dat decît să-i ții brațul și nu să iei ceva din mînă...

Pășind nesigură pe scîndurile întinse peste băltoace, regina se clatină cînd se ridică cîte o scîndură

ca un scripete. Moişă Lungu trece înaintea ei, boceşte cu glas de vită bolnavă. Regina pătrunde cu batista la nas în bîrlogul lui. Acolo, pe cuptor, şed turceşte nevasta şi fata lui Moişă Lungu. Ele se vaietă aşa cum au văzut că fac în zilele de tîrg ologii creştini, cu icoanele în piept şi mădularele betege dezvălite.

Cei care s-au urcat pe gard şi pe salcîmii din curtea sinagogii vecine, să nu scape nimic din ce se petrece, strigă tot ce se întîmplă megieşilor din împrejurimi, aceştia strigă mai departe, mai departe, pînă ce ajunge vestea tocmai în inima tîrgului. Pe gangul crîşmei lui Froiche şi Hascal Cioară — cel ce se ciondăneşte obişnuit cu Moişă Lungu — ascultă şi el. Hascal nu citeşte gazeta, nu ştie carte. El aude numai tot ce se petrece şi ştie de fiecare ţară ce împărat are pe tron, cu cine are de gînd să poarte război : el pune la cale lumea în răstimpul dintre două rugăciuni. Că Nicolai l-a chemat pe Poancareu[1], el ştie, că l-a supărat pe feciorul Victoriţei, văru-său de la Anglia, şi altele ştie. Se opreşte tocmai lîngă dînsul un neamţ caretaş de pe şesul ţigănimii.

— Împărăţia ţarului e cea mai înfricoşătoare de pe lume ! face netam-nesam meşteşugarul neamţ. Dar în împărăţia lui Frantz Iosef, cît a fost o pace pe pămînt, fel de fel de popoare au putut trăi... Asta ţi-o spun eu. Şi uite că nici acolo bosniacu nu s-a simţit bine cu sîrbu, unguru şi croatu, sub supravegherea celui de la Peşta şi Viana. Şi a ieşit ce a ieşit. Nu-l tăiau sîrbii pe feciorul lu Frantz Iosef dacă nu-i împingea dracu de spate... Ehei ! Nu-i a bună cînd pornesc regii să-şi miluiască supuşii... Dau un creiţar mic şi cer dobîndă mare în sînge.

---

[1] *Raymond Poincaré* (1860—1934) avocat şi om politic francez.

— Da, răspunde Hascal, nu se dă de pomană decît după mort.

Neamţul rîde şi-şi aprinde ţigara.

— Dumneaei dă de pomană după morţii care au să vie. Aşa-i moda la regi ; să arvunească cu pomană pe cei cărora au de gînd să le scurteze viaţa...

O femeie trage cu urechea.

— Ce vorbeşti, bre neamţule ? E frumoasă şi bună, pînea lui Dumnezeu !

— Da, răspunde neamţul, şi pălăria şarpelui e mai albă ca omătul şi cu bobiţe roşii şi te otrăveşte. Da' hribul e zbîrcit şi urît ca o piele de babă, da-i bun... Nu-ţi place tocana de hrib ? Şi fiindcă i se pare că un necunoscut s-a uitat urît la dînsul, se pierde în mulţime.

...Se aude cum şi ce face regina, cum se poartă fiecare curtean în casa cu trei pereţi a lui Moişă Lungu, cel din neam de cerşetori şi ciocli. Se aude că dumneaei, Maria cea mare, a scos o batistă micuţă de dantelă ţesută din funigei. Moişă Lungu, cînd a văzut ce face, a vrut să facă şi dînsul la fel, a băgat mîna în buzunar şi a început a trage batista lui, un ştergar negru-cenuşiu, lung-lung ca un fitil de lampă, şi cînd şi-a suflat nasul cu mare poftă, a sunat ca trompeta desfundată de gornist cînd o pune la încercare.

— Nimic pe lume nu-i mai bun decît să-ţi sufli nasul. Se odihneşte creierul. Asta dă poftă de mîncare. Asta te face să rîzi cu poftă ! explică el reginei.

Curtenii se uită la dînsul întrebători parcă, parcă-l socotesc un smintit neprimejdios. Îi fac semn să tacă, dar el nu ascultă de nimeni, ci numai de pofta lui. Regina fîlfîie mîna, ca pe un evantaliu, să-şi facă vînt, să nu simtă duhoarea.

— Pentru ce m-ați adus aici?... zice destul de limpede ca să fie auzită. De concentrat nu-i concentrat. Din familie de veterani nu este! Dacă ar fi să mă purtați prin vizuinile tuturor nenorociților...

— Aici locuiesc eu dintotdeauna! se fălește Moișă Lungu. Fiindcă lui i s-a părut că ce a spus regina e de laudă pentru dînsul. De cînd m-am luat cu nevasta, tot aici am stat. Copilașii aicea mi s-au născut...

Dar suita este grăbită. Mai cu seamă că la pereții uzi, plini de pămătufuri de mucegai, Moișă Lungu mai potrivise parfum de usturoi, de murături vechi dospite.

Regina părăsește casa cu trei pereți ca și cum ar ieși dintr-o pivniță a iadului. Pare furioasă. Îi întinde lui Moișă Lungu un pumn de bani. El nu se uită cît. Îi vine să înnebunească; nu știe dacă trebuie sau nu să joace la ureche pumnul plin, dacă trebuie să spuie ceva: ci numai bîiguie și scoate sunete nearticulate, ca surdomuții.

Automobilele, trăsurile, alaiul oficial, curioșii pornesc spre gară. Vuiesc ulițele de urale. Muierile adunate pînă-n mijlocul uliței, în fața lui Ghitman sacagiul, au rămas să vorbească între ele:

— L-a îmbogățit pe Moișă Lungu! Neam de neamul lui are, și are să aibă cu ce trăi!...

Ca o pată de păcură se întinde mulțimea din vale pînă-n dealul uliței mari. Muzicile militare cîntă la gară și în tîrg, spărgînd urechile cu alămăria lor multă. Din ulițele ascunse, dinspre cazarmă, dinspre țigănime, din mahalalele cu fîntîni, se revarsă mahalagiii să se încredințeze de-i adevărat că s-a aruncat cu aur și argint pe drumuri. Se răspîndise zvon că a venit regina să împartă avutul vistieriei, c-a adus care încărcate cu mahmudele, carboave, franci,

napoleoni, lei vechi și noi, de hîrtie și de argint, și că scrie pe fiecare și-i dă cît și ce-i poftește inima.

Se opresc în fața ogrăzii lui Ghitman sacagiul (unde se adună mereu acei ce nu și-au venit în fire văzînd ce lume a călcat pragul casei lui Moișă Lungu !...).

Cerșetorul și-a petrecut musafirii, s-a întors la nevastă și din prag a strigat :

— Ghitel, jos de pe cuptor ! Nu mai ești lăuză. S-au născut gologanii...

Hascal Cioară îl prinde de braț, îi tremură vocea, fiindcă-i cutremurat de norocul lui Moișă.

— Spune drept, Moișă, cît, cît ți-a dat ?... Și parcă îi vine s-adauge : „Cît vine pe partea mea ?"

— Treaba ta ?

— Ai să-ți deschizi cîrciumă ?

— De ce, meseria mea nu-i bună ?

— A întinde mîna ? Asta nu-i meserie.

— Nu-i meserie ? Fumezi tu țigări ca mine, bei tu vin mai bun ca mine cu acul tău și cu foarfeca ta de croitor de dame ?

— Spune drept, cît ți-a dat ?...

— Pentru cît mi-a bătut inima, șovăie Moișă Lungu, putea da oleacă mai bine. Am de cumpărat un cocoș și un crap pentru sîmbăta asta... Vinul e pe banii mei, din ce am să adun joia ce vine..

Adevărul nu-l știe nimeni...

De la banii dați în mînă, de la moșia scrisă pe numele lui Moișă, s-a ajuns că l-a dăruit cu un palat și i-a dat polițe că-i datorează și altele...

Vine și Țipra, atrasă de zvonuri. S-a luat după ea mătușa Anica chioara, a lui Iordache Mantu.

Dînd de Buiumaș, mătușa Anica îl mustră :

— De ce nu mi-ai dat și mie de veste că vine regina să azvîrle bani ?... Mă băgam și eu la înghesuială, să culeg cole un pumn de gologani, să-mi

îndulcesc bătrîneţele, să nu-mi mai ardă soda degetele, că numai o rană mi-s degetele...

Femeia plăpumarului, cea care a sprijinit-o pe regină, se apropie de Ţipra, zicînd:

— Ca o floare din rai mirosea! Cînd am simţit că se lipeşte braţul meu de-al ei, uite aşa, mi-a umplut inima cu căldură şi parcă mi-a crescut o floare albastră în cap!

— Ei, răspunde Ţipra oftînd, de mare cinste te-ai învrednicit! Se ţine seamă de cei care s-au lipit de os de domn! Aşa se zice, cu toate că, adăugă oftînd, la nimic nu te ajută. Că ţi-a atins braţul, cu asta nu se fierbe nici o oală de fasole!

Femeia se simte mai mîndră şi, ţinîndu-şi braţul departe de trup, adaugă:

— Ei, nu se fierbe... Da' *onoarea* nu face nimic? Lui Moişă Lungu i-a pus Dumnezeu mîna în cap! Bani mulţi, numai hîrtii albastre i-a dat. Fiecare hîrtie e un cal, o vacă, trei capre sau zece oi. Acu ce n-are să-şi cumpere? Casă? Are să-şi arendeze o moşie, are să-şi trimeată nevasta şi fata la Viana, el are să plece la băi... Dacă s-a ţine de poala reginei, urmaşii lui ajung şi baroni...

Din gură-n gură sporeşte averea ce o „lepădase" regina în casa cu trei pereţi. A venit şi Mantu, iar prietenul său dulgherul a lăsat lucrul — şindrilea o casă — a venit şi Nuţa Cîrna, precupeaţa, mă rog, calicimea tîrgului.

— Norocul lui Moişă Lungu! Pe tot ce pune mîna merge! I-a dat hîrtii să-şi cumpere caretă, să iasă la plimbare cu patru cai înaintaşi. Dar nu numai atît, i-a dăruit şi în ţara de jos un deal, de unde are voie să sape sare pentru mîncare şi aur pentru vestminte, fier pentru trebuinţele casei... Şi pe acel deal are şi vie, şi pomăt, şi sub deal, nişte pivniţe pline numai cu vin auriu...

Ochii galbeni ai lui Iordache Mantu scapără de răutate, de pizmă.

— M-aş fi mulţumit şi cu pompieria să mi-o dea mie, s-o vînd cînd mi-o plăcea!

Ţiprei, Iordache nu-i zice nimic, dar pe Buiumaş nu se poate stăpîni să nu-l mustre cu foc mare şi cu vorbe grele:

— Tu, care se cheamă că eşti la şcoală de gimnastică, tu, care ştiai că vine regina să semene parale, nu i-ai putut sufla o vorbă şi lui moş Iordache, să se înfrupte oleacă, oleacă-olecuţă şi dînsul din bunătăţuri?... D-apăi nu ţi-oi trage o chelfăneală de te-oi prinde în vale la pîrîu?... Cît eşti de la gimnastică, dacă m-aş duce la avocat, te bagă la gros că m-ai scos pe mine, un bătrîn [1], din minţi. Tu şi cu armanul, maţe-pestriţe, totuna faceţi! Numai pagube căşunaţi pe lume. Asta-i netrebnicie! Se gîndeşte puţin, se roşeşte ca racul, cuprins de o mînie ce nu şi-o poate stăpîni: Jupîneasă, am să te rog să-mi faci un hatîr!... zice către Ţipra. Ochii lui au albul îngălbenit şi străbătut de vine ieşite la iveală, ce rîură, se umplu de sînge.

— Ce hatîr să-ţi fac... vai de capul meu, domn' Iordache?... Mai bine te-ai duce acasă... că ţi-a făcut fasole bătută cu usturoi şi măliguţă mătuşa Anica...

— Şi 'mneata, jupîneasă... să-l strîng măcar oleacă de gît pe odorul m'tale... El mi-a deocheat şi alungat norocul... Dacă-mi dădea nişte galbeni regina, îi puneam în pămînt sub părul de la fîntînă şi, cine ştie, s-ar fi înmulţit poate, ca bandrabulele... Lasă-mă, jupîneasă să mă răcoresc şi să-l strîng de gît!

— Dacă te apropii de copilu meu, să ştii că ţip, te calcă lumea în picioare şi ai să înfunzi „grosul" la bătrîneţă...

---

[1] În textul de bază, greşit: *o bătrînă*.

Totuşi, şi Iordache Mantu nu se lasă pînă nu-l trage măcar oleacă de ureche, în treacăt.

— Să nu ne mai calci pragul casei, se burzuluieşte Ţipra, că-ţi torn piper în ochi, ca să chiorăşti, beţivan bătrîn !...

Iordache Mantu o şterge nespus de furios ; se socoate păcălit de Buiumaş : că băiatul ştia şi i-a ţinut mîna ca să n-o pună şi dînsul pe noroc !

Abia cînd înnoptează, lumea din ograda lui Ghitman sacagiul se risipeşte. Moişă Lungu părăseşte casa. Trece printre cei care-l privesc parcă ar fi călare. Calici mai sfioşi ca dînsul îl întîmpină :

— Nouă nu ni se cuvine nimic ?

— Aşteaptă ! Aşteaptă !... Încă n-am chemat buchaterul [1] să-mi facă socoteala.

S-a dus Moişă la crîşma lui Froiche şi a tras la tejghea o duşcă, de acolo la sinagogă, unde a poruncit să se ardă lumînări de ziua ispăşaniei pentru morţii din neamul lui, iar după rugăciunea de seară, n-a stat de vorbă cu nimeni, ci s-a abătut pe la Ţipra, să-i povestească ce bine a vorbit singură, fără tălmaci, jalba. Drept răsplată i-a adus un covrig uscat lui Buiumaş...

---

[1] *Buchhalter* — contabil (germ.).

X

În vacanța cea mare, pe la toate birourile, Țipra îl plimbă iar pe Buiumaș. Peste tot primește același răspuns: „Să-i mai dea țîță". Neavînd încotro, se împacă și cu gîndul de a-l îngădui să urmeze la gimnaziu, „dacă așa i-a fast scris"... Zicea că trebuie să îndure.

— Am pus în pămînt fasole și credeam să mănînc păstăi. Da' uite, că trebuie să aștept pînă oi mînca roșcove.

Nu a trecut anul de cînd el a pus uniforma cu vipuști roșii și cu număr galben, țesut cu fir, că răbdarea ei a depășit orice margine. Băiatul întîrzie „să iasă doctor". Ce fel de învățătură-i asta? Nu mai aduce rod. Și curmalele mai repede se coc. Din trîndav nu-l mai scoate. Căpcăun, bivol care „le paște și părul de subsuori" și, pe deasupra, netrebnic. Și încă ce fel de netrebnic!... Cu ifose. I se cuvine. Îl împrumuți fără poliță, că are să iasă cu dobîndă la dobîndă... De cînd a pus uniforma, s-a făcut mai străveziu, nu-i mai crește mîna, ci se face mai subțire, și nici măcar nu-l poți pune să despice un butuc, să se ducă la haham să-ți taie o pasăre... Ce folos de învățătura lui? Parcă nu-i învățătură. Ci fudulie. Cînd flăcările gheenei au s-o pârpălească,

Buiumaş n-a şti să ceară îndurare pentru dînsa, n-a mai şti rosti cuvînt din cele ce le înţeleg comişii slujitori ai lui Dumnezeu.

Cele cîteva ceasuri de la prînz şi seara, cît rămîne în casă, Buiumaş nu mai ştie ce să facă să-l uite Ţipra, ca să nu se mai lege de dînsul. Îngenunchează în faţa patului, repetîndu-şi lecţiile, şi cum sfîrşeşte, pleacă, să nu mai audă batjocurile Ţiprei, oftatul lui Ţalic.

Din gura lor n-aude decît :

— Bune zile am ajuns ? sîmbăta n-o păzeşti, graiul ni-l uiţi şi învăţătura ta la ce o deprinzi ? Să te ştergi cu ea... Că după moarte nu poţi veni în faţa lui Dumnezeu şi să-i spui că... d-astea pe care nici un om care nu-i sucit nu pricepe... Ai învăţat să astupi rula la şparhat[1] cînd fumegă ? Ai învăţat să te strîmbi : pe cer lună plină, şi în strachină nici miel, nici găină...

După ce pleacă de la şcoală, pe la 5, se abate pe la meditaţii. Dacă sfîrşeşte cu meditaţiile, întîrzie pe la colegii bogaţi, care-l poftesc să-şi facă lecţiile cu dînşii. În toate casele unde intră este lumină mare, în unele chiar s-a tras lumină electrică, ceea ce este o raritate. Ceapa se mănîncă ca gustare, cu lacherdă, cu scrumbie marinată, lapţi frecaţi, şi numai foarte rar ca mîncare de saţ. Pîine este din belşug, laptele şi untul de asemeni. Acasă, cînd se plînge că iuţimea cepei îi arde maţele, mama îl repede :

— Boierule, n-ai vrea nişte pîine cu unt ?... (Ţipra preţuieşte drept cea mai boierească mîncare untul.) Tata nu are de lucru neam, şi 'mnealui numai pui fripţi pofteşte, şi piruşte cu ficăţel de pui umplute, şi struguri la Crăciun ! N-ai dori cumva şi

[1] *Sparherd* — maşină de gătit (germ.).

sfertişorul de vin roşu?... Poate şi un pilaf cu stafide la urmă?... Că aşa se dă în casele mari.

Din primăvară pînă în iunie, cînd s-a închis scoala, a purtat cizmele de iarnă, cu potcoave la călcîie, cu pureci de fier la tălpi. Pantalonii şi i-a tras peste carîmb, să pară ghete. Şi-a închipuit că alţii au să creadă că el are ghete. Dar vedeau şi-i aduceau aminte. Timp de două luni, apoi, se hotărî în fiecare seară să fugă de acasă. Fierbe. Nu-şi mai găseşte astîmpăr. Meditaţiile s-au împuţinat. Şcoala s-a închis. Este silit să stea mai tot timpul acasă, supravegheat de Ţipra. Cînd coboară la pîrîu, în dosul casei, şi-şi ia o carte de citit, ea îl „plouă" cu pietre de sus din deal şi îi strigă:

— Ai să te zăluzeşti la cap, netrebnicule, de atîta carte! Mai bine te-ai duce să-i ajuţi lui frate-tău la încărcătura de vite! Poate-i cîştiga un ban de adus în casă.

Pleacă de acasă, îl înjură că-şi pierde zilele...

— Cel-peritu şi tusea măgărească dau peste tine dacă se tot bagă în tine haidăul Dumitru Găină şi chelbosul Guzan, tovarăşii de hoinăreală a dreptului şi înţeleptului tău de frate... îl ia dînsa la trei păzeşte cînd îşi pierde o zi în gară păzind vitele şi nu se alege cu nimic.

Atunci, împotriva obiceiului, se amestecă Ţalic:

— De ce-ţi verşi necazul asupra băiatului?... Tu eşti la vîrsta cînd din femeie te schimbi în babă... tu eşti năcăjită cu feciorii cei mari, că mereu îi trimite mai departe pe frontieră, şi ţi-i frică să nu sune clopotele bisericilor într-o noapte, şi-l scoţi pe Buiumaş ţap ispăşitor.

...Ca un făcut, în vara asta se petrec întîmplări sortite să-i sporească lui Buimaş neastîmpărul. Simte că ochii i se deschid şi mocnesc, gata să irupă pofte ce nu şi le cunoaşte. Se aude că fata rabinului a

fost prinsă în porumbişte cu un soldat; că Raţa, fata Nuţei Cîrna, s-a dus la ofiţeri în cazarma regimentului, iar ofiţerii au azvîrlit-o în cîmp, goală... Poate că nu este nimic adevărat. Însă gîndul lui Buiumaş zboară. Alături de Ţipra s-a mutat un maistru armurier. Care aduce acasă cîte o fată tunsă, care rămîne cu dînsul singur o după-amiază întreagă. Toţi băieţii se laudă că au pupat fete. O femeie tînără, uscăţivă, cu ochii de un albastru de cer, locuieşte în casa din stînga, iese dis-de-dimineaţă în curte, în halat subţire de infirmieră; i se văd pulpele. Şi imaginea asta rămîne în ochi toată ziua. Se vorbeşte foarte mult de femei. Zumzuie scoica urechii de glasuri femeieşti. Pînă în acest an nici că a făcut deosebire între femei şi bărbaţi. Doar atît, femeile erau mame, surori, gospodine. Acum sînt glasuri din vis, chipuri de gheaţă, chipuri fierbinţi, urmărind pe un băiat pentru a stîrni într-însul mare fierbere. De fraţii plecaţi în armată îi este dor. Şi de mama şi de tata, cît l-ar sîcîi şi i-ar face amare zilele şi l-ar împinge mereu, îi este dor. Dar pentru fete pîlpîie o flacără în inimă. Alta, de altfel, decît pentru mamă şi fraţi. Un gînd, un alt gînd. Iubire să fie? Sînt elevele de la şcoala profesională, cu şorţuri negre şi gulere albe, cu pieliţa albă, străvezie. Mîinile lor sînt străvezii, nasul li-e străveziu, iar gîtul... ce mîndru se îndoaie şi se întinde, cum îl mîngîie zefirul ce adie pe înserat! A iubi? Dibuie. Parcă ar cînta viori în inimă şi flaute în creier. Sînt fete desculţe... Sînt femei care poartă fuste numai pînă la gleznă... E ceva cu totul în afară de vorbirea zilnică atunci cînd întîmplarea face să stea de vorbă cu o fată, cu o femeie. În sinea sa parcă ar şti ceva... Dar nimeni nu ştie ce-i aceea iubirea, cum ştii că ăsta-i cireş, celălalt — vişin... Sau poate ştiu, dar nu vor să mărturisească. Şi dacă ar vrea să spuie, cine

are îndrăzneala, care poate fi socotită neobrăzare, ca să întrebe? E ceva ascuns, ruşinos în iubire?... Poate să fie. Pentru că pe mama o poţi iubi deschis, pe o fată, nu. Pare să fie, oricum, ceva de vacanţă şi pentru vacanţă... Fetele şi băieţii se întîlnesc sîmbătă, în zilele de sărbătoare; în zilele lucrătoare, fiecare e la lucru. Cine nu zice, în bătaie de joc, se joacă de-a iubirea?

Dacă ar bănui Ţipra ce gînduri îi trec prin minte, cum l-ar mai ocărî! Ce zile amare i-ar mai face! Scoţîndu-i pe nas că de altele nu-i arde decît să se joace mucosul de-a iubirea!

Cea dintîi încercare de fugă o face într-o vineri seară. Bănuie, în seara asta trebuie să se întîlnească cu iubirea. Mama este trudită. A văruit casa, a copt colaci pentru sîmbătă, a gătit ardei umpluţi, crap dulce cu cartofi. Este atît de rar atîta belşug, că nu se mai ştie de ce o dor toate mădularele: de trudă, sau de gîndul greu că la ei este atîta mîncare? Buiumaş se culcă pe divan, sub dulăpaşul de mosoare de aţă. În perete bate ca un ceas o carie cuibărită în bîrne. Aude răsuflare uşoară, apoi mai grea, ca un fel de sforăit: doarme mama. Îşi scoate ghetele de sub masa tatii, uniforma albă, ca de var, de pe scaun. Pe uliţă. Nimeni. Se încalţă şi se îmbracă în grabă. Broaştele orăcăie ca muzica militară. Moara duduie. Văzduhul foşneşte ca o mătase scumpă. Fermecător pare tîrgul, şi o vrajă îl copleşeşte. În lumina lunii, căsuţele par unse cu albuş de ou, învelite în foi de staniol. Pămîntul pluteşte. Umbrele negre ale caselor, azvîrlite pe uliţele învineţite, par alte case. O teamă îl încearcă. Îi vine să creadă că pînă şi gardurile simt cum îi zvîcnesc tîmplele! Niciodată n-a fost atît de singur, singur în noaptea largă, nesfîrşită. În grajdul birjarului strănută calul. Trîmbele de vînt călduţ se desfă-

șoară, ca cearceafuri albe, răcoroase. Unde cu cîțiva ani înainte a fost fabrica de sifon, s-a mutat un bătrîn boier, curtea nu mai este plină de var stins și băligar. Pomi sprinteni au fost împlîntați pe lîngă gard, răzoare de flori, în curte. Pe dîmbul gunoaielor a răsărit o salcîmiște deasă. Prin lumina vînătă, o umbră sare gardul boierului bătrîn. Nu știe bine de ce, dar sare și el. Din ceardacul bucătăriei îi iese întru întîmpinare o femeie durdulie, numai în cămașă.

— Ce-ți dorește inima, băiatule?

— Îl aștept pe domnul! răspunde.

Femeia izbucnește în rîs. Rîde scurt, ascuțit, parcă ar mușca ceva tare cu dinții.

— Mic-mic, dar viclean. Treaba asta e pentru oameni mari...

— Care treabă? întreabă. Tremură. Aproape îi clănțăne dinții.

Cel care a sărit gardul este în odaia de alături. Se aude respirația lui întretăiată: poate s-a speriat că a fost prins în casă străină.

— Ei, treabă... Un gimnazist ca tine se duce la culcare, că-i noapte tîrziu. Altă dată vino și citește-mi povești frumoase.

Ce păcăleală, ce amăgire! Și, pe deasupra, bătaie de joc. E o femeie în care clocotește viața. Are ochii căprui și gura de o mare dulceață.

Se pomenește iar pe uliță, dincolo de gard. Ceva se întîmplă cu femeia, ceva bun, după care el tînjește. Ce obraji lăptoși, ce pomeți roșii, cum au merele domnești și rutencele care vin din Bucovina! Pare voinică, hrănită cu suc de floare. Nu l-a alungat. N-a socotit curios că el a sărit gardul. I se face frică: de ceva ce dorește să se-ntîmple și totuși nu dorește... Fierbe. Îi este dor de Sultana, femeia după care a sărit peste gard, și ea l-a petrecut

cu bunăvoință pînă la gard și l-a poftit să vie să-i citească povești. Pentru că n-are nimic mai bun de făcut, se întoarce acasă. Se culcă. Plînge de ciudă, mușcînd perna.

*

La fetele de la profesional n-are curaj să înalțe privirea. Sultana îl urmărește așa cum o văzuse noaptea, în lumina lunii, aruncîndu-și umbra ei uriașă pe pămînt. Zi și noapte. Se gîndește că numai femeia asta sănătoasă, frumoasă, puternică îi poate dezvălui taina ce n-o cunoaște. Ea n-a învățat carte. Dar cunoaște ceea ce nu se învață în carte.

Fuge a doua oară, dar nu după Sultana. Ci mai departe. Își ia o gazdă la un croitor, pe malul Jijiei, aproape de calea ferată. A mințit zicînd că este străin, venit să învețe la școală. L-au crezut. Stă acolo de aproape trei săptămîni, trăiește ca într-un vis. Trezirea din vis este cutremurătoare : se pomenește cu Țipra apărînd în prag și vorbind cu bătrîna gazdă :

— Cu copiii de azi numai necazuri și iar necazuri ai... Trei săptămîni n-am știut de urma lui. Dacă nu aflam unde s-a ascuns, îl credeam mort !

— Zău dacă am știut că-i băiatul tău ! își cere iertare gazda. Noi ne cunoaștem de cînd mi-a pus acu în mînă biata Eche Pine, mama ta... Vai, ce am mai plîns cînd a închis ea ochii... Asta a fost femeie. Nu mîță pierită. Bună la Dumnezeu. Ea a mîncat alaun [1], ca să n-aibă grăsime și să nu le ducă viermilor de mîncare pe cea lume... Cum a venit la noi și s-a tocmit să-l luăm în gazdă, zicea că-i de la Mihăileni și că-i orfan. De unde să știu că-i de la noi,

---

[1] *Alaun* — piatră-acră.

și tocmai fecioru lui Țipriniu, și nepotu lui Eche Pine ?...

— Haide acasă, netrebnicule ! se răstește Țipra. Numai de supărări am parte din partea ta. Mai bine te-aș fi băgat copil de trupă la muzica militară, să te țigănești de tot și să uit că ești feciorul meu, decît să te fi dat la școala de gimnastică, să cresc șarlă de boier...

Buimăcit, cuminte, Buiumaș se ia după maică-sa. Ca și cum ar pleca spre a se întoarce peste puțin, și nu că ar pleca de la o gazdă unde a îndrugat că-i orfan, că așteaptă carte de vapor de la o soră din America...

— Ia mai bine citește ce scrie Ițe ! îl îmbie Țipra.

Buiumaș se uită la carta poștală făcută din coajă de mesteacăn, așa cum scriu soldații care, în pădure, n-au cărți poștale de la poștă.

— Ițe spune că regimentul lui de vînători a fost trimis în munți și că sapă tranșee !

— Vai de mama lui ! oftează Țipra. Numai bătături are să facă... Bietul Ițe știa ține doar pana în mînă ! Despre Pantil nu scrie nimic ? Nu l-a întîlnit ?...

— Nu, mamă !

— Păi și Pantil zice că l-au trimis să păzească munții. Cum de nu-l vede ? Să nu se fi îmbolnăvit... Ițe nu vrea să-i facă supărare mamei ; copil bun, nu inimă de tătar cu un ochi la ceafă, ca tine. Tot ce cîștiga dădea în casă, nu trîndăvea toată ziua cu cărțile...

O întîlnesc pe baba Clonț. Slăbită, cocîrjată, parcă ține să atingă cu fruntea pămîntul. Poartă în brațe un copil gălbejit, cu ochii roșii, părul pămîntiu, căzut peste ochi, și obrazul spuzit de bube dulci. Baba Clonț leagănă copilul să nu mai plîngă, dar el țipă mereu, mai cu seamă cînd baba îi bagă

bărbia în gură, şuieră şi cîntă. Cînd nu mai poate plînge, copilul suspină ca un pisic rupt pe cînd sugea lacom la mama lui.

— Ţi-ai găsit odorul, Ţipra? Ţi-am spus eu: lucru rău nici dracu nu-l ia...

— L-am găsit. Dar de acu înainte nu se mai pierde, motanul! Îl leg în pod şi-i dau de mîncare în strachină, măligă rece şi pepeni muraţi din toamna trecută.

— Da unde s-a ascuns atîtea săptămîni?

— S-a ascuns tocmai peste calea ferată, la Beneş croitorul... Se lăuda că-i orfan... Că dacă are şapcă cu cozoroc, ce nevoie mai are de părinţi?! Tare mi-i să n-ajungă ca băiatul ciurarului Ciucălău, Mochi, care s-a lăsat în ţara de jos. Acu se aude că l-ar fi împuşcat la picior, la Galaţi; s-a băgat între cei care nu mai cred în Dumnezeu şi vor să împartă averile boiereşti...

Baba Clonţ bate cu limba în cerul gurii ca barza (ceea ce vrea să spună că mare păcat a făptuit), apoi, atît ea, cît şi Ţipra îl privesc pe Buiumaş ca pe un cocoşel-sălbatic, care trebuie legat cu cordeluţe, să nu fugă.

— Să-l legi, mormăie baba Clonţ, să-l legi, că altfel creşte un netrebnic, care se leapădă de legea părintească, are să mănînce salam şi ajunge ofiţer care bate feciori buni de mame bune şi se duce la vînătoare ca să verse şi sînge de iepuri. Aşa sînt ăştia care poartă uniforma de liceu: toţi se fac ofiţeri. De la noi, de la Mohilău, tot aşa, un băiat de arendaş s-a băgat la şcoală şi a ajuns polcovnic de jăndari! Nu-l lăsa să înveţe; îşi strică capul!... Ai să-l vezi alergînd cu luminarea la biserică, sau călare pe cal, poruncind să taie copiii noştri. Nu-l vezi?... De pe acum se poartă cu pălăria mare de *cecetaş* şi cu hamuri, ca un cal! Leagă-l în pod şi

nu-i da de mîncare cîteva zile. Să-l vadă bunicu-său cum se poartă, ar muri a doua oară...

Pe baba Clonț o îneacă tusea. Copilul izbucnește în plîns.

— Dar ce are? întreabă Țipra.

— Nimica! Pe naiba! Se face... S-a plîns Liba vreo doi ani că-i crește o piatră în pîntec. Mai bine făcea piatra. Că piatra a tot crescut, a crescut și s-a prefăcut în om. Numai necazuri am cu băiețelul ăsta: ba nu mănîncă, ba plînge, ba leșină...

Țipra dă să plece, baba Clonț fonfăie:

— Zici că ai primit carte de la copii?

— Da... Uite, pe coajă de copac scrisă... că pe acolo n-au hîrtie.

— Sînt trimiși în munți? (Toacă din limbă a pagubă.) În munți?... Să-i scrii lui Ițe să se ferească de urși... Să se afume cu păr de ursoaică smuls de pe pîntec. Vai de capul meu, și cu vulturii a trebuit să se bată? Știu eu, cînd eram fată, se auzea de unul care a fost trimis în munți și s-a bătut o zi și o noapte cu vulturul. Și Moișă al Libei mele a fost trimis în munți... Și nu mai e tînăr ca Ițe. Are doi-trei copii și păr alb la tîmple. Iar război? Ascultă-mă pe mine, l-am văzut pe bietul bărbatu-meu în vis. Zicea: „Vine execuția!" Asta înseamnă că vin și vin militari, de departe. Tot așa l-am văzut cînd l-au trimis pe Moișă al Libei în Bulgaria!... Tot așa am visat pe mama mea cînd au venit roșiorii în timpul răzvoltelor.

— Să vii pe la mine să-ți dau un păltănaș! zice Țipra, ca să scape de baba Clonț.

— Păltănaș îmi trebuie! Mai bine i-ai trimite Libei o fustă de a ta, că-i despuiată ca o țigancă. Și eu aș trece pe la tine să-mi dai niște cafea și cîteva bucăți de zahăr, că n-am mai văzut de un an...

Ţipra îl împinge pe Buiumaş cu un dupac după ceafă, o lasă în drum pe babă cu făgăduinţa.

Ajung acasă. Ţalic îşi vede de treabă. Netezeşte dealul cărînd pămînt. Asta-i odihna lui cînd n-are lucru de croitorie. Cară pămînt cu covata, netezeşte povîrnişul, ca să fie lin. Se bucură că-şi vede odrasla.

— Ne-au venit ştiri de la copii! strigă Ţipra.

Ţalic se uită cu blîndeţe la Buiumaş, îl pune să mai citească o dată cartea lui Iţe, apoi oftează. Văzîndu-l pe el că oftează, Ţipra prinde curaj, dă drumul la hohote de plîns.

— Dar Blima ce-o mai face? întreabă rece Ţalic. Se simte că l-ar podidi lacrimile de nu s-ar stăpîni. Se ţine tare faţă de Ţipra şi mezin.

— Asta e soarta noastră: să n-avem parte de sîngele nostru. Slabă nădejde să mai avem veşti de la ea cît ţine războiul! Vapoarele care vin încoace se aude că le îneacă în mare nemţii...

Ţalic mai oftează o dată din rărunchi, se uită la soarele ce apune după dealuri, la roşeaţa întinsă pe cer.

— Ehei, după cît se vede, au să sufle vînturi mari! Ce roşu-i cerul! Prevesteşte mare schimbare.

Ţipra nu zice nimic. El oftează încă o dată, se mai uită la soarele ce apune.

— Mă duc la şcoală să văd cînd cade ziua pomenirii maică-mi. Mi se pare că zilele astea se împlinesc patruzeci şi cinci de ani de cînd am îngropat-o. Vii şi tu cu mine, Buiumaş!...

Vrînd-nevrînd, Buiumaş trebuie să-l însoţească. Deşi tata vorbeşte cu blîndeţe, se înţelege că asta vrea; altfel, odată se aprinde, se descinge, te frige cu cureaua şi tot el strigă la tine. Pe drum tac. Păşesc tacticos, ascultînd sunetul potcoavelor de la cizme, ciocnite de piatră. În amurgul ce cade întu-

necat, puţini copii colindă uliţele. Buiumaş fie că nu-i cunoaşte, fie că se preface că nu-i cunoaşte. De cînd poartă uniforma gimnaziului, s-a îndepărtat parcă de uliţă. Parcă li-i peste mînă să se apropie de un băiat în uniformă. E ca şi cum ar da cu capul înainte într-un gard de sîrmă ghimpată sau gard de mărăcini. Copiii se opresc în loc. Se uită după Buiumaş. Apoi iar se joacă. În faţa puţinelor dugheni, pe drumul ce duce la sinagogă, negustorii stau pe scăunaşe şi privesc. S-au potolit toate zgomotele. Geamurile sinagogii, care dau spre curte, sînt deschise. Miroase a fîn, a leuştean, a floarea-soarelui. Aceiaşi bătrîni care trăiesc şi trăiesc, uitaţi de toţi, şi de moarte, stau înşiraţi pe la mesele unde ard candele şi lumînări de parastas şi se roagă mişcînd buzele, ca şi cum ar sufla în supă. Berl, fostul dascăl al lui Buiumaş, a mai albit; fratele său, Iechel învăţatul, miroase ca întotdeauna a scrumbie şi ridichi. Hascal Cioară, şugubăţul, se strîmbă mereu după cantor, iar Hanina se uită pe geam ca şi cum ar vedea ceea ce alţii nu pot vedea.

— Te-ai făcut şi cu pălărie mare?... se leagă Iechel de Buiumaş. Ai uitat de lege, nu mai dai pe aici cu lunile... Sigur, „noi sîntem oameni învăţaţi", ce nevoie mai avem de Cel-de-sus? Chiar că trebuia să-şi dea osteneală cu tine nărodul de Berl, frate-meu! Ai învăţat să baţi mătănii, sau să spui minciuni?...

Iechel nutreşte o ură neîmpăcată împotriva oricui se îmbracă curat şi nu se hrăneşte cu ridichi. Urăşte mai cu seamă pe cei care învaţă la gimnaziu. Buiumaş nu răspunde, gîndeşte la ceva, poate.

S-a isprăvit rugăciunea. Buiumaş nici n-a prins de veste cînd. Ies cei vreo cincisprezece, cu lumînările, să binecuvînteze ivirea lumii noi. Ceremonia nu ţine prea mult. Destul să-i sporească băiatului nerăbdarea. După asta, tata îl ia de mînă şi se întorc

acasă. Un miros amar de frunză de nuc s-a răspîndit pe uliţă, iar mirosul mălăieţ al salcîmului pluteşte, ca uleiul pe apă, peste mirosul greu al nucilor. La fereastra casei unde a fost fabrica de sifon şade Sultana. Zîmbeşte.

— N-ai venit să-mi citeşti...

Buiumaş se face nu numai că n-aude, dar nici că lui i s-a vorbit.

Acasă mama a pregătit fiertură de cartofi cu tăiţei. Înghite o strachină. Ţalic coboară în dosul casei, să netezească povîrnişul. Ţipra se culcă, Buiumaş, de asemeni. Trage cuvertura de vară peste cap. Broaştele asurzesc cu orăcăitul lor. De cum înserează, numai orchestra lor răsună. Care grele coboară şi urcă necontenit de la regiment. De două săptămîni de cînd se tot aude, în fiecare noapte, huruit de roţi. Soldaţii care fug de la cazarmă povestesc cît de adînci sînt tranşeele săpate în dealurile ce încing tîrgul. Se pregăteşte ceva. Gazetele sînt smulse de la gară. S-au înmulţit tîlharii. Băieţii care au tăbăcărie lîngă abatorul de vite, dincolo de rohatcă, au adunat în jurul lor o ceată de golani. Acum cîteva zile numai, s-a găsit în şura lor un car cu haine furate, coteţe cu gîşte, un curcan şi cîteva puşti. Se puseseră pe jaf mare. Aveau de altminteri cui semăna : tatăl şi unchiul lor gîtuiseră o femeie pe şesul morii...

Vine şi Ţalic. Se dezbracă pe întuneric. Pe unde trece se risipeşte parcă spaima, bezna. Întreabă :

— Ţipra, dormi ?

— Nu ! Mă gîndesc la copii. La munte e frig... cine ştie cum şi unde or fi dormind ei...

— Am văzut o stea căzînd !...

— Să fi căzut spre binele nostru. Să ne scape copiii de molime, de foc şi sabie...

Ţalic se culcă pe jos: să-i fie răcoare. Oftează, adoarme repede. Sforăie: lin, mai tare, pînă ce furtună îi iese din gîtlej...

Buiumaş simte că au adormit părinţii. Se scoală. Fuge. Sare gardul fostei fabrici de sifon. Sultana iese din casa cea mare. A văzut o umbră şi a auzit tufele de coacăză foşnind.

— Ptiu!... ce mai m-am speriat!... Ce cauţi iară aci?

— Am venit, aşa...

— Ha, ha! Cînd eşti cu tat-tău, nu cunoşti lumea care te strigă... Păşeşti ca răţoiul cel mare. Vin' înăuntru, că tot dorm singură. Boierii nu-s acasă. Acu-s eu moşiereasa lu Cucu-vodă...

Din trupul Sultanei se înalţă o mireasmă ascuţită, de cuişoare, de pudră. Mireasma gîdilă nările, deşteaptă un neastîmpăr de mînz, pune sîngele în fierbere. Înainte nici nu bănuia: cu cît creşte în înălţime, cu atît se înalţă şi gîndul mai sus... Vede fete frumoase, femei frumoase, copacii încărcaţi de poame, cerul albastru... noaptea, stelele... şi-l duce gîndul mereu mai departe. Sultana calcă umbra pe care o aruncă casa în curte. Buiumaş calcă umbra ei. O fericire mare se ascunde în trupul fetei chipeşe, o făgăduinţă.

Şi frumuseţea asta să nu ascundă decît păcat şi ruşine?...

— Sultana, o întreabă el gîfîind, simţind cum îi plesnesc vinele de la tîmple şi cum picioarele se moaie, mata eşti de la ţară?

— De la ţară. Dar pămînt n-avem. Altfel, nu mă băgam la stăpîn... Ca ce întrebi?

— Mata ai bărbat?

— Am avut! L-am lăsat şi m-a lăsat, răspunde Sultana. Ce crezi, pînă nu mi-a cîntat şi muzica nu

m-am gîndit la bărbat... Unde ai văzut pe bucovineanul sărind gardul ?...

— Care bucovinean ? cutează Buiumaş să întrebe.

— Ei, care !... Nu l-ai văzut în noaptea cînd ai sărit şi tu gardul ?

Trec printr-o săliţă în odaia cu canapea şi pat. Sultana aprinde lampa. O văpaie roşie aprinde catifelele. Parcă s-a tras o draperie. Sultana are umărul rotund. În uşă, o bătaie. Sultana îşi ascunde umărul gol, îl lasă pe Buiumaş singur, fuge pe uşă cu mişcări speriate, pripite.

— Numai să nu-mi vie pe cap nepotul boierului !... Pînă să tacă, un tînăr buzat, cu mustăcioară mică, a şi intrat pe uşă. Ceea ce îl izbeşte mai cu seamă pe Buiumaş nu este cutezanţa tînărului care se uită de sus la Sultana, cît hainele călcate, albe, pălăria lui de paie.

Sultana zice parcă şi-ar cere iertare :

— Acu, măi gimnazistule, tu treci alături... Am ceva de vorbit cu domnu !...

Buzatul îşi umflă pieptul. Ca semn al puterii şi bărbăţiei sale, aprinde o ţigară. Buiumaş trece în odaia de alături. Se aud şoapte, plescăituri de buze, zgomote, se mişcă întunericul. Dîra de lumină care scapă în odaie, pe sub uşă, taie în întuneric chipuri felurite.

Şoapte sugrumate, suspine ca un ţîrîit de greier. Buzatul iese din odaie, Sultana îl petrece cuviincioasă, smerită. Buzatul îi vorbeşte lui Buiumaş peste umăr :

— Hai, măi, şi tu cu mine. De tine nu prea este aici !

Sultana adaugă :

— Dacă vrei, măţăţelule, îmi ceteşti din cartea lu boieru, dormi aici, şi dimineaţă te-ci acasă... Eu

nu te opresc cu tot dinadinsul. Cum ţi-a fi voia. Pofteşti să te-ci acasă, că ai mamă care te aşteaptă, te-ci, vrei să rămîi, n-ai decît...

Buiumaş rămîne. E mîndru că poate sfrunta pe un bărbat cu mustaţă.

Buzatul îl fulgeră însă cu privirea.

— Vezi să nu te bolnăveşti de friguri dacă dormi prea aproape de perete. Nu-i bine să dormi la femeie străină în casă.

Şi pleacă. Sultana se bosumflă :

— Ţi-am cîntat, buzilă, că n-ar fi fău să te duci acasă ! Îţi dau drumul prin faţă, că te ia cu frigu în casa asta...

— N-ai vrea să te-nvăţ nemţeşte, franţuzeşte ? o întreabă Buiumaş. Sau poate ceva geografie ?

— Franţuzeşte, hai ?... Şi nemţeşte ? D-apoi eu cu mecanicul de la moară n-am să mă mărit. Pe moldoveneşte îmi ajunge ! Bată-te Dumnezeu de diavol ! Auzi ce-i trăsneşte...

Buiumaş o soarbe din ochi. Ceva ca un vis se ascunde sub pieliţa ei albă, catifelată.

— Ce te uiţi aşa la mine, zurbagiule ? mai zice ea, trecîndu-i mîna prin păr, lunecînd pe frunte, iar cînd ajunge la nas, îl stropşeşte. Mîna Sultanei, care s-a prins de nasul lui Buiumaş ca un rac, îi taie respiraţia.

— Ei, căpriţo, ţi-ai pierdut răsuflul ? Bată-te să te bată, că slăbuţ eşti !... Ai pofti să te pui cu una ca mine ! Mie nu-mi trebuie învăţătură de asta de care zici tu... să am o bucăţică de grădină şi o căsuţă...

Buiumaş deschide gura :

— Mă furnică. Mi-i să nu plouă la noapte...

— Te mănîncă pielea ? De unde ştii că are să ploaie ? Te bat eu cu urzici, să nu te mai mănînce...

Un cucumau lung, sinistru, de cucuvaie, răsună în noapte. Sultana se cruceşte. Buiumaş e străveziu de înfiorare.

— Auzi cum cîntă cucuveica ! Nu mă pedepsi, maică, pentru păcatele mele !... se roagă Sultana. Pe faţa ei s-a aşternut frica.

Se apropie de icoană, şopteşte ceva, care poate fi rugăciune sau descîntec. Buiumaş rămîne încremenit în mijlocul odăii. Cucuveaua se alintă mereu, strigîndu-şi numele. Sultana se roagă cu ochii închişi. Cînd deschide ochii, dînd de gimnazist în mijlocul odăii, se uită mirată şi întreabă :

— Da' ce fel de naţie de om eşti tu ?... Jidan nu pari a fi, moldovan de-al nostru iară nu, că nu porţi opinci ! Un fel de neam de alt fel de boieri... De cei sărăciţi ! Din pricina ta a cîntat cucuveica... N-ăi fi neam de zidar din acei care leagă şi dezleagă norii ?

Buiumaş nu răspunde. Cucuveaua şi-a contenit cîntecul. Sultana se îndreaptă spre geam.

— Mi-e că dinspre grajd vine glasul nălucii ! Şi-au făcut cuib cucuveicile în podul de fîn...

— În carte scrie că liliecii şi bufniţele ies numai noaptea din ascunzătorile lor.

— Aşa scrie ?...

— Da.

Aşteaptă, cu înfrigurare, să audă iar cîntecul ce-o înfioară. Buiumaş aşteaptă şi el înfrigurat.

— Ce te uiţi aşa, băiete ? Doamne fereşte, cum tremuri !... Că doar nu te mănîncă strigoii... Nu se-ncumetă ei să intre în casa unde arde candela ! Ştie Sultana ce face... Nu-s chiar aşa păcătoasă la Dumnezeu. Are el grijă de mine...

Se apropie iar de Buiumaş, îl strînge la piept. Sînii ei zvîcnesc, tîmplele lui zvîcnesc, şi sîngele a luat-o la goană prin vine, din ce în ce mai iute, să-i plesnească inima. Sultana zice :

— Mai bine te-ai duce acasă! Ai sînge iute. Ai să fii pofticios tare la viaţa ta... Eşti prea micuţ. Mai ţine-te mai bine. Că are să fie mai bine dacă te-i porni mai tîrziu pe drumu ista...

— Da! răspunde el, în timp ce dinţii îi clănţăne.

— Mi-i să n-ai şi friguri, măi. Prea tremuri, logofete! Cîţi ani ai?

— La sfînt' Ilie, paişpe...

— Mulţi înainte!... Flăcău mare! Dacă ai fi de la noi, te-ai duce cu carul la pădure s-aduci lemne... rîde Sultana. Îşi arată dinţii mărunţi, albi şi puternici. Gura ei este nespus de dulce. Vra să zică tu te coci ca merele mălăieţe, de sînt Ilie... Şi ţi-i frică de cucuveică... Nu-i aşa?...

Trece cineva pe uliţă, tîrîndu-şi picioarele. Este ca un curcubeu ce spintecă norii în zilele cînd plouă fără contenire: semn, nu trebuie să le mai fie teamă.

— Auzi, măi viteazule, lumea nu doarme. N-a bătut miezul nopţii. Te zguduie frica, hai? Nu ştii că diavolii nu ies din umblători înainte de miezul nopţii, să muşte pe om de călcîi?

Buiumaş tace. Umbra ce-o aruncă trupul Sultanei pe perete creşte. Pare altă femeie, cu sîni, cu şolduri voinice.

— Mai bine aş zice să te duci, băieţică, şcolarule, acasă! îl sfătuie Sultana. Te duc pînă la gard şi-ţi ajut să te caţeri.

Umbre negre se îndeasă în jurul tufelor care tivesc gardul. Sultana îl ajută să se caţere pe gard şi, atingîndu-l cu palma, deşteaptă dorinţele amorţite într-însul.

— Tu singur nu ştii ce pofteşti... Eşti prea micuţ! zice cînd el întoarce capul. Îl pupă pe ceafă.

El a sărit gardul. Sultana, cu mîinile încrucişate pe piept, fuge în casă. Buiumaş rămîne singur în mijlocul uliţei pustii. În cîteva sărituri ajunge acasă. Pă-

Clubul cărţii digitale 2022

rinţii dorm. Muştele îşi freacă aripile pe întuneric şi bîzîie cînd se lovesc de perete. Odaia este umplută, ca baia de aburi, de un sforăit fierbinte. Buiumaş se culcă nesimţit de nimeni, adoarme, plîngînd de furie, că ar vrea ceva şi acel ceva e atît de nelămurit, că nu ştie ce pas să facă, pe cine să întrebe, ce să întrebe...

*

Zilele se fugăresc: cu arşiţa, cu foamea, cu supărări, cu ciondănelile mamei, cu mormăielile lui Ţalic, cu sinagoga dimineaţa şi seara. Pînă în luna august... Duminică seara, băiatul unui ţîrcovnic din mahala îl pofteşte pe Buiumaş la serbarea din parcul comunal. Spune băiatul că vine şi Ileana, fată cu picioarele desculţe, cu sîni care plesnesc sub rochie. Un fel de mînză sălbatică. Băieţii o prind la podeţul azvîrlit peste pîrîu, lîngă fîntînile de unde cară sacagiii apă, o ciupesc, o trag de cozi, se zbenguie cu dînsa, o strîng în braţe şi trosnesc ciolanele. Ea rîde, îşi arată dinţii, şi cînd e nevoie, se bate în parte cu băieţii. Ea iese de acolo îmbujorată şi rîde, fie că ea a zgîriat, fie că a fost zgîriată. Iar maică-sa, care o caută, cînd o găseşte, o duce acasă în palme şi cu ocară.

Pe înserate au intrat în parc, cu pungile pline de confete. Ileana a venit întinsă spre dînşii. Este întovărăşită de un frăţior mai mic, s-a pieptănat cu cosiţe multe, trase peste frunte, cu multe panglici, are ciuboţele cu călcîie înalte, o batistă cu dantelă în mînă.

— Aţi venit?... Îmi pare bine că au venit şi cunoştinţe de pe la noi...

— Da, duduie! Nu vii să te dai cu noi în scrînciob?

— Ba cum să nu! Cu mare plăcere. Nu m-am mai dat în scrînciob de la Paşti.

Ileana vorbeşte ca la bal, şi umbletul ei este cu totul altul decît atunci cînd o fugăresc băieţii printre fîntîni şi ea sare ca iada pîrîul: s-ar zice că paşii îi sînt piţigăiaţi. Se suie tustrei în scrînciob. De sus se văd perechile cum se scurg pe alei, chioşcul cu muzica, iar prin fereastra prefecturii, prefectul cel cu barba de rege asirian, plimbîndu-se prin odaia luminată.

Ileana nu mai poate de bucurie. Băieţii o pipăie, ea strigă:

— Nu mă gîdilaţi, lunec jos şi-mi sparg capul...

Şi le pare cel mai frumos ce s-a spus vreodată pe pămînt.

S-au dat în scrînciob, s-au fugărit pe alei dosnice, au azvîrlit şi au înghiţit pumni de confete.

Serbarea este în toi. Buiumaş o soarbe din ochi pe Ileana. Ceea ce spune este mai frumos ca orice, şi rîsul ei gîdilă urechea, respiraţia ei e ca boarea înserării.

Dar deodată se pornesc să sune clopotele catedralei. Sună prelung, ca în nopţile de denii, ca în noaptea Învierii. Lumea adunată la petrecere părăseşte în grabă parcul. Fug spre ieşire, parcă s-ar fi aprins copacii. Cineva strigă:

— *Mobilizarea!*

Buiumaş şi feciorul ţîrcovnicului au părăsit fata, lăsînd-o în seama frăţiorului ei (cu care venise, ca s-o păzească), au sărit şi dînşii în curtea prefecturii.

Cîrduri-cîrduri de băieţi strigă pînă răguşesc: *„Jos teutonii!"* Alţii au desfăşurat un steag, îl fîlfîie şi strigă: *„Trăiască România Mare!"* Ca din pămînt, din curtea prefecturii, din toate uliţele se revarsă mulţime. Nu este nevoie să-i deştepte din somn. Deşi a trecut de miezul nopţii. Clopotele au sunat tocmai

la miezul nopții. Pornește manifestația. În frunte se găsește un pompier cu țăcălie, care strigă mai tare ca toată lumea și îndeamnă și pe ceilalți să strige. La catedrală a sunat ceasul miezul nopții. Cei care s-au culcat se trezesc din somn. Pe la ferestre apar bărbați grași în cămăși naționale, femei în halaturi albe, sau cămăși de noapte. Pălării zboară în văzduh. Căruțe trec huruind : sînt ale regimentului de infanterie din tîrg. Noaptea este înstelată, cerul foarte vînăt, nemărginit. Manifestanții se înmulțesc. Cînd au ajuns în ulița ce descinde din ulița cea mare, revărsîndu-se în cea care urcă spre regiment, au ieșit meșteșugarii evrei, întrebînd din ce s-a stîrnit atîta zarvă în miez de noapte. Sînt oameni trecuți de vîrsta miliției, nevinovați, și nu știu nimica. Li se spune că sună mobilizarea. Au izbucnit în hohote de plîns. Au ieșit și muierile și fetele lor și au pornit a plînge și a boci ca după mort.

Acasă, Buiumaș o găsește pe Țipra stînd la geam ; privește carele ce trec. Nu zice nimic. Nu plînge, nu se tînguie, nici măcar de oftat nu poate ofta. Este mare durerea ei. Știe totul. Se așteaptă la orice. S-a culcat și dînsa. Abia atunci suspină...

Cîteva zile liniștite de toamnă și o atmosferă de beție liniștită. Pe uliți, miros de vinuri și rachiuri, care din porunca autorităților de poliție au fost vărsate. Sergenții de stradă au trecut din cîrciumă în cîrciumă, poruncind să se verse vinatul, rachiurile, spirtul. S-a stîrnit în acele zile mare turburare printre cîrciumari. Nu știau ce trebuie să facă, cum trebuie să facă. În cele din urmă s-au dumirit : au vărsat poșirca, cîteva șipuri de spirt, iar rachiurile bune, vinurile cele de soi, ontalele de spirt le-au dosit în zîmnicelele lor adînci. A fost însă destul cît s-a vărsat ca tîrgul să miroase a cîrciumă. Dobitoacele că-

deau bete prin şanţuri, mahalagiii şi copiii îşi făceau căuş din pumni şi beau din rachiurile amestecate cu colb. Deşi a început războiul, nimic nu s-a schimbat din felul de viaţă. Bătăliile şi ciocnirile se petrec departe de tot, departe. Cu lipsa bărbaţilor s-au obişnuit şi femeile, şi copiii; concentrările ţineau doar mai bine de doi ani, de cînd se băteau ruşii cu austriacii. Pîinea se găseşte la pitării, carnea, la casapi, stamba, măslinele, la negustori. Nu şi în casele calicilor aflaţi pe „cîmpul de onoare". Văzduhul este limpede: se deapănă funigei, oamenii se vaită ca îndrăgostiţii cînd sînt despărţiţi pentru cîtva timp; se vaită cu o jale dulce, plîngîndu-şi copiii sau rudele plecate pe front. Suspină totuşi cu destulă resemnare. Războiul se poate socoti deci ceva trist, de bună seamă, dar ceva ce poate fi îndurat cu oarecare bunăvoinţă. Dar, într-o zi, a început să le bată inima şi să-i încerce spaima: înţelegerea cu puterea vrăjmaşă s-a întrerupt. O mare spaimă creşte. La ceasuri anumite, zilnic, se arată peste paratrăsnetul primăriei avioane cu cruci. Cei de sus privesc ca într-o fîntînă, azvîrl o bombă şi se înalţă mai sus, întorcînd cîrmele. Crucile plutesc pe limpezimile albastre, se feresc cu îndemînare de crăpăturile făcute de ghiulelele artileriei antiaeriene, în cerul ca un gheţuş, şi se topesc în albăstrime, ca şi cum ar fi de ceară. Este un fel de joc. Tineretului îi place foarte mult jocul. Şi-i nerăbdător şi mereu se uită la cer să nu scape avioanele „Taube" cînd vin. Copiii, fetele, văduvele se bucură cînd sosesc musafirii văzduhului; ies pe uliţi, arată cu degetul. Într-o zi, cei de sus, în loc să le fîlfîie o batistă şi să dea cu tifla, s-au apucat să arunce cu bulgări în tîrgoveţi. Vecinele Ţiprei, chiar cele mai bătrîne, spuneau, şi nu glumeau de loc, că austriecii aruncă sfecle. Se bucurau de borşul care au să-l fiarbă cu peşte mic. N-a fost sfeclă, nici napi —

cum ziceau fetele — ci bombe. Au explodat cu putere și atîta zgomot, de asurzea lumea. Nu e glumă. Geaba au cruce la „taube"-le lor : sînt înrăiți, n-au de gînd să cruțe nici femei, nici copii. Sînt blestemați întîi cu oarecare blîndețe, în cele din urmă se hotărăște toată lumea din mahalale să-i urască cu înverșunare. Nu sînt niște hîtrii glumeți, sînt vrăjmași și ucigași. De atunci, cum se arată pe sus avioanele, lumea de pe uliți se risipește, răsună clopotele, răsună țignale, se amestecă țipete cu vaiete, se trag perdele de hîrtie albastră peste geamuri, se oprește orice răsuflu pentru cîteva ceasuri....

Sfîrșitul lui noiembrie s-a întins ca o noapte cenușie, opacă. Toamnă. Da' ce fel de toamnă ? Un anotimp de tuci încercuie căsuțele cu ferești puține, grajdurile, pomăturile, toloaca : tîrgul și împrejurimile. Curg oști rusești. Au trecut Prutul și se lasă în țara de jos, acolo unde se dau bătăliile. Cîntă muzici, trec oști, oști fără număr și fără sfîrșit. Privesc, ascultă, dar parcă li-i peste măsură de greu tîrgoveților să-și aducă aminte de fețele necunoscute ce se perindă. Vîntuie. Pare că nu pe ulițele tîrgului, ci pe povîrnișul nemărginit al timpului se desfășoară coloanele rusește în cîntec ; vuiește văzduhul, huruie roțile. Trec soldați și iar soldați, încît nu se mai știe, nu se mai deslușește dacă sînt artileriști, cavaleriști sau infanterie. Spre deosebire de uniformele albastre și capelele cu colțuri, romînești, ale rușilor sînt cenușii. Vin dinspre gară. Suie dealul spre regiment, și în urma lor văzduhul se schimbă într-un colb sonor. Melodia tărăgănată se infiltrează nu numai în inimile oamenilor, ca să n-o mai uite niciodată, ci parcă și în priveliște...

În trecere, se desprinde uneori din rînduri cîte un flăcău bălan, scoate din buzunar bucăți grele de zahăr ca pietrele, taie jumătate dintr-o pîine de secară cît

roata carului şi dă unui copil; altul îi dăruie unui dezbrăcăţel o rubaşcă grabnic scoasă din raniţă.

Ţîrcovnicul — căruia-i place să i se zică „coane Griguţă" — zice văzîndu-i trecînd:

— Bine c-au venit... Să mai ţie şi 'mnealor piept teutonului... Nu numai ai noştri... Ce-i de-ar muri cîţiva dintr-ai lor?... Barbarezii s-au aruncat în foc şi ne toacă.

În zilele acestea se porneşte iarnă grea. Femeile de la mahala zic că strigoii bat oina cu şrapnele pe după ţintirim, vîntul muşcă din pomi, scoate acoperişurile caselor ca pe nişte pălării. Toată ziua sună, sună. Stăpîneşte un neastîmpăr, de le vine unora să fugă şi nu ştiu ce-i ţine locului. Sub platoşa norilor cerul este în flăcări, orice lucru atins cu degetul sîngerează; de undeva trebuie să năvălească groaza unei zile de apoi. Ciulesc urechi şi nu se aude a bine, iar inimile plesnesc de încordarea unor aşteptări nemărginite.

Războiul nu este numai greu. Ci cu adevărat de neîndurat.

Spaima risipită peste tîrg pătrunde pînă în spitalul din mijlocul unei salcîmişti. Acolo îşi face Buiumaş serviciul de cercetaş. Larma înmormîntărilor pe afet de tun, zvonul muzicilor şi cortegiilor funerare răzbat pînă acolo. Saloanele cu răniţi trepidează: infirmiere, surori de caritate, interni, doctori aleargă de ici-colo, sună, telefonează, strigă. Sala de operaţii este scufundată în cloroform. Pe sală, un moşneguţ miliţian, mărunţel, cu mînecă scorţoasă (îi slujeşte şi drept batistă), cu hîrleţul şi lădiţa umplută de cîlţi — destinată ca raclă pentru braţele şi picioarele tăiate — îşi aşteaptă speriat simbria lui zilnică: picioare, braţe de om tînăr, ca să le ducă la îngropat. Buiumaş vine de dimineaţă la spital. Îl trimit cu scrisori pe la doamnele surori de caritate, e pus să întocmească foile de

diagnostice, trimis să ducă rapoarte la Crucea Roşie. Numai în timpul ceaiului intervine un mic armistiţiu în spital şi între oameni. Bolnavii se liniştesc, surorile, maici, cucoane, femei din mahala colindă saloanele cu ceştile pline de ceai ; din bucătărie se răspîndesc mirosuri de supă caldă ; în cancelarie se strîng la taifas doamnele surori de caritate, doctorii, internii, cei din administraţie. În sobiţa de fontă pîlpîie focul cu flacără de curcubeu şi zumzet plăcut. Clinchetul linguriţelor de argint aminteşte zurgălăii de sanie. Telefonul... Răspunde un doctor încruntat :

— Numai şaizeci se trimit la spitalul de triaj... S-a auzit, gara ? N-avem loc pentru atîţia. Nu mai sînt decît şase paturi disponibile !... Culc pe cei uşor răniţi doi într-un pat. Dar pe cei gravi, nu pot... Eu nu-mi iau răspunderea. Eu-s medic de oameni, nu de iepuri.

Altă sonerie. Răspunde acelaşi doctor :

— Numărul şaisprezece transportat din salonul C în despărţirea E din etajul I.

Altă sonerie întrerupe : este semnalul pentru transportarea morţilor la necropsie.

— Cîţi ? Doi morţi de la salonul patru... Evreul omorît de bandiţi dus tot acolo...

Altă sonerie.

— Nu mă întrerupeţi. Numărul doi de la salonul de rezervă A, se va face o injecţie antitetanică ! Patul şapte, salonul B, aspirină, injecţie cu camfor ! Ce este ? Tifos ? Raportaţi de îndată direcţiei sanitare generale a armatei. Noi aici sîntem un biet spital de tîrg...

Doctorul scapă cu zgomot receptorul. Ceilalţi tresar ca la un cutremur de pămînt. Ordinele date îi bucură şi-i înveselesc. Un năsos bătrîn, care supraveghează ţelina şi morcovii şi cartofii de la bucătărie, face :

— Bine că nu sîntem noi acolo ! Pe timpuri d-aiestea ai noroc dacă ai fete ca mine şi nu eşti nici completaş, nici miliţian. Se hlizeşte.

Simţămîntul că se deosebesc de alţii, care stau pe undeva pe afară, îl creşte pe fiecare în ochii săi. Aici fiecare are nume, pronume, casă, este alintat, are dreptul la bucurii, ceilalţi, ceilalţi care au rămas pe după ziduri, sînt soldaţi, n-au dreptul la nimic. O cucoană ronţăie ghiudem, soarbe cu poftă, plescăind ceaiul, se întîlneşte în vorbă cu alta :

— Ah ! de ne-am îngrămădi şi într-o singură odaie... numai să nu îndese duşmanul ţara într-o singură provincie...

O altă cucoană, cu buzele suflecate, cîrnă, răspunde distrată :

— Şi bietul Papazoglu s-a prăbuşit alaltăieri !... Este o versiune că ar fi căzut peste un spital, unde a omorît mai mulţi. Printre ei era şi biata Zoe, care trăia cu generalul Sibiceanu, omul lui Iliescu, alintatul Brătienilor.

Toate vorbesc deodată. Una n-o ascultă pe cealaltă şi n-aşteaptă să răspundă la întrebare. Un ropot de trăsuri pe prundişul aleii, ca o ploaie fără apă. Coconet şi domni sar de pe scaune, se îmbulzesc la geam.

— Cercetaş, face un doctor către Buiumaş al Ţiprei, ia vezi, mă rog ţie, cine vine cu trăsura ? !

Înainte de ajunge el la uşa de la intrare, coboară din trăsură un gardist. El sprijină un soldat care poartă braţul legat cu o basma de gît. Obrazul soldatului e pămîntiu, la fel cu uniforma, care a fost de bună seamă albastră în noaptea de august cînd se pornise iureşul trecerii Carpaţilor, atunci cînd armatele romîneşti înaintau neîntrerupt în Ardeal, fără a întîmpina vreo rezistenţă. Ochii reci, buimăciţi ai soldatului privesc în dreapta şi în stînga, ca să-şi dea seama pe ce lume se găseşte. Geme, umblă ca sprijinit în cîrje.

Este dus în sala de pansamente. Surori de caritate, interni, infirmiere înconjoară pe rănit. Toţi şi din toate părţile îl întreabă. Soldatul îşi roteşte ochii a mirare, a frică : nu ştie la care obraz să se oprească, care glas să urmărească.

— Fost. Numai că pe Jii mă dădură gată... Băteau tunurile în piatră de se cutremurau munţii ! Îl trece un fior : Barbarezii erau în faţa noastră şi ne tot împingeau înapoi... vorbeşte parcă ar avea febră.

— Ai trăit începutul retragerii ?

Se opreşte. Răspunde peste umăr la întrebare, apoi povesteşte cu mare însufleţire cum a fost rănit la şold, cum a fost trimis la spital, s-a vindecat, şi cînd a dat să se întoarcă la unitate, trenul i-a prins mîna sub roţi.

— Aveam mîna bolnavă. Roata mi-a apucat-o, uite-aşa !... se vaietă. Sare fript de usturimea iodului : — Aoleu !... Nu daţi cu jăratec !... Că rău arde şi doare...

Sora de caritate, cea cu năsucul cîrn şi cu ochi de foc, îi mîngîie creştetul capului.

— Trebuie... Ce să faci ? Rabzi o clipă, mai bine decît să fie mai rău... Cine ştie...

Pe şosea, departe, dincolo de grădina nemărginită a spitalului, răsună muzica militară. Soldatul ascultă. Parcă a uitat oarecum de durere. Braţul ciuntit l-a lăsat în mîna infirmierului, care-l ţine în sus ca pe o mînecă.

— Domnule elev, face către intern (după ce nu se mai aude decît ecoul muzicii, privindu-şi sacul cu merinde), desfaceţi, vă rog, sacul !

— Ce am eu cu sacul tău ?

— Aveţi să vedeţi !.. şopteşte. Parcă ar fi o taină între dînsul şi intern.

O infirmieră desface sacul. Obrazul ei se schimonoseşte de groază. Cască. Şi toţi cască după ea. A scos

din sacul cu merinde un pachet. După pipăit, a simţit ce este învelit în ştergar ţărănesc şi pe dedesubt o fîşie de jurnal : s-ar zice că ascunde o hrincă de friptură. Dar de sub jurnal apare laba, vînătă, închircită, ca un rac de mare.

— De ce ai mai adus-o, soldat? se răsteşte internul.

— Era să n-o aduc? Pe timp de război nu te joci... La noi a împuşcat pe cîţiva : zic că se automutilează. Cît înainta fără nici o împotrivire armata, era bine. Dar cînd a început retragerea, care pe care tot da vina că-i nevolnic şi nemernic.

— Şi ţi-a fost frică să nu se zică că şi tu te-ai împuşcat singur?

Soldatul aruncă priviri mirate internului.

— Năpasta din senin, te miri de unde îţi cade...

— Ai şi martori că trenul ţi-a tăiat mîna... Nu era nevoie s-o aduci. Acu, ai scăpat de front... şi de bavarezi...

Soldatul priveşte cu mai mare mirare. Nu ştie : îl învinovăţeşte, îl apără doctorul?

Măcar şi cu mîna pierdută (pe cînd se grăbea să se întoarcă pe front, după vindecarea din spital), gîndul că el, pentru cine, nu înţelege, s-a nenorocit, nu-l mărturiseşte. În inima lui stăruie doar o spaimă fără seamăn de pedepsele ce plouă peste dînsul : dacă-i vinovat sau nu este.

— Am zis, scrîşneşte din dinţi de durere mare, să v-o predau, să nu ziceţi că am pierdut-o de la efecte, să fiu pedepsit la regiment!...

Pare foarte convins de ce spune : că un deget, o mînă, un picior al lui aparţine magaziei regimentului.

Un infirmier întinde laba moşneagului, s-o ducă la îngropare.

Moşneagul se pregăteşte.

— Hai, prinde-o, moşule! face infirmierul.

Soldatul urmărește traiectoria de la o mînă la alta și nu înțelege de ce se aruncă un lucru care a fost oarecum al lui.

De groază, de mila celui rămas ciung, cucoanele părăsesc sala de pansamente.

Războiul nu-i glumă. Pentru nimeni. Înțelege și Buiumaș că tata are dreptate. În ultimul timp se împotrivea mereu lui Țalic, care blestema pe cei ce au stîrnit războiul. De Pantil nu se aude nimic. Ițe a mai scris acum o săptămînă. Acum nimeni nu mai e sigur de viață ! Orice se poate întîmpla ! De dorul copiilor, Țipra leșină în fiecare zi...

În seara asta, cînd s-a întors Buiumaș de la spital, s-au adunat vecinii. Basia lăptăreasa a venit să dea ajutor. O dezbracă pe Țipra, care se vaietă și geme.

— S-o frecăm cu oțet și cu usturoi, s-o mai dezmeticim...

A venit și Anica, chioara, lui Iordache Mantu.

— Sărăcuța... Vai de mama ei !... I s-a pîrjolit inima de dor ! Am mai cunoscut o femeie care a murit de inimă rea.

Basia se uită cu încruntare la mătușa Anica ; îi face semn să tacă. Că doar ce pricepe Anica ? !

— Nu mai vorbi așa, că mai rău o sperii !

— Ei, parcă de ea vorbesc ! Am zis ca omu... Nu bănui, jupîneasă !

Un miros iute de usturoi, amestecat cu miros amețitor de oțet aromatic, se răspîndește în odaie. Țipra se trezește din leșin. Își freacă ochii, care o usturã, se vaietă. Țalic și Buiumaș o privesc cu durere.

— Doamne, Doamne !... să nu mor fără băieți în jurul patului meu. Să mor și să nu fie ei s-o ducă pe mama lor la groapă ? Patru băieți ?... Cîte unul la fiecare capăt al năsăliei... s-o legene pe mama lor cum i-a legănat și ea...

— Lasă, Țipra mamă, că ajută Dumnezeu să se

întoarcă cu bine băieții. Face el minunea asta ca să ne sperie, nu să ne și pedepsească !

— Ei, acu s-a răsturnat rînduiala lumii, se amestecă iar Anica, părinții îngroapă și jelesc copiii... Nu mai este ca altădată : știai că dacă ești tată și mamă, copiii au să trăiască după tine... Scrie în cărți, așa am auzit eu de la oameni deștepți, că o să ajungem vremea cînd viii s-or duce pe morminte și or zice : „Sculați, voi, morților, să intrăm noi, viii !" Iaca, am ajuns !...

Țipra își revine ; este tare slăbită. Stă întinsă pe spate răsuflînd greu. Basia zice :

— Mă duc să-ți aduc oleacă de chișleag, să-ți răcorești inima. Trece cumpăna, Țipra, nu-ți face inimă rea ! Au să ți se întoarcă copiii acasă și avem să jucăm la nunta lor !

Întovărășește cuvintele cu un rîs ascuțit, de piatră ferecată, și-și saltă și mica ei cocoașă.

Cît au vorbit, s-a înnoptat de-a binelea. Țipra s-a liniștit. N-a mai fost nevoie de ajutorul vecinelor, care au plecat pe la casele lor. Numai mătușa Anica chioara s-a mai întors. A adus o strachină cu fasole pestriță.

— Aduc ce am căpătat și eu... Dar din dar se face rai... să fierbeți și dumilorvoastră un borș de fasole... să mai întîrziu și eu... Poate o adormi... Adormirea-l maica celui fără de păcate ! Că nu mai e de trăit cu moșneagu !... Auzi ce-mi strigă mie, femeie bătrînă ? Că-mi scoate și al doilea ochi dacă nu-i dau linte ! De unde să iau linte ?... Ba cere și năut ! Se scoală parșivul la miezul nopții și cere de mîncare ! Din ce spăl eu pe la boieri, ce scot ? Într-un loc îți mai dă o strachină de murături și un căuș de fasole, dar în altă parte, neam ! Cere păcătosul să-i aduc rachiu ? !... Acu a dat cu oala de fiertură după mine, să mă opărească !

Lacrimile ei sînt gălbui-roșcate. Ochii îi sîngeră. Plînsul ei iscă un fel de milă amestecată cu ciudă.

Buiumaş priveşte cu mare mirare. Ţalic întoarce capul cu silă. Anica a adus fasolea ca un fel de răsplată pentru osteneala de a fi ascultată. De aceea tace o clipă şi nu mai plînge, se uită la strachina de fasole, o sfătuie pe Ţipra cum să gătească borşul ca să fie mai spornic şi iar izbucneşte în hohote :

— Nu l-ar mai primi pămîntul de hoţoman ! Două neveste a băgat în groapă, lui tat-său i-a rupt picioarele, mie mi-a scos un ochi şi m-a ucis în bătăi ; pe toată lumea a prădat-o. Acu, cînd abia mai răsuflă, s-a apucat să ameninţe !... Mi-i şi ruşine ce o zis unde mă trimite pe mine. De-a dreptul în iad îl trimite, cînd o închide ochii, ducă-se şi nu s-ar mai întoarce !

O zgîlţîie plînsul ; pielea-i tăbăcită de pe frunte şi mîini se mişcă ca la cai. Caută un reazăm, un cuvînt de înţelegere : nimeni nu scoate cuvîntul bun. O ascultă cum ai asculta o vacă mugind. E aşa de mare, aşa de grea suferinţa ei, că n-ar ajunge multe cuvinte s-o aline...

— Ehei, de s-ar putea uita ce canon mi-a fost viaţa !

Pe cînd Iordache era în putere, înainte de a se fi dărîmat toate chichineţele pînă la fîntîna de pe malul pîrîului, Anica nu cuteza a deschide gura. Acum, cel puţin, se plînge, dă acatiste la toate bisericile să-l ia dracu cît mai repede. Deşi boleşte, Iordache nu se lasă răpus. Se mai scoală din pat, îşi pune haina lui cărămizie cu guler şi manşete de catifea neagră, îşi piaptănă favoriţii, dă tîrcoale cîrciumilor care nu mai au nimic de vînzare şi cere măcar să miroasă o sticlă în care a fost rachiu.

— Cînd am venit, începuse să fulguie ! mai zice mătuşa Anica după ce-şi răcoreşte inima.

Buiumaş ţine cartea înaintea ochilor şi citeşte cu glas tare teorema lui Piatgora : *„Pătratul ipotenuzei este egal cu suma pătrată a celor două catete"*.

Mătuşa Anica ascultă. Ochiul ei sănătos se strînge, se strînge parcă ar dormi baba de-a-n-picioarele.

— Mînca-l-ar mătuşa, că flăcău mare a crescut! Parcă îl văd cînd l-aţi dat întîi şi întîi în şcoală, venea pe înserat la Iordache al meu şi-i cetea *Minunăţiile sfîntului Sisoe*... Şi acu grăieşte pe alte limbi!...

Se apropie de dînsul. Duce cartea la ochiul cu care mai vede puţin. Ea nu ştie ceti de loc. Se uită la semne.

— Ale dracului sînt slovele!... Vezi, jupîneasă Ţipra, seamănă cu rîmele ce se zvîrcolesc sub hîrleţ cînd tai brazda... Altele, cu cîrlige de bătut în perete... Altele, cu fasole! Pune mîna pe creştetul lui Buiumaş, înduioşată: Toate noroacele de care n-am avut noi parte să te pălească pe tine... Că eşti mai deştept decît noi şi mai învăţat!

Buiumaş moaie creionul în gură, desenează pe hîrtie. Ţipra îl priveşte cu dragoste mare şi oftînd zice:

— Lasă cartea, Buiumaş, ia-ţi mai bine nişte pîine, este pe fundul gavanosului nişte povidlă de gutăi!... Poate el o avea mai mult noroc decît cei măricei — încăpuţi pe mîini de tîlhari. Să-i fie lui mai bine după război...

Mătuşa Anica se scoală, dă să plece, se opreşte.

— Mezinul matale, jupîneasă Ţipra, s-a născut cu steaua lui.

Se opreşte...

—Cred c-o fi adormit tîlharul, mă-c să mă odihnesc şi eu...

A plecat mătuşa Anica. S-a stins lampa. Ninge vîrtos. Văzduhul se umple de zgomot de tablă şi şindrilă: şuieră viperi şi demoni. Se aud glasuri omeneşti mocnite, apoi mai clare, din ce în ce mai clare.

Ţipra zice:

— Vezi ce se aude, Ţalic?

Dibuind pe întuneric, Ţalic se apropie de geam.

— Nu ştiu ce să fie. Parcă ar fi oameni, şi parcă turme. În viaţa mea n-am văzut... Da' turme nu-s... Oameni, oameni mulţi, foarte mulţi...

Coboară din pat şi Buiumaş şi Ţipra. Se aud comenzi militare. Pe o limbă ce n-o cunosc. Prin viscol se desluşeşte vorba rusească. Armata rusească a sosit. Soldaţii ţin puştile în mîini, au rupt frontul, intră în curtea birjarului.

O bătaie în uşă. Degete nerăbdătoare bat darabana în fereastră. Îşi ţin o clipă răsuflarea.

Aprinde lumina. Deschide uşa. Un val de frig, o miroznă de mahorcă, de pămînt năvălesc în odaie. Băieţi îmbrăcaţi ruseşte, oameni vîrstnici, cu raniţe şi polcuţe pe ei intră. Poartă armele întinse şi le feresc de geamuri. Îşi aruncă raniţele şi puştile, se descalţă, ca la ei acasă. Unii au musteţe lungi; oameni vîrstnici; alţii sînt flăcăi cu tuleie bălane. Sînt prietenoşi. De loc deosebiţi de ţăranii moldoveni care mîn' la Ţalic peste noapte cînd vor să le fie polcuţa mai repede gata. Aprinde focul. Îi întreabă, prin semne, dacă nu poftesc ceai. Se vaită că are şi ea băieţii *la poziţie.* Soldaţii ruşi dau din cap; da! da! semn c-au priceput. Arată pe degetele de la mînă — unul mai vîrstnic — cîţi copii are; scot merinde de-ale lor şi poftesc gazdele să mănînce.

— *Kuşite! Kuşite!*[1] zic.

Se înţeleg prin semne, nu prin vorbă. Beau ceai din ceaiul lor cu aromă tare. Se împrietenesc cu Buiumaş. Ţipra arată că are carte scrisă de pe cîmpul de onoare de la Pantil şi de la Iţe. Cel mai tînăr dintre ruşi dă din cap şi arată şi el prin semne că are mamă care duce mîinile la ochi şi plînge. Apoi soldaţii se culcă claie peste grămadă, pe jos, cu Buiumaş între dînşii.

---

[1] Mîncaţi! Mîncaţi! (Rus. : Кушайте!)

*

În zorii zilei au răsunat ţipete de mare durere. Mătuşa Anica a ieşit pe uliţă : boceşte. A murit Iordache Mantu ! S-au adunat femeile, l-au spălat, l-au întins pe laiţă. După priveghiul de seară, au lăsat-o pe mătuşa Anica singură cu mortul, aşa cum a dorit dînsa cînd a zis : „Nu mi-a fost frică de dînsul cît era viu şi în putere şi mă putea bate după poftă, să-mi fie frică acu de dînsul ?"

A doua zi au găsit-o şi pe ea cu capul căzut pe plita pe care se încălzise : n-a lăsat-o zălog Iordache pe lumea asta.

A treia zi, un car cu boi a dus la cimitir două sicrie, cu scîndurile nejăluite, puse unul peste altul. Carul a ieşit din mahala încet, croind o pîrtie prin ninsoarea afînată. Cîţiva soldaţi ruşi, cu ciubote de pîslă, s-au ferit din calea morţilor, făcîndu-şi cruce, privind fără mirare.

De la fereastră, Buiumaş priveşte cum Iordache Mantu, spaima uliţei, dar şi acel care o răscolea, îi dădea răsunet şi o viaţă sălbatică, pleca pe cealaltă lume, singur, cu mătuşa Anica peste el : fără popă, fără rude, fără poporeni !...

Clubul cărţii digitale 2022

1917

EPILOG

Nu este neted drumul ca în timpul campaniei din Bulgaria. Atunci, drept e, s-a ivit holera, a fost nevoie să fie ţinuţi la carantină soldaţii, la întoarcere. Dar nu toţi au plecat în campanie. Acum, toată ţara, toţi oamenii sînt prinşi de gît să joace cu moartea.

În casă mocnesc boala şi moartea. Odăile s-au strîmtat. Tavanul s-a lăsat; căpriorii, scorojiţi de văpsea, au făcut burţi, pereţii s-au îngălbenit de ploaia ce se scurge prin pod. Ţalic a încărunţit şi a început să i se încovoaie spinarea. Priveşte mereu înfricoşat pe fereastră şi aşteaptă pe cineva să vie. Cînd se duce în tîrg, vine acasă şi povesteşte că Toivie Caţap l-a omenit cu o sîngeapcă [1] de rachiu, că l-a sfătuit să mănînce mult usturoi, că s-aude c-a umbla o troană de tifos, iar usturoiul alungă boala. Rosteşte psalmi cînd stă pe acasă sau citeşte din cartea cu minuni a lui Bal-Şem, cînd nu-şi pierde timpul la sinagogă, după ce rugăciunea s-a sfîrşit. Nu mai e de recunoscut Ţalic, cel nedezlipit de pe scaun, cu acul de cusut în mînă. Nu-i de lucru! Nu-i arde nimănui de îmbrăcăminte. Ţăranii vin pînă la judecătorie, dar zic să se potolească întîi cumpăna, că de straie au vreme...

---

[1] *Sîngeapcă, sîngeapă* — cinzeacă.

Ţipra plînge : nu primeşte scrisoare de la Pantil, de la Iţe rar, Blima, care şade în ţara unde răsare soarele noaptea, s-a pierdut parcă. „Nu i-ar mai putrezi oasele celui care a stîrnit războiul !" blestemă Ţipra. Leşină mai des ca înainte. Cînd se trezeşte, îl înjură pe „trezitul de bărbat" ca şi pe trîntorul de cinsprece ani, netrebnicul netrebnicilor, Buiumaş. La ce folos şapca cu cozoroc, gimnastica, învăţătura ? Războiul nimiceşte şi sfarmă ca o dihanie care ar măcina şi piatra între colţi.

Buiumaş a încercat de cîteva ori să părăsească bojdeuca părintească.

A fugit de-a binelea de-abia cînd s-a desprimăvărat. Ţipra a fost adusă de la spital, unde a zăcut de exantematic. Frumoasă şi tînără n-a fost biata de cînd o ştiau copiii. Dar de la spital s-a întors tunsă ca soldaţii, sluţită, aproape fără grai, nemulţumită de orice, posacă, căzînd ceasuri lungi într-o stare de blîndă sminteală.

Buiumaş nu-şi mai caută gazdă. Oriunde s-ar ascunde au să-l găsească şi l-or sili să se întoarcă acasă ca un căţel, cu coada între picioare. Ba Ţipra şi zice :

— Altă dată, dacă mai fugi, în palme, tras cu juvăţul de gît te aduc acasă.

S-a dus de-a dreptul la nevasta unui militar, coana Pina, unde meditează un băieţel. A făcut lecţia cu băiatul, ca în fiecare zi, iar cînd a fost să plece, a cerut Pinei să-l primească în gazdă. Ea a lăcrămat şi a zis :

— Dacă vrei, rămîi la mine. Unde creşte băiatul meu, îi creşte şi matale ! Cu sora matale Blima eu m-am jucat ! Ai să stai la mine, ai să mănînci, ai să înveţi mai departe... Dacă nu mănînci din bucatele noastre de frupt, am să-ţi fac altele ; eu nu vreau să te stric...

Buiumaş a rămas. Ţipra s-a mirat că băiatul nu se întoarce acasă. A crezut că l-au ispitit soldaţii ruşi, care-i plăceau şi cu care el se împrietenea, că le deprinsese şi limba, poate că s-a dus după dînşii... L-a bocit şi s-a liniştit. Nu mai erau timpurile de alintare de altădată!

Părăsind casa părintească, Buiumaş a crezut că se va potoli. Neastîmpărul a sporit. De unde vine neastîmpărul? Îşi face serviciul ca cercetaş la spital. Este foc îndrăgostit. În fiecare zi de altă soră de caritate (ca a doua zi să n-o poată suferi). Şi-a dus însuşi o scrisoare de dragoste unei doctoriţe; slujnica l-a întrebat dacă aşteaptă răspuns, ştiindu-l că vine zilnic de la spital, dar el a fugit. S-a ales doar cu pantalonii sfîşiaţi de un cîine...

Într-o zi se pomeneşte totuşi cu Ţipra.

— Ce ţi-am făcut noi de ne tot amărăşti bătrîneţile? La şcoală te-am ţinut, bucăţica de la gură am rupt-o pentru tine... De ce nu vii acasă?

— Mamă, dacă ai şti cîte fierb în mine, nu m-ai mai învinovăţi.

Plînge Ţipra, rugîndu-se de coana Pina să-i dea copilul înapoi, să-l lase măcar să-l fotografieze, ca să trimeată poza băieţilor de pe front. Coana Pina răspunde că ea nu-l ţine cu de-a sila, şi dacă vrea Ţipra, n-are decît să-l ia înapoi. Buiumaş nu poate să nu se ia după mă-sa cînd îi face semn cu degetul. Pornesc amîndoi la fotograful de pe uliţa boierească, iar după ce sînt traşi în poză, Buiumaş o lasă pe mama şi fuge...

În ziua asta tîrgul e oarecum deosebit de celelalte zile, care nu sînt nici ele liniştite.

Un pîlc de cazaci de Don a poposit pe înserat. Sînt încartiruiţi pe cîteva uliţi. Bălanii zvăpăiaţi stîrnesc în potolitele uliţe de mahala ceva din neastîmpărul

lor. A fost una din cele mai arzătoare zile ale verii. Nici după ce s-a întunecat de-a binelea, arşiţa nu s-a stins cu desăvîrşire. Mai răbufneşte căldură, zăpuşeală, ca şi cum soarele ar sta ascuns după un perete, de unde-şi risipeşte arşiţa lui. Cazacii şi-au desfăcut merindele, s-au adunat pîlcuri-pîlcuri, mai cu seamă în pomături, au legat caii de pomi (să nu intre prin porumbişti şi să le strice), au aprins focuri, au pus ceainicele şi ospătează şi cîntă. S-au adunat copii flămînzi, desculţi, dezbrăcaţi în jurul lor şi se uită cu jind la belşugul cazacilor. Cazacii cheamă pe copii să se apropie. Copiii se codesc. Apoi se aşează în jurul focului : înfulecă caşa, conserve, sorb ceai cu zahăr. Şi pînă la urmă încalecă pe deşelate pe cai, să se ducă împreună cu cîte un cazac la fîntînă, ca să adape caii...

A doua zi se stîrneşte oarecare furtună în ograda ciurarului. Tocmai flăcăii care au cîntat, jucat şi împărţit de mîncare la copii se uită cu încruntare la gazde. Printr-un tălmaci arată că-s supăraţi că li se răsplăteşte prietenia cu vrajbă. Din căruţă li s-au furat : două perechi de ciubote, un săculeţ cu zahăr, o pereche de hamuri. Şi mai ales hoţul a scurtat cozile lungi şi mîndre la două iepe.

Au bombănit, au cercetat. După cîteva ceasuri, alţi soldaţi, din artilerie, locuind în mahalaua Ghetăloaiei, au prins hoţul. Nu era, se vede, la cea dintîi ispravă a lui. Este un ţigan cu pielea măslinie, vînătă şi cu ochi cu priviri fugare, deprins să fure. Îl despoaie şi-l poartă pe uliţi. Ţiganul e julit şi suspină. Cazacii îi toarnă cîte o căldare de apă, îl trîntesc în praful şoselei să se odihnească, apoi îi trag iar. Ţiganul joacă tananaua. Trag cazacii, el cîntă şi joacă ca şi cum l-ar bate vîntul numai. Nimeni nu cutează a se apropia. Îl poartă prin toate grădinile unde a mărturisit că are îngropate lucruri de furat. De pretutindeni

încarcă cîte o căruță cu sfeșnice, papuci, efecte soldățești, farfurii, cazane de fiert povidlă, tavale. Prin casele tuturor mahalalelor, alți cazaci cîntă din armonici, dansează pe cai. Umblînd după alaiul țiganilor, o seamă de cerchezi au pătruns în poliție și au slobozit pe toți arestații chemați să sape bordeie în pămînt, să netezească poligoane de tragere și să scormonească tranșee.

După ce se ține cît se ține după cazaci, Buiumaș iese pe bariera de răsărit a tîrgului, pe toloacă, acolo unde fuge mereu cînd are un necaz de răzbunat. În zilele cînd n-are nimic de făcut se urcă pe dealul înălțat pe coasta dreaptă a tîrgului. Cîmpul, cu zumzetul surd, cu miresmele de pămînt și iarbă, îi potolește neastîmpărul. Tîrgul pare să gîfîie. De cînd lumea și pămîntul nu s-a pomenit pe aici atîta înghesuială și atîta poporime. Vin și pleacă ruși. Armatele lor, pihota [1], cazaci, artilerie, lasă haine și mîncare pentru tîrgoveți. Curg leneș de bună seamă regimentele romînești. Cînd trec rușii, se rostogolesc parcă bolovani cenușii și rămîne stăruitor ecoul cîntecelor; cînd trec regimentele romînești, trec parcă care cu fîn ud...

Pina umblă ca o ispită prin curte, fără colțuni, numai în papuci. Năsucul ei cîrn vorbește, trupul ei copt de vîrstă ascunde o taină pe care n-o poate cunoaște un băiat de 15 ani. Toți care sînt mai în vîrstă decît dînsul par a ști ceva bun, adevărat, ceva ce dînsul bănuie doar. Femeile și bărbații în vîrstă te lasă să te uiți în viața lor ca într-o oglindă. Numai ceva neînsemnat, un amănunt pe care îl încuie cu lacăte nevăzute, nu-l poți prinde. Și tocmai amănuntul cel nespus, pe care nu știi cum să-l numești, își închipuie Buiumaș, ascunde întreaga bucurie, vrajă, și poate

---

[1] *Pihotă* — infanterie, pedestrime.

adevărul întregii vieți. Nici de visat nu mai visează ca înainte. Se simte singur și însingurat. Că n-are cui vorbi, n-are cine să-l înțeleagă. Nu mai vrea să creadă în Dumnezeu. Prea a fost obișnuit cu teama lui, ca din cînd în cînd să nu-și amintească că-l poate plesni din senin. Ca să mănînce carnea de porc, să taie un cocoș, trebuie să facă mare sforțare de curaj, ca și cum și-ar face vînt să sară peste o apă lată.

Se roșise cerul peste cimitirul evreiesc cînd Buiumaș a coborît în tîrg, după ce a fugit de Țipra. A început a se însera vînăt ; a ajuns acasă la coana Pina. Se trîntește în scrînciob, alături de gospodina și băiețelul său (ei se legănau mai de mult și mîngîiau cerceii unui purcel creț). De sub stivele de lemn iese mieunînd un copil bărbos. Poartă uniformă de soldat rus. După obraz și mișcări nu s-ar fi zis că este de vîrstă de a purta suliță și pușcă. Băiețelul Pinei se sperie, coana Pina îl întreabă :

— Ei, ce cauți tu aicea ? De unde ai răsărit ?

El dă din umeri. Miaună. Apoi s-a apropiat de scrînciob. E mărunt, are capul rotund ; sub fruntea zbîrcită, ochii mici, negri, înfundați, se mișcă cu iuțeală neobișnuită. L-au văzut de multe ori trecînd pe uliță. Face parte din unitatea lazaretului [1] de cîmp, poposită la moară. Este încartiruit alături, la nevasta unui muzicant. Face semne ca omul care se bucură de ceva. De la alți soldați au aflat că este tătar dintr-un sat siberian, că i-ar place să stea în cvartir la coana Pina. Au mai aflat că-l cheamă Sîdkî Mamut, om cu rosturi în lume, cu nevastă frumoasă care seamănă cu Pina, că are capre, catîri și îi place să călărească prin pădure. Cere să fie îngăduit a dormi în podul cuhniei din curte. Tovarășii lui Mamut rîd și-l necăjesc că este

[1] *Lazaret* — infirmerie, ambulanță.

tătar, dar Mamut zîmbeşte şi se bucură că toată lumea cinstită numai cu dînsul vorbeşte.

S-a pus masa. Pina îl pofteşte să ospăteze. El dă a înţelege că nu se cade să se înfrupte din carne de porc, oprită musulmanilor. I-au răspuns alţi soldaţi. Da la cazan nu mănîncă, şi băutură nu pune în gură? El rîde. Se aşază cuminte. Priveşte, prinde muşte, deschizînd gura cu dinţişori mărunţi şi albi, ca să-i facă plăcere băieţaşului Pinei. Pare că se pune bine şi-şi dă osteneala să cucerească o gazdă...

Mamut a ajuns jucăria, veselia casei. Taie lemne, cară apă, se repede la lazaret îngrijind docarul şi calul, mănîncă, se întoarce acasă, şi după ce sfîrşeşte tot ce crede el că are de făcut, îl joacă pe băieţel pe genunchi. Mijind ochii, îi surîde mereu coanei Pina; cu Buiumaş este ursuz, se face că-l calcă pe picior din greşeală...

— Durac! scuipă printre dinţi, şuierînd şi bombănind, cînd îl întîlneşte prin curte şi nu este văzut de Pina. Profesăr tu?... La cai, nu la gospodină frumoasă!... strigă şi face spume la gură.

La vederea Pinei, îşi înfrînă mînia, smulge sub mustaţă cel mai frumos, cel mai caraghios surîs cu putinţă şi miaună.

— Ce s-a întîmplat? Iar a intrat Scaraoschi în tine, Mamut?... îl întreabă ea, şi el îi răspunde cu o privire de cîine bun cu ochi veseli.

Între Sîdkî Mamut şi Buiumaş s-a încins o vrajbă surdă, care ţine toată vara şi parcă atinge culmea spre toamnă. Într-o noapte Buiumaş a ieşit în curte. Din podul cuhniei a văzut cum ies o pereche de cizme mici, apoi un trup, în sfîrşit capul. Pînă să desluşească ceva, un glonte de carabină îi şuieră la urechea dreaptă. Cine? Este atîta turburare şi atîtea se ivesc

şi se petrec din întîmplare! A doua zi, Mamut este mai prietenos cu el ca niciodată...

*

A întomnat de-a binelea. Tîrgul s-a pustiit. Plecau pîlcurile de cazaci, pleacă pihota, au plecat cei de la antiaeriana instalată pe dealul spitalului. Şoselele neprundite, desfundate de trecerea tunurilor, chesoanelor şi a camioanelor grele s-au prefăcut în mocirlă. Burniţă subţire, nesfîrşit. Parcă nu e apă, ci clei, ce se întinde, ca firele de păianjen, din cer pînă în pămînt. Pe cer fulgeră în depărtare. Nu mai este casă sau grajd să nu fie pline de fugari şi ostateci austrieci din Bucovina. Oamenii se bălăcesc prin noroi, fug şi nu ştiu încotro s-o apuce. Cu cît sporeşte neliniştea altora, cu atît Mamut pare mai senin, mai sprinten şi voios. Păşeşte mai trufaş, mai fără sfială, rîde mereu, clefăie cu poftă, joacă de unul singur jocuri tătăreşti.

Într-o zi cazacii au plecat.

Mamut anunţă şi dînsul prin semne şi hîrcîieli din gît că în zori pleacă şi lazaretul lui. Seara nu mănîncă. Rătăceşte năuc prin ogradă, pomăt; priveşte fiecare lucruşor şi nu-i mai aruncă de loc coanei Pina privirile-i turbate. A ajutat-o toată ziua la murat pepenaşii. A făcut haz, copilăreşte, aşa cum ştia dînsul să facă haz: crăpa cîte un pepenaş şi lăsa să-i curgă zeama roşie pe barba lui neagră. Ba s-a şi jucat cu purcelul care avea cercei şi-l creştea Pina pentru Crăciun, l-a scărpinat pe gît. În jurul lui Mamut se învîrteau căţeii. Iar soldaţii ruşi, trupeşi şi veseli, din vecini, rîdeau cu un fel de îngăduinţă de tătăraşul Sîdkî Mamut.

Cum noaptea este senină, şed cu toţii în scrînciob şi privesc cum se desprind de pe cer stelele şi pe un fir de argint aleargă, aleargă, ca paingul. Mamut a coborît în grădină. Îl aud mieunînd. Apoi ceva parcă se

zbate. Au strigat: „Mamut! Mamut!" El nu răspunde, ca de obicei, cu mieunatul său de motan uriaş. Ci parcă îl gîtuie cineva.

Au coborît în grădină să-l caute, l-au găsit în porumbiştea uscată, cu capul întins spre casă. Un juvăţ legat de un vişin îi strîngea gîtul...

— Ce-ai făcut, nebunule? Te joci de-a spînzurătoarea?

Mamut se uită în ochii ei cu foc.

— Joc, la mine joc... şi poate nu joc.

— Bărbos eşti tu, care te lauzi c-ai *hazaică* la Simbir?... Eşti ca purcelul care dă în gropi...

— Da, gropi!... repetă Mamut. Se uită înduioşat la dînsa; totodată, încruntat, la Buiumaş.

— Scoate repede juvăţul, că-ţi torn o cofă de apă în cap, nepricopsitule!

Pare că el nu pricepe despre ce-i vorba.

— Du-te şi te culcă la lazaret... La mine nu mai ai ce căuta! Cine ştie ce poznă îmi faci...

Mamut îşi scoate cuminte curmeiul de la gît.

— Bată-te Dumnezeu să te bată, tocmai cu frînghia mea de rufe ai găsit să te spînzuri?!...

El s-a uitat lung la ea. Cerşeşte ceva din ochi: un zîmbet. Aşteaptă. Se mai uită şi pe urmă se duce... Abia a doua zi dimineaţă trec docarele lazaretului, ambulanţele, bucătăriile de campanie. Dintr-o ambulanţă se arată capul de copil cu barbă al lui Mamut: îşi arată dinţii şi-şi ia rămas bun făcînd cu mîna.

Pina zice către Buiumaş:

— N-ar mai ajunge zile bune cel care a stîrnit războiul, acela de împinge neamurile să se căsăpească!

A intrat şi băieţelul în casă.

— De ce oare şi-a pus juvăţul de gît moş Mamut?

— S-o jucat. Da' putea să nu se mai trezească din joaca asta. I-a fost scris, se vede, să mai vadă Siberia lui.

— Da' unde i-a fost scris, mamă ?

— Nu-i treaba ta. Tu du-te şi te joacă.

Se aşază la maşina de cusut. Coase ca să nu spuie altceva.

Maşina pornită se mişcă cu mare repeziciune.

— Da, da... dom' profesăr, face ea către Buiumaş, s-a dus şi Mamut. Purta barbă, dar era copil. Cine ştie ce i-o fi plăcut la viaţa lui şi n-a atins ce i-a plăcut ?...

Se uită Buiumaş lung.

— Poate că tînjea după ce tînjesc şi alţii. Şi poate era foarte aproape de dînsul aceea după care tînjea, iară lui i se părea departe, foarte departe.

Se uită şi Pina lung la Buiumaş şi nu-i vine să creadă că el a rostit vorbele.

Dar ca să nu-i înfrunte privirea ochilor lui căprui, calzi şi vorbitori, se apleacă asupra maşinii şi porneşte un tighel. Apoi se ridică, îl cuprinde şi-l strînge tare, tare în braţe. Băiatul simte că se sparge, ca o găoace de ou, o taină.

O dată cu taina s-a spulberat şi copilăria.

1923—1931

CUPRINSUL

Prefață III

I. 1907 3
II. 1908 43
III. 1909 71
IV. 1910 115
V. 1911 139
VI. 1912 155
VII. 1913 169
VIII. 1914 199
IX. 1915 232
X. 1916 266
Epilog. 1917 300

Redactor responsabil : Bîrlă Aurelia
Tehnoredactor : Tudor Ion

Dat la cules 24.03.1962. Bun de tipar 21.05.1962. Apărut 1962. Tiraj 40.145 ex. broşate. Hîrtie tipar de 50 g/m². Format 700×920/32. Coli ed. 15,09. Coli tipar 10,5. Planşe tiefdruck 1. A. nr. 090/1962. C. Z. pentru bibliotecile mari 8R. C. Z. pentru bibliotecile mici 8R—31

Tiparul executat sub comanda nr. 20.321 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii, Bucureşti — R.P.R.

Clubul cărții digitale 2022